Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Michal Macháček

GUSTÁV HUSÁK V KAUZE SLOVENSKÉHO BURŽOAZNÍHO NACIONALISMU

GUSTÁV HUSÁK IN A CAUSE OF THE SLOVAK BOURGEOIS NATIONALISM

Praha 2011 **vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.**

Poděkování

V prvé řadě děkuji vedoucímu práce prof. PhDr. Janu Rychlíkovi, DrSc. za cenné rady, připomínky, ochotu a podporu – za to, že jsem u něj po celou dobu nacházel dveře otevřené, a že mne pomohl posouvat dál v badatelském úsilí.

Předkládaná práce by rovněž nevznikla v této podobě bez nezištné pomoci dalších osob, kterým bych rád na tomto místě vyjádřil velké poděkování:

Díky programu *Erasmus* se mi naskytla možnost bádat 5 měsíců ve Slovenské republice. Během pobytu se mi dostalo nemalé podpory a vskutku přátelského přijetí u tamějších historiků. Přední dík patří pracovníkům Historického ústavu SAV, zvláště doc. PhDr. Janu Peškovi, DrSc. a doktorandovi PhDr. Tomáši Černákovi. Také děkuji PhDr. Ľubomíru Gašpierikovi, CSc. z Katedry slovenských dějin FF UK v Bratislavě a předsedovi bratislavské městské organizace Konfederace politických vězňů Slovenska Peteru Sandtnerovi za rozšíření orientace v slovenské odborné literatuře a zprostředkování kontaktů. Rovněž bych rád poděkoval za příjemná setkání, rozhovory a z nich pro mne plynoucí obohacení znalosti tématu: paní Agneše Husákové, Ing. arch. Vladimíru Husákovi, CSc., PhDr. Jozefu Jablonickému, DrSc., Ing. Růženě Jószové, MUDr. Emílii Zeichmeisterové, paní Kataríně Jakubčíkové a prof. PhDr. Viliamu Plevzovi, DrSc. Za další poskytnutá svědectví děkuji panu Rudolfu Dobiášovi a panu Miroslavu Šimkovi. Mgr. Daniele Olenočinové a PhDr. Lucii Balajové z Místního úřadu Bratislava-Dúbravka vyjadřuji vděčnost za usnadnění a zlepšení orientace v jejich městké části.

Dále děkuji vedoucímu Katedry historie na Pedagogické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě prof. PhDr. Róbertu Letzovi, CSc., doc. PhDr. Naděždě Lindovské, PhD. z Katedry divadelních studií Divadelní fakulty Vysoké školy múzických umění v Bratislavě, PhDr. Emilu Voráčkovi, DrSc. z Historického ústavu AV ČR, BSc. Salmě Hamadehové a pánům Ondřeji Zelenkovi a Sebastianu Aguasovi Maiselsovi za odbornou konzultaci a doc. PhDr. Janě Čechurové, PhD. za zájem a inspiraci.

Dr. Aleksandrovi Životićovi z Katedry dějin Jugoslávie Filozofické fakulty Univerzity v Bělehradě, doc. PhDr. Janu Pelikánovi, CSc. z Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, předsedkyni Krajského soudu v Bratislavě JUDr. Gabriele Šimonové, vyšší soudní úřednici Krajského soudu v Bratislavě JUDr. Jaroslavě Drgové, dramaturgovi České televize Vladimíru Štvrtňovi a paní Lence Bartoňové z firmy PRODUKCE RADIM PROCHÁZKA, s. r. o. děkuji za poskytnutý studijní materiál.

Další velké poděkování patří pracovníkům badatelny Národního archivu (ČR) a jeho 4. oddělení. Jmenovitě PhDr. Aleně Noskové, PhDr. Aleně Šimánkové a PhDr. Františku Štverákovi za nadstandardní přístup a paní Miloslavě Buriánkové za milou atmosféru. Poděkování si rovněž zaslouží pracovníci následujících archivů: Archivu bezpečnostních složek, Archivu Divadelního ústavu, Archivu hlavního města SR Bratislavy, Archivu ministerstva zahraničních věcí ČR, Archivu Muzea SNP, Archivu Slovenského rozhlasu, Archivu Ústavu paměti národa SR, Slovenskému národnímu archivu, Státnímu oblastnímu archivu Bratislava a Archivu Kanceláře prezidenta republiky. Z posledně zmíněné instituce děkuji za vstřícnost jmenovitě archiváři PhDr. Jakubu Doležalovi.

Dále děkuji pracovníkům knihoven – zvláště Národní knihovny České republiky – a jmenovitě vědeckému pracovníku Krajanského muzea Matice slovenské v Bratislavě Mgr. Matúšovi Fazekašovi.

Závěrem bych rád vyjádřil vpravdě velké poděkování kolegyni Mgr. Lence Procházkové za neutuchající ochotu v oblasti jazykové korektury.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. srpna 2011

Bibliografický záznam

MACHÁČEK, Michal: *Gustáv Husák v kauze slovenského buržoazního nacionalismu*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2011. 236 s.Vedoucí práce prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje osobnosti československého komunistického politika Gustáva Husáka v souvislosti s kauzou slovenského buržoazního nacionalismu. Je strukturována chronologicky a místy prokládána tematickými okruhy. Čerpá z široké pramenné základny a rozličných zdrojů. Převažuje pozitivistický a analytický přístup.

Cílem je objasnit vznik politické kauzy slovenského buržoazního nacionalismu a způsob, jakým byl do něj Husák včleněn. Práce ukazuje na stěžejní provázanost s mezinárodními souvislostmi a také poodkrývá „nesoudružské“ vztahy mezi předními stranickými funkcionáři. Dále jsou nastolovány otázky spojené s Husákovým politickým pádem, vykonstruovaným obviněním, vězněním a následně se složitostí rehabilitačního procesu, na jehož konci byla Husákovi nejenom navrácena stranická legitimace, ale také možnost další politické kariéry. Navíc se text ve zvýšené míře snaží postihnout jednotlivé sociální vztahy mezi aktéry a porozumět jejich motivům chování. To vše je také dáváno do souvislosti s česko-slovenskými vztahy, které zmiňovaná kauza znatelně ovlivnila. Záměr práce tak cíleně přesahuje biografický motiv

Klíčová slova

Gustáv Husák, česko-slovenské vztahy, slovenský buržoazní nacionalismus, Československo, Slovensko, Komunistická strana Československa, Komunistická strana Slovenska, politické procesy, rehabilitace

Abstract

The thesis deals with the Czechoslovak communist politician Gustáv Husák in connection with the cause of the Slovak bourgeois nationalism. It is structured chronologically, sometimes interspersed with thematic areas. It draws from a wide variety of sources. The prevailing approach is positivistic and analytical.

The aim is to explain the emergence of the cause of the Slovak bourgeois nationalism and the way in which Husák was incorporated into it. The work points to a pivotal link with the international context and reveals poor relations between leading Party officials. Furthermore, the thesis raises issues of Husák's political fall, fabricated charges, imprisonment and subsequently the complexity of the rehabilitation process, at the end of which Husák's Communist Party membership was restored and a further political career remained a possibility. Additionally, the text tries to consider to a large extent the social relations between different participants and understand their motives of behavior. All of this is also put into perspective with respect to Czech-Slovak relations, which were significantly influenced by the aforementioned cause. The intention of the work deliberately exceeds the biographical theme.

Keywords

Gustáv Husák, Czech-Slovakia relations, Slovak bourgeois nationalism, Czechoslovakia, Slovakia, Communist Party of Czechoslovakia, Communist Party of Slovakia, political trials, rehabilitation

OBSAH

ÚVOD……..*11*

PRAMENY A HISTORIOGRAFIE.....*15*

1. **VÝCHOZÍ POZICE**

1.1 mládí……..*20*

1.2 za války…….....*29*

1.3 k monopolu moci…….....*59*

2. **BURŽOAZNÍ NACIONALISMUS**

2.1 definice…… *81*

2.2 mezinárodní kontext…….....*83*

2.3 slovenská cesta…….....*87*

3. **POLITICKÝ PÁD**

3.1 sebekritika…….....*109*

3.2 zatčení…….....*123*

4. **VĚZENÍ**

4.1 vazba…….....*129*

4.2 proces……..*139*

4.3 odsouzenec……..*162*

4.4 rodina.....*177*

5. REHABILITACE…….....*189*

ZÁVĚR.....*202*

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY……*206*

PŘÍLOHA

- **Kdo byl kdo**…….… ….. *215*

SEZNAM ZKRATEK

ABS = Archiv bezpečnostních složek

A CK SKJ = Archiv Ústředního výboru Komunistické strany Jugoslávie

a. j. = archivní jednotka

č. = číslo

čsl. = československý

ČSAV = Československá akademie věd

ČR = Česká republika

ČSR = Československá republika, zkráceně Československo

ČSSR = Československá socialistická republika, zkráceně Československo

DS = Demokratická strana

ed. = editor

eds. = editoři

f. = fond

HG = Hlinkova garda

HSĽS = Hlinkova slovenská ľudová strana

HÚ = Historický ústav

Informbyro/Kominforma = Informační byro komunistických a dělnických stran

k. = karton

Kčs = Koruna československá

Ks = Koruna slovenská

KSS = Komunistická strana Slovenska

KSČ = Komunistická strana Československa

Kominterna = III. komunistická internacionála

Komsomol = Komunistický svaz mládeže

KNV = Krajský národní výbor

KSSS = Komunistická strana Sovětského svazu

MV = ministerstvo vnitra

NA = Národní archiv (ČR)

NPT = nápravně pracovní tábor

NS = Národní shromáždění (užívám i pro Prozatímní a Ústavodárné národní shromáždění)

OMI = Oddělení mezinárodních informací

ONV = Okresní národní výbor

PDS = Polská dělnická strana

PÚV KSČ = Předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa

PÚV KSS = Předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Slovenska

s. = stránka, soudruh

SAV = Slovenská akademie věd

SNA = Slovenský národní archiv

SNB = Sbor národní bezpečnosti

SNP = Slovenské národní povstání

SNR = Slovenská národní rada

SR = Slovenská republika

SSA = Spolek socialistických akademiků

SSM = Socialistický svaz mládeže

SSSR/ZSSR = Svaz sovětských socialistických republik, zkráceně Sovětský svaz

StB = Státní bezpečnost

ŠOBA = Státní oblastní archiv Bratislava

ŠtB = slovenská Státní bezpečnost

sv. = svazek

UK = Univerzita Karlova, Univerzita Komenského

ÚPN = Ústav paměti národa

ÚŠB = Ústředna státní bezpečnosti (Ústredňa štátnej bezpečnosti)

ÚV KSČ = Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚV KSS = Ústřední výbor Komunistické strany Slovenska

VKS(b) = Všesvazová komunistická strana bolševiků

Múdrosť

Je taká múdrosť:
kľaknúť si pred koncilom,
priznávať kardinálom blud a blúdenie a bludy,

radšej si pokľaknúť než klesnúť na hranici,
radšej skryť pravdu v sebe kdesi
akoby v klenotnici,
potom si znova doznať, že sa predsa krúti.

Však, súdruh Galilei,
je taká múdrosť?!

Lež nad mudrca múdrejšie je dieťa,
ten rozprávkový chlapček nerozumne smelý,
ten chlapček, ktorý skríkol hlasito, až beda,
že kráľ je nahý, že nahý je celý.

Ladislav Novomeský
(*Stamodtiaľ a iné básne*)

ÚVOD

„Už dnes jsou dějiny jen tenká šňůrka pamatovaného nad oceánem zapomenutého, ale čas kráčí a přijde doba vysokých letopočtů, jež nezvětšená paměť jednotlivcova nebude vůbec s to pojmout; celá staletí a tisíciletí budou z ní proto vypadávat, staletí obrazů a hudby, staletí objevů, bitev, knih, a bude to zlé, protože člověk ztratí ponětí o sobě samém a jeho historie, nepojmutelná, neobsáhnutelná, se scvrkne do několika schematických smyslu zbavených zkratek.“

Milan Kundera (*Žert*)

Hlavní funkci historie jako vědního oboru spatřuji v kultivaci historické kultury, což dle mého přispívá k pravdivější orientaci v dějích minulých a současnosti, potažmo v hledání alternativ pro časy budoucí. V českém prostředí se pravidelně objevují výzvy, které volají po *vyrovnání se s minulostí*. Pod frekventovaným spojením si ovšem každý může představit a také představuje něco jiného. Minulost totiž není vlastnictvím či kořistí, ale prožitkem interpretovaným kýmkoliv z nás, za použití rozličných východisek a kritérií, a v neposlední řadě v kontextu naší přítomnosti. Proto by se historik neměl nechat strhnout k laciným a zkratkovitým soudům, ale naopak by jeho úsilí mělo směřovat k porozumění a posléze i vysvětlení a vyhodnocení dějin, přičemž by si měl být vědom jejich věčné otevřenosti a historického kontextu.

Příklon k biografické práci o Gustávu Husákovi (10. ledna 1913 – 18. listopadu 1991) není náhodný. V posledních letech se objevil až nebývalý zájem o jeho osobu. Byly o něm vytvořeny dva televizní dokumenty a dokonce životopisná divadelní hra. Nedávno vzbudil rozruch spor ohledně umístění Husákovy pamětní desky na jeho rodném domě v Dúbravce.[1] To dokazuje, že osobnost Gustáva Husáka je stále živá. U české veřejnosti se nejčastěji pojí

[1] Návrh inicioval tajemník ÚV KSS Jozef Artim při příležitosti nedožitých 95. narozenin Gustáva Husáka. Pamětní desku (90 x 60 cm) navrhl a zpracoval sochař Peter Sulík pro ÚV KSS, který ji chtěl bezplatně věnovat Městské části Bratislava – Dúbravka (původní cena 2 820 euro). Umístění desky schválilo dúbravské zastupitelstvo 9. 12. 2008. Deska měla být přidělána na budovu místního úřadu městské části v Žatevné ulici č. 2 do 12. prosince téhož roku. To vyvolalo vlnu odporu, proto byl výkon rozhodnutí odložen na neurčito. Poté se uvažovalo o jiné budově, kde by byly pamětní desky významných dúbravských rodáků pohromadě. Nakonec samospráva rozhodla desku umístit do parku v Jadranské ulici do konce května 2009. Představitelé KSS označili nový prostor za nevhodný a nedůstojný, a proto tam desku odmítli usadit. Kauza prozatím uvázla na mrtvém bodu. SITA: *Situácia okolo pamätnej tabule G. Husákovi sa nezmenila ani po roku.* In: *Čas.sk* z 15. 11. 2009. Citováno 3. 12. 2010. Dostupné zhttp://www.cas.sk/clanok/138876/situacia-okolo-pamatnej-tabule-g-husakovi-sa-nezmenila-ani-po-roku.html. Spor rozdělil dúbravskou i slovenskou veřejnost. Viz například „*názory občanov a subjektov k odhaleniu pamätnej tabule Dr. Gustáva Husáka*“ zveřejněno na oficiálním portálu Městské části Bratislava – Dúbravka. Citováno 3. 12. 2010. Dostupné z http://www.dubravka.sk/sk/Mestska-cast/Novinky-mestskej-casti/Oznam-5.alej.

s kunderovskou úlohou prezidenta zapomnění, při čemž vzbuzuje rozporuplné reakce. Slováci svého rodáka pojímají komplexněji. Spojují si ho také se SNP, s emancipačními snahami Slováků a s politickým procesem se slovenskými buržoazními nacionalisty. Politik, jenž se stal symbolem pro jednu periodu československých dějin, prožil celkově bohatý životní příběh, a proto by bylo chybou ho pojit pouze s dobou normalizace, neboť ostatní etapy Husákova života jsou neméně zajímavé, ale je s nimi obeznámen poměrně úzký okruh zasvěcenců. V průběhu času vzniklo, jak to tak bývá kolem významným lidí, množství stále se omílajících mýtů a polopravd. Historik by měl reagovat. V těchto souvislostech se nám nabízí volný prostor pro rozšíření a posléze prezentaci badatelské činnosti, který bych rád pomohl doplnit.

Kdo byl méně známý Gustáv Husák? Slovenský intelektuál s právnickým vzděláním, národně orientovaný Slovák, který pevně věřil marxisticko-leninským ideám a zároveň neskrýval politické ambice. Odbojová práce v ilegalitě za první Slovenské republiky, završená podílem na SNP, ho vynesla mezi hlavní komunistické funkcionáře na Slovensku. Koncepčně se dostal do sporu s pražskými centralisty, kteří nesouhlasili s vizí federalizovaného Československa, které se mezitím jednoznačně přiřadilo do sovětské sféry vlivu a stalo se účastníkem studené války, jež se vyznačovala hledáním vnitřních nepřátel. Nevyhnula se mu obvinění ani obžaloba, a tak obsadil hlavní roli v politickém procesu se slovenskými buržoazními nacionalisty a zažil svůj první velký politický pád. Po tendenční sebekritice a uvěznění se však pevně zatvrdil proti obviněním. Až po více než 3 letech věznění odsoudil Nejvyšší soud Husáka v neveřejném procesu na doživotí. Po nástupu Nikity Sergejeviče Chruščova k moci zahájil Kreml nový politický kurs. S novou politikou Moskvy se uvolňovala atmosféra i v Československu. Promítlo se to v ustavení Barákovy komise, která přezkoumávala výše trestů za protistátní činnost. Avšak rozsudek nad Husákem byl ponechán v platnosti, pouze v rámci květnové amnestie z roku 1955 došlo k jeho snížení na 25 let vězení. Je to paradoxní – v čase, kdy měl končit Husákovi trest, ve skutečnosti sám uděloval jako československý prezident milosti. Nicméně z politického hlediska kritika slovenského buržoazního nacionalismu přetrvávala, ba místy se dokonce stupňovala. Utekla další léta a až v roce 1960 se Husák dočkal velké amnestie. Nespokojil se ovšem jen s opuštěním vězeňské cely. Velmi opatrně, ale energicky zahájil tažení za úplnou rehabilitaci. První úspěch se dostavil v roce 1963, kdy se mu opětovně podařilo získat stranickou legitimaci a zcela rehabilitovat odsouzené v kauze slovenského buržoazního nacionalismu. A tak se mu znovu začala otevírat cesta na politické výsluní.

Diplomová práce se zabývá výše nastíněným obdobím – cestou vedoucí k obvinění ze slovenského buržoazního nacionalismu, sebekritikou, vyšetřováním, politickým procesem a rozsudkem, přes výkon trestu až k Husákovu opuštění vězení a dlouhému procesu soudní i politické rehabilitace. Základem textu je vlastní bakalářská práce,[2] která už část nastíněné problematiky řeší a jenž byla prohloubena o nové poznatky. Na ni jsem se také snažil plynule navázat. Předchozí studium dle mého totiž potvrdilo, že téma je nosné a jeho rozšíření a prohloubení žádoucí.

V první části práce je cílem zevrubně vykreslit Husákův životní příběh před obviněním z buržoazního nacionalismu. I když nejnovější bádání již poněkolikáté vyvrátilo existenci slovenského buržoazního nacionalismu, zamýšlím se i nad touto otázkou. Dále se pokouším objasnit vznik politického procesu, včetně mezinárodních souvislostí, a způsob, jakým byl do něj Husák včleněn. Výskyt nedocenitelných přímých i nepřímých výpovědí – jak odsouzenců, tak i vyšetřovatelů (někteří jedinci dokonce postupně prezentují obě role) společně s vyšetřovacími dokumenty, dává jedinečnou možnost nahlédnout do anatomie fungování tehdejšího režimu i do světa lidí určených k faktické likvidaci. Poté nastoluji otázky spojené s Husákovým politickým pádem a uvězněním. Další část zaměřuji na vyšetřovací vazbu a genezi procesu. Jistým mezníkem práce považuji oficiální soudní odsouzení. Zde se nabízel popis přípravy a průběhu soudu. Následně se zabývám výkonem trestu a několika vlnami rehabilitačních procesů. Konečná část pojednává o prvních letech na svobodě a politické rehabilitaci – znovupřijetí do KSČ. Podrobněji popisuji jednotlivé sociální vztahy mezi konkrétními aktéry i Husákovu pozici v rámci KSS a KSČ. Nevyhýbám se ani Husákově rodině. Otázce, jak se se situací vyrovnávala a jaké důsledky pro ni znamenala, věnuji jednu samostatnou kapitolu.

Jistě, podobných osudů, kdy vysoký komunistický funkcionář skončil v žaláři režimu, který předtím s veškerým úsilím pomáhal budovat, bylo samozřejmě více. Husákův případ se však odlišuje od ostatních v několika zásadních momentech. Husák totiž odmítl přistoupit na pravidla vyšetřovatelů a dokázal jim i v nepředstavitelných podmínkách úspěšně vzdorovat. Právě v krizových situacích se nám lidské povahové a profilové vlastnosti nejvíce ukazují v pravém světle. Po propuštění z vězení nerezignoval na víru v komunistické myšlenky a navíc se snažil dosáhnout úplné rehabilitace a návratu k politické moci, což se mu nakonec i podařilo. Jak je možné, že se dokázal narozdíl od velké většiny uvězněných osob vzepřít státní moci a najít sílu k dalšímu iniciativnímu počínání? Husákův osud byl plný *vzestupů a*

[2] MACHÁČEK, Michal: *Gustáv Husák (do roku 1951) se zvláštním zřetelem k slovenskému buržoaznímu nacionalismu*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2009. 74 s. Vedoucí práce prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

pádů, které také provázely celé československé dějiny, jejichž důležitou rovinu spoluutvářely česko-slovenské vztahy. Jaké měl v této souvislosti programové představy? Vyvíjely se? Když ano, tak proč a jakým směrem? Domnívám se, že na Husákově životě lze ukázat řadu dalších obecných jevů platných pro onu dobu, čímž záměr práce přesahuje biografický motiv.

Tyto výše zmíněné důvody, společně s dostupností pramenné základny, vedly k výběru stanovené periody badatelského zájmu.

PRAMENY A HISTORIOGRAFIE

Barvitý životní příběh Gustáva Husáka stále více přitahuje zájem odborné veřejnosti z nejrůznějších oborů. Již byla napsána celá řada děl, avšak velice rozličného záběru a kvality.

Za prvé existuje několik zevrubných biografických medailonků.[3] Guru poválečných československých dějin Karel Kaplan Husákovi věnoval 32 stránek s názvem *Muž moci* v souboru portrétů o předních funkcionářích KSČ. Jedná se o jednu z prvních biografických prací o Husákovi. Vyšla několik měsíců před sametovou revolucí v exilovém nakladatelství Sixty-Eight Publishers v Torontu.[4] Autor se tematicky zabýval pouze politickými aspekty a časovým obdobím od II. světové války. Přirozeně nemohl zahrnout polistopadové události, přesto o „Husákově éře" psal již v minulém čase. Kaplan vycházel z osobní bohaté zkušenosti. Slovenský historik Michal Barnovský si rovněž několikrát vybral Husáka za téma svých odborných textů.[5]

Ojedinělá studie historika Jozefa Jablonického se věnuje speciálně Husákovi v prvních letech Slovenského státu.[6] Nutno také zmínit jméno Zdeňka Doskočila, který v několika studiích podrobně mapuje Husákův politický vzestup na konci 60. let a zvláště po vpádu vojsk Varšavské smlouvy do Československa.[7] Rovněž Z. Doskočil ve spolupráci s Janem Sedmidubským vytvořil zdařilý rozhlasový portrét Gustáva Husáka.[8] V roce 2008 obhájil Tomáš Černák diplomovou práci mapující Husáka do roku 1948[9] a nadále pokračuje v bádání.

---

[3] KADLEC, Vladimír: *Podivné konce našich prezidentů.* Hradec Králové 1991. s. 272-320. Autor nenechal na Husákovi takříkajíc niť suchou. Hlavním motivem bylo představit Husáka jako věčného oportunistu, stalinistu, ztělesnění a vykonavatele normalizace. Silně poznamenáno morálním manicheismem typickým pro českou historiografii zvláště začátkem devadesátých let 20. století. Nověji subjektivistický pohled PREČAN, Vilém: *Kdo byl a jaký byl Gustáv Husák aneb Místo Gustáva Husáka v našich dějinách.* In: *Časopis OS – Občianska spoločnosť. Minulosť v nás – my v minulosti* č. 2 z roku 2008. s. 101-108. Dále například publicistický portrét in: BUDÍNSKÝ, Libor: *Deset prezidentů.* Praha 2003. s. 197-219.

[4] KAPLAN, Karel: *Mocní a bezmocní.* Toronto 1989. s. 116-148.

[5] BARNOVSKÝ, Michal: *Gustáv Husák – realita a mýty.* In: *Mýty naše slovenské.* Bratislava 2005. Autor vidí tři základní determinanty Husákových motivů: komunistické přesvědčení, nacionální cítění a touhu po moci a kariéře. Jednotlivé fenomény dále rozvádí. Jedná se převážně o politickou biografii. BARNOVSKÝ, Michal: *HUSÁK Gustáv.* In: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948-1989.* Prešov 2003. Jedná se o kvalitní převážně politický medailon.

[6] JABLONICKÝ, Jozef: *Husák v rezistencii 1939-1943.* In: *Samizdat o odboji. Štúdie a články.* Bratislava 2004. s. 491-507. Citované dílo vychází z kapitoly *Bez kontinuity* z Jablonického samizdatové studie z roku 1981 *Ilegalita uprostred vojny.* Kapitola se zabývá počínáním G. Husáka a L. Novomeského v době Slovenského státu. Tamtéž. s. 271-283. O anabázi studie, v které hrál roli generální tajemník ÚV KSČ G. Husák, viz JABLONICKÝ: *O zápisnici, študii a chate.* In: *Samizdat o disente III. Záznamy a písemnosti.* Bratislava 2007. s. 340-344.

[7] Zatím nejrozsáhleji DOSKOČIL, Zdeněk: *Duben 1969. Anatomie jednoho mocenského zvratu.* Brno 2006.

[8] Jednalo se o třídílný pořad po 40 minutách, který odvysílal Český rozhlas 6 v rámci cyklu *Portréty* 15., 22. a 29. 3. 2009. Dostupné z http://www.rozhlas.cz/radionaprani/archiv/?p_po=1976&p_pattern=hus%E1k&p_gt=1. Citováno 27. 11. 2010.

[9] ČERNÁK, Tomáš: *Gustáv Husák v rokoch 1913-1948.* Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě 2008. 92 s. Vedoucí práce PhDr. Ľubomír Gašpierik, CSc. Za pozornost mimo jiné stojí část věnující se Husákovu mládí a studiu, při čemž autor čerpal přímo z archivu Komenského univerzity.

Zájem o Husáka již několikrát projevila Česká televize. Nejprve v roce 1999 vyprodukovala dvoudílný dokument: *Takoví nám vládli,* který se na přeskáčku zabýval československými prezidenty vzešlými z KSČ, včetně Gustáva Husáka. Scénář napsal historik Jiří Pernes, který posléze napsal i stejnojmennou knížku. Režisér Petr Lokaj natočil svůj výstižný projekt *Ta lidská bezmoc moci* v roce 2006. Ten se již týkal pouze Husákovy osoby. Zatím naposledy se objevil televizní počin z pera Michala Kubala a Roberta Sedláčka: *V hlavní roli Gustáv Husák,*[10] z kterého čerpala stejnojmenná publikace, jež ho také doplnila.[11] Dokumentaristům mimo jiné poskytl rozhovor Lubomír Štrougal, který se předtím medializaci striktně vyhýbal. Kniha *Štrougal o Husákovi. A jiné vzpomínky na minulost*, jak už samotný název napovídá, využila právě tento natočený materiál.[12] Televizní dokumenty přinesly nová svědectví pamětníků a také vzbudily u veřejnosti zájem. Naopak nové publikace se pokusily zaplnit chybějící prostor po tištěné monografii, ale z faktografického hlediska nepřinesly nic nového. Komplexnějšího a zároveň odborného pohledu se stále nedostává.

Proto se není čemu divit, že apologetická monografie sepsána slovenským historikem Viliamem Plevzou stále zůstává nejucelenějším dílem.[13] V. Plevza se vědecky věnoval Husákově osobě už začátkem 60. let,[14] navíc oba muže spojoval přátelský vztah. Dále se nelze vyhnout samotnému Husákovu literárnímu dílu,[15] které nám v několika případech přibližuje jeho činnost za Slovenského národního povstání a kterým reagoval na vznesená obvinění v politickém procesu.

Už sám fakt, že události, které jsou tématem diplomové práce, se odehrávají ve 20. století, dostatečně vypovídá o nelimitovanosti pramenné základny. Jen díky politickému

---

[10] Televizní dokument využívá úryvků z divadelní hry Viliama Klimáčka *Dr. Gustáv Husák* nastudované v divadle Aréna v Bratislavě. Několik počinů ovšem předcházelo. Roku 1996 napsal Andrej Ferko televizní hru *Balada o doktorovi Gustávovi Husákovi.* Nejnověji vznikla monodramatická divadelní hra o Husákově manželce Magdě Husákové - Lokvencové *M.H.L.* z pera Slávy Daubnerové (premiéra se uskutečnila v únoru 2010).

[11] FORMÁČKOVÁ, Marie: *V hlavní roli Gustáv Husák. Tragédie jednoho osudu.* Čechtice 2009. Autorka využívala nashromážděného materiálu pro televizní dokument. Jedná se v podstatě o velmi kusou edici, která se skládá z citací o Husákovi. Největší prostor zabírají vzpomínky Lubomíra Štrougala.

[12] Kolektiv autorů: *Štrougal o Husákovi. A jiné vzpomínky na minulost*. Praha 2009. Kniha se skládá z 3 částí, které se navzájem propojují: Husákův příběh, komentáře L. Štrougala a „fiktivní hlas svědomí většiny obyčejných lidí“.

[13]PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril.* Bratislava 1991. Husák, coby bratislavský penzista, mu byl při psaní díla k dispozici. Nakonec s vydáním nesouhlasil – argumentoval, že monografie nahrává politickým oponentům a že sám se ještě pokusí napsat vlastní paměti. Dílo se pokouší postihnout a vysvětlit Husákovy motivy chování. O jedinečnosti práce svědčí, že polistopadoví badatelé ji pravidelně zahrnují mezi své informační zdroje.

[14] Rané práce se týkaly období studentského hnutí. Viz PLEVZA, Viliam: *Davisti v revolučnom hnutí.* Bratislava 1965. Či dílo společně sepsané s manželkou PLEVZA, Viliam, PLEVZOVÁ, Vlasta: *Slovenská inteligencia v komunistickom hnutí (1921-1938).* Bratislava 1979. Medailonová forma ve dvousvazkovém díle *Trvalé hodnoty.* Bratislava 1976.

[15] HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní.* Bratislava 1964. *Svedectvo* začal Husák psát v podstatě již ve vězení. Vyšlo v několika vydání a stalo se oficiálním pohledem na dějiny SNP v době normalizace. S prací polemizoval historik J. Jablonický. Či HUSÁK, Gustáv: *Zápas o zajtrajšok.* Bratislava 1948. Jedná se o soubor Husákových textů. Dále pak Husákovy články v novinách a časopisech.

procesu se vyprodukovalo nepřeberné množství pramenů převážně úředního charakteru. Následkem několika rehabilitačních šetření se tento počet opětovně násobil. Výběr z tohoto archivního materiálu lze jednak využít k bádání o Husákově životě před zatčením, tak i k období přípravy a průběhu politického procesu a rovněž k době výkonu trestu. Navíc se jedná o základní zdroje o jednotlivých etapách rehabilitací. Nejucelenější jsou samozřejmě závěrečné zprávy.[16] Archivní materiál rehabilitačních komisí je uložen v českém Národním archivu.[17] Také Archiv bezpečnostních složek a archiv Ústavu paměti národa obsahuje prameny vyprodukované politickým procesem. Tam lze rovněž čerpat materiál k Husákově činnosti za války i v období normalizace. Velmi důležitým zdrojem poznání je pro mne Husákův osobní vězeňský spis.[18]

Problematiku politických poúnorových procesů se straníky i samotnou kauzu politického procesu se slovenskými buržoazními nacionalisty průkopnicky mapovaly již zmíněné výstupy rehabilitačních komisí při ÚV KSČ. Některé dokumenty byly později i publikovány.[19] Radikálně se tak změnil oficiální diskurz z 50. a ze začátku 60. let, kdy historiografie a politici hodnotili záporně úlohu odsouzenců a naopak glorifikovali jejich údajné odhalitele a tehdejší linii strany.[20] Uvolněná atmosféra roku 1968 umožnila otevřeně obeznámit širokou veřejnost.[21] V tom čase zveřejnil Karel Kaplan průlomovou studii na pokračování s názvem *Zamyšlení nad politickými procesy.*[22] Doba normalizace utlumila další

[16] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 12, a. j. 202 – *Zpráva MV z 22. 2. 1963 o činnosti Státní bezpečnosti v letech 1949-1954 z hlediska nesprávností v zaměření a metodách práce.* Dále tamtéž, sv. 35, a. j. 885 – *Zpráva komise ÚV KSČ 1962-1963 o přezkoumání politického procesu s Gustávem Husákem a spol.* s. 53-185; NA, f. ÚV KSČ Komise II., sv. 24, a. j. 501 – *Komise ÚV KSČ 1962-1963. Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949 – 1954.* s. 51-180; NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 32, a. j. 378 – *Závěrečná komise pro přezkoumání IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu*.

[17] NA, f. ÚV Komise I. (Jednalo se o dvě prověřovací komise pod vedením ministra vnitra Rudolfa Baráka, proto zvané Barákova/y komise. Šetření probíhalo v letech 1955-1957.), Komise II. (Komise byla pod vedením tajemníka ÚV KSČ Drahomíra Koldera, proto zvaná Kolderova komise. Pracovala v letech 1962 a 1963.) a Komise III. (03/10; Zvaná Barnabitská, působila v druhé polovině roku 1963 pod vedením předsedy SNR Jozefa Lenárta a později tajemníka ÚV KSČ Vladimíra Kouckého ve zrušeném barnabitském klášteře v Praze.). V předkládaném textu užívám u názvů komisí zjednodušeného pojmenování.

[18] Za poskytnutí kopie vězeňského spisu Gustáva Husáka děkuji PhDr. Aleně Šimánkové ze 4. oddělení NA. Originál spisu je umístěn v Archivu Sboru vězeňské a justiční stráže SR v Leopoldově.

[19] KAPLAN (ed.), Karel: *K politickým procesům 1948-1954. Dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968.* Praha 1994; KAPLAN (ed.), Karel: *Stb o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka.* Praha 2002; *O procesech a rehabilitacích. Zpráva „Pillerovy komise" o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949-1968.* Praha 1990.

[20] Viz například *K päťdesiatym narodeninám súdruha Viliama Širokého*; Bratislava 1952; GRACA (eds.), Bohuslav a kolektiv: *Slovenské národné povstanie. Materiály z vedeckej konferencie k 15. výročiu Slovenského národného povstania konanej v Bratislave 11. – 13. mája 1959.* Bratislava 1959; KRÁL, Václav: *Pravda o okupaci.* Praha 1962; LAŠTOVIČKA, Bohuslav: *V Londýně za války. Zápasy o novou ČSR 1939-1945.* Praha 1961.

[21] Tisk přinášel rozhovory s jednotlivými aktéry a na pokračování zveřejňoval části z rehabilitačních materiálů. Například obnovený týdeník *Nové slovo* publikoval části Husákovy žádosti o prošetření jeho případu z 20. 12. 1962, v které podával vlastní svědectví. HUSÁK, Gustáv: *Barnabitky a čo im predchádzalo I.-VII.* In: *Nové slovo. Týždenník pre politiku, kultúru a hospodárstvo* z 13. 6 až 25. 7. 1968.

[22] KAPLAN, Karel: *Zamyšlení nad politickými procesy.* In: *Nová mysl* č. 6, 7 a 8 z roku 1968. s. 765-794, 906-940 a 1054-1078. Studie se soustředí na proces s Rudolfem Slánským a spol. a je rozdělena do tří částí: „hledání kořenů a vytváření podmínek, příprava a průběh, další osudy procesů".

rozvoj domácího bádání o citlivé minulosti a vystačila s dosavadní kritikou procesů se straníky. Iniciativu převzala exilová a samizdatová literatura, jež získala silnou posilu v osobě Karla Kaplana. Jeho nová díla se mohla oficiálně objevit na knižních pultech až v polistopadovém Československu. Kauzu slovenského buržoazního nacionalismu představil v souvislosti s monstrprocesem s vrcholnými straníky KSČ.[23] Nejnověji se kauze obšírněji věnoval Jan Rychlík v publikaci o česko-slovenských vztazích[24] a Ján Uher ve svých vzpomínkách na působení v Kolderově komisi.[25] Michal Barnovský, znovu J. Uher a J. Rychlík napsali odborné studie.[26] Jozef Beňo se zabýval soudním rozsudkem v souvislosti se státoprávní otázkou.[27] Na diferencovanost historiografických interpretací upozornila historička Marína Zavacká.[28] Avšak pohledu, který by detailněji začleňoval persónu Gustáva Husáka do celé kauzy i s jejími důsledky, se stále nedostává. Nejblíže se k tomu zatím přiblížil opět K. Kaplan, když do monografie o Antonínu Novotném umístil kapitolu *Chronologie vztahu Novotný – Husák v letech 1954-1964*.[29] Velmi podnětné články ze sborníku *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“: Praha 14. – 16. dubna 2003* rozšiřují poznání o mezinárodní souvislosti politických procesů ve východním bloku. V předestřeném tématu nelze přirozeně opomenout ruské edice pramenů sovětské provenience.[30]

Prameny vzešlé z ÚV KSČ[31] a ÚV KSS[32] a jejich součástí slouží k nahlédnutí do dění uvnitř vrcholných orgánů strany.[33] Komunistickou stranu po II. světové válce nepřekvapivě

---

[23] KAPLAN, Karel: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka.* Praha 1992.

[24] RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992*. Bratislava 1998. s. 146-209.

[25] UHER, Ján: *Zo zákulisia rehabilitácií. Tajomstvo Kolderovej komisie*. Bratislava 2001.

[26] BARNOVSKÝ, Michal: *Proces s takzvanými slovenskými buržoáznymi nacionalistami.* In: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“: Praha 14. – 16. dubna 2003.* Brno 2003. s. 158-170; UHER, Ján: *Kampaň proti tzv. buržoáznemu nacionalizmu.* In: *Od diktatúry k diktatúre. Slovensko v rokoch 1945-1953. (Zborník materiálov z vedeckej konferencie v Smoleniciach 6. – 8. decembra 1994).* Bratislava 1995. s. 105-115; RYCHLÍK, Jan: *Proces proti tzv. slovenským buržoazním nacionalistům.* In: *Česko-slovenská historická ročenka 2005.* Brno 2005. s. 181-194; RYCHLÍK, Jan: *Recidiva boje proti tzv. buržoaznímu nacionalismu v letech 1956-1962.* In: *Česko-slovenská historická ročenka 2006*. Brno 2006. s. 303-314.

[27] BEŇO, Jozef: *Rozsudok nad slovenskými „buržoáznymi nacionalistami“ z roku 1954 a forma štátneho zriadenia ČSR a ČSSR v rokoch 1948-1967*. In: *Česko-slovenská historická ročenka 1998*. Brno 1998. s. 67-73.

[28] ZAVACKÁ, Marína: *Buržoázni nacionalisti? Slovenskí komunisti*. In: Tamtéž. s. 75-78.

[29] KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Antonín Novotný. Vzestup a pád 'lidového' aparátčíka*. Brno 2011. s. 220-244.

[30] MURAŠKO (eds.), Galina Pavlovna a kolektiv: *Vostočnaja Jevropa v dokumentach rossijskich archivov 1944-1953 gg. Tom II. 1949-1953 gg*. Moskva – Novosibirsk 1998; VOLOKITINA (eds.), Taťjana Vladimirovna a kolektiv: *Sovetskij faktor v Vostočnoj Jevrope 1944-1953. T. 2. 1949-1953. Dokumenty.* Moskva 2002.

[31] NA, f. ÚV KSČ.

[32] SNA, f. ÚV KSS a přidružené osobní fondy tajemníků a předních funkcionářů ÚV KSS.

[33] Určité části byly již prezentovány prostřednictvím sekundární literatury. Dobrou pomůckou jest také edice dokumentů, která se týká KSS: VARTÍKOVÁ (ed.), Marta: *Komunistická strana Slovenska. Dokumenty z konferencí a plén 1944-1948.* Bratislava 1971.

hojně řešil Karel Kaplan v již zmiňovaných dílech. Slovenským komunistům a také slovenské StB se věnuje Jan Pešek.[34]

K tématice česko-slovenských vztahů čerpám z několika zajímavých článků uveřejněných v Česko-slovenských historických ročenkách, a z již citovaného díla Jana Rychlíka, který se problematikou dlouhodobě zabývá. K seznámení se situací na Slovensku využívám mimo již výše zmiňované archivní prameny díla předních slovenských historiků a pramenné edice.[35]

Při tvorbě předkládané práce jsem se snažil shromáždit a využít široké pramenné základny, která se nabízela. Z toho důvodu čerpám informace i z dalších archivních institucí, které sice nemusíme pokládat za stěžejní, ale dle mého názoru pomáhají dotvářet celkový obraz a dávají odpověď na jinak nezodpovězené otázky.[36] V neposlední řadě jsem uskutečnil několik rozhovorů s doposud žijícími pamětníky a získal jejich svědectví, těžil z bohaté sekundární literatury, dalších sborníků pramenů a periodického tisku, což přispělo k srovnávacím analýzám a kompilacím.

Z důvodu větší komplexnosti a autentičnosti obsahuje práce medailony jednotlivých aktérů[37] a ve zvýšené míře také citace, které jsem se snažil ponechat v původním znění.

---

[34] Například PEŠEK, Jan: *Centrum moci. Aparát Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska 1948-1989*. Bratislava 2006; PEŠEK, Jan, LETZ, Róbert: *Štruktúry moci na Slovensku 1948:1989*. Prešov 2004.

[35] Nejvíce využívám PREČAN (ed.), Vilém: *Slovenské národné povstanie. Dokumenty*. Bratislava 1965; BEŇKO (eds.), Ján a kolektiv: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. 2*. Bratislava 1998.

[36] Jedná se o archiv: Divadelního ústavu (SR), hlavního města SR Bratislavy, Kanceláře prezidenta republiky,

Muzea SNP a Slovenského rozhlasu.

[37] Využívám rozličných zdrojů a jejich kombinací. Ve zvýšené míře pak PEŠEK, Jan a kolektiv: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948-1989*. Prešov 2003. A rovněž TOMEŠ, Josef a kolektiv: *Český biografický slovník XX. století*. Praha – Litomyšl 1999.

1. VÝCHOZÍ POZICE

V následující kapitole se snažím nastínit Husákovu ranou životní dráhu a představit prostředí, které ho obklopovalo a zároveň i utvářelo. Nepokouším se o vyčerpávající výklad z důvodu, že se specializuji na jiné období a odlišnou problematiku. Vyzdvihnuty budou souvislosti související s tématem práce.

1. 1 mládí

I. světová válka nenechala za sebou jen pád čtyř velkých monarchistických říší, ale stála i životy milionů nevinných lidí. Přeživší účastníci toužili po spravedlivějším světě, hledali naději ve změně společenského systému a snadno se nechávali zlákat novými radikálními ideologiemi, jež nabízely na první pohled snadná a srozumitelná východiska. Inspiraci také poskytovala čerstvě ustavená sovětská moc v Rusku. Jednalo se však o velkou neznámou.

Bouřlivý vývoj postihl i střední Evropu. Mohutné habsburské impérium, Rakousko-Uhersko, našlo ve válce svou zkázu a rozpadlo se na řadu nástupnických států. Jedním z nich bylo Československo. Velice nesourodá republika dostala do vínku nespočet svízelných problémů. Nový stát se skládal z několika historických útvarů či jejich modifikací, osídlených několika národy a etniky, které měly odlišné zájmy. Zvláště bouřlivě působila neuspokojivě řešená sociální otázka následovaná národnostními rozpory. Významné místo zaujímaly Horní Uhry transformované na Zemi Slovenskou v rámci Československa. Slováci se tak vymanili z maďarské nadvlády trvající staletí. Nové poměry uvnitř Československa plně neuspokojovaly slovenské národnostní cítění (slovenský nacionalismus). V jejich očích byla Budapešť nahrazena Prahou. Ani idea jednotného československého národa nebyla všeobecně akceptována. Proto sílila snaha o autonomnější postavení Slovenska a tlak na uznání Slováků jako svébytného národa.

Změnám v názvech neušlo ani město Prešpurk přejmenované na Bratislavu. Poblíže slovenské metropole se rozprostírala menší víska Dúbravka, která je dnes její součástí. Desátého dne roku 1913 zde přibyl do chudé rodiny Nikodema Husáka chlapec, po dvou dnech pokřtěný latinským jménem Augustinus.[38]

[38] ČERNÁK, Tomáš: *Gustáv Husák...* s. 4. V rodném listě z roku 1934 udáno jméno Augustin. NA, f. Gustáv Husák (probíhají pořádací práce).

Jeho matka Magdalena, rozená Fratričová, rok nato zemřela a otec musel vzápětí narukovat a bojovat v řadách rakousko-uherské armády za císaře pána na italské frontě. Během otcovy nepřítomnosti byly Augustínovy starší sestry Katarína a Štefánie poslány k matčině rodině do nedalekého Lamače. Malého chlapce vzala do opatrování babička (matka Nikodema). Přestože se otec z války vrátil jako válečný invalida, podruhé vstoupil do manželství s Marií, rozenou Vilemovou, a vyženil tak dvě další dcery – Julii a Rozálii, ke kterým po čase přibyl ještě jeden sourozenec, Štefan. Ve společné domácnosti navíc ještě bydlela Mariina matka.

Nikodem sice už nemohl pracovat v kamenolomech a ve vápence v blízké Devínské Nové Vsi, na druhou stranu jistý druh kompenzace mohl vidět v rozšíření svého hospodářství. Po volbách do obecního zastupitelstva, kam byl zvolen za agrární stranu, se totiž rozparcelovaly majetky pozemkového magnáta Mikuláše Pálffyho ve prospěch drobnějších rolníků. Přesto neměli Husákovi na růžích ustláno a přivydělávali si na živobytí, jak se dalo.

Nabízí se domněnka, že brzké úmrtí matky, které navíc bylo umocněno otcovou nepřítomností, nemohla plně nahradit babiččina péče. Takové okolnosti mohly mít vliv na psychickou stránku malého chlapce. Citová pouta se nemusela dostatečně vyvinout a následkem toho mohl být problém s navazováním hlubších vztahů s okolím. Ostatně Husák bývá často charakterizován jako odměřený a chladný člověk. Problematické je, že takové hodnocení vycházelo z pozdního období Husákova života. Je třeba si uvědomit, že v tomto čase měl za sebou devítiletý žalář, pochoval dvě životní partnerky, byl v Praze osamělý a stár. Navíc se jednalo o produkt striktního oddělování politiky od privátního života, což vedlo k tragickým důsledkům. Mladý Gusto – jak byl Augustin Husák oslovován – se samozřejmě od *prezidenta zapomnění* značně lišil.

Dle očekávání se vztahy s macechou nedaly vůbec označit za idylické. Naopak starší sestry mu kompenzovaly matčinu lásku. Staraly se o něho a nedaly na něj dopustit. Měl je velmi rád a ještě jako prezident za nimi jezdíval na Štědrý den do Dúbravky. Svědectví vrstevníků a rodinných příslušníků ho popisují jako velmi veselého a zábavného společníka, jenž rád ironizoval *„věčné pravdy“* a překvapivě i sám sebe. Psycholog Slavomír Hubálek se pokusil o nástin Husákova psychologického profilu: *„Byl dítětem výjimečně talentovaným, schopným a od samého počátku velice ambiciózním, některé psychologické školy mluví o překompenzovávání pocitu méněcennosti a Gustáv Husák se zdá, že řadu těchto kritérií splňuje. (…) Musíme mluvit o nadprůměrně inteligentním, introvertovaném a spíše schizoidním mladém muži.“*[39] Takto vzpomínala Hela Volanská na návštěvu biskupa v

[39] Vyjádření Slavomíra Hubálka v televizním dokumentu *Ta lidská bezmoc moci*. Česká televize 2006.

dúbravské obecní škole a na nevšední otázky, které mu položil její mladičký ambiciózní spolužák Gusto: *„Triedu navštívil katolícky biskup a vyzval žiakov, aby mu kládli otázky. Prihlásil sa malý Gustík a chcel vedieť, čo má robiť, aby sa stal biskupom. Cirkevný hodnostár mu s úsmevom vysvetlil, ako sa má správať. Na biskupovo zhrozenie to však Gustíkovi nestačilo a opýtal sa, čo má teda robiť, aby sa stal pápežom (...).“*[40] Mladičký žák prokázal mimořádné schopnosti a talent na školní půdě, a tak se díky přímluvám Antona Moyše – pana učitele a faráře v jedné osobě – rodiče podvolili a nechali svého syna studovat od roku 1929 na osmiletém Masarykově reálném gymnáziu v bratislavské Grösslingově ulici.

Bratislava mu otevřela rozhled a poskytla více možností než rodná vesnice. Zde si zřetelněji uvědomoval národnostní a sociální otázku. Ve městě na Dunaji žili Maďaři, Němci, silná židovská komunita a čeští úředníci, tudíž Slováci netvořili většinu zdejší populace. Na studium si vydělával doučováním bohatších spolužáků a během prázdnin prací v továrnách. Neboť *„otec ho nemohol ani halierom podporiť“*.[41] V těchto časech se začal znatelně názorově utvářet, o čemž svědčí jeho osobní výpověď: *„Aj vyučovanie rozmaznaných detí z lepších rodín vedie k poznaniu veľkých sociálnych rozdielov. A to všetko spolu s otváraním očí nájde rozumovú bázu a vysvetlenie v marxizme. Z odporu, protestu, plebejstva, z rozhorčenia nad svetskou nespravodlivosťou. Z túžby po lepšom svete.“*[42] *„V posledních čtyřech letech středoškolského studia začal jsem se zabývat studiem marxismu,“*[43] s kterým ho blíže seznamovali nalevo orientovaní starší studenti.[44] V něm nalezl svou seberealizaci a doživotní světonázor. To také znamenalo odvrhnout rodinou vštěpovaný katolicismus. Může překvapit, že mladý Gustáv sloužil jako ministrant. Ještě ve funkci prezidenta ČSSR měl být schopen zpaměti odříkat latinskou liturgickou mši.[45] Ale uchoval si toho více. Z dnešního pohledu působí skoro komicky, že i na stranických aktivech často používal příměry s biblickou tématikou, zde samozřejmě působilo i prostředí religiózního Slovenska. Přistoupíme-li k obsahové stránce vlivu náboženství na následující vývoj jeho osoby, nabízí se zajímavá úvaha ohledně modifikace konceptu Mesiáše: *„Malér nastává, když žid nebo křesťan odpadne od víry. Ztratí svou ortodoxní víru, ale zachová si – či podrží – koncept Mesiáše. Začne si myslet, že Mesiášem je – ať již individuálně či kolektivně – on. Zbožští sám*

---

[40] CHMELÁR, Eduard: *Česť, sláva a hanba Gustáva Husáka*. In: *Britské listy* ze 17. 11. 2006. Citováno 4. 4. 2010. Dostupné z www.blisty.cz/art/31299.html. Autenticita události je problematická, leč ilustrativní.

[41] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-1 – *Zápis výpovědi G. Husáka ÚŠB z 29. 3. 1944*. s. 16.

[42] PLEVZA, Viliam: *Vzostup a pády…* s. 16 a 17.

[43] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 4 – *Protokol o výpovědi G. Husáka z 22. 7. 1953*. s. 2.

[44] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 874 – *Projev z 15. 5. 1950*. s. 5.

[45] Svědectví normalizačního ministra zahraničních věcí Bohouše Chňoupka z televizního dokumentu *Takoví nám vládli*. Česká televize 1999.

sebe a své snažení, to sekularizuje a zpolitizuje, a propadne domněnce, že oním Mesiášem je on sám a stát, kterému on vládne a který bude jednat jako Bůh, totálně překope nedokonalé lidi a nedokonalou společnost ke své vlastní vizi dokonalosti, kterou všem lidem vnutí politicky, totalitní mocí.“[46] Jsem si vědom přímočarosti a neuniverzálnosti předešlé teze, přesto ji předkládám. Domnívám se totiž, že poskytuje bytostní pochopení právě Gustáva Husáka. Vyvolenost a z toho plynoucí povinnost činit se se staly u něho jedním ze základních motivů chování, které se opakovaně projevovaly při nejrůznějších situacích.[47] Politická moc tak představovala pouze prostředek k realizaci „spasitelského poslání“.

Ale zpátky k mladistvým letům. Na gymnáziu pracoval ve Vlčkově vzdělávacím kroužku zřízeném v rámci středoškolské komise Svazu slovenského studentstva, byl i jeho předsedou. Brzký vstup do Komsomolu komentoval po létech takto: *„Keď som sa ako šestnásťročný študent dostal roku 1929 do Komsomolu, hlavné ťažkosti som mal s rečou: po maďarsky som nevedel a nemčine som sa trochu priúčal v škole. Ale marxistická literatúra i krúžky, kde som sa s ňou zoznamoval, žiadali si nemčinu. Aj stranícke prejavy boli trojjazyčné, pričom slovenčina i tu bola najslabší.“*[48]

Účastnil se ilegálních schůzí KSČ, navštěvoval i jejich veřejné akce, například šel v prvomájovém průvodu. Pokoušel se prezentovat první kritické písemné projevy (básně, epigramy, články) ve studentském periodiku *Svojeť*,[49] některé články nedošly uveřejnění kvůli silnému prokomunistickému náboji a nezákonnému obsahu. Z důvodu zákazu politické činnosti na středních školách psával občas pod pseudonymem Ivan Kola.

10. června 1933 odmaturoval z latiny, francouzštiny, němčiny, československého jazyka a fyziky s vyznamenáním. Poté již nic nebránilo, aby vstoupil do komunistické strany a zahájil studia na Právnické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. Byl ve svém živlu a veškerý čas věnoval politické a aktivistické činnosti. Angažoval se jako vrcholný představitel ve SSA. Pro šíření propagace založil periodikum *Šíp, časopis študentov a pracujúcej inteligencie*, ve kterém až do jeho zániku roku 1936 publikoval. SSA se sice formálně profiloval jako nadstranická organizace, ale ve skutečnosti byl pod vlivem

---

[46] JOCH, Roman: *Židobolševici? Klérofašisté?* In: *Blog.iDNES.cz* z 12. 7. 2010. Citováno 1. 8. 2010. Dostupné z http://joch.blog.idnes.cz/c/146621/Zidobolsevici-Klerofasiste.html.

[47] *„Z vězení propuštěný Husák se podobal spíše než demokratickému politikovi silné politické osobnosti, která je přesvědčena o svém mesiášském poslání a chce odstranit od moci darebáky a hlupáky, aby pak sama předvedla, jak se správně dělá politika.“* MLYNÁŘ, Zdeněk: *Mráz přichází z Kremlu.* Praha 1990. s. 243. Prvé okupační ráno 21. srpna 1968 v Bratislavě potkal Miroslav Kusý (člen PUV KSS) rozrušeného Husáka, který mu řekl: *„Ja tento národ zachránim, aj keby mňa malí všetci napľuvať do očí.“* Vyjádření Miroslava Kusého in: *Ta lidská bezmoc moci…* Domnívám se, že motiv mesiality sehrál důležitou roli i v Husákově chování během kauzy slovenského buržoazního nacionalismu.

[48] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 17.

[49] *Svojeť, časopis slovenských stredoškolákov* byl vydávaný středoškolskou komisí Svazu slovenského studentstva. Například do něj přispíval Ladislav Novomeský, Ján Púll, Jozef Šoltész, Felix Vašečka či Magda Lokvencová.

komunistů. Spolek pořádal veřejné přednášky a debatní večery, a to často i za účasti významných levicově orientovaných osobností československého veřejného života. Tehdejší bratislavský vysokoškolák Ladislav Šimovič vzpomínal: *„Členmi SSA boli poslucháči rôznych fakúlt, väčšinou vyhranene komunistickej orientácie. Občas na vybrané prednášky a debaty sme chodili aj my 'sociálni demokrati', organizovaní v Združení sociálne demokratických akademikov. Niekedy sa na polemických debatách ukázali – obyčajne s provokačnými zámermi – aj vychýrení debatéri z klerikálneho ľudáckeho Svoradova (dr. Bezák, Jozef Kirschbaum, Pánis a iní).“*[50] Rovněž tehdejší sociální demokrat Anton Rašla se zmiňuje o vztazích mezi mladými komunisty a sociálními demokraty ve svých pamětech: *„(…) my sociálnodemokratickí študenti sme mali s nimi spoločného protivníka – pravičiarske živly. Bolo preto len prirodzené, že sa medzi nami začala formovať spoločná študentská politika. Podnikali sme niektoré spoločné akcie. Orgán komunistickej strany Slovenské zvesti tomu, pravda, dával publicitu a ukazoval to ako príklad jednotného frontu zdola. (…) V diskusiách* [komunisté] *vedeli inteligentne a presvedčivo argumentovať, vyhýbali sa frázam, vystupovali ako Slováci komunisti, t. j. odmietali národný nihilizmus a ani nás neodsudzovali povýšenecky ako 'sociálfašistov'. Isteže veľkú úlohu tu hrali aj momenty osobného priateľstva. (…) To všetko vytváralo medzi nami ovzdušie otvorenosti. Pri konci prvej republiky sme mali čím ďalej tým viac spoločných názorov na niektoré medzinárodné problémy vnútornej i zahraničnej politiky (…).“* Našlo se ale i rozporuplnější téma: *„Bola to predovšetkým svetová seznzácia rok pred Mníchovom: komentovanie politických procesov v SSSR (…). Verejne sme to nekomentovali a súkromne sme sa usmievali. (…) vedenie Spolku socialistických akademikov nerobilo zbytočne tieto procesy predmetom pozornosti.“*[51] Asi málo kdo ze Spolku socialistických akademiků si tenkrát dokázal představit, že obdobné procesy poznamenají za pár let i Československo, ba je samotné. Vzmáhající se profašististické tendence upozadily kritičtější myšlení v této otázce, ale také nakonec přispěly k urychlení polarizace vysokoškolského prostředí. SSA zintenzivnil styky s blízkými politickými proudy: sociálními demokraty, národními socialisty a s částí agrárníků. Společně posléze vytvořili platformu v rámci Svazu slovenského studentstva, která organizovala protifašistická vystoupení. K tomu si vyslechněme znovu L. Šimoviče: *„Na týchto aj iných protifašistických vystúpeniach vysokoškolákov a v ostrých diskusiách na pôde študentských spolkov zaujímal popredné miesto Gustáv Husák. (…) bezosporu vynikal ako obratný predvídavý taktik,*

[50] ŠIMOVIČ, Ladislav: *Gustáv Husák.* In: *Listy. Dvouměsíčník pro kulturu a dialog* č. 5 z roku 2010. s. 37. Na akcích spolku například přednášeli: Vladimír Clementis, Ladislav Novomeský, Ján Poničan, Adolf Hoffmeister, Zdeněk Nejedlý či Vítězslav Nezval.

[51] RAŠLA, Anton: *Civilista v armáde. Spomienky na roky 1938-1945.* Bratislava 1967. s. 11 a 12.

pohotový a presvedčivý debatér a dobrý rečník. Tieto jeho schopnosti a mnohé úspešné vystúpenia mu medzi nami získavali až obdiv. No na druhej strane nás často zarážalo jeho prílišné sebavedomie, okázalé ukazovanie vlastnej iniciatívy, výlučné prisvojovanie si aj spoločne dosiahnutých úspechov, úsilie byť vždy prvým všade a vo všetkom.“[52]

Ve Svazu slovenského studentstva Husák zastával tajemnickou a posléze místopředsednickou funkci. Jako předseda sociální komise svazu napsal orientační příručku pro studenty, ve které mimo jiné svérázně popsal studentské spolky: *„(...) život u nás – i medzi študentstvom – plynie politickými korytami (zakrývaním na skutočnosti nič nezmeníme), a v tom je tedy veľká sila ideových a politických spolkov. V praxi nevystupujú väčšinou tieto spolky osamotene, ale tvoria skupiny a bloky, ktoré sa stretávajú buď na spoločných základoch ideologických, lebo proste v praxi, pri spoločnej práci. Tieto druhy grupovania sa behom doby značne menily, a ani dnešné skupiny samozrejme za definitívne považovať nemožno. Dnes sa najviac hovorí o ľavičiaroch a pravičiaroch. Pracovnú jednotku tvorí Blok demokratického a pokrokového študentstva proti študentstvu krajne pravému.“*[53] Práce v studentských strukturách mu posloužila jako politická průprava. Osvědčil se a povýšil až na post tajemníka ve Sboru sociální péče o československé vysokoškolské studentstvo. Účastnil se studentských mezinárodních kongresů v Paříži a Glasgow, podporoval nejrůznější aktivity, například Akci za vybudování slovenských vysokých škol (byl tajemníkem výboru pro postavení Slovenské techniky), organizoval letní studentské tábory[54] či zajišťoval zlevněné lístky do divadel a kin. Ve Svazu přátel Sovětského svazu působil v tajemnické funkci a jako zástupce studentů zasedal v bratislavském vedení KSČ. Navázal styky s intelektuály z okruhu časopisu DAV, mezi kterými nalezl nové přátele.

Kolem časopisu *DAV* se sdružovali mladí levicově smýšlející intelektuálové, kteří neskrývali slovenské národnostní cítění. Mladá slovenská generace *„mala svoje životné korene ešte v starom rakúsko-uhorskom svete, ale duchom a orientáciou patrila už novej, demokratickej Európe. (...) Slováci pod vlastným menom chceli vstúpiť na kolbište dejín a vlastnou účasťou zapísať sa do kontextu európskeho života. Mladé generácie zapájali sa do tohto procesu plným elánom.“*[55] Tvrdě kritizovali vládní československou politiku a

---

[52] Tamtéž.

[53] HUSÁK, Gustáv: *Študentská rukoväť.* Bratislava 1936. s. 91 a 92. Předmluvu napsal tehdejší předseda Svazu slovenského studentstva Jozef Šoltész.

[54] Husákova reflexe k uskutečněnému táboru v Staré Ľubovni v článku *Skončili sme štud. letný tábor*. In: *Svojeť, časopis slovenských stredoškolákov* č. 1 ze září 1935. s. 13-19. Organizoval i výjezd na ostrov Krk v tehdejší Jugoslávii.

[55] KRUŽLIAK, Imrich: *Kirschbaum – Husák – Kvetko. Predstavitelia jednej Generácie.* In: KRUŽLIAK (eds.), Imrich, OKÁĽ, Ján: *Svedectvo jednej generácie.* Cambridge – Ontario 1990. s. 245 a 246. Nutno konstatovat, odhlédneme-li od interpretační roviny, že v článku je velké množství nepřesností a faktografických chyb.

požadovali rozsáhlou autonomii, aniž však zpochybňovali existenci republiky.[56] KSČ scházela ve věci slovenské otázky důsledná politika. Nejprve přistoupila na tezi jednotného československého národa, poté hájila slovenskou autonomii, avšak jako záležitost politiky k menšinám. Zbolševizovaní komunisté, prezentující se jako internacionální hnutí, zacházeli vždy s národnostní otázkou takticky dle momentálních potřeb. Naopak davisté pevně spojovali komunistické myšlenky s národními tužbami. Proto se mezi nimi a centralistickými bolševiky prohlubovala programová propast. Husák se názorově postavil na stranu davistů,[57] což mu přineslo nemalá příkoří v časech budoucích.

Husák neměl sklon k hledání autorit, ba naopak, rád je shazoval, jelikož za dostatečnou autoritu považoval sám sebe. Přesto se však našel jeden muž, který mu posloužil jako vzor, a kterého si nesmírně považoval. Jednalo se o právníka Vladimíra Clementise, jenž se pro něho stal přítelem a učitelem v politické činnosti. Při častých společenských setkání spolu soutěžili v procvičování paměti a ještě raději si u skleničky vína zazpívali slovenské lidové písně, v čemž nejvíce vynikal jejich společný přítel básník Ladislav Novomeský. Trio nejlepších přátel spojovala názorová platforma DAVu a touha radikálně změnit svět. Jak ještě uvidíme, jejich další osudy byly prodchnuty silnou nití sounáležitosti.

Díky nejrůznější pramenné matérii můžeme odpovědět i na otázku, jak mladý Husák fyzicky vypadal. Postavu měl štíhlou a vysokou 175 cm. Hlavu pokrývaly tmavohnědé krátce střižené vlasy, které však v pozdější době stále více ustupovaly čelní pleši na konzistentně bezvousém obličeji. Mezi zajímavosti můžeme zařadit, že v letech 1933, 1934 a 1935 Husáka neodvedli na vojnu pro tělesnou slabost a kvůli krátkozrakosti.[58] Zdravotní problémy se zrakem ho ostatně provázely celý život, na jehož konci byl téměř slepý. V pozdější době se silné dioptrické brýle staly neodmyslitelnou součástí jeho image a dovolím si tvrdit, že bez nich si ho široká veřejnost ani nedokázala představit. Otřepaný normalizační vtip – *Co je nejtlustší na Pražském hradě?* – je toho konec konců důkazem. Eduard Goldstücker na vysokoškoláka Husáka vzpomínal: *„Byl to hubený člověk s energickými gesty a bystrým mozkem. Byl, jak se brzy ukázalo, přesvědčen, že nepotřebuje žádné rady, protože si byl plně jist, že jeho názory jsou ty jedině správné. Vyznačoval se čímsi, co se nazývá politickým*

[56] Například Ladislav Novomeský varoval, že nezávislý slovenský stát by urychlil kulturní provincializmus a hospodářskou a politickou závislost Slovenska na nacistickém Německu. NOVOMESKY, Ladislav: *Slovenská samostatnosť*? In: *Čestná povinnosť. Výber z politických statí a článkov 1933–1934.* Bratislava 1969. s. 374. Taktéž v jeho jiných článcích.

[57] RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci.* Praha 2002. s. 143-145.

[58] JABLONICKÝ, Jozef: *Husák v rezistencii...* s. 496. Dle zápisu z vězeňského spisu z 50. let měl na každém oku mínus 3,5 dioptrie. V době pozdní normalizace měl přes 10 dioptrií. Problémy trpěl i jeho chrup. Špatný stav byl s největší pravděpodobností umocněn právě díky pobytu v kriminále. *Osobní vězeňský spis G. Husáka*.

smyslem, tj. darem odhadnout, co je možné, a spojit s tím, co je žádoucí. Trochu autokrat, avšak sympatický.“[59]

Husák promoval 9. února 1938 a stal se doktorem práv. Tentýž den si mohli čtenáři komunistického periodika *Slovenské zvesti* přečíst oslavný článek, jenž vyšel k této příležitosti a kde se psalo: *„Našim čitateľom je Husákova práca za sociálne a kultúrne povznesenie slovenského študentstva dostatočne známa. Veď s činnosťou tohto neúnavného a odhodlaného komunistu stretávame sa v posledných rokoch všade tam, kde šiky socialistického študentstva bojovali proti reakčným golemistom, a na druhej strane vidíme Husáka pri práci, (...) je iniciátorom skoro všetkých akcií, ktoré sa v záujme lepšieho zajtrajška celého študentstva podnikajú. Je to práve jeho prezieravá študentská politika, zakladajúca sa na spolupráci socialistického a agrárneho študentstva, ktorá študentstvu získavá vždy väčši vliv vo verejnom živote“*[60] Sestry mu uspořádaly oslavu v rodné vsi, kterou po padesáti letech komentoval takto: *„Prišiel do Dúbravky aj Clementis, zoznámil sa s mojimi slávnymi rodákmi, ale aj so Združením slovenskej mládeže, v ktorom sme vtedy veľmi intenzívne pestovali volejbal i komunismus (...), Clementis musel uznať, že sme čosi.“*[61]

Svaz slovenského studentstva vyvíjel osvětovou činnost také na středních školách. Roku 1935 vyslala středoškolská komise Husáka přednášet na dívčí gymnázium Karla Kuzmányho v Banské Bystrici. Tam poznal svoji budoucí první manželku Magdu Lokvencovou,[62] která vzbudila jeho zájem. Dokladem může být i Husákův článek uveřejněný ve *Svojeti*, v němž kriticky hodnotil jevy ve studentském hnutí. Poté, co příkře pojmenoval nežádoucí momenty, vyzdvihnul v pasáži *Bystrické diavčatá vedú* činnost tamějšího studentského kroužku a jmenovitě Magdy.[63] Po více jak půl století Gustáv Husák na své osudové setkání vzpomínal: *„Ako funkcionár Zväzu slovenského študentstva som mal prednášku v stredoškolskom krúžku, ktorý na tomto pokrokovom gymnáziu pracoval a ktorého členkou bola aj Magda. Po prednáške sme si sadli v menšom kruhu, a tak sme si nejako padli do oka. Potom sme si písali a navštevovali sa.“*[64]

---

[59] GOLDSTÜCKER, Eduard: *Vzpomínky (1913–1945).* Praha 2003. s. 80.

[60] *Na margo jednej promócie. Gusto Husák doktorom*. In: *Slovenské zvesti. Politické, hospodárske, sociálne, kultúrne zo Slovenska i zo sveta*. s. 3. Tehdejší poslanec NS Viliam Široký zastával funkci majitele vydavatele a zodpovědného redaktora. Periodikum vycházelo 5krát týdně v letech 1936-1938. Z politických činitelů do něj psával Vladimír Clementis, Viliam Široký, Július Ďuriš či Július Šefránek.

[61] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 22.

[62] Viz KOSATÍK, Pavel: *Devět žen z Hradu*. Praha 1999. s. 292-319. Nejnověji a nejobšírněji LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová. Prvá dáma slovenskej divadelnej réžie.* Bratislava 2008.

[63] HUSÁK, Gustáv: *Za vyššiu úroveň študentstva.* In: *Svojeť, časopis slovenských stredoškolákov* č. 8-9 z dubna/května 1935. s. 190-193.

[64] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 24.

Magda pocházela z Čech. Její otec kapitán Antonín Lokvenc, zaměstnanec československé armády, se zabýval výkupem půdy a s rodinou se přestěhoval do Horních Motešic na Slovensko, aby pomohl doplnit tamější kádry v novém státě. Brzy poslal dceru na studia do Banské Bystrice. Tam Magda pracovala ve Svazu slovenského studentstva, kde byla předsedkyní ženské komise, a tíhla k levicové orientaci. Třebaže projevovala velký zájem o divadlo, šla nakonec pod vlivem otce a snad i partnera Husáka studovat práva na Komenského univerzitu. Zde se mohli vídat častěji. Společně s přáteli chodili debatovat do kaváren,[65] kde osobnost Gustáva Husáka ještě více vynikala. Zprvu měl na ni obdivuhodný vliv. Magda se stala kandidátkou KSČ a členkou akademického spolku Právník, kde se angažoval i Husák. Rovněž psala do časopisu *Šíp* a *Svojeť*.

Jednoho dne Antonín Lokvenc nechal zapřáhnout kočár pro svoji dceru a budoucího zetě: *„Krásna dvojica mladých ľudí vošla do Motešíc na koči ťahanom štvorzáprahom bielych koní za všeobecného jasotu miestneho obyvateľstva... Obec bola hore nohami, ľudia urobili špalier, nachystali kvety, tešili sa a mávali zaľubencom na uvítanie.“* Husák byl již v Motešicích známou postavou – během předešlých návštěv měl učit místní mládež zpívat slovenské národní písničky. Prvního dne pro Československo kritického měsíce září roku 1938 se Magda za Husáka provdala. Obřad byl civilní. Líbánky si užili již v červenci a v srpnu, kdy podnikli delší cestu po Francii a Itálii. Navštívili také Paříž a Benátky.[66] Novomanželé pak bydleli v bratislavské garsonce.

Vynikající studentské výsledky vypovídají o Husákově nadání, vždyť jako první z rodné vsi dosáhl vysokoškolského diplomu. Takovému vývoji napomohl i systém mladé republiky, který jak vidno umožňoval sociální vzestup schopným jedincům z nižšího sociálního prostředí. Z výše uvedeného textu je také zřejmé, že Husák oplýval nevídaným organizačním talentem a měl elánu na rozdávání. Rovněž se projevoval přístupně, když šlo o společnou věc.[67] Dokázal se přátelit a spolupracovat i s lidmi jiné politické orientace. Právem ho můžeme považovat za levicového intelektuála. Budoval si startovací můstek pro vrcholovou stranickou činnost. Svatbou získal milující ženu, která mu byla oporou jak v časech dobrých, tak jak ještě uslyšíme, i v časech zlých. Názorově zakotvil na platformě DAVu. Hlavním programem se pro něho staly komunistické myšlenky doplněné o slovenské

---

[65] Husákovy časté intelektuální návštěvy restauračních zařízení se staly později terčem dehonestujících narážek a vynesly mu řadu negativně zabarvených označení – například panský či salonní komunista. Zeleno-černorudým komunistou z bratislavských vináren ho nepřímo nazval KRÁL, Václav: *Pravda o okupaci*. Praha 1962. s. 315.

[66] LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...* s. 31 a 35.

[67] Husák například veřejně propagoval společný postup studentských organizací*„pri uskutočňovaní lepšieho materiálneho a kultúrneho života slovenskej mládeže.“* In: *Hľadajme cesty k dohode (K diskusii o novom sjazde mladej slovenskej generácie.)*. In: *Svojeť* č. 6-7 z února/března 1936. s. 105-107.

národní cíle. Často se vynořují hodnocení, že se jednalo o bezpáteřního kariéristu. Určitě to neplatí pro doposud předestřené období. Vyvrací to sama doba, ve které se přihlásil ke KSČ. Režim první republiky se sice vyznačoval liberálním prostředím v porovnání s okolními státy, ale přirozeně pokládal takto orientované jedince za nežádoucí – antisystémové živly, jelikož jejich myšlenky a cíle ho ohrožovaly. Proto nesčetněkrát sahal k represáliím a stavěl *lidem zvláštního ražení* mantinely. Například bylo nepsaným pravidlem, že členům KSČ se odepírala možnost vykonávat některá povolání ve státní správě. Stranická legitimace JUDr. Husáka například diskvalifikovávala od soudcovského taláru.[68] Vše navíc umocňovala religiozita Slovenska. Sociální vzestup by mu spíše usnadnila volba prorežimního politického proudu, kam člověk jeho kvalit měl dozajista dveře otevřené. Proto nikoliv kariérismus, nýbrž mladistvý idealismus charakterizuje raná léta Gustáva Husáka.

1. 2. za války

Nová Evropa nesplňovala mnohá lidská očekávání. Svízelná hospodářská a tím i sociální situace naháněla nespokojence do řad radikálů. Taktéž se rozdmýchávala národnostní otázka. Pluralitní parlamentární zřízení se bortila a byla nahrazována autoritativními a šovinistickými režimy. Vrcholem se stalo naplňování vize velké nacionálně-socialistické říše, propagované německým vůdcem Adolfem Hitlerem. V této koncepci nebylo místo pro mladou Československou republiku. Německá politika sofistikovaně získala se souhlasem virtuálních československých spojenců její pohraniční oblasti.

Oslabené pozice československé vlády úspěšně využili zastánci slovenské autonomie, k jejímuž vyhlášení došlo Žilinskou dohodou 6. října.[69] A hned pár dnů na to, 9. října, slovenské prezídium ministerstva vnitra zakázalo činnost KSČ a jejich přidružených organizací na Slovensku. Vedení KSČ pro Slovensko se stáhlo nakrátko do Brna. Činnost KSČ v českých zemích byla zastavena 20. října, což ochromilo zvláště stranický tisk. K rozpuštění došlo 27. prosince 1938 a na Slovensku 23. ledna 1939. Komunisté tak přišli o zastupitelské mandáty a veřejné funkce. Na příkaz Kominterny[70] opouštěli vrcholní

[68] DRTINA, Prokop: *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století. Svazek druhý. Kniha 2. Rok 1947 – Únor 1948.* Praha 1992. s. 646.

[69] Potvrzeno NS 22. 11. 1938 jako ústavní zákon č. 299/1938 Sb. z. a n. Z faktického státoprávního hlediska tak vznikla česko-slovenská federace.

[70] Kominterna byla mezinárodní komunistická organizace založená roku 1919. Sloužila jako nástroj Moskvy k centristické koordinaci a propagaci světového komunistického hnutí. Byla rozpuštěna roku 1943 a po II. světové válce ji nahradila Kominforma. V mezičase její úlohu převzaly jednotlivá zahraniční byra komunistických stran, OMI ÚV VKS(b) a Lidový

představitelé strany republiku. Po berlínském nátlaku, dne 14. března 1939, vyhlásilo okrájené Slovensko na Česko-Slovensku samostatnost, limitovanou vůlí nacistického Německa. Den nato německá armáda obsadila zbytek českého území, na kterém zřídila Protektorát Čechy a Morava.

V těchto časech ztratili zbylí komunisté iniciativu a stahovali se do ilegality. Novou politikou KSČ se stalo organizování hnutí za národní osvobození od nacistů a za obnovu československého státu.

Dne 23. srpna 1939 došlo k rapidnímu politickému obratu, Německo a SSSR podepsaly smlouvu o neútočení, známou jako pakt *Ribbentrop-Molotov*.[71] V září SSSR uznal Slovenský stát a změnil politiku Kominterny, která šířila aktualizované instrukce. V nich označovala celou válku za imperialistickou, a tím se vytratilo dělení států na demokratické a fašistické. Předseda KSČ Klement Gottwald vyzval pražské vedení ve své depeši z 21. září: *„Buďte co nejopatrnější a nedejte se vyprovokovat k předčasným akcím. Naše hodina přijde.“*[72] Dále se Gottwald podřídil a změnil předchozí politiku vyznačující se úsilím znovu obnovit jednotný československý stát, za vyčkávající taktiku. Pod heslem *Obnovení Československa* se nyní skrývaly imperialistické a protisovětské záměry. Výstižný je telegram moskevského vedení ÚV KSČ určený ilegálnímu vedení ÚV KSČ z 15. března 1940: *„Slovenský stát je danou základnou pro boj za úplnou svobodu Slováků. Budoucí poměr mezi českým a slovenským státem je otázkou sebeurčení obou národů a závisí od vojnových událostí (a výsledků – dopsal Dimitrov). (...) Zdůrazňujeme nezbytnost samostatné politiky pro Slovensko.“*[73]

Slovenští komunisté, kteří přetrhali vazby s pražským centrem, založili KSS, vyzdvihovali heslo *Za svobodné Slovensko* a raději zdůrazňovali sociální charakter svého boje. Vztah k obnově ČSR u nich byl diferenciovaný a prošel několika zvraty: od rezervované podpory obnovy přes snahu začlenit Slovensko do SSSR až ke konečně jediné reálné variantě rekonstrukce Československa. Záleželo na tehdy aktuálních zahraničně-politických okolnostech.

Podívejme se na roli Gustáva Husáka v těchto časech velkých změn. Od 6. října 1938 působil v advokátní kanceláři jako advokátní koncipient u svého přítele Vladimíra Clementise, který po obsazení zbytku republiky emigroval do zahraničí. Husák zůstal a

komisariát státní bezpečnosti.

[71] Jednalo se o bilaterální smlouvu o neútočení. Obsahovala tajný dodatek na rozdělení Polska. Pojmenováno dle příjmení ministrů zahraničních věcí Joachima von Ribbentrop za Německo a Vjačeslava Molotova za SSSR, kteří podepsali smlouvu v Moskvě 23. 8. 1939. Pakt byl porušen německou invazní operací Barbarossa 22. 6. 1941.

[72] BAREŠ, Gustav: *Depeše mezi Prahou a Moskvou*. In: *Příspěvky k dějinám KSČ* č. 3 z roku 1967. s. 393.

[73] Tamtéž. s. 413.

působil na nižší úrovni v ilegální síti komunistické strany. Jako spolupracovník (snad i člen) I. rajónového bratislavského vedení[74] dostal za úkol práci mezi inteligencí a vysokoškoláky, přičemž formoval pětičlenné ilegální studentské buňky. Účastnil se nejrůznějších informativních schůzek a také schůzí, na nichž se probíraly záležitosti ohledně ilegální komunistické strany. Také korigoval koncepty určené k tvorbě protistátních materiálů a psal články do ilegálních časopisů *Kladivo* a *Hlas lidu*.[75] Několikrát školil členy ilegálních závodních organizací a rovněž finančně podporoval stranu.[76]

Choval se však obezřetně a jeho ilegální činnost postupně stagnovala. *„Husák nechcel vykonávať rozsiahlejšiu stranícku činnosť s odôvodnením, že je to predčasné a že by sa zbytočne riskovalo.“*[77] Ozřejmuje jeho motiv chování ilegální pracovník Jozef Lietavec. Zlou krev si nadělal u představitele I. ilegálního ÚV KSS Júlia Ďuriše, když odmítl sepsat provolání na podporu českých studentů na podzim 1939. Husák se měl údajně obávat možnosti svého vyzrazení.[78] Rovněž ostrakismus vedený Moskvou proti Clementisovi, který nepřistoupil na novou bolševickou politiku po vyhlášení německo-sovětského paktu, zkomplikovala Husákovu důvěru v komunistickém ilegálním hnutí na Slovensku. Husák byl s Clementisem velice úzce spjat. Udržovali písemný kontakt ještě během léta 1939.[79] Husák společně s Novomeským dokonce zařídili, aby se veřejně nepublikovala zpráva o jeho vyloučení ze strany. Touto akcí se dostali do sporu nejenom s oficiální politikou strany, ale také do nepřímého prvního rozbroje s Viliamem Širokým, který se na vyloučení zvláště podílel. Tak jak tomu bylo u většiny komunistů i Husáka německo-sovětský pakt překvapil. Nejdříve u něho převážilo snad i pod vlivem Clementise kritické stanovisko. Krajňák vzpomíná: *„(...) dostali jsme se do ostrého konfliktu s Husákem. (...) s. Husák to pochopit nemohl. Vedli jsme s ním ostré diskuse, po kterých povýšenecky prohlásil, že naše argumenty jsou slabé a neobstojí.“*[80] Ale velmi rychle celou záležitost přehodnotil, jak nám přibližuje Rašla: *“Husák bol vtedy napodiv (alebo na oko?) veľmi pokojný, vravel, že Stalin zrejme*

---

[74] Stýkal se a spolupracoval s Jánem Osohou, Pavlem Viliamem Fendtem, Pavlem Kardianem, Jozefem Ivaničem, Otou Klein – Krajňákem, Štefanem Szabem a Viliamem Kaiserem. Rovněž udržoval kontakt přes Pavla Stahla s J. Ďurišem.

[75] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 881 – *Záznam o výslechu G. Husáka z 5. a 6. 5. 1955*. s. 49.

[76] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 26, a. j. 269 – *Záznam o pohovoru se J. Ivaničem z 10. 10. 1963*. s. 2 a 6. *„Husák donesl asi 10 000, větší částku donesl vícekrát.“*

[77] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 2, a. j. 33 – *Protokol o výpovědi J. Lietavce z 19. 4. 1963*. s. 1.

[78] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 119 – *Záznam o pohovoru s J. Ďurišem z 9. 10. 1963*. s. 41.

[79] Husák využíval bývalého sociálního demokrata a přítele Antona Rašly Karola Tokára, který pracoval na hlavní poště v Bratislavě a měl přístup k manipulaci se zásilkami do zahraničí. *„Na obálke bola adresa nejakého parížskeho hotela a adresátom bola žena. Adresy písavala Husákova manželka a povedala mi, že je to krycia adresa Clementisovej ženy Lídy, lebo takto je väčšia istota, že listy budú správne doručené.“* Přiblížil Rašla okolnosti ve svých pěmětech. RAŠLA, Anton: *Civilista v armáde...* s. 46 a 48.

[80] NA, f. ÚV KSČ 03/10, sv. 27, a. j. 273 – *Záznam o pohovoru s Oto Krajňákem ze 4. 10. 1963 v komisi pro přezkoumání IX. sjezdu KSS*. s. 99.

považuje situáciu za veľmi vážnu a že takýto obrat zahraničnej politiky SSSR si zavinili Francúzi a Angličania sami, lebo pri vyjednávaniach s Moskvou príliš dlho taktizovali a Moskva zrejme odhalila ich priezračné zámery: vmanévrovať osamotený Sovietsky sväz do vojny s hitlerovským Nemeckom. Je to vraj stará známa anglická taktika, že si vždy šetrili vlastné sily, aby mohli nakoniec rozhodovať, keď sa dvaja zápasiaci súperi unavili.“[81]

Po Clementisově emigraci Husák pracoval jako koncipient v advokátní kanceláři dr. Mateje Vaníčka a v roce 1941 přestoupil do kanceláře dr. Dušana Úradníčka.[82] V květnu 1940 se naskytla příležitost nastěhovat se do bratislavské vily po právě zemřelém spisovateli Jozefu Gregoru Tajovském v Tajovského ulici č. 8. Obydlí se stalo domovem nejen pro mladé novomanžele Husákovi, ale rovněž nabídlo přístřeší rodinným přátelům bez příbytku. Jmenovitě tam nalezl útočiště Ondrej Pavlík, Felix Vašečka, Vladimír Lokvenc (bratr Husákovy manželky Magdy), bratři Michal a Samuel Falťan. Krb domova pomáhala udržovat Helena Kyselicová, kterou znala Magda od svého dětství a která spojila celý svůj život s Husákovou rodinou. Častá setkání levicově smýšlejících intelektuálů a umělců vytvořily tak svébytnou atmosféru, že se domu přezdívalo „kolchoz“. *„Na bratislavské pomery to bol však hotový politický salón,“* upamatoval se Rašla. *„Chodieval som do tejto spoločnosti veľmi často a všetko, čo som sa podozvedal o udalostiach v armáde, som tu zakaždým vyrozprával. O mnohých návštevníkoch 'kolchozu' mi bolo jasné, že prinajmenšom robia agitačnú politickú prácu na svojich pracoviskách, hoci sme o tom nikdy otvorene nehovorili.“*[83] Mezi další časté návštěvníky patřil Ladislav Novomeský, bývalí studentští funkcionáři Jozef Šoltész a Ján Púll, básník Fraňo Král, malíř Ján Mudroch, či například architekt Frideš Weinwurm. Levicové dýchánky ve vile vydržely s různými přestávkami až do konce srpna 1944, kdy se začínalo rozbíhat Slovenské národní povstání.[84]

Takové aktivity nemohly zůstat v anonymitě. Existovalo silné povědomí o Husákově levicové angažovanosti z předešlých dob. Proto není divu, že se o dění v Tajovského vile začala brzy zajímat slovenská ÚŠB. 16. října 1940 ji ohlásil generální sekretariát HSĽS o Husákovi: *„(...) každú stredu v jeho byte schádzajú sa komunisti. Bude dobre si tuto vec všimnúť.“*[85] A již 22. října bylo uloženo skupině policejních agentů: *„Zaviesť pozorovanie*

[81] RAŠLA, Anton: *Civilista v armáde...* s. 51.

[82] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-1 – *Zápis výpovědi G. Husáka na ÚŠB z 29. 3. 1944*. s. 17.

[83] RAŠLA, Anton: *Civilista v armáde...* s. 81.

[84] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 27.

[85] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-1 – *Oznámení generálního sekretariátu HSĽS z 16. 10. 1940*. s. 26.

bytu dr. Husáka (...). Keď bude zistené, že skutočne sa tam schádzajú osoby /komunisti/ treba previesť perlustráciu týchto osôb a zvlášť zistiť za akým účelom tam dochádzajú.“[86]

První zlom nastal při Husákově internaci do Zajišťovacího tábora v Ilavě. V listopadu 1940 bylo pozatýkáno asi 150 komunistů. Impulsem se stala havířská stávka v Handlové konaná 30. října. Obvinili ho z protistátní činnosti a zajistili 8. listopadu. V zajišťovacím táboře si pobyl 3 týdny a po podepsání prohlášení, kterým slíbil, že rok se nebude podílet na veřejném životě, byl propuštěn.[87] A skutečně se tak snažil chovat až do začátku roku 1943. Sám o tom vypověděl: *„Ja som neprerušil kontakt priamo, sem-tam s tým alebo oným sa stýkal, poradil, ale sústavná ilegálna práca v tom období 1941, 1942 to nebola.“*[88] Husákovo chování v Ilavě barvitě popsal Oto Krajňák: *„Už počas pobytu v Ilavě vyhýbal sa Husák uväzneným komunistom. Pred predstaviteľmi fašistickej vlády – na rozdiel od iných – choval sa Husák veľmi pokorne a prijal Machove návrhy na zmierenie. Krátko po Machovej a Murgašovej* [šéf Úřadu propagandy a náčelník Hlavního velitelství HG] *návšteve Husáka a jeho priateľov prepustili. Ostatní ostali ďalej v Ilave. Keď sa na jar roku 1941 vrátili domov súdruhovia z väzenia v Ilave, rozhorčene rozprávali o Husákovom chovaní a žiadali jeho vylúčenie zo strany. Husák postupoval dôsledne tou cestou, ktorú nastúpil roku 1939, keď odmietol uznať za správnu líniu KSS, líniu dôsledného protifašistického boja (...). Vyhýbal sa ilegálnej práci v ťažkých rokoch tak ako ľudia z meštiackeho tábora. Začal pracovať až vtedy, keď po veľkej porážke hitlerovskej armády v zime 1942-1943 padlo rozhodnutie o II. svetovej vojne.“*[89] Krajňákovu výpověď zajisté umocnila 50. léta, kdy svědectví psal. Tehdy totiž Husák seděl v Leopoldovské věznici. Ale hlavní pointa je pravdivá. Proto se dokonce Ján Osoha měl vyjádřit, že by bylo největší neštěstí pro stranu, kdyby Husák šel do jejího vedení. Nazýval ho *renegátem a dezertérem*[90] a považoval za zbaveného stranické legitimace.[91] Přesto zájem ÚŠB o Husákovu osobu neopadal.

---

[86] Tamtéž. s. 25.

[87] Celé znění propouštějícího prohlášení, které G. Husák podepsal 28. 11. 1940: *„Prehlasujem, že sa do jedného roka do verejného života miešať nebudem, žiadnej politickej schôdzky sa nezúčastním, do novín písať nebudem, väčším spoločnostiam sa vyhnem a budem sa zdržovať zbytočného kritizovania činnosti verejných činiteľov, ba naopak, svojim spoluobčanov upozorním k poslušnosti a trpezlivosti. Beriem na vedomie, že som len podmienečne prepustený zo zaisťovacieho tábora a že budem tam opäť dopravený, keby moje chovanie navdalo príčinu k pohoršeniu, alebo k znekľudňovaniu pomerov.“* In: PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády...* s. 28.

[88] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 871 – *Projev G. Husáka na zasedání ÚV KSS 7. 4. 1950*. s. 10.

[89] KRAJŇÁK, Oto: *Komunisti bratislavskej oblasti v boji proti fašizmu v rokoch 1938–1942. Z dejín Komunistickej strany Slovenska*. Bratislava 1959. s. 97. Obdobně se vyjádřil ilavský spoluvězeň Štefan Kubík in: SNA, f. Tajemník ÚV KSS Ľ. Benada, k. 2423, a. j. 18 – *Spisy o šetření s. Dr. G. Husáka /1950-1951/ – Výpověď Štefana Kubíka z 21. 5. 1951*. Krajňák shodně vypovídal u rehabilitačních pohovorů. NA, f. ÚV KSČ 03/10, sv. 27, a. j. 273 – *Záznam o pohovoru s Oto Krajňákem ze 4. 10. 1963*. s. 24–26.

[90] Tamtéž. s. 25.

[91] *„Osoha sa nechal slyšať, že 'Clementisov človek', t.j. G. Husák, sa tiež zachoval ako dezertér z hnutia. Odmietol plniť konkrétne úlohy, podľa pokynov vedenia strany, treba ho vraj považovať za človeka zbaveného členstva v strane.“*

Po vypuknutí německo-sovětského válečného konfliktu, kterého se na straně hitlerovského Německa účastnila i Slovenská republika, došlo k preventivnímu zatýkání potencionálních odpůrců režimu.[92] Proběhlo zatčení Viliama Širokého, který byl v květnu 1941 vyslán zahraničním vedením KSČ na Slovensko. Krátce nato, také díky jeho výpovědím, bylo odhaleno I. ilegální vedení KSS[93] a všichni jeho členové až na Jána Osohu zatčeni. Perzekuce se nevyhnula ani Husákovi, který již podruhé zavítal do Ilavy. Ve své výpovědi sofistikovaně argumentoval proti obviněním z komunistické ilegální činnosti: *„Tým, že som bol zamestnaný u dr. Clementisa, dostal som povesť komunistu, proti čomu som sa márne bránil. Ja vnútorne som nikdy komunistom nebol a nechcel som ani byť, lebo z domu som bol nábožensky vychovaný, otec je roľník, ktorý bol predsedom agrárnej strany v Dúbravce a celá moje rodina bola proti komunistického zmýšľania. Ba často som mal i s otcom nepríjemnosti, keď sa dopočul, že sa o mne povráva, že som komunistom (...). Moje zadržanie považujem za podobný omyl, ako v jaseň v roku 1940, lebo ja nie len, že som žiadnu politickú činnosť nerobil, ale ani s nikým som sa nestretával, ale pridržiaval som sa úpravy prehlásenia.*[94] *Prehlasujem, že doteraz som žiadne letáky ilegálnej komunistickej strany nedostal a v žiadnej forme som túto nepodporoval a vôbec do komunistickej činnosti nezasahoval. Nakopok* [správně *napokon*] *prosím, aby celá vec moje bola už raz vyriešená a vyšetrená, aby som nebol v stálom podozrení, keďže ja skutočne s komunizmom nemám a ani nechcem mať (...). Že som nevstúpil do HSĽS a do HG, odôvodňujem tým, že som sa osobne veľmi dobre poznal s dr. Kirschbaumom, dr. Ňukovičom, dr. Galanom, Mikušom a skoro zo všetkými terajšími činiteľmi HSĽS a HG, a títo ma v študenststve* [sic] *považovali za laviačiara a keby som bol hneď prestúpil do strany HG, museli by sa na mňa dívať ako na bez charakterného karieristu, preto keď som s týmito hovoril, povedal som, že ako Slovák sa teším z toho vívoja* [sic] *pomerov, ale ja sám z horeuvedených* [sic] *príčin, zatiaľ nechcem verejne vystupovať.“*[95] Jeho milující žena Magda za něj intervenovala u svého nadřízeného a bývalého přednášejícího profesora z právnické fakulty UK v Bratislavě Imricha Karvaše, který v té době zastával funkci guvernéra Slovenské národní banky. Ten navštívil ministra

---

JABLONICKÝ, Jozef: *Husák v rezistencii...* s. 494.

[92] *„Väčšina komunistov prvé dni vojny sledovala z ilavského koncentráku, do ktorého Mach hneď 22. VI. poslal asi 700 ľudí, z toho do 99% komunistov.“* BEŇKO (eds.), Ján a kolektiv: *Správa 5. ilegálneho ústredného vedenia KSS o vývine na Slovensku po 6. októbri 1938*. In: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. 2.* Bratislava 1998. s. 330.

[93] Členové I. ilegálního vedení (březen 1939 – srpen 1941): Ľudovít Benada, Július Ďuriš, Ján Osoha.

[94] Viz poznámka č. 87.

[95] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-1 – *Zápis výslechu G. Husáka z 26. 6. 1941*. s. 35-37. Protokol byl použit u soudu jako důkazný materiál vůči G. Husákovi v roce 1954. Viz poznámka č. 564.

vnitra Alexandra Macha, jenž dal příkaz k Husákovu propuštění. UŠB ho mělo ale nadále sledovat a podávat o tom ministrovi zprávy.[96]

Od 16. do 28. září 1941 proběhl ojedinělý propagandistický zájezd komunistických intelektuálů[97] na nacisty obsazenou Ukrajinu pod patronací právě A. Macha, jež nabízel výběr mezi účastí a pobytem v Ilavě. Pozvaní se nejdříve neúspěšně pokusili podat protest a po následné rozmluvě se rozhodl jet, a tak obléknuti do slovenských vojenských uniforem zavítali až do Kyjeva. Mach vypověděl o účelu akce následovné: *„Už samotný fakt, že sa na tejto* [výpravě] *zúčastnili tzv. salónni komunisti, bol prospešný pre našu propagandu. Viem, že keď po návrate výpravy na Slovensko bol urobený novinársky rozhovor*[98] *s vedúcim výpravy, splnil moje očakávanie. Výprava bola propagačne využitá aj v našej armáde, ktorá bojovala proti SSSR. (...). V prvom rade mi išlo o to, aby som mohol túto výpravu využiť v prospech štátu. Potom aj o to, že som myslel, že snáď sa tým ľudia preorientujú.“*[99] Akce se však minula účinkem v druhém očekávání. Husák se k tomu vyjádřil u rehabilitační komise: *„Ukazovali nám tam nějaký velký kriminál, kde byly vylomené dveře a jinší stavby a někdo hovořil o tom, že tam bolševici zavraždili mnoho lidí atd. Jak jsme však postupně projížděli jednotlivými posádkami, tak nás překvapila jejich antifašistická nálada, ne sice nějak uvědomělá, ale takový odpor vůči nim byl, a sami nám říkali, co tam všechno Němci udělali.“*[100] Detailnější výpověď poskytuje M. Falťana: *„Tento zájazd trval 12 dní. A okrem nás zúčastnili sa ho dobrovoľne dvaja dôstojníci a ako hospodársky expert dr. Krejčovič* [správně Krajčovič] *z Národnej banky. Na ceste sme sa stavili v Chirome* [správně *Chirove*] *a v Dobromile, kde nám ukázali dve – tri hrobky, ktoré mali byť masovými hrobmi, údajne nevinne zavraždených občanov a v Chirome jezuitský kláštor, z ktorého podle vyprávania našich sprievodcov mali byť urobené maštale, my sme však zistili, že tam bola zriadená knižnica a kultúrny dom, ktorý nemecké vojska úplne vyplienili. Túto a mnohé iné príležitosti sme použili k tomu, aby sme našim sprievodcom dokázali nezmyselnosť bratislavskej propagandy a celého nášho zájazdu. Stavili sme sa ďalej v Bielej Cerkvi, Žitomíre, Kazajine* [správně *Kazatine*]*, všade a našich vojenských jednotiek. Dostali sme sa až do predmestia*

---

[96] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-1 – *Úřední záznam z 11. 7 1941*. s. 147.

[97] Jmenovitě se zúčastnili: Gustáv Husák, Michal Falťan, Miroslav Clementis (bratr Vladimíra Clementise), Ján Poničan, Anton Čulen a bratr Marka Čulena. Doprovázel je například spisovatel Mikuláš Gacek.

[98] Shromáždění Svazu novinářů se konalo 14. října a Mach na něm osobně referoval o cíle zájezdu: *„Pozval a poslal som ich na východ, aby hneď v pätách postupujúceho vojska mohli sa na tvári miesta presvedčiť, ako vyzerá boľševická doktrína v praxi.“* MACH, Alexander: *Novinár je predovšetkým vojakom*. In: *Slovák*. č. 239 z 16. 10. 1941. s. 3 a 4. Článek pojednává právě o výpravě na Ukrajinu.

[99] NA, f. ÚV KSČ, 02/2, sv. 2, a. j. 2, bod 15 – *Zpráva o obviněních, které vznesl G. Husák během procesu na některé funkcionáře strany. Záznam A. Macha jako svědka u soudu*. s. 13 a 14.

[100] NA, f. ÚV KSČ 03/10, sv. 26, a. j. 266 – *Záznamy o pohovoru s G. Husákem z 26., 27. a 28. 8. 1963*. s. 10.

Kijeva, ktorý bol práve pred troma dňami dobytý. Zdržali sme sa tu pol hodiny a išli sme späť [sic]. *Naši sprievodcovia videli, že táto výprava bola úplne zbytočná. Všetci účastníci výpravy, komunisti, nedali sa ničím pomýliť.*"[101] Navrátivší se komunisté zůstali názorově nezlomní. Zájezd přesto posloužil k antibolševické propagandě. Události se proti účastníkům a zvláště Husákovi zneužívalo v 50. letech. Na tomto místě nutno ještě reagovat na jednu věc. Čas od času se objevuje mylná informace, že Husák s výpravou navštívil Katyňské hroby. Jejich odkrytí a návazná propagace byla uskutečněna až na jaře roku 1943, což logicky nekoresponduje s Husákovou dobou pobytu.[102]

Od 1. května 1942 zakotvil Husák jako tajemník v Ústředním svazu speditérů, pod jehož pozdějším usnesením o spolupráci na uspořádání finanční sbírky na podporu předvojenské výchovy v polovojenských fašistických organizacích byl umístěn jeho podpis. Nutno souhlasit s korektním konstatováním historika Jablonického: *„Nie je to práve najlepší doklad na potvrdenie Husákovej antifašistickej činnosti. Na druhej strane treba vziať do úvahy, že pracoval v úrade, kde sa tomu sotva mohol vyhnúť, ak chcel zostať vo funkcii.*"[103]

V dubnu 1942 došlo k zatčení II. ilegálního vedení KSS[104] opět mimo Osohy. Již v trestném oznámení proti Jozefu Ivaničovi a spol. z 20. února téhož roku ÚŠB konstatovala: *„Doteraz ale je málo objasnená činnosť dr. Husáka, ktorý už – ako je vyššie spomenuté – bol poverený organizovaním intelektuálov.*"[105] 22. května přišel do Husákova bytu osobně komisař Beňuška a zatkl ho. Tentokrát byla ÚŠB lépe připravená, měla totiž zajištěné výpovědi jeho bývalých komunistických spolupracovníků z Bratislavy, jež svědčily o jeho ilegální činnosti v letech 1939-1940.[106] Husák potvrdil své dřívější schůzky s ilegálními

---

[101] NA, f. ÚV KSČ 02/2, sv. 2, a. j. 2, bod 15 – Zpráva o obviněních, které vznesl G. Husák během procesu na některé funkcionáře strany – *Výňatek ze životopisu M. Falťana z r. 1945*. s. 24. Zcela opačný názor podal Ferdinand Čatloš. NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 878 – *Záznam o výpovědi F. Čatloše u náměstka generálního prokurátora L. Geša – Bratislava v březnu 1954*. s. 8.

[102] Například KOŠŤÁL, Karel: *Pravda o procesu s Rudolfem Slánským a jeho společníky. Kritické výhrady k „Výpovědi" B. Doubka a k Historikům 92, dodatek ke knížce Svědectví plukovníka*. Praha 2009. s. 136. Košťál dokonce tvrdí, že Husák zastupoval Slovenskou republiku v mezinárodní komisi, která se pod vedením profesora Gerharda Buhtze účastnila katyňské exhumace na jaře 1943.

[103] JABLONICKÝ, Jozef: *Husák v rezistencii...* s. 502.

[104] Členové II. Ilegálního vedení (září 1941 – duben 1942): Oto Kraňák, Ján Osoha, Vincent Škrabala.

[105] ŠOBA v Bratislavě, f. KSB, č. 220/1942. Převzato JABLONICKÝ, Jozef: *Samizdat o odboji. Štúdie a články. Bratislava 2004*. s. 273 a 274.

[106] Ivanič 25. 2. 1942 vypověděl: *„Dr. Husák mal podľa intencie rayonného vedenia získať inteligenciu, ale preukázal veľmi malé, ba môžem povedať žiadne úspechy a preto sa zúčastnil len na niektorých schôdzkach a neskoršie ani nechodil."* Během Husákovy vazby byl 26. 5. 1942 vyslýchán Fendt: *„Koncom roku 1939, asi v mesiaci decembri (...) požiadal ma Otto Klein, aby som šiel do advokátskej kancelárie Dr. Vaníčka na Hlinkovo námestie, kde je zamestnaný Husák, ktorému aby som oznámil, že má prísť na schôdzu ileg. kom. strany. Ja som tento príkaz Ottu Kleina aj splnil a súčasne pri tomto si dal s Dr. Husákom sraz, kde sme sa aj zišli a odtiaľto som ho zaviedol do bytu Viliama Kaisera, na Gröslingovu ul. naproti gymnázia, kde na nás už čakali Kardian a Otto Klein. Na tejto schôdze mal prednášku Otto Klein, ktorý nám dával pokyny pre činnosť ileg. kom. strany. Presne si už podrobnosti na obsah tejto prednášky Ottu Kleina nepamätám. Viem však celkom určite, že Klein chcel poveriť Dr. Husáka nejakou funkciu v ileg. kom. strane. Akou funkciou, o tom vedomosti nemám, lebo Klein túto funkciu, ktorú mal prevziať Dr. Husák, nemenoval, a preto neviem či Dr. Husák túto funkciu v ileg. kom. strane vykonával."*

komunistickými pracovníky Pavlom Viliamem Fendtem, Jozefem Ivaničem a Pavlom Kardiánem. Opatrně se přiznal, že viděl protistátní komunistické letáky, které ale nekoncipoval ani nešířil. Dále vypověděl, že *„tiež niekoľko ráz dal menšie obnosy KS 10,- až 20,-.“* Hádka ohledně stanoviska k oslavám 1. máje 1940[107] měla dle Husáka ukončit jeho styky s ilegální skupinou. Jako další mezník, který ho měl upevnit v neangažovanosti, uvedl první zajištění v Ilavě.[108] Husák v podstatě vypověděl jen to, co o něm prozradili svědci. Po výslechu 26. května byl Husák přemístěn z policejní vazby do věznice Krajského soudu v Bratislavě. ÚŠB podala trestní oznámení[109] a také udělala u Husáků domovní prohlídka, při které ale neobjevila nic závadného.[110] 28. května Husák stanul před vyšetřujícím soudcem, potvrdil své výpovědi z ÚŠB a zopakoval, že od léta 1940 neměl žádné styky s ilegální komunistickou stranou. Tentýž den opustil vyšetřovací vazbu. Znovu pomohla intervence Imricha Karvaše u ministra Macha, kterou na přání Husákovy manželky také vykonal její kolega z práce Pavol Čarnogurský, v té době člen správní rady Všeobecné úvěrové banky. Přímluvce Karvaš na to vzpomíná ve svých pamětech: *„Roku 1942 Husáka opäť zaistili a poslali do Ilavy. Znovu som intervenoval u Macha. dr. Husák ma po návrate navštívil, aby sa poďakoval za zákrok. Neostalo pri tomto jedinom osobnom stretnutí. Od toto dňa som sa s Husákovcami stýkal častejšie. Poznal som v dr. Husákovu politicky erudovaného komunistu, ktorý sa veľmi aktívne zaujímal o politickú prácu. Bol nekompromisným nepriateľom fašizmu a veril v úplnú porážku Nemecka. A tým aj porážku slovenského fašizmu.“*[111] Husák tak získal nový nezanedbatelný zdroj informací o tom, co se děje na nejvyšších místech. Je třeba dodat, že trestné stíhání pokračovalo na svobodě až do 13. listopadu 1943, kdy Krajský soud v Bratislavě vynesl také za přispění shovívavého státního žalobce Júlia Viktoryho osvobozující rozsudek. V tom čase byl však Husák už znovu zapojený v odbojové činnosti.[112]

Poté Fendt uvedl, že se s Husákem sešli ještě asi 4krát. *„Naposledy som bol s Dr. Husákom v mesiaci júni 1940. Po tento čas mi dal Dr. Husák dva razy peňažný obnos ako dar pre ileg. kom. stranu celkove asi 100,-Ks (...).“* ŠOBA v Bratislavě, f. KSB, č. 220/1942 a č. 759/1942. Převzato tamtéž. Zatčený Oto Klein – Krajňák odmítl vyšetřovatelům objasnit Husákovu činnost. ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-1 – *Věc: G. Husák – protistátní činnost z 27. 5. 1942*. s. 63.

[107] *„První máj 1940 se organizoval tým způsobem, že všechny buňky dostaly letáky na rozhazování, kromě toho každá buňka měla vyřezávat emblém srp a kladivo, hvězdy atd. z červeného papíru a to rozhazovat, potom malování na zdi srpy a kladiva a všelijaké hesla (...) ještě jsme dostali instrukci od oblastního vedení, aby soudruzi se zúčastnili fašistické manifestace, vlastně manifestace organizované gardisty na 1. máje a aby tam vykřikovali protivládní a jiná hesla. Ve výboru v prvé řadě Husák se postavil proti tomu, nebo to považoval za zbytečné obětování lidí a výbor rajónu jednohlasně souhlasil s Husákem a tak se toto ani neprovedlo v našem rajónu (...).“* NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 26, a. j. 257 – *Záznam o pohovoru se s. Fendtem ze 16. 10. 1963*. s. 3. Následovala kritika a vzrůst nedůvěry vůči Husákovi.

[108] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-1 – *Zápis výslechu G. Husáka z 26. 5. 1942*. s. 44-45.

[109] Tamtéž – *Trestní oznámení na G. Husáka z 26. 5. 1942*. s. 46.

[110] Tamtéž – *Zpráva o domovní prohlídce z 21. 5. 1942*. s. 57. Jako svědek prohlídky je v dokumentu uveden Vladimír Lokvenc (bratr Magdy Husákové), který v ten čas u Husáků přebýval.

[111] KARVAŠ, Imrich: *Moje pamäti (v pazúroch gestapa)*. Bratislava 1994. s. 108.

[112] JABLONICKÝ, Jozef: *Husák v rezistencii...* s. 504.

O Husákově chování ve vazbě i mimo ni se zmiňuje Rudolf Barák: *„Při vyšetřování se choval povýšeně, odmítal obvinění, dovolával se Macha. Sucký říkal, že změkl, až když dostal pár facek.“* Dále Barák obvinil Husáka a Novomeského ze styků s Alexandrem Machem, s kterým měli chodit rokovat při kartách do bratislavské vinárny *Savoy*. Mach měl nad ním držet ochrannou ruku z důvodu zisku informací.[113] Sám Husák reagoval na ona tvrzení takto: *„Pokiaľ ide o styky s bývalým ministrom Machom, nikdy som žiadne nemal: ani osobne, ani spoločenské. Je to drzý výmysel a pokus o kompromitáciu. Tvrdenia Suckého o mojich stykoch s Machom, s ÚŠB alebo s aparátom ÚŠB sú lživé (...).“*[114] Na druhou stranu v jiné souvislosti dodává: *„Napríklad L. Novomeský z poverenia ÚV KSS mal niekoľko rozhovorov s Machom, u ktorého buď intervenoval za uväznených komunistov, alebo sondoval jeho názory, stanoviská, informácie apod.“*[115] Dle další svědecké výpovědi vzniklé jako reakce na Barákovy protihusákovské výpady nejspíše na žádost samotného Husáka, se objevilo svědectví Vladimíra Kohúcika, který měl také mluvit s bývalým policejním inspektorem Imrichem Suckým. Ten měl povědět: *„No najtvrdší a najnebezpečnejší bol JUDr. Gustáv Husák. Predpokladali sme, že ako komunista je politicky činný, ale nikdy sme mu nič nemohli dokázať. Pri jeho zatknutí a i tvrdom vyšetrovaní sa k aktívnej politickej činnosti nepriznal a nikdy sme mu nemohli nič dokázať.“*[116]

V červenci 1942 byl rozprášen III. ilegální vedení KSS[117] i s vytrvalým Jánem Osohou. Okolo nově ustanoveného, v pořadí již čtvrtého, vedení[118] se pohybovali i Husákovi přátelé a bývalí spolubydlící z Tajovského vily. Přesto se Husák držel stranou a čekal na vhodnou příležitost. Tu našel ve válečném obratu u Stalingradu. *„Zimné úspechy Sovietov nielenže vyvrátili Hitlerovu bájku o zničení Červenej armády, ale otvorili oči aj veľkému počtu ľudí.“*[119] V únoru 1943 kontaktoval ilegální kruhy s nabídkou aktivní účasti. Byl však odmítnut. Nedůvěra vůči němu převládla.

Dveře se mu otevřely zatčením IV. ilegálního výboru na jaře 1943. V červenci přišli Karol Šmidke a Karol Bacílek z pověření zahraničního vedení KSČ v Moskvě ze Sovětského svazu a rychle se etablovali na slovenské půdě.[120] Husák popsal první setkání se Šmidkem

---

[113] BARÁK, Rudolf: *Ze vzpomínek ministra vnitra. Svědectví o Gustávu Husákovi*. In: *České noviny*. č. 28 z 5. 12. 1990. s. 7. Na tento článek reagoval G. Husák přes Viliama Plevzu. In: *Nové slovo* č. 24 z 13. 2. 1991.

[114] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 31.

[115] Tamtéž. s. 35.

[116] KOHÚCIK, Vladimír: *Otvorený list pánovi Rudolfovi Barákovi*. In: *Nové slovo* č. 17 z 25. 4. 1991. s. 22.

[117] Členové III. ilegálního vedení KSS (květen 1942 – červenec 1942): Štefan Dubček, Jozef Lietavec, Ján Osoha.

[118] Členové IV. ilegálního vedení KSS (červenec 1942 – jaro 1943): Miloš Hrušovský a Štefan Bašťovanský.

[119] BEŇKO (eds.), Ján a kolektiv: *Správa 5. ilegálneho...* s. 330.

[120] Původně měl jít Václav Kopecký, ale na zásah Gottwalda byl určen Šmidke.

takto: *„Stretnutie bolo dohovorené a realizované veľmi tajuplne: v nočnej hodine na tmavých Mlynských Nivách s cigaretami, zápalkami a všelijakými vzájomnými odpoveďami. Priznám sa, že mi boli tieto šifrovačky trocha smiešne, ale Šmidke, ktorého som hneď poznal, hoci bol zamaskovaný fúzmi, si spočiatku veľmi potrpel na tento druh konšpirácie. Dlho do noci sme chodili tmavými ulicami a mnoho ďalších večerov. Šmidke ma informoval o svojom poslaní, o smerniciach a úlohách, ktorými bol poverený. Ja som mu vysvetlil situáciu na Slovensku, v strane, v odbojovom hnutí, medzi ľudom. (...) Musím povedať, že sme so Šmidkem mali od prvého stretnutia k sebe úplnú dôveru, z ktorej vyrastala najužšia spolupráca i úprimné osobné priateľstvo. To nám nebránilo, aby sme boli voči sebe v straníckej práci kritickí a nároční. Podobný vzťah som mal po dlhé roky k Lacovi Novomeskému, ktorého tiež pribral Šmidke k úzkej spolupráci. (...) Tento pekný vzťah zostal medzi nami aj za povstania a v rokoch po oslobodení, kým nás tragické udalosti neoddelili.“*[121] Tak vznikl V. ilegální ÚV KSS, kde vedle Šmidkeho usedl Husák a Novomeský. Jak si vysvětlit jejich znovuzačlenění do ilegálních orgánů? Spolu s vedením IV. ilegálního výboru došlo i k zatčení dalších 80 aktivních straníků. Tím nastala citelná mezera v lidských zdrojích. Proto kolem srpna Ďuriš nechal vzkázat přes Jána Púlla Husákovi: *„(...) že by měl začít pracovat, že by měl zorganizovat po zatčení vedení nové vedení (...). (...) že zapomeneme na jeho vyčkávání. (...) že je to stanovisko soudruhů ve vězení. Řekl jsem* [Ďuriš] *s. Púllovi, že teď je situace, kdy je nutno vzít Husáka a ostatní do práce, myslel jsem tím ve vhodné formě i Novomeského.“*[122] Husák se dostal opět do vysoké hry.

Nové vedení začalo měnit kurz politiky svých předchůdců. Způsob boje proti dosavadnímu režimu se měl vystupňovat až na aktivní ozbrojený odboj. Mimo to se vedení orientovalo na vznik rozsáhlejší protifašistické platformy, do které přizvalo některé konkurenční odbojové skupiny z občanského bloku, které neusilovaly o obnovu předmnichovských poměrů.[123] Úsilí se dovršilo přijetím programového dokumentu, *Vánoční dohody*, v prosinci 1943, na jejímž znění se převážně podílel právě Husák. Jím se oficiálně zřídila SNR,[124] která se představila, *„ako jediný reprezentant politickej vôle slovenského národa doma.“* Mezi její cíle patřilo svržení dosavadního režimu a převzetí moci na Slovensku. Dále deklarovala: *„(...) aby národ slovenský a národ český ako najpríbuznejšie*

[121] HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo...* s. 46.

[122] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 119 – *Július Ďuriš. Záznam o pohovoru dne 9. 10. 1963*. s. 41 a 42.

[123] Husák občanský blok dělil na tři kategorie: bývalé sociální demokraty, skupinu buržoazního tábora (bývalí činitelé agrární a národní strany) a opoziční proudy z HSĽS. HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo...* s. 57.

[124] Ve SNR kromě třech představitelů V. ilegálního vedení ÚV KSS usedli agrárníci Jozef Lettrich a Ján Ursíny a národní socialista Matej Josko. Začátkem roku 1944 byla doplněna o dalšího sociálního demokrata Ivana Horvátha a o národohospodáře Petra Zaťka. K jejímu většímu rozšíření došlo 1. 9. 1944 v Banské Bystrici.

slovanské národy utvárali ďalšie svoje osudy v novej Č-SR, spoločnom to štáte Slovákov a Cechov, a na podklade princípu rovný s rovným.“[125] Budoucí politika nového státu se měla orientovat na SSSR. Vyjádřila podporu obnově společnému státu Čechů a Slováků, londýnské exilové vládě a ostatnímu zahraničnímu odboji. O definitivním uspořádání měly výlučně rozhodnout svobodně zvolení zástupci slovenského národa. Obecný slogan *rovný s rovným* se rychle uchytil a zpopularizoval, i když se dal vykládat rozličnými způsoby. Ve skutečnosti se pod ním skrýval požadavek federativního uspořádání republiky, který protlačoval Husák a Novomeský.[126]

Ten napsal o dohodě po únorových událostech roku 1948: *„My vo Vianočnej dohode o Slovenskej národnej rade videli sme program o to závažnejší, že bol harmonizovaný s túžbami i s cítením revolucionizovaných más slovenského národa i s jeho existenčnou potrebou. A pri vážnom plnení toho programu bol nám vítaný každý. I Lettrich i Ursíny.“*[127] Na druhou stranu historik Plevza připomíná: „*Avšak Gustáv Husák v tomto období* [po Vánoční dohodě] *odmietal možnosť organizovanej spolupráce Slovenskej národnej rady s ďalšími skupinami občianskeho odboja, najmä so skupinou dr. Vavra Šrobára. Odôvodňoval to konzervatívnosťou a naivnosťou jeho plánov 'na udržanie moci, na hladký prechod z jedného buržoázneho režimu do druhého'.“*[128]

Slovenští komunisté chtěli vytvořit ze SNR jedinou plnoprávnou představitelku opozice, čímž si nárokovali také větší vliv na realizaci svých tezí v postfašistickém Slovensku. Samotný kompromisní program byl formulovaný na základě obecnými frázemi, a to díky účelovému spojenectví komunistů s občanským blokem. Nikoho ze své skupiny nevylučovali za předpokladu, že uznal monopol SNR a přizpůsobil se jejímu programu.

Dohoda byla následně odeslána do Londýna exilovému prezidentovi Edvardu Benešovi, který ji vzal s potěšením na vědomí. Mylně se totiž domníval, že se na jejím znění podílel Vavro Šrobár, který zastával ryze benešovskou koncepci čechoslovakismu a rovněž usiloval o obnovu předmnichovských poměrů. Nakonec se oba přizpůsobili novým podmínkám, Beneš uznal SNR a Šrobár usedl v jejím vedení.

Sám Husák charakterizoval náplň rané SNR takto: *„(...) rozvíjala činnosť na širokom fronte prehlbovania antifašistického boja. Bolo množstvo otázok, kde bolo treba koordinovať prácu organizácií KSS a ostatných antifašistických skupín a zložiek: budovanie národných*

[125] BEŇKO (eds.), Ján a kolektiv: *Vianočná dohoda...* s. 319.

[126] URSÍNY, Ján: *Spomienky na Slovenské národne povstanie*. Liptovský Mikuláš 1994. s. 48.

[127] Z předmluvy Ladislava Novomeského In: HUSÁK, Gustáv: *Zápas o zajtrajšok...* s. XII.

[128] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 34. Slova potvrzuje i tehdejší spolupracovník Šrobárovi skupiny. NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 876 – *Protokol o výpovědi sepsaný se svědkem F. Dvorínem dne 10. 12. 1953 o činnosti G. Husáka za Slovenského státu*. s. 2.

výborov, podpora partizánskeho hnutia, pomoc uväzneným antifašistom, ochrana pred ÚŠB a gestapom, kontakty s Londýnom a predovšetkým hlavná úloha – príprava povstania."[129] Pro nás je zvlášť důležité vyjádření o pomoci uvězněným antifašistům a o ochraně před ÚŠB a gestapem. V reálu se jednalo o množství intervencí u vlivných představitelů a osob, které měly co dočinění s oficiálním slovenským režimem.[130]

V následující první polovině roku 1944 se činily přípravy na velké ozbrojené povstání za účasti širokého spektra odpůrců starých pořádků. K linii stále sílícího partyzánského boje se měla přidat značná část slovenských armádních složek. To vše v koordinaci s Rudou armádou.

Husák nadále působil v Ústředním svazu špeditérů a navíc od podzimu 1943 se zapsal do advokátní komory v Bratislavě, a tak vedle svého zaměstnání provozoval také v minimálním rozsahu vlastní advokátní praxi.[131] ÚŠB ho monitorovala, a proto věděla i o jeho ilegální činnosti, ale věcem nechávala volný průběh. Až na nátlak německé strany vydal ministr Mach 20. března 1944 příkaz, „*aby bol ihneď zatknutý dr. Husák, známy komunistický pracovník, a jeho manželka nech je prísne pozorovaná, aby sa vedelo, ku komu ide o pomoc a o intervencie. Dr. Husák má byť u tunajšieho úradu samotne držaný a nemá mať ku nemu nikto prístup. Má byť prevedená u neho v byte a v úrade prísna domová prehliadka a má mu byť odobratý telefon. Je o ňom známe, že* [je] *idéovým* [sic] *vodcom komunistov a že stojí za každou akciou kom. strany. Menovaný má byť držaný vo väzbe až do ďalšieho rozkazu.*"[132] Husák byl zatknut až 27. března, jelikož se předtím nacházel mimo Bratislavu.[133] O dva dny později vypovídal. Opakovaně uvedl skutečnosti již známé z minulých výslechů. Navíc se vyšetřovatelé zaměřovali na jeho kontakty se starými známými Michalem Falťanem a Felixem Vašečkou – již zadrženými členy IV. Ilegálního výboru KSS. Husák se stavěl do pozice osvíceného ochránce a neznalého věci: *„(...) radil som im, aby sa vzdelávali v odborných otázkach menovite v hospodárstve, filozofii, aby študovali národnostnú a sociálnu otázku a aby o týchto problémoch debatovali. Z reči som mal tú mienku, že sa jedná o naivných a romantických chlapcov a preto tým viac som Falťanovi a Vašečkovi radil,*

[129] HUSÁK, Gustáv: *Zápas o zajtrajšok...* s. XII.

[130] Například byl zajištěn přesun zatčených z ilavské věznice do věznice Krajského soudu v Bratislavě, kde panoval velice volný režim, přičemž byla dokonce možná setkání zajištěných mezi sebou i s volně příchozími bez účasti dozorců! Pracoval tam jako dozorce Štefan Gažík a státní zástupci Július Viktory a Karol Vagač (protirežimně orientovaní). Husák se tam dvakrát objevil a některým zařídil propuštění na svobodu do doby, než by se konal soud. Ten proběhl až v listopadu 1944, samozřejmě v nepřítomnosti obžalovaných, kteří se většinou účastnili SNP. ŠIMOVIČ, Ladislav: *Gustáv Husák...* s. 38 a 39. Novomeský úspěšně intervenoval u Macha za návrat Širokého a Ďuriše z Protektorátu Čechy a Morava, kde byli ve větším ohrožení, zpátky na Slovensko. MACH, Alexander: *Z ďalekých ciest*. Bratislava 2009. s. 212.

[131] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka 4 – *Protokol z výslechu Gustáva Husáka z 22. 7. 1953*. s. 4.

[132] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-1 – *Přepis Machova rozkazu na zatčení G. Husáka*. s. 78.

[133] Tamtéž – *Hlášení pracovníků ÚŠB*. s. 66.

aby žiadne hlúposti nerobili (...). Začiatkom roku 1941 dr. Falťan sa oženil a býval u mňa. Jeho žena a moje manželka sa dobre nesnášali, a tak sme sa pohnevali, načo [sa] *od nás odsťahovali. S ním sa odsťahoval aj Vašečka, a tak som sa vtedy v zlom rozišiel s obidvoma. Od tej doby som sa s nimi ani spoločensky nestýkal, takže som vôbec nevedel čo oni robia, ale*[bo] *podnikajú. Šírili o mne rôzne klebety načo som sa ja urazil a ako s nimi tak aj s ich kamarátmi som od vtedy neudržoval žiadne styky, takže bolo preto pre mňa prekvapením, keď na jar 1943 boli menovaní ako aj s ostatnými vysokoškolákmi pozatváraní.“* Když se otázky dotkly osoby Róberta Donátha, bývalého Husákova podnájemníka a rovněž odsouzence za komunistickou protistátní činnost, Husák jakoukoliv spolupráci s ním popřel. Na závěr protokolu prohlásil: *„(...) nie som si vedomý žiadnej protištátnej činnosti a myslím, že za moje socialistické presvedčenie zo študentských rokov som bol už dosť potrestaný (...). (...) ja záujmom každého Slováka udržanie dnešného stavu na Slovensku a protištátna činnosť by zhoršenie tohto stavu mohla priviesť.“*[134] Husákova slova měla samozřejmě ke skutečnosti daleko. Osazenstvo z Tajovského vily rozpustil sám, správně si uvědomoval, že jejich koncentrace na jednom místě velmi ulehčovala ÚŠB situaci.[135] Skutečností zůstává, že Falťan odešel ve zlém zvláště pro Husákovo *„povýšenecké chovanie“*.[136] Co je podstatnější, Husák se již věnoval ilegální činnosti na plno. Jak prohlídka kanceláře v Ústředí svazu špeditérů, tak i domovní prohlídka za účasti Magdy a Heleny Kyselicové nic závažného neobjevila.[137] Manželka Magda byla sledována a vyslýchána, proto můžeme rekonstruovat její počínání. Aby byla nucená vše vyřizovat osobně, odpojila ÚŠB její domácí telefonní linku.[138] Magda ihned po manželově zatčení začala konat. Zastavila se na ÚŠB a manželovi sdělila *„že ona už potrebné kroky zariadila v jeho prospech (...).“* Poté na chvíli zavítala na své pracoviště, kde danou skutečnost oznámila Imrichu Karvašovi. Následně šla domů, odkud manželovi přinesla prádlo a potraviny. Druhý den v dopoledních hodinách se setkala v kavárně s rodinným přítelem Ladislavem Novomeským, který již byl se stavem věci obeznámen. Magda Husáková také navštívila předsedu Ústředního svazu špeditérů dr. Bugára, jenž jí slíbil, že se za Husáka zaručí.[139] Dne 30. března podal přednosta ÚŠB Jozef Beňuška zprávu ministru Machovi: *„Činnosť menovaného nevyčerpáva skutkovú podstatu trestného činu (...), preto*

---

[134] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-1 – *Zápis výslechu G. Husáka z 29. 3. 1944*. s. 16-21.

[135] Rozhovor s Vladimírem Lokvencem. In: LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...* s. 376.

[136] NA, f. ÚV KSČ, 02/2, sv. 2, a. j. 2, bod 15 – *Zpráva o obviněních, které vznesl G. Husák během procesu na některé funkcionáře strany. Výpověď M. Falťana*. s. 18.

[137] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-1 – *Zápisy ÚŠB o prohlídkách*. s. 64, 72 a 73.

[138] Tamtéž – *G. Husák. Odnětí telefonní stanice*. s. 70.

[139] Tamtéž – *Hlášení o pozorování manželky zatknutého Dr. Husáka*. s. 66-68. Tamtéž – *Výslech Magdy Husákové z 28. 3. 1944*. s. 138. Magdina výpověď se ničím neodchylovala od hlášení ze sledování.

prosím láskave o oznámenie, ako má byť s menovaným naložené.“ Mach rozhodl Husáka propustit, ale dál ho nechal sledovat.[140] Tečku za touto epizodou udělala Husákova žádost o znovupřipojení telefonu, které Mach vyhověl.[141] Husák velmi neúplně vylíčil epizodu svého zatčení ve *Svedectvu*.[142]

Proč slovenské bezpečnostní orgány samy nekonaly, a proč Husáka pustily, když věděly o jeho napojení na ilegální kruhy? Do zákulisí vyšetřování nás zavádí přímý aktér Imrich Sucký: *„K zatknutie dr. Husáka prišlo preto, že policajný ataše nemeckého vyslanectva František Goltz poslal Machovi prípis, v ktorom podal správu, že Husák je zapojený do rozsiahlej ilegálnej práce a pripravuje na Slovensku prevrat. Tento prípis som dostal od dr. Beňušku, nebolo v ňom však uvedené, kto správu Goltzovi podal. Zo správy od Goltza nebolo zrejmé, s kým je Husák v spojení a s kým prevrat pripravuje, a nebolo tu uvedené ani jedno meno (...). Preto som sa pýtal, či mám dr. Husáka vypočúvať v celom rozsahu jeho práce v ilegalite ako sme o tom boli informovaní. Dr. Beňuska mi povedal, že Husáka nesmiem k celej ilegalite vypočúvať, ale k prípisu, a to tak, že budem od neho požadovať vysvetlenie jeho ilegálnej práce a o prípravách prevratu a pritom sa nebude k výpovedi nútiť, nesmiem mu predostrieť ani jedno meno jeho spolupracovníkov a ani miesta schôdzok prípadne problémov, ktoré tam prejednávali. Z tohto som si urobil záver, že je záujem, aby dr. Husák nebol z jeho ilegality usvedčený, ale bol prepustený na slobodu, ako už skôr dostal dr. Beňuška pokyn od dr. Tisa a Macha. Zatknutie výsluch dr. Husáka však bolo treba previesť, aby nemecké úrady videli, že bolo proti dr. Husákovi zakročené a tiež, aby sa im na ich prípis mohla podať správa o výsledku vyšetrovania. Keď som hovoril o výsluchu Husáka s dr. Príkopom, ten už bol o postupu výsluchu informovaný a dohodli sme sa, že dr. Husáka budem vypočúvať na staré veci, ktoré sme o Husákovi zistili pri vyšetrovaní spolupracovníkov dr. Vašečku, dr. Púlla a ďalších. Išlo hlavne o organizovanie ilegality medzi študentmi. Pri výsluchu mi dr. Husák popieral akékoľvek vedomosti o ilegalite a svoje styky s Vašečkom, Falťanom a ďalšími uvádzal dr. Husák ako styky zo známosti, s ktorými ilegálne nepracoval. Tiež pri výsluchu odmietal akékoľvek protokol, ktorý som dal dr. Príkopovi, ktorý na jeho základe podal písomnú správu Machovi. Dr. Husák bol vo väzbe len niekoľko dní a potom bol na príkaz Macha prepustený ma slobodu.“*[143] Suckého výpověď se zdá být v konfrontaci s jinými prameny pravdivá. Alexander Mach uvedl ve svých pamětech, že o

[140] Tamtéž – *Zpráva o činnosti a výslechu G. Husáka*. s. 75.

[141] Tamtéž – *Žádost o ponechání telefonu*. s. 84 a 85. Husák na podporu své žádosti vymyslel celkem 8 důvodů, přičemž mu nelze upřít argumentační talent.

[142] HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo...* s. 53.

[143] MEDVECKÝ, Matej: *Spravodajské eso Slovenského státu. Kauza Imrich Sucký*. s. 150 a 151.

ilegální činnosti Husáka a jeho spolupracovníků věděl. Proč proti nim nezasáhl, vysvětlil následovně: *„Vojnu sme my vyhrať nemohli. Aj keby sme boli povešali hoc i desiatky ilegálnych pracovníkov, ani vtedy by sme nezmenili osud Slovenska. (...) Všetko sme mohli, čo kázal rozum, teda manévrovať i v pomere k Nemcov, už porazeným, ale ešte príliš silných, i v pomere k zajtrajším víťazom, no front sme zastaviť nemohli. Manévrovali sme tak, aby obetí bolo čo najmenej. Boli možnosti takého konca. Ilegálne vedenie (Husák – Novomeský – Šmidke) bolo v rozumných rukách. Nazdával som sa a mal som i dôkazy, že prijíma naše argumenty, povedané pri rozličných intervenciách vo forme otázok, dávaných sebe: 'Čo vlastne chcú? Donútiť Nemcov, aby obsadili Slovensko, alebo donútiť nás, aby sme i my zaviedli režim popráv?'"* Na jiném místě Mach své motivy chování doplňuje: *„Títo ľudia nemôžu škodiť štátu. Ak Nemci prehrajú, i čo by sme všetkých komunistov a Čechoslovákov pozatvárali, nič sa na veci nezmení. (...) Ale ani nebolo treba argumentovať. U nás každý zaistený mal desať patrónov a každý patrón našiel cestu alebo k prezidentovi republiky, k predsedovu snemu, vlády a to bola takmer vždy cesta domov."*[144] Tolik Alexander Mach.

Nejkontroverznějších a nedostatečně probádanou kapitolou slovenských dějin je snaha některých slovenských komunistů, mezi které se zařazuje i Husák, o připojení Slovenska k SSSR. Slovenští komunisté publikovali nový program KSS *Za sovětské Slovensko*, jenž hlavně formuloval a reprezentoval J. Osoha, a to již 1. května 1941, po změně oficiální linie strany se však iniciativa tlumila.[145] Do realizace plánu Barbarossa[146] sice moskevská politika hlásala podporu samostatnému svobodnému Slovensku, ale jednalo se o prozatímní strategii. V zápisu, který nese datum 9. listopadu 1942, z porady českých a německých komunistů u předsedy Komunistické internacionály Georgje Dimitrova se vyjádřil člen zahraničního vedení KSČ v Moskvě Jan Šverma: *„(...) cílem je Československo – buď demokratické (Fedreace svobodných národů), nebo sovětské."*[147] Dle dostupných pramenů lze soudit, že se jednalo o nerealistickou variantu, jelikož Moskva uvažovala nejpozději od konce roku 1943 z dlouhodobého hlediska jen v dimenzích obnovy Československa. To ale neznamená, že na Slovensku nemohli kvůli nedostatečné informovanosti kalkulovat i s jinými alternativami. Až dokument ze 7. července 1944 nazvaný *O vývoji a situácii na Slovensku*[148] tuto problematiku znovu otevírá. Na souhrnné zprávě určené pro jednání s Moskvou se rozhodujícím způsobem

[144] MACH, Alexander: *Z ďalekých ciest...* s. 156 a 213.

[145] BUCHVALDEK, Miroslav a kolektiv: *Československo v datech*. Praha 1986. s. 429.

[146] Barbarossa byl název pro invazní plán nacistického Německa do SSSR, který byl zahájen 22. 6. 1941.

[147] Záznam zápisu publikován in: RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. Století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992…* s. 375 a 376. Moskevské vedení strany zaujímalo vyčkávací stanovisko.

[148] *Správa 5. ilegálneho ústredného vedenie KSS o vývine na Slovensku po 6. októbri 1938.* In: BEŇKO (eds.), Ján a kolektiv: *Dokumenty slovenskej...* s. 328. Dokument č. 248.

podílel právě Husák. Mimo údaje sloužící k seznámení nezainteresovaných osob do problematiky vývoje na Slovensku obsahuje dokument negativní i pozitivní zkušenosti s existencí Slovenského státu, které měly vytvářet argumenty k prosazení koncepce sovětského Slovenska: *„Po obnovení republiky a návrate starých čias ČSR túžia tu ľudia práve tak ako po svätoštefanskej korune. (...) Jediná mocnosť, ktorá sa osvedčila všemožne, je ZSSR, tedy tam hľadáme riešenie i my. Prečo máme hľadať spásu v Benešovi, keď osvedčený recept je u Stalina. Nik nečaká oslobodenie od Čechov, väčšina ho vidí hmatateľne od Rusov (...). Rusi sú naši najväčší a najsympatickejší bratia, pomôžu aj nám dostať sa na vlastné nohy (...). Chceme byť súčiastkou ZSSR (...). Keby bola daná možnosť hlasovaním rozhodnúť, kde chcú Slováci štátoprávne patriť, aspoň 70% hlasovalo by za pripojenie k ZSSR, snáď 20% za novú ČSR, zbytok je v strachu zmätený. (...) A keď sa prijme aj koncepcia novej ČSR, jej obsah sa vidí zase len podľa vyššie spomenutého. ČSR musí s Ruskom sa spojiť (...). Čo do budúceho štátoprávneho usporiadania: najradšej kombináciu so ZSSR, keď ČSR, tak národne federovaná a socialistická.“*[149] Takto formulované stanovisko bylo jednoznačně v rozporu s Vánoční dohodou SNR. Tvůrci zprávy se pokusili rozjet svou vlastní hru, jejíž interpretace není ještě zcela vyjasněná. Nesporně zapůsobila jako forma nátlaku na Edvarda Beneše za účelem lehčího prosazení představy federalizace země.[150] Husák se k tomu vyjadřuje: *“Hoci od povstania nebolo váhania a kolísania vo vedúcich kádroch KSS i SNR v tejto otázke,* [v otázce státoprávního postavení Slovenska] *predsa len u mnohých českých činiteľov žili obavy z komplikácií, aby Slovensko nehľadalo inú cestu, aby prípadne neškúlilo tým smerom ako Zakarpatská Ukrajina* [připojila se k SSSR]. *Nehľadalo sme inú cestu, ani sme nerozmýšľali o nej, i keď sme za povstania na Benešovu adresu vyslovili aj takú možnosť. Vedenie komunistickej strany sa usilovalo vážne a poctivo vyriešiť všetky slovenské nacionálne, ekonomické a kultúrne problémy v rámci spoločného štátu s českým národom.“*[151] Husákovi šlo primárně o federativní postavení Slovenska a z toho důvodu nebylo směrodatné, jaké prostředky a varianty by pro svou vizi využil.[152] Pro federalistickou koncepci hovoří svědectví Jána Ursínyho: *„Koncept* [Deklarace SNR z 1. září 1944] *písal dr. Husák, ktorý*

---

[149] Tamtéž. s. 335 a 336.

[150] JABLONICKÝ, Jozef: *Povstanie bez legiend: dvadsať kapitol o príprave a začiatku Slovenského národného povstania.* Bratislava 1990. s. 96 a 103. Srovnej BEŇKO (eds.), Ján a kolektiv: *Odpoveď ilegálnej SNR na odkazy Eduarda Beneša...* s. 337-339. Dokument č. 249.

[151] HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo...* s. 554. Rovněž viz SNA, f. ÚV KSS 1950, k. 795, a. j. 10 – Zasedání PÚV KSS apríl 1950 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS z 3. 4. 1950*. s. 4-6.

[152] 22. 3. 1954 předvolaný Ján Ursíny upravil některé své výpovědi ohledně Husákových postojů za války: *„(...) keď sa s Čechmi nedohodneme, že pôjdeme tam, kde dajú viacej (...).“* NA, ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 878 – *Záznam o výpovědi J. Ursínyho u náměstka generálního prokurátora s. Gešo – Bratislava v březnu 1954*. s. 14.

dôsledne uvádzal pomlčku medzi slová Česko-slovenská republika.“[153] Bohumil Laušman, který se na Slovensku zdržoval, vylíčil, že Husák byl opojen sovětofilskou náladou obyvatelstva do takové míry, že inicioval přičlenění Slovenska jako svazové republiky k SSSR. Dokonce se měl pokusit pro svůj záměr získat generálporučíka Rudé armády Lva Zacharoviče Mechlise, přestože čerstvě z Moskvy přicestovalý Jan Šverma měl předtím pohřbít Husákovu snahu jak ve vedení KSS, tak na schůzi v SNR.[154] Autorita Jana Švermy a hlavně negativní sovětský postoj nakonec přesvědčily horlivé slovenské soudruhy.[155] Ještě Gottwaldův a Kopeckého telegram datovaný 23. října 1944 nabádal: *„Myslíme, že je třeba rázně potírat tendence, namířené proti myšlence Československé republiky, i tehdy, když se tyto tendence spojují s inklinováním k SSSR. Je nutno likvidovat hesla: 'sovětské Slovensko' nebo 'sovětské Československo'.“*[156] A rovněž v prosinci téhož roku se vyjádřil J. Dimitrov k moskevskému vedení KSČ: *„(...) bylo by chybou, jestliže by si slovenští komunisté mysleli, že snad je v zájmu Sovětského svazu oddělení Slováků od Čechů. Nikoliv! (...) V českých zemích je těžký průmysl a vyspělé hospodářství, a je tudíž životně důležitým spojení slovenské země s českými zeměmi. Toto spojení má ještě veliký životní význam pro vás, Slováky, a tento význam není ještě vyčerpán.“*[157] Je velice obtížné odhalit skutečný stav tehdejší věci, výpovědi si totiž protiřečí. Na základě dosavadních zjištění se přikláním k názoru, že Husák počítal i s variantou sovětského Slovenska, i když nelze vyloučit jen prostou snahu zalíbit se Moskvě.

Výše zmiňovanou zprávu přinesl do Moskvy, při příležitosti rokování o přípravách povstání na Slovensku Karol Šmidke, když se jich účastnil jako delegát SNR pro věci politické. Úvaha o vytvoření sovětského Slovenska musela narazit jak na odpor moskevského vedení KSČ reprezentovaném Klementem Gottwaldem, tak i na koncepci exilové vlády v Londýně včele s prezidentem Edvardem Benešem. Otázkou zůstává, do jaké míry byly tyto subjekty s věcí obeznámeny. Hlavní slovo měl samozřejmě Sovětský svaz, který měl odlišné zájmy, proto se ukázala koncepce sovětského Slovenska jako neživotaschopná. V tomto

[153] URSÍNY, Ján: *Spomienky...* s. 75. O odstranění pomlčky se přičinil občanský blok, jmenovitě Matej Josko, těsně předtím, než šla deklarace do tisku.

[154] LAUŠMAN, Bohumil: *Pravda a lož o slovenskom národnom povstání*. Petrovec 1951. s. 34-35 a 58.

[155] A CK SKJ, f. 507/IX, 22/II – 44 – *Zpráva o situaci v ÚV KSČ po zveřejnění rezoluce Informbyra ze 7. 12. 1951*. s. 5.

[156] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 12, a. j. 227 – Zpráva komise pro přezkoumání IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu – *Depeše pro K. Šmidkeho, J. Švermu a R. Slánského od K. Gottwalda a V. Kopeckého z 23. 10. 1944*. s. 237.

[157] Tamtéž – *Záznam o rozhovoru moskevského vedení s J. Dimitrovem, prosinec 1944*. s. 241. Třeba dodat, že Dimitrov doporučoval československým soudruhům federativní řešení státoprávní otázky Československa.

ohledu se nabízí úvaha, zda zpráva nevzbudila na sovětské straně podezření, a tak negativně ovlivnila vztah SSSR k SNP.[158]

Celá kauza ohledně Husákovy zprávy měla zajímavou dohru v šedesátých letech. Historik Vilém Prečan ji chtěl uveřejnit v edici pramenů týkajících se Slovenského národního povstání. V roce 1964 mu zveřejnění nebylo doporučeno posuzovatelem knihy, protože některé pasáže dokumentu vyvolávaly reminiscence na politický proces se slovenskými buržoazními nacionalisty, a to by nahrávalo politickému táboru Antonína Novotného. V březnu 1969, když už pominuly ony důvody, se Husák postavil proti publikaci zprávy, kterou nakonec sám patřičně zcenzurovanou uveřejnil v časopise *Nové slovo*.[159]

A právě kulturně-politický týdeník *Nové slovo*[160] vznikl v září 1944. Husák ho často využíval k prezentaci svých názorů. Tento text článku, v němž se autor opětovaně pasoval do role mluvčího slovenského obyvatelstva, vyšel v prvním čísle z 24. září: „(...) *v bratskom štátnom spolužití s najpríbuznejším národom českým, v najužšej spolupráci a kontakte s ostatnými slovanskými národmi, menovite s veľkým národom ruským, vidíme širší hranice pre náš národ. Treba raz otvorom povedať, že náš ľud by nadšene uvítal, keby medzi nami a ostatnými slovanskými národmi, menovite medzi Slovákmi a Rusmi nestály hranice a colníci, keby slovanský človek za svoju vlasť považoval nielen územie od Aša po Jasinu, ale od Aša po Vladivostok.*“[161] Je zřejmé, že Husák korigoval své předchozí teze. Postavil se za obnovu Československa, ale trval na federalizaci země do dvou rovnoprávných subjektů, čehož se stal horlivým zastáncem. Jeho sen se naplnil po formální stránce až v roce 1968.[162] Je nutno si ještě uvědomit, že tento článek byl určen široké veřejnosti, na rozdíl zprávy zaslané do

---

[158] Úvahu vyslovil DUBČEK, Alexander: *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka*. Praha 1993. s. 54. Obdobně se vyjádřila ŠVERMOVÁ, Marie: *Vzpomínky*. Praha 2008. s. 181.

[159] PREČAN, Vilém: *'O vývoji a situácii na Slovensku'*. In: *Svědectví* č. 58 z roku 1979. s. 363-364. Ucelený přepis zprávy byl poprvé uveřejněn ve stejném Prečanově článku, který obsahuje i komentář.

[160] *Nové slovo, týždenník pre politiku, kultúru a hospodárstvo* chtělo navazovat na časopis *DAV* a *Tvorbu*. Definitivně se o založení rozhodlo 19. 9. 1944 na sezení v Husákově banskobystrickém bytu, kde následně vždy po večerech zasedal redakční kruh. První číslo vyšlo 24. 9. 1944 a poslední před ústupem do hor 22. 10. 1944. Tedy v té době vyšlo 5 čísel, každé po 16 stránkách. Náklad se pohyboval nejprve kolem 4 a ke konci 5 tisíc kusů. Husákovy články třikrát obsadily titulní stránku. Mezi další autory zveřejněných článků patřil: Ilja Erenburg, B. Laušman, Zdeněk Fierlinger, František Hála, Marek Čulen, J. Púll, M. Falťan, Samo Takáč, Pavol Styk a jiní. 1. 6. 1945 byl časopis obnoven. V průměru vycházel náklad na 10.000 exemplářů a stalo se orgánem levicově orientovaného Bloku slovenské inteligence. Mezi autory patřil: V. Clementis, Daniel Okáli, Ivan Horváth, Eduard Friš, Daniel Ertl a další. V rámci boje proti buržoaznímu nacionalismu – obvinění se týkala mnoha přispěvovatelů – PÚV KSS nechalo vydávání zastavit koncem dubna 1952. Od 1. 5. začal místo něj vycházet politický 2týdeník *Pod zástavou socializmu*. 23. 5. 1968 začalo opětovně vycházet, znovu z Husákovy iniciativy. U jeho obnovy stáli i mnozí spolupracovníci z minulosti. Časopis se zvláště věnoval federalizaci Československa a politickým procesům. Za normalizace se list stal orgánem ÚV KSS. Funkci tehdejšího předsedy redakční rady zastával Viliam Plevza. 1991 časopis odkoupila soukromá akciová společnost. 1994 došlo k přejmenování na *Nové slovo bez rešpektu*. Poslední číslo vyšlo v roce 1998. Za ideového nástupce se považuje soudobý časopis *Slovo*. KRNO, Martin: *Pred 60 rokmi sa v čase Povstania zrodil týždenník Nové slovo*. In: *Internetový magazín Slovo* z 20. září 2004. Citováno 12. 12. 2010. Dostupné z http://www.noveslovo.sk/id/12/O_nas; *Nové slovo, týždenník pre politiku, kultúru a hospodárstvo. 1944. Reedícia...*

[161] HUSÁK, Gustáv: *Zápas o zajtrajšok…* s. 5.

[162] Ústavní zákon o československé federaci přijalo NS 27. 10. 1968. Byl vyhlášen pod číslem 143/1968 Sb., v platnost vešel 1. 1. 1969. Na jeho přípravě a prosazení se zřetelně podílel Gustáv Husák.

Moskvy, která byla vnitřní záležitostí některých slovenských komunistů. Jan Šverma a Husák veřejně odmítli představu sovětského Slovenska na celostátní odborářské konferenci v Podbrezovej konané 15. října, kde *„heslo socialistická republika, heslo sovětské Slovensko nebo sovětské Československo razili mnozí dělničtí řečníci.“*[163]

Za Šmidkeho pobytu v Moskvě došlo 23. září ke koordinaci státoprávního stanoviska KSS a KSČ, která vedla k sepsání jednotného stanoviska o podpoře připravovaného povstání a obnově ČSR, čímž byla ze stolu smetena alternativa sovětského Slovenska. Závěrečná část schváleného dokumentu zněla: *„Vedoucím orgánem slovenského národně-osvobozeneckého boje a jediným oprávněným představitelem slovenského národa doma je Slovenská národní rada a po osvobození Slovenska celoslovenský sjezd Národních výborů.“*[164] V šedesátých letech se dokument vyzdvihoval jako důkaz proti existenci dvojí linie uvnitř KSS. Zveřejnění mělo nepřímo sloužit k rehabilitaci slovenských buržoazních nacionalistů.[165] Za správnou se považovala linie Viliama Širokého, která měla prosazovat obnovu Československa. Jako chybná se ukazovala koncepce skupiny kolem Husáka a Novomeského, kteří se neuměli oprostit od slovenského nacionalismu.[166] Záměrně se však neprezentovala vlastní kolísavá linie moskevské KSČ a komunistického hnutí vůbec.

Mezitím situace na Slovensku rychle uzrávala. Zřetelně se ukazovaly neúspěchy fašistické koalice v bojích se Spojenci. Sovětská Rudá armáda se přibližovala ke slovenským hranicím. Sebevědomí a odhodlanost opozičních skupin na Slovensku rostly. I mezi oficiálními představiteli Slovenského státu vznikaly úvahy o revizi zahraniční politiky státu.[167]

Letní měsíce červenec a srpen byly rozhodující etapou v přípravě povstání. Uprostřed léta 1944, 27. července, se střetli všichni představitelé SNR se zástupci Vojenského ústředí[168] v Žarnovické dolině. Obě skupiny se dohodly na koordinované činnosti příprav, vedení

---

[163] NA, ÚV KSČ, 03/10, sv. 12, a. j. 227 – Zpráva komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu – *Depeše pro J. Dimitrova a K. Gottwalda od J. Švermy a R. Slánského ze 17. 10. 1944.* s. 234.

[164] BEŇKO (eds.), Ján a kolektiv: *Stanovisko domácej a zahraničnej zložky komunistického odboja k úlohám národnooslobodzovacieho hnutia na Slovensku...* s. 342-344.

[165] JABLONICKÝ, Jozef: *Povstanie bez legiend…* s. 104.

[166] KRÁL, Václav: *Pravda o okupaci…* s. 307. Široký rozšiřoval z vězení motáky, kterými bojoval proti linii sovětského Slovenska. V době procesu s Husákem neváhal motáky zfalšovat a uveřejnit. V roce 1963 tuto epizodu využil proti Širokému Antonín Novotný. RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany…* s. 182.

[167] Například guvernér Slovenské národní banky Imrich Karvaš pomohl s financováním povstání a kryl přesuny zásobovacích materiálů. Generál Ferdinand Čatloš chtěl dále svrhnout oficiální vládní garnituru (sám byl jejím členem!) a vojensky spolupracovat se SSSR. Za navázání styků s Moskvou a za předání svého memoranda zajistil organizátorům povstání letadlo. SNR chtěla Čatlošovy iniciativy využít a po úspěšném puči ho odstranit. JABLONICKÝ, Jozef: *Povstanie bez legiend…* s. 18,19 a 26, 27.

[168] Jednalo se o vojenskou odbojovou organizaci složenou převážně z důstojníků včele s Jánom Golianem a s centrem v Banské Bystrici. Organizace usilovala o obnovu ČSR a o svržení fašistického režimu, proti kterému připravovala povstání.

povstání a na zkontaktování Rudé armády a spolupráci s ní. Vznikla vojenská rada při SNR složená ze zástupců obou odbojových skupin. Přes navázání blízké spolupráce přetrvávala oboustranná nedůvěra, která se zřetelně projevila při problémech s odletem zástupců odboje do SSSR. Tato mise[169] nepřinesla kýžený výsledek a povstání jen odkládala. Navíc prezentace SNR na mezinárodním poli získala hořkou pachuť, kvůli Šmidkově doručení memoranda slovenského ministra Ferdinanda Čatloše, které londýnský exil důrazně odmítnul.

Koncem léta docházelo ke zřetelnému posilování partyzánského hnutí na východním a středním Slovensku. Množící se aktivity začaly dokonce ohrožovat samotné přípravy povstání. SNR se je snažila tlumit. Například Husák 21. srpna 1944 neúspěšně přesvědčoval v Sklabini nadporučíka Petra Alexejeviče Velička, aby jeho partyzánská skupina omezila akce. Husákovi se podařilo, aby partyzáni do svých řad přibrali jako politického pracovníka Karola Bacílka, který však linii prezentovanou Husákem nedokázal ve skupině prosadit. Husákova koncepce souzněla s linií SNR a upřednostňovala vyčkávat na koordinaci s vojskem SSSR, snažila se sólovými akcemi zbytečně nedráždit oficiální vládnoucí kruhy a neničit infrastrukturu, která byla důležitá pro čas povstání,[170] což poúnorová oficiální historiografie kritizovala a interpretovala jako zbržďování lidové revoluční aktivity.[171] Také toho se později využilo v politickém procesu proti Husákovi.

Již v březnu 1944 se měli Husák a vojenský velitel Ján Golian dohodnout: *„Keby sa nemecká armáda pokúsila obsadiť Slovensko, bude sa to považovať za krajný termín ozbrojeného vystúpenie ľudu a armády.“*[172] Platnost stanoviska si potvrdili na poslední společné předpovstalecké poradě z 26. srpna. Dva dny předtím vydal Husák obdobné instrukce pro organizace KSS, které pro případ německé intervence vybízel, aby vystoupily z ilegality a všechny síly soustředily na organizování celonárodního boje.[173] Díky masivnějším partyzánským projevům a zpravodajským zprávám o připravované otevřené vzpouře se nacistické Německo rozhodlo vyslat několik divizí na Slovensko. SNR a Vojenské ústředí stále vyčkávaly a snažily se zamezit spontánním akcím, které urychlovaly možnost příchodu německých oddílů a mohly zapříčinit tvrdší postup ze strany prorežimních slovenských orgánů.

---

[169] O okolnostech, průběhu a interpretacích mise viz detailní studie JABLONICKÝ, Jozef: *Neúspešná misia v Moskve*. In: *Samizdat o odboji. Štúdie a články*. Bratislava 2004. s. 106-164.

[170] JABLONICKÝ, Jozef: *Povstanie bez legiend*... s. 120-122. Ilegální pracovník Ľudovít Bortel podal potvrzující svědectví: In: NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 878 – *Záznam o výpovědi L. Bortela u náměstka generálního prokurátora L. Geša z březnu 1954*.. s. 2-4.

[171] KRÁL, Václav: *Pravda o okupaci*... s. 315.

[172] HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo*… s. 81 a 82.

[173] Tamtéž. s. 214 a 215.

Také z těchto důvodů se odložilo osvobození politických vězňů, na němž panovala všeobecná shoda mezi představiteli odboje. V květnu se Šmidke dohodl se Širokým o nutnosti jednotné osvobozenecké akce těsně před zahájením povstání. Důležitým cílem byla věznice Krajského soudu v Nitře. Počet uvězněných se zde pohyboval okolo 35-40 mužů, většinou se jednalo o významné komunistické funkcionáře.[174] Akci měli na starosti Husák a Novomeský, kteří udržovali spojení s Nitrou přes ilegální pracovníky Štefana Gažíka a Jozefa Ilčíka. Plán byl předem důkladně připraven a s jeho realizací se počítalo ze dne 28. na 29. srpna. Došlo k zajištění „spolehlivé" vězeňské noční stráže, byly zabezpečeny zbraně a dva nákladní automobily pro převoz vězňů, kteří byli o chystaném útěku informováni a vybaveni finančními prostředky v celkové sumě 30.000 Ks.

Ve věznicích v Leopoldově a v Ilavě se však nepodařilo zajistit spřízněné personální zajištění. K tomu se předpokládalo, že díky odchodu německých jednotek do Rumunska bezprostřední okupace Slovenska nehrozí. Alexandr Mach dal na vědomost, že radikální akce by mohla mít za následek obsazení Slovenska Němci.[175] Husák rozhodl o krátkodobém odkladu smluveného útěku a poslal o tom list do Nitry Viliamu Širokému. Také tlumočil Golianovi, aby za každou cenu zadržel vyhlášení povstání. Události ovšem běžely jiným směrem – povstání již vypuklo. Odpoledne 30. srpna Husák zareagoval a vyslal do Nitry Štefana Gažíka a Antona Rašlu, aby byli nápomocni při útěku tamějších politických vězňů a dovedli je do Banské Bystrice. Z Rašlova svědectví víme, že Husák nařídil aplikaci svého rozkazu zvláště na Ďuriše a Širokého. Do Nitry se dostali navečer. Realizaci úkolu zabránil protipovstalecký postoj velení místní posádky, s jejímž zainteresováním se počítalo. Situaci pevně třímal v rukou místní velitel major Ján Šmigovský. Selhala i Husákova místní spojka Jozef Šoltész, který dostal strach. Vzápětí následovalo zostření bezpečnostních opatření ve věznici. Gažík a Rašla se pokoušeli vyvíjet neúspěšně vlastní iniciativu za osvobození vězňů. Například Gažík bezvýsledně žádal velitele partyzánské brigády Jozefa Trojana, aby zasáhl.[176] Po neúspěchu požádal Husák Goliana o vojenský zásah, jeho rozkaz z 2. září však velitel štábu na Ponitří Adolf Weinhold nesplnil. Považoval ho za nemožný. Ani následná Gažíkova intervence u kapitána Remeňa v Baťovanech nenašla pochopení. Husák opět důrazně naléhal na Goliana a stavěl celou záležitost politicky. Byl vypracován plán na přepadení Nitry za účasti vojáků a I. partyzánské brigády J. V. Stalina pod velitelem Jegorovem (celkem asi 600

[174] Z významnějších: Ľudovít Benada, Karol Černocký, Oto Krajňák, Štefan Dubček, Vincent Škrabala, Julius Ďuriš, Jaroslav Hlinenský, Ján Osoha, Viliam Široký.

[175] Vyjádření Macha u prokuratury. In: NA, f. ÚV KSČ, 02/2, sv. 2, a. j. 2 – Schůze politického byra ÚV KSČ 17. 6. 1954, bod 15 – *Zpráva o obviněních, které vznesl G. Husák během procesu na některé funkcionáře strany*. s. 16.

[176] JABLONICKÝ, Jozef: *Povstanie bez legiend…* s. 213, 261-264 a 320.

lidí). Osvobozující jednotky se sice vypravily do Nitry 4. září, ale kvůli německému vpádu do prostoru Martina byly brzy staženy zpátky na povstalecké území.[177] Fiasko mělo neblahý vliv na uvězněné osoby. Vyvolalo značnou dávku nejrůznějších polemik, včetně výčitky *„voči Gustávovi Husákovi, ale aj voči Viliamovi Širokému. Výčitky voči Husákovi prerástli v nevraživosť."*[178] Ďuriš, jeden z nevysvobozených vězňů, vzpomíná: *„Navždy mi zůstaly v paměti ty hodiny a minuty 28. srpna v pondělí večer, jak jsme seděli každý na své posteli, oblečeni a čekali na odchod, na převzetí zbraní a připraveni na všechno… Každý svým vnitřním pohledem do zítřků – i budoucnosti. Asi 30 vězňů – za chvíli svobodní, v boji i za cenu života. Široký: 'Ať se nikdo nenechá zajmout…' Já odpovídám na ticho: 'Chytit se nedám. V nejhorším se zastřelím…' V tom vstupuje náš také připravený dozorce. Dává kus papíru Širokému. Nevíme co to je. Jsme neklidni. Široký vedle postele Benady, blízko u dveří, něco tiše projednává. Pak dozorce ještě venku s někým. Vrací se, znovu se Širokým, pak odejde a dveře zavírají… Je ticho. Pak Široký tiše a pomalu říká: 'Nás odchod se musí nakrátko odložit…' A zas je ticho, zděšení, zklamání, otázky v sobě bez odpovědi."*[179] Ďuriš ani Široký tuhle událost Husákovi nikdy nezapomněli – byli připraveni o aktivní účast na SNP, které se stalo vyvrcholením odbojové činnosti. Po osvobození jiní získali větší uznání a ocenění. A od lítosti a pocitu výčitek už byl jen malý krůček k zavádějícím obviněním a k hluboké nenávisti vůči organizátorům nevydařeného útěku. V éře politických poúnorových procesů se nitranská událost oficiálně interpretovala jako Husákova úmyslná sabotáž, jejímž cílem mělo být vyřazení vězněných komunistů z povstaleckých aktivit.[180]

Ano, odložení plánu znamenalo nevyužít poslední vhodnou příležitost, jelikož rychlá změna poměrů už další možnost nepřipustila. Husák mylně také kalkuloval s tím, že místní posádka zůstane v době vypuknutí povstání pod vlivem protirežimně orientovaných velitelů. Činil tak v dobré víře během nepřehledné situace, nikoliv úmyslně, jak zněla četná obvinění, která měla posloužit k odsouzení Husáka v 50. letech. Kdyby tomu skutečně tak chtěl, proč by následně pověřil Gažíka a Rašla úkolem vyvést vězně do Banské Bystrice? Proč by také

---

[177] JABLONICKÝ, Jozef: *Samizdat o odboji. Štúdie a články.* Bratislava 2004. s. 192-195.

[178] ŠTVRTECKÁ, Anna: *Ján Osoha…* s. 292.

[179] Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky Júlia Ďuriše*. s. 828.

[180] *„Vážnou prekážkou pre politiku zrady ľudu bola osoba súdruha Širokého a skupina ilegálnych pracovníkov, väznených v Nitre. Oni nesmeli byť – podľa zámerov Husáka – v povstaní oslobodení, a preto nehanbil sa Husák poslať podvodný list, ktorým bolo znemožnené oslobodenie komunistov z nitrianskej väznice, a súdruh Široký spolu s druhými straníckymi funkcionármi mali zostať vo väzení bez ohľadu na to, že im hrozila smrť od fašistických vrahov, ako vidíme z toho faktu, že 26 straníckych funkcionárov neskoršie zahynulo."* BACÍLEK, Karol: *K päťdesiatym narodeninám súdruha Viliama Širokého.* Bratislava 1952. s. 34. Či z pozdější doby LAŠTOVIČKA, Bohuslav: *V Londýně za války. Zápasy o novou ČSR 1939-1945.* Praha 1961. Laštovičkova kniha vyšla ještě jednou v roce 1978, avšak bez dehonestujích pasáží. Sám autor na skutečnost upozornil v předmluvě a omluvil se za ně.

organizoval další tři vojensko-partyzánské osvobozenecké výpravy do Nitry?[181] Nezdařené události se jen zneužilo.

Německé invazní jednotky se ocitly na území Slovenska 29. srpna. Událost posloužila jako impuls otevřeného povstání, které bylo zahájené v Banské Bystrici obsazením budovy sídla vojenského velitelství. Ve stejném čase se Husák zdržoval v Bratislavě, kterou považoval právě za jedno z budoucích ohnisek povstání. Svědectví o tom, jak se Husák dozvěděl o jeho zahájení, se různí. Dle výpovědi Ilčíka potkali náhodou kolem poledne 30. srpna na informativní schůzce ohledně nitranské věznice ilegální pracovnici Františku Hrubíškovou, která jim radostně zvěstovala, že o povstání hlásí banskobystrický rozhlas.[182] Další účastník schůzky A. Rašla napsal, že Husák byl informován již předtím a na zmíněné schůzce o tom sám referoval.[183] Ať už se to stalo jakkoliv – ostatně obě svědectví se vzájemně zcela nevylučují – Husák hned poté nařídil útěk komunistických funkcionářů Štefana Bašťovanského, kterého pověřil vedením strany západoslovenské oblasti, a Miloše Hrušovského ze Státního zastupitelství v Bratislavě. Oba disponovali volným režimem, proto byl jejich útěk formalitou. Jelikož se nepodařilo vyvázat Bratislavu z rukou oficiálního režimu, za což nesl spoluzodpovědnost i Husák, bylo na společném rokování členů SNR rozhodnuto o odjezdu do Banské Bystrice. Husák společně s Jozefem Lettrichem a Matejem Joskem odcestovali automobilem firmy Cukrospol krátce před půlnocí 30. srpna: *„S tým autom sme mali vôbec smolu: každých 10 minút zastalo, bolo treba vystúpiť, roztláčať."* Popisuje Husák peripetie z cesty na povstalecké území. „*Ukázalo sa, že šofér cestu vôbec nepozná, nik z nás nevedel, kde sme. Blúdili sme takto celú noc po dedinách medzi Bratislavou a Trnavou (...)."* Když konečně dorazili do Trnavy, zastavila je německá hlídka. *„Kontrola dokladov. Mená im nič nehovorili. Kontrola auta. Hŕba vojenských máp, Josko si niesol baterkové rádio, ja som mal pištoľ najnovšej nemeckej vojenskej značky – viac než dosť pre podozrenie. 'Idete k partizánom?' 'Nie, za rodinami' – 'Musíme vás predviesť k veliteľovi' Všelijako sme protestovali, ale nič nepomáhalo. Veliteľ kdesi spal, až o šiestej začne úradovať. Stáli sme s nešťastným autom na rohu križovatky, ktorú strážili esesáci, a rýchlo sme ničili doklady, ktorých sme mali plné vrecká a ktoré sme chceli previezť do Banskej Bystrice; zdrapy sme púšťali do kanála, keď sa esesáci dívali inde. Čo teraz? (...) Uhovorili sme ospalých esesákov, aby nám dovolili auto dotlačiť do opravovne, veď to majú pod nosom, utiecť nemôžeme: nakoniec si dali povedať. Tlačili sme auto asi 200 m, zobudili ľudí, auto*

[181] HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo...* s. 226 a 227.

[182] JABLONICKÝ, Jozef: *Samizdat o odboji. Štúdie a články.* Bratislava 2004. s. 57.

[183] RAŠLA, Anton: *Civilista v armáde...* s. 133.

vtlačili do dvora a cez dvor a záhradu – hajdy preč!" Podařilo se jim nakonec nastoupit do vlaku a pokračovat směrem na povstalecké území.[184] Již navečer 1. září se Bratislava dostala bez boje do rukou ozbrojených německých složek.

Absence zástupců SNR v Banské Bystrici vedla k vytvoření Revolučního národního výboru za účasti Šrobára, výbor svolal na 1. září ustavující schůzi Ústředního národního výboru, což odsouvalo SNR na vedlejší kolej. Čerstvě přicestovalý Husák s dalšími zástupci SNR provedli okamžitě nátlakový protest u Goliana a onu schůzi rozpustili. SNR se prosadila jako ústřední mocenský orgán domácího slovenského odboje, ale došlo k jejímu rozšíření o nové členy.[185] Vzápětí vyhlásila sebe sama za zdroj veškeré moci a také se přihlásila k Československu. Zrodil se de facto nový stát na povstaleckém území. Nová SNR zastávající roli zákonodárné moci si vytvořila předsednictvo jako kolektivní hlavu státu a pověřenectva jako ministerstva.[186]

Husák řídil pověřenectvo pro věci vnitřní (od roku 1946 nazývané pověřenectvem vnitra).[187] Významně se podílel na nastolování nového pořádku. Tehdejší člen československé vládní delegace pro osvobozené území Prokop Drtina to ve svých pamětech potvrzuje: *„(...) hned druhého dne* [po příletu na osvobozené území – 8. října 1944] *jsme se také dozvěděli, že nejmocnějším činitelem v sídle povstání je toho času 'povereník vnútra', který si již vysloužil mezi povstalci čestný titul 'bánskobystrický diktátor'."* Drtina rovněž vzpomíná na své první setkání s Husákem: *„Na mou zmínku, že první informace o jeho osobě jsem v Londýně dostal od dr. Clementise, Husák reagoval pro něho charakteristickým způsobem: 'Veď, pán doktor, pozrite, my naozaj nesúhlasíme s tým, ako Vlado hovorí v londýnskom rádiu o slovenskej otázke! My sme v tom ohľade oveľa ďalej než on, musím vám to vravieť celkom otvorene...'. (...) V duchu jsem se musil zasmát, když jsem si připomněl všechny spory, jež jsme s Clementisem měli o interpretaci česko-slovenského vztahu v jeho i mých rozhlasových projevech. A na prvém kroku na Slovensku se setkám s tím, že je ještě málo radikální slovenský nacionalista!"*[188] Pozdější reprodukce Husákovy výtky měla Clementise

---

[184] HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo...* s. 231.

[185] Nové složení třináctičlenné SNR od 1. 9. 1944: komunisti Gustáv Husák, Rudolf Blažovský, Karol Šmidke a Ján Púll, benešovci Vavro Šrobár, Viliam Paulíny a Ivan Pietor, sociální demokraté Daniel Ertl a Ivan Horváth, agrárníci Ján Ursíny a Jozef Lettrich a Jozef Styk a národohospodář Matej Josko. Po krátké době došlo kooptacemi k masivnějšímu rozšíření SNR na asi 50 členů, například o komunistu Ladislava Novomeského a o národohospodáře Petera Zaťka. 5. 9. zvolen Šmidke a Šrobár za předsedy SNR. V předsednictvu Husák, Ertl a Ursíny od 1. 9., Lettrich od 5. 9., Novomeský a Styk od 19. 9.

[186] RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914-1945*. Bratislava 1997. s. 246.

[187] Od 1. do 5. 9. 1944 řídil Husák pověřenectvo společně s Ivanem Štefánikem, který ho poté zastupoval. 23. 10. 1944 byla veškerá pravomoc přenesena na předsednictvo SNR. Husák funkci znovu vykonával od 21. 2. do 18. 9. 1945.

[188] DRTINA, Prokop: *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století. Svazek první. Kniha 2. Emigrací k vítězství*. Praha 1991. s. 670-672. Drtina také několikrát Husáka napadl a rovněž zpochybnil některá jeho tvrzení ze *Svedectva*. Tamtéž. s. 679, 683 a 684 686 a 687.

rozesmát.[189] Vládní delegát František Němec dokonce označil Husáka za *„spirita rectora" komunistické strany*.[190] Jak postřehl historik Vilém Prečan, ozvaly se i kritické hlasy, které velmi korespondovaly s kampaní proti povstalecké garnituře KSS v 50. letech: *„Vůdcové komunistického hnutí, dr. Husák, dr. Púll, Laco Novomeský, po celou dobu trvání Tisova státu udržovali velmi přátelské styky s Machem, Karvašem a Zaťkem. Přijímali od nich výnosná postavení a nechali za sebou intervenovat Macha, když pro neškodné komunistické letáky byli zajištěni. Komunistická garnitura v Národní slovenské radě* [správně SNR] *je odchována v duchu luďáckém a nazývají ji rudými luďáky."*[191]

Již před zažehnutím SNP se vytvářelo anarchistické prostředí, při němž docházelo k mnohým excesům.[192] Tento stav se poté ještě více umocnil. Husák proto vydal 21. září oběžník, který stanovil kritéria pro zatýkání politických provinilců a reguloval svévolnou činnost partyzánských skupin pomocí národních výborů.[193] Často vystupoval jako řečník. Taktéž podporoval jednotnou politiku SNR ve prospěch uznání Slováků jako svébytného národa, z čehož se vyvozovala federalizovaná ČSR. Činnost v exekutivě mu nikterak nebránila v rozvoji dalších aktivit. Inicioval založení časopisu *Nové slovo*, jehož byl zároveň majitelem, vydavatelem a zodpovědným redaktorem – fakticky zastával roli šéfredaktora.

Již zmiňované konference závodních výborů v Podbrezové se účastnilo kolem 500 delegátů ze 76 závodů. Zazněly zde teze o úkolech závodních výborů: péče o všechny sociální potřeby pracujících, všeobecné zvýšení platů dělníků, ostražitost vůči diverzantům, zvýšení válečné výroby a vymezení kompetencí. V tomto smyslu byla požadována právní kodifikace dekretem SNR.[194] Husák se účastnil: *„Chcel som hovoriť o boji, o úlohách v boji, ale začali tam vykrikovať, keď som spomenul republiku, v tom smysle, že 'Chceme spojenie so Sovietskym svazom'. Ja som zmenil celý koncept reči, napísaná nebola, ale poznámky som*

---

[189] Tamtéž. s. 721.

[190] *Zpráva vládneho delegáta min. F. Němca o výsledkoch pobytu delegácie na povstaleckom území a prípravách k odchodu na Zakarpatskú Ukrajinu, zaslaná rádiotelegraficky do Londýna 23. října 1944*. PREČAN (ed.), Vilém: *Slovenské národné povstanie. Dokumenty.* Bratislava 1965. s. 749.

[191] *Zo zprávy poslanca Fr. Uhlířa o skúsenostiach a dojmoch z cesty čs. Vládnej delegácie do SSSR a na Slovensko, prednesenej v Štátnej rade z 14. prosince 1944*. In: PREČAN (ed.), Vilém: *Slovenské národné...* s. 900.

[192] Jako silný impuls zapůsobila událost ze 17. 9., při které partyzáni Michal Golcbár, Rudolf Molinek a jistý Haverla usmrtili na mostě přes řeku Hron v obci Hájniky 12 osob. Mezi nimi byli například předseda Obilné společnosti pro Slovensko Ján Klinovský (paradoxně prorežimní ochránce Novomeského), místní katolický farář a poslanec Slovenského sněmu Anton Šalát, jedna žena a žid, který utekl z koncentračního tábora. Pachatelé byli popraveni po pár dnech na stejném místě.

[193] *Obežník poverenictva SNR pre veci vnúterné so smernicami o zaisťovaní politických previnilcov*. In: PREČAN (ed.), Vilém: *Slovenské národné...* s. 556.

[194] NA, ÚV KSČ, 03/10, sv. 12, a. j. 227 – Zpráva komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu – *Depeše pro J. Dimitrova a K. Gottwalda od J. Švermy a R. Slánského ze 17. 10. 1944.* s. 234.

zmenil a celý[m] *prejavom v podstate* [sa] *sústredil na to, prečo je potrebná Republika a že táto republika bude spojená so Sovietskym svazom a o čo to bude väčšia sila.“*[195]

Dne 17. září se konal v Banské Bystrici sjednocující sjezd KSS a slovenské sociální demokracie,[196] kde byl zvolen do předsednictva ÚV KSS a místopředsedou KSS.[197] Jednalo se o první z vrcholů jeho dlouhé politické kariéry. Husák disponoval v Banské Bystrici bytem v Kuzmányho ulici č. 4. Tam se také každý večer konala přátelská a pracovní posezení, na kterých byly vedeny vášnivé debaty, vyměňovány informace, sestavována jednotlivá čísla časopisu *Nové slovo* a úvodníky pro deník *Pravda*.[198] V této době také Husák poznal svoji druhou budoucí manželku Vieru Millerovou,[199] která pracovala jako úřednice v Informačním oddělení SNP v Banské Bystrici.

Přes veškerou snahu se povstání neudrželo a následoval chaotický ústup dobrovolníků do hor či útěk na území kontrolované SSSR. Husákova těhotná manželka Magda odletěla na poslední chvíli 14. října[200] spolu s dalšími ženami do Lvova, odkud dále pokračovala do Moskvy. Večer 25. října se naposledy sešli straničtí a partizánští činitelé (Asmolov, Husák, Pavlík, Rašla, Šmidke, Šverma, Slánský a další) v Husákově banskobystrickém bytě, aby se poradili, *„kto kam pôjde. Keď bola reč o falošných dokumentoch (aj tie boli pripravené), Šverma poznamenal, že najlepšou legitimáciou v horách je samopal, a preto doklady treba dať v prvom rade tým, čo pôjdu do dedín.“*[201] Po vyřízení organizačních záležitostí přečetl slavnostně Šverma informativní telegram z Moskvy: *„Husákovi sa v Moskve 23. októbra narodil syn Vladimír. Mať i synček sú zdraví. Gratulujeme. Gottwald.“* Společnost narození prvorozeného Husákova syna řádně oslavila:[202] *„I keď situácia na povstaleckom fronte bola*

---

[195] SNA, f. ÚV KSS 1950, k. 795, a. j. 10 – Zasedání PÚV KSS apríl 1950 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS z 3. 4. 1950*. s. 7.

[196] Husákovi vyšel komentář ke sloučení *Zjednotením – k víťazstvu* v časopisu *Nové slovo* 1. 10. 1944. Sjednocení považoval za předpoklad socio-ekonomicko-státoprávně nového Slovenska. Dokonce se dvakrát odvolal na teze E. Beneše. Reagoval tak na kritiku z řad občanského bloku. Sjednocující sjezd vyvolal nesouhlas i u moskevského vedení KSČ. Hodnotilo ho jako předčasný. *„(...) ještě v Moskvě Gottwald Slováky za to kritizoval. Vycházel z toho, že sociální demokraté mají podchytit ty, kteří přímo ke komunistům jít nechtěli, ačkoli v mnohých otázkách se s nimi ztotožňovali,“* vzpomínala M. Švermová. ŠVERMOVÁ, Marie: *Vzpomínky… s.* 189.

[197] Za předsedu KSS byl zvolen Karol Šmidke. Ze známých tváří se v ÚV KSS objevili: Karol Bacílek, Jozef Lietavec, Ladislav Novomeský, Jozef Šoltész. Slovenská sociální demokracie se rozpustila uvnitř KSS. V roce 1946 se znovu obnovila pod názvem Strana práce.

[198] RAŠLA, Anton: *Civilista v armáde...* s. 169.

[199] Viz KOSATÍK, Pavel: *Devět žen z Hradu…* s. 320-334.

[200] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 12, a. j. 227 – Zpráva komise pro přezkoumání IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu – *Depeše pro J. Dimitrova a K. Gottwalda od J. Švermy a R. Slánského ze 17. 10. 1944*. s. 235. *„14. října odletěla do Moskvy Husákova žena. Má od nás dopisy a balíčky. Poslány byly také zásoby zlata* [1062,855 kg drahých kovů]. *“* STANISLAV, Ján: *Sovietsky vzdušný most a SNP.* In: *SNP 1944 – vstup Slovenska do demokratickej Európy. Zborník vystúpení z mezinárodnej konferencie k 55. výročia SNP. Múzeum SNP Banská Bystrica 8.-10. júna 1999*. Banská Bystrica 1999. s. 173. V sekundární literatuře se jako datum odletu Magdy Husákové mylně uvádí 19. 10. 1944. Např. LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...* s. 40.

[201] RAŠLA, Anton: *Civilista v armáde...* s. 174.

[202] HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo…* s. 477.

tiesnivá, nezabudli sme pri oslave na dobré slovenské zvyky a náladu sme mali všetci dobrú, vrátane Asmolova. Lenže on ani v takomto stave nezabúdal na svoju priamočiaru ostražitosť. Všimol si, že na stene v Husákovom byte visí Stalinov obraz v uniforme generalissima hneď vedľa obrazu slečny úplne bez uniformy, ba bez akéhokoľvek šatu. To je urážka, aby Stalin visel v spoločnosti takej necudy. Rozhorčene vstal a vytiahol pištoľ. Spoločnosť zmeravela, lebo nie každý pochopil, že plukovník Asmolov namieri presne do obrazu nahej slečny. Situáciu duchaprítomne zachránil Šverma: bleskurýchle zvesil obraz a obradne ho rozbil o roh stola. Ušetril sa tým jeden náboj do pištole a bola zachránená aj dobrá povesť Stalinova. Nedalo sa nič robiť – ľudia, ktorí prišli z Moskvy, boli vycvičení v bdelosti a ostražitosti. My sme v porovnaní s nimi boli len opatrní lajdáci.“[203] Moralisticky zakončil Rašla své vyprávění. Hned ráno odešli všichni do Donoval. Tam dlouho nepobyli, jelikož pozice povstalecké armády byly kritičtější, než se ještě před pár dny zdálo. Ráno 28. října Husák společně s Asmolovem, Laušmanem, Šmidkem, Švermou, Slánským a s dalšími spolustraníky přešel do partyzánského boje na území znovu okupované nacisty. Jak se později ukázalo, jednalo se prakticky o boj o holé přežití. V zimě a v mrazu se skupina průběžně ukrývala v nehostinných zasněžených horách a u lidí ochotných poskytnout přístřešek. Podrobněji nás se situací seznamuje Ľudovít Bortel, který Husáka po určitý čas doprovázel: *„Husák ma prišiel už o 4 hod. zobudiť, že štáb už odchádza. Asi od 4 do 6 hod. sme pálili pri cintoríne v Donovaloch písomný materiál sekretariátu strany, zničili sme autá a asi o 7 hod. Sme sa vydali na cestu smerom na Prašivú sprevádzaný štábnou rotou Jegorova vedenou majorom Kuznicom. Do večera sme mali dôjsť do Zemlianok, kde* [správně *zemlianok, ktoré*] *mali pre štáb pripraviť na Chabenci partizáni Jegorova. Pre prepad, ktorý Nemci previedli v Moštenickom sedle a pre namáhavú cestu v snehu a daždi, sa part. štáb trochu rozstrhla* [sic] *a prvú noc sme strávili pod holým nebom na Prašivej so štábnou rotou majora Kuznicova. Ráno mi Husák hovoril, že v štábe boli pracovníci strany poverení určitými úlohami. Podľa toho Šmidke ma*[l] *isťe* [sic] *do Liptova a na Východ a on /Husák/ že má ma starosti iná* [sic] *kraje Slovenska a preto že my nemusíme čakať, ale môžeme isť ďalej a niekte okolo Hornej Lehoty ísť s hôr do dediny. Tak sme sa 29. okt. 1944 ráno odtrhli štábnej roty i od štábu a išli ďalej samostatne. (...) V skupine, ktorá sa na Prašivej odlúčila, bol som ja, Husák, jeho švagor so snúbenicou a Frišová.*[204] *Nepamätám sa, kto ešte v skupine bol. Skupinu som viedol hrebeňami* [sic] *Nízkých Tatier cez Chabenec na Skalku. So Skalky ani* [správně *asi*] *na 3-4 deň pochodu sme išli nad Hornú Lehotu. Tam som stretol známich* [sic] *partizánov, ktorých*

[203] RAŠLA, Anton: *Civilista v armáde...* s. 169.

[204] Jednalo se o Vladimíra Lokvence, Emílii Hyllovou a snoubenku Eduarda Friše Irenu Mojzesovou.

som sa informoval o situácii v dedine, že Hornú Lehotu držia partizáni, preto sme sa rozhodli s tmy [správně *za tmy*] *isť do Hornej Lehoty. Ale Lehotu mali Nemci a na kraji Hornej Lehoty nás chytili nemecké stráže. Po vysvetlení a preverení u obyv. Hornej Lehoty, že som tamojší farár, ktorý šiel do hory s príbuznými pre*[d] *frontom, ako im udal - nás pustili a dostali sme sa ku mne na byt. Tam sme sa za niekoľko dní zatavili. Husák bol u mňa a ostatní po domoch v H. Lehote. Za tieto dni sa Husák s nikým nestýkal a žiadal ma, aby som nikomu neprezradil, že je u mňa. Keď nemecké komando vyhlásilo, aby sa všetci evakuanti hlásili u starostu obce a sľubovali prehliadky domov, Husák sa s celou skupinou vybral preč z H. Lehoty. Mne povedal, že si v Brezne vyzvedne Passierschein a pôjde na pripravené miesto. Mal u seba falošnú legitimáciu, ktorej tlačivo mal sebou v horách a keď sme schádzali s hôr, vyplnil si ju falošnými dátami. Večer po jeho odchode som niektorým súdruhom povedal, že Husák bol u mňa a odišiel, súdruhovia najmä s. Jozefom Vrabcom, t. č. podpredseda rozhlasového výboru v Prahe, sa na mňa oborili a vytýkali mi, prečo som ho pustil, že predsa nikto nebude taký bezpečný a mať také možnosti na prácu ako v obvode Nízkych Tatier. Preto som hneď poslal za Husákom spojku s odkazom, aby sa vrátil. Spojka ho chytila na druhý deň vo vlaku smerom na Zvolen. Husák sa vrátiť odmietol. (...) Pri odchode nechal si Husák u mňa niektoré veci a peniaze, stým, že so mnou bude udržiavať spojenie a ako spojka bude chodiť švagor. Tam po niekoľkých dňoch skutočne prišiel, vzal jeho veci a peniaze, mne nechal na prácu 700.000 korún (...). Viac od Husáka ke mne žiadna spojka nedošla (...).*"[205] 21. prosince Rudá armáda osvobodila vesnici Žemberovce,[206] kde se Husák skrýval, a do začátku května zbytek československého území.

Období II. světové války bylo obecně zatěžkávající zkouškou z pohledu doby následující. Kdo zemřel z vůle nacistů, stal se hrdinou a mučedníkem – kdo přežil, vystavil se otázce kolaborace. Není jednoduché hodnotit činy a postoje v době, kdy se tolikrát hrálo o holé přežití. Pud sebezáchovy předčil většinou morální krédo. Proto vítězilo zpravidla pragmatické chování, které pokud nebylo doplněno účelovým osobním obohacením na úkor jiného, je nutné posuzovat s nutnou dávkou pochopení. Na druhou stranu, zaslouží neskonale velký obdiv taková aktivita, kterou se jedinec vystavoval osobní škodě, ba nasazoval vlastní život pro hájení mravních principů.

[205] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 878 – *Záznam o výpovědi u nám. gen. prokurátora s. GEŠO – Bratislava v březnu 1954. L. Bortel*. s. 2-4. Viz též HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo...* s. 514 a 515.

[206] V Žemberovcích žila rodina Hyllova. Emílie Hyllová studovala s Magdou Husákovou na Státní konzervatoři a provdala se za jejího bratra Vladimíra. LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...* s. 425.

Husák splňuje oba druhy přijatelného chování. V době nejtěžší se stranil veřejného života a v časech, kdy mohlo dojít k reálné změně, se angažoval. Jeho aktivní účast na přípravách a průběhu SNP je nezpochybnitelná, stejně tak jako jeho začlenění mezi nejvýznamnější aktéry povstání. Z toho plyne i kariérní vzestup a vkročení do vrcholné politiky jak na exekutivních, tak i na stranických postech. Přispěl k tomu, aby SNR byla uznána za mluvčí slovenského lidu, čímž se znatelně posunuly poměry v česko-slovenských státoprávních vztazích v kontrastu s I. republikou. Často se mu vytýkají styky s oficiální garniturou fašistického režimu. Jejich hlavním cílem však bylo podpořit pád fašismu a nastolit nový řád, který v jeho koncepci představovala autonomizace a socializace Slovenska.

Pravdou je, že Husák se snažil odbojové činnosti stranit od časů prvního propuštění ze Zajišťovacího tábora v Ilavě a po stvrzení slibu neangažovanosti. Pragmaticky vyčkával na vhodnou příležitost, jež nastala až na začátku roku 1943. Sbíral kontakty a udržoval potencionální styky. O jeho opatrnosti svědčí několik neúspěšných pokusů ÚŠB usvědčit ho z trestné činnosti. Avšak díky této taktice si vysloužil nedůvěru, a až do zatčení IV. ilegálního vedení ÚV KSS, nebyl považován za straníka. Rovněž se vyskytovaly časté výpady proti salonním komunistům či kavárenské společnosti, která se měla stýkat s osobami spjatými s oficiálním slovenským režimem, zdůrazňujíce Alexandra Macha. Husák se s ním ve skutečnosti nescházel, ale díky Machově intervenci se dostal několikrát z vězení. Zájezd na Ukrajinu a pasivní ilegální činnost vyvolávaly novou vlnu nevole a kritiky u spolustraníků a od roku 1950 se používaly k Husákově veřejné ostrakizaci.

Je nutné se ještě zastavit u jedné skutečnosti. V období Slovenského státu Husák poprvé na vlastní kůži prošel vyšetřovací vazbou, kterou znovu okusil ve zvláště zostřené podobě v 50. letech. Podmínky byly velice odlišné. Jistěže, lidé z ÚŠB mohli přijít a zajistit osobu kdykoliv, v tom se ÚŠB od metod komunistické Státní bezpečnosti nelišila, rozdíl tkvěl v procesech důkazného řízení. Mimo Barákovy nedůvěryhodné výpovědi o několika fackách se s použitím násilí nesetkáváme. Historik Jablonický v tomto bodě upozorňuje, že Husák si na vyšetřovací metody nikdy nestěžoval, a to ani po válce, na rozdíl od protestů proti nelidskému zacházení v bolševické vyšetřovací vazbě. Také v Husákově případě nedocházelo k padělání důkazního materiálu či dokonce jeho výrobě na něčí objednávku. Na druhou stranu musíme uznat, že Husák byl za svou činnost perzekuován a na jeho věznění netřeba koukat růžovými brýlemi. Avšak srovnání obou vazeb značně pokulhává.

Z hlediska celkového hodnocení této periody jsem toho názoru, že Husák obstál. Přesto si svými aktivitami a postoji nadělal řadu nepřátel v řadách spolustraníků, což později přispělo k jeho otevřené kritice. Nesmíme také zapomínat na kontrast s dobou následující,

kdy mu za účelem prosazování komunistických idejí nevadilo uplatňovat obdobné praktiky jako režimu, proti kterému bojoval. Ale takové hodnocení bude součástí až následující kapitoly.

1. 3 k monopolu moci

Druhá světová válka proměnila zřetelně nejenom politickou mapu Evropy, ale i myšlení lidí – včetně politiků. Podobná událost se již nesměla opakovat. Chyby se přirozeně hledaly v příčinách konfliktu. Kritice neušlo společenské zřízení doby meziválečné. Středobodem se staly sociální otázky. Východisko se hledalo v znatelném posunu doleva. Nahrávalo tomu, že vavříny vítězství si odnesl z války Sovětský svaz. Hybnou silou se staly přímo i nepřímo jednotlivé národní komunistické a socialistické strany, které slavily v prvních poválečných letech povětšinou volební triumfy či byly za pomoci tlaku SSSR postrčeny k moci. Jejich činnost koordinovala Moskva.[207] Dělo se to jak na východ, tak i na západ od demarkační linie.

V obnovném Československu se vše potvrzovalo jasnou zahraničně-politickou orientací na SSSR. Mnichovský syndrom byl stále ještě živý a na Německo se stále tradičně hledělo jako na největší potencionální hrozbu. Po „zradě“ západních spojenců byl spolehlivý ochránce spatřován právě v Moskvě. Ta si toho byla vědoma a často oné skutečnosti argumentačně využívala ve sporných momentech. Přesto existovala snaha nechat otevřené dveře i na Západ, s kterým republiku provazovala silná hospodářská spolupráce. Československá politika chtěla být mostem mezi Západem a Východem. Taková politika byla však reálná a udržitelná jen za podmínky neotevřeného nepřátelství velmocí.

Závažným nedořešeným problémem zůstávalo státoprávní uspořádání. Slovenská otázka se vyznačovala svou citlivostí pro obě strany sporu. Češi viděli ve slovenských nacionálních snahách odkaz směřující k opětovnému rozbití státu a Slováci si toužili udržet vydobyté postavení. Komunistická strana znovu pojímala národnostní otázku účelově, její řešení mělo primárně přispět k diktatuře proletariátu – politickému monopolu KSČ v Československu.

[207] O tehdejším vztahu mezi KSČ a VKS(b) viz MARJINA, V. Valentina: *Od důvěry k podezíravosti. Sovětští a českoslovenští komunisté v letech 1945-48*. In: *Soudobé dějiny* č. 3-4 z roku 1997. s. 451-467.

Na přelomu let 1944/1945 působil Husák v politickém oddělení štábu II. ukrajinského frontu v Maďarsku: *„Viac ráz som precestoval oslobodené maďarské územie. Pozoroval som boje o Budapešť,“* vzpomíná.[208] 26. ledna 1945 se vypravil na sovětský pokyn jako jediný zástupce vedení KSS a SNR do Moskvy, aby poreferoval o probíhajícím osvobozeneckém zápase. Tam strávil tři týdny. Oficiálně byl zaměstnán v sovětském Vědecko-výzkumném institutu č. 100, kde byl analyzován politický vývoj a postup příslušných komunistických stran.[209] Husák popsal svůj první pobyt v SSSR při rehabilitačních pohovorech: *„Když jsem přišel do Moskvy* [31. ledna] *byl jsem dán do jednoho speciálního domu, kde byli právě lidé, kteří přišli z okupovaného pásma nebo do okupovaného pásma měli odcházet. Patřilo to ministerstvu vnitra nebo nějakému speciálnímu vojenskému útvaru a tam jsem byl úplně izolován. Navštěvovali mně* [sic] *především sovětští lidé, sovětští důstojníci a já jsem tam psal celou řadu zpráv*[210] *(...). V té izolaci jsem byl, tuším, 10-14 dní, jak se to tehdy dělalo. Asi třetí den, nebo tak nějak, navštívil mě soudruh Gottwald, to byl první člověk, co jsem s ním přišel do styku z československé emigrace, tak jsme hovořili a žádal jsem* [následuje prázdné místo v textu] *měl jsem tam ženu a děcko, tak mi říkal, že to musím ještě nějakou dobu vydržet, než se věci vytmaví co se mnou, a žádal mě, protože neměl dost času na diskuzi nebo i jemu nebylo dáno dost času, abych napsal poznámky o povstání a trochu o těch událostech, které jsou v té zprávě vypsány.*[211] *Hned tam donesli takový malý psací stroj, já jsem to tam pár dní klepkal, přerušovaný těmi návštěvami sovětských důstojníků a dotazy, které je zajímali. (...) Když jsem to dopsal, tak si to zase soudruh Gottwald vzal. Potom byla ta internace uvolněná, mezitím se na sovětských místech rozhodl ten postup, co dále, že mě nepošlou do týlu, ale na osvobozené území, já už jsem se tedy normálně volně pohyboval. Byl jsem v Moskvě, asi necelý měsíc (...).“*[212] V tom čase se zapojoval téměř denně do probíhajících rozhovorů ohledně budoucí vnitropolitické podoby Československa a zvláště pak státoprávního postavení Slovenska. *„Ve volných rozhovorech nebo i v těchto rozhovorech*

---

[208] G. HUSÁK, *Svedectvo*, s. 515.

[209] NA, f. Gustáv Husák (probíhají pořádací práce) – *Potvrzení G. Husáka, že je zaměstnancem Vědecko-výzkumného institutu č. 100 (Научно-Исследовательский институт № 100)*, vystaveno 3. 2. 1945.

[210] Jednu kratší zprávu s názvem *Politická situace na Slovensku* napsal v německém jazyce již koncem roku 1944. Výzvědná služba Generálního štábu Rudé armády ji předala OMI ÚV VKS(b) 2. února 1945. MARJINA, V. Valentina: *Sovietski a československí komunisti na prahu mieru: Vypracovanie spoločného politického algoritmu*. In: *Historický časopis* č. 4 z roku 1998. s. 622.

[211] Jednalo se o zprávu z 5. února 1945 s názvem *O situácii na Slovensku.* In: PREČAN (ed.), Vilém: *Slovenské národné...* s. 944-976. Překlad dokumentu poslal Bedřich Geminder OMI ÚV VKS(b) 20. 2. 1945. Text obsahoval o dost méně radikální hodnocení a názory v porovnání se zprávou *Politická situace na Slovensku*. Anotace obou zpráv byly zaslány 8. března 1945 Dimitrovi, jenž je pozorně prostudoval. MARJINA, V. Valentina: *Sovietski a československí...* s. 622.

[212] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 26, a. j. 266 – *Záznam o pohovoru s G. Husákem z 19. 11. 1963*. s. 1 a 2.

oficiálních prostě otázka se stavěla federativním způsobem."[213] Gottwald osobně se zřízením federace souhlasil, ale spíše až v dlouhodobém horizontu. Argumentoval nepříznivými okolnostmi: zarytým odporem prezidenta Beneše, s kterým se na žádost Stalina mělo vycházet, a citlivostí pro Čechy, u nichž řešená otázka probouzela ještě čerstvé reminiscence ohledně slovenského chování a úlohy v době rozbití Československa Hitlerem.[214] Prozatím si v této otázce ponechával manévrovací prostor. Husák se vyjádřil k jednáním s Gottwaldem takto: *„V našich rozhovoroch bolo jedno nesporné: z pozície, vybojovanej za povstania, ustupovať sa nebude (...). (...) faktický i právny stav riešenia rozhodujúcich otázok na oslobodenom slovenskom území bol mocný argument pre dosiahnutie takýchto riešení pri rokovaniach s londýnskymi činiteľmi o 'vládnom programe'.*"[215] Jinak řečeno slovenská karta se stala trumfem v rukou Gottwalda proti Benešovi, kterého dotlačovala k tomu, aby hrál podle pravidel komunistů. Husák byl postupně zasvěcován do hry. Během jiných jednání došlo k několika názorovým střetům. Husák marně usiloval o zavedení hlubších socializujících opatření a oproti Václavu Kopeckému ostře nesouhlasil se zřízením zemských národních výborů.[216]

V Moskvě se také konečně shledal s manželkou Magdou a vůbec poprvé s tříměsíčním synem Vladimírem. Mladá matka zde pobývala v hotelu v centru města, jenž byl určen manželkám a rodinám představitelů komunistického hnutí žijících v exilu, již od října předešlého roku. Na výpomoc s dítětem jí byla přidělena ruská opatrovnice. *„S tou 'babuškou' udržiavala styky, aj keď už bola tu, posielala jej voľačo... Hovorila, že ruská 'bubuška' bola veľmi milá a mala dieťa veľmi rada tak ďalej (...)"*[217] Vzpomínal Magdin bratr Vladimír Lokvenc. A tak Magda měla čas navštěvovat divadelní představení a také přednášky, nejpravděpodobněji na Státním institutu divadelního umění. Měla na co navazovat. Už v letech 1941 až 1944 studovala při zaměstnání dramatický obor Státní konzervatoře v Bratislavě. Její životopiska Nadežda Lindovská upozorňuje, že *„všetky tieto zážitky pravdepodobne posilnili rozhodnutie Magdy Husákovej definitívne sa vrátiť k vlastným dievčenským túžbam a stať sa divadelníčkou,"*[218] což se nakonec také stalo.

S novými stranickými instrukcemi se 18. února Husák vydal opět na Slovensko. Usedl v šestičlenném předsednictvu SNR a navíc opětovně zastával funkci pověřence pro věci

---

[213] Tamtéž. s. 35.

[214] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 40-42. Rovněž HUSÁK, *Gustáv: Svedectvo...* s. 549 a 553-556.

[215] Tamtéž. s. 555-556.

[216] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 42-44.

[217] Rozhovor s Vladimírem Lokvencem. In: LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...* s. 377.

[218] Tamtéž. s. 41.

vnitřní,[219] pod kterého spadaly bezpečnostní orgány. Předsednictvo schválilo nařízení č. 6/45 o rozpuštění dosavadních bezpečnostních složek (četnictvo a policie) a 23. února zřídilo nařízením č. 7/45 Národní bezpečnost. *„Milície ako orgány národných výborov zostali v tom čase zachované. Toto nariadenie, ktoré dávalo národným výborom možnosť politickej čistky a previerky nového bezpečnostného aparátu, bolo významným krokom k posilneniu ľudovej moci,“*[220] reagoval Husák na dřívější obvinění ve *Svedectvu*. Skutečnost však byla, jak ukazují archivní prameny, složitější.

V té době docházelo k obnovování organizací sociálnědemokratické strany, které nesouhlasily se slučovacím sjezdem z Banské Bystrice. *„S touto rozbíjačskou akciou bolo treba rázne skoncovať,“* píše Husák ve *Svedectvu*. Proto byla uspořádána konference sociálnědemokratických organizací na východním Slovensku. Konference za účasti delegace KSS (včetně Husáka) a Bohumila Laušmana se usnesla rozpustit existující organizace sociálnědemokratické strany na Slovensku a doporučit jejím členům vstup do KSS.[221] Zákulisní okolnosti přibližuje sloučený sociálnědemokratický funkcionář Jozef Ličko: *„(...) komunisti na čele s Husákom a s NKVD pištoľou nás donútili, aby sme sa zlúčili s KSS. Husák povedal: 'Buď podpíšete zlúčenie, ako to urobili v Banskej Bystrici, alebo pôjdete na Sibír.' Tak sme, samozrejme, podpísali (...).“*[222] Rovněž se přikročilo k budování masových organizací. Proto například nedošlo k obnovení Komsomolu, ale ke vzniku Svazu slovenské mládeže.

Po jeho návratu ihned vedení KSS svolalo pracovní konferenci strany do Košic. Husák tam seznámil delegáty s generální linií strany – měl vycházet z písemných poznámek z rozhovorů s Gottwaldem – a dostal pověření dočasně vést KSS za nepřítomného Šmidkeho. Ve svém referátu z 28. února věnoval pozornost státoprávní otázce Slovenska: *„Vychádzajúc zo skutočnosti dvoch rovnoprávnych národov želáme si federatívny štát, štát jednotný a spoločný, v ktorom by si však každý z národov vládol sám, ale spoločným zostalo, čo je nevyhnutne potrebné pre zachovanie silného a jednotného štátu. Na Slovensku má mať slovenský národ svoju slovenskú demokratickú vládu a svoj slobodne volený parlament, ktoré by rozhodovali o všetkom, čo sa nedotýka spoločného záujmu oboch národov. O veciach spoločných má rozhodovať spoločná vláda a spoločný parlament. Až do ustanovenia demokraticky volených orgánov funkciu slovenskej vlády a parlamentu má zastávať Slovenská národná rada, ktorá je nateraz jediná oprávnená hovoriť a rokovať v mene nášho národa.“*

[219] Post zastával od 21. 2. 1945 až do 18. 9. 1945.

[220] HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo…* s. 563.

[221] Tamtéž. s. 561.

[222] DOBIÁŠ (ed.), Rudolf: *Triedni nepriatelia. Svedectvá o brutalite komunistického režimu*. Prešov 2007. s. 223.

Státoprávní stanovisko korespondovalo s míněním SNR. Již 4. února totiž vyšel Manifest Slovenské národní rady, který se také stavěl za federativní státoprávní uspořádání. Husák dále mluvil i o vztahu k DS: *„Spoluprácu s ňou berieme čestne a vážne (...). Nebolo by prijateľné, ak by sa v tejto strane obnovovala stará agrárna strana.“* Proti její obnově se zásadně vymezil. Rovněž se vyslovil k otázce postupu vůči přívržencům ľudáckého režimu: *„Sme oprávnení, ba povinní ostro postupovať proti zrádcom a kolaborantom. Naproti tomu ľudia, ktorí sa neprevinili na národe, nech už bola ich príslušnosť akákoľvek, nemajú sa čoho obávať. Aktívni pomáhači fašizmu budú potrestaní. V Hlinkovej strane bolo však mnoho roľníkov a robotníkov, ktorí boli zavedení, za vývoj vecí nie sú zodpovední z národného hľadiska. Je našou úlohou tieto masy presvedčiť, že sa mýlili, a získať ich pre spoluprácu.“* Komunisté dokonce nebránili vstupu bývalým ľudákům do svých řad, což korespondovalo s Gottwaldovou depeší z 16. prosince 1944: *„Získávejte všechny, i nekompromitované luďáky a kněze.“*[223] Navíc „*ani pri navrhovaní na miesta poslancov do Národného shromaždenia a SNR nebolo prekážkou členstvo“* v ľudáckých organizací.[224] Konference KSS celý Husákův referát schválila za svou politickou linii.[225] Ten ovšem vzbudil negativní reakci u moskevských funkcionářů a také se zařadil do výčtu obvinění z ideologického úchylkářství v 50. letech. Husák tenkrát argumentoval svou naivitou, že správně nepochopil Gottwaldovy směrnice.[226]

Vyjma státoprávních otázek vzbuzovala silnou pozornost také příprava pozemkové reformy na Slovensku. Tamější komunisté úspěšně prosadili v SNR její radikální podobu, což se ale nelíbilo v Moskvě. Jak ukazují dokumenty sovětské provenience, Sověti obeznámili s věcí Gottwalda, jenž 5. března poslal Husákovi telegram: slovenský návrh pozemkové reformy se v zásadních bodech *„odkláňa od nášho názoru, ktorý ste v Moskve akceptovali. Ak ste tento návrh ešte nezverejnili, zadržte jeho uvedenie a verejné posúdenie pred definitívnym rozhodnutím tejto otázky v Moskve s predstaviteľmi Slovenskej národnej rady.“*[227] Však již tragicky zesnulý Jan Šverma se dotkl této otázky při hodnocení Husáka v době SNP: *„Husák*

---

[223] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 12, a. j. 227 – Zpráva komise pro přezkoumání IX. sjezdu z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu – *Depeše pro G. Husáka a Š. Bašťovanského od K. Gottwalda z 16. 12. 1944*. s. 238.

[224] SNA, f. Tajemník ÚV KSS Š. Bašťovanský, k. 2121, a. j. 42/7 – *Náměty k některým kádrovým problémům bývalých členů HSĽS a HG a odpis některých vládních nařízení za Slovenského státu.* s. 5.

[225] HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo...* s. 563. Referát otiskla *Pravda* dne 1. 3. 1945, ale vynechala pasáž, která přímo hovořila o federaci.

[226] SNA, f. ÚV KSS 1950, k. 795, a. j. 10 – Zasedaní PÚV KSS apríl 1950 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS z 3. 4. 1950*. s. 13.

[227] MARJINA, V. Valentina: *Sovietski a československí...* s. 622 a 623. Husákovo pozdější tvrzení, že nařízení č. 4/45 z 27. února o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů a zrádců a nepřátel slovenského národa *„je formulované v duchu požiadaviek, ktoré mi v Moskve Gottwald kládol na srdce,“* se nezakládá na pravdě. HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo...* s. 568-570.

je dobrý a energický, ale potřebuje ještě ideologického propracování (v rolnické věci s ním máme 'trable')."[228] Jak si vysvětlit tlumící tlaky z Moskvy? Kremelská politika měla zájem stabilizovat a upevnit dosavadní pozice komunistů v ČSR, a naopak nechtěla zbytečně riskovat předčasné střety. Husákova akčnost byla obrácena proti němu. Vysloužil si kritiku a celá záležitost se přidala k snůšce obvinění z buržoazního nacionalismu o pár let později.

Ale zpátky do jara roku 1945. V březnu se konaly moskevské rozhovory na nejvyšší politické úrovni. SNR byla přizvána. Sedmičlenná delegace,[229] odletěla 7. března s jasnou směrnicí prosazovat ustanovení velice volné federace,[230] přestože se ono slovo účelově nepoužívalo. Mělo totiž tehdy velice negativní náboj.

V Moskvě se oficiálně sešly tři politické subjekty: exiloví zástupci z Londýna, zástupci KSČ a delegáti SNR. Fakticky se však jednalo o střet Londýna, ztělesňovaného Benešem, s komunisty, kterým přitakávala SNR. SNR vystupovala jednotně, ač skládala ze zástupců komunistů a DS. Jednalo se o úspěšnou Gottwaldovu taktiku, kterou velmi otevřeně popsal Husák při rehabilitačních pohovorech: *„(...) Gottwald postavil věci takto: vy na Slovensku ty své reakčníky nebo ty své buržuje už držíte. Už je umíte držet. A tak přijdete sem jako celek. Jako národní rada. (...) Vy si je budete hlídat, vy to všechno uvaříte a musí vystupovat Slovensko jako jedna fronta proti reakčním partajím českým. (...) jsme v Košicích prosadili usnesení, že jednotně se musí postupovat právě, abychom tuto Gottwaldovu linku dostali.(...) Nebylo jediného jednání či společného nebo našeho či DS, aby předtím nevyplývalo s Gottwaldem. Takže technika byla taková. Příkladně řeknu. Večer jsme seděli s Gottwaldem. Dohodli jsme se, co druhý den. Vrátili jsme se, bydleli jsme v jednom hotelu... večer jsme je* [zástupce DS] *sebrali, často si tam i legraci dělali Slováci – pijí po večerech, a to pití bylo v tom, že tam byl Viktory, který na to šel, že i Šrobára jsme museli uvařit, i Ursínyho jsme tam museli uvařit a ten večer jsme tolik s nimi dělali, dokud nebylo jednotné. (...) A na druhý den Slováci vystupovali jako jedna fronta (...) když oni vyskakovali, tak jsme vždy řekli dobře, tu můžete postupovat, jak chcete, ale nezapomeňte na to, co je na Slovensku. A oni docela dobře věděli, co je na Slovensku. Tam byla Sovětská armáda... (...) oni si potom i*

[228] *Zpráva J. Švermy moskevskému vedení KSČ z 14. října 1944, Banská Bystrice*. In: PREČAN (ed.), Vilém: *Slovenské národné...* s. 691. Husák se k této otázce vyjádřil při rehabilitacích. Viz NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 26, a. j. 266 – *Záznam o pohovoru s G. Husákem z 19. 11. 1963 v komisi pro přezkoumání IX. sjezdu KSS*. s. 67-70. Ve zkratce bylo kritizováno, že ze zkonfiskovaných velkostatků měla rovnou vznikat družstva nebo státní statky, aniž by došlo k parcelaci.

[229] Za KSS: Husák, Novomeský, Šoltész; za občanský blok: Šrobár, Ursíny, Styk; za armádu Mikuláš Ferjenčík.

[230] Směrnice byla totožná s usnesením pléna SNR z 2. 3. 1945, které se odvolávalo na Vánoční dohodu z prosince 1943 a nařízení SNR č. 1/1944. Dle usnesení měla SNR vykonávat veškerou zákonodárnou a výkonnou moc na Slovensku. Ústřední vládě přiznávala výlučné kompetence pouze v zahraniční politice, zahraničním obchodu a národní obraně. Také se trvalo, aby na přechodnou dobu zůstalo Slovensko samostatnou hospodářskou jednotkou (celní a měnová unie). BEŇKO (eds.), Ján a kolektiv: *Uznesenie pléna Slovenskej národnej rady vo veci upravenia postavenia slovenského národa v ČSR a upravenia pomeru medzi Slovenskou národnou radou a centrálnou vládou...* s. 403-406. Dokument č. 271.

tam slibovali od Šrobára. Šrobára jsme museli zpracovat a Šrobár stanovisko musel Benešovi říci. Beneš oči vyvaloval, že tento Šrobár takové separatistické stanovisko nacionální anebo i v ostatních věcech tam hlásí. Takže jak dlouho jsme tam byli, tak dlouho jsme museli ve volných chvílích a po těch večerech… zpracovávat."[231] Za takového rozložení sil byl přijat vládní program, později známý jako košický. Největším třecím bodem se nepřekvapivě stala slovenské otázka, o níž se jednalo od 24. do 26. března.[232] Londýn nesouhlasil se stanoviskem SNR. Gottwalda obdobně nenadchla neústupnost slovenských požadavků, svazovala mu ruce a přece jenom musel brát nějaký ohled na Beneše, a proto naléhal k ústupkům. Po vypjatých jednáních, při nichž proti slovenským výdobytkům z povstání nejvíce vystupovali zástupci národních socialistů, byl nakonec přijat kompromis, aby mohlo dojít k celkovému schválení vládního programu. Dosavadní postavení SNR se potvrdilo a vláda slíbila ústavní kodifikaci. Ve skutečnosti to znamenalo odložení problematiky na čas budoucí. Nadto došlo k oficiálnímu schválení Slováků jako svébytného národa. Vše zastřešilo personální schválení jednotlivých zástupců vlády. Slováci obsadili 9 postů. Za KSS to byli Široký, Ďuriš, Šoltész a Clementis, který byl po sebekritice v červnu 1945 znovu přijat do strany. Gottwald si přál, aby křesla obsadili funkcionáři, kteří se nemohli účastnit SNP a naopak přímí aktéři měli nadále působit na Slovensku. Nejtěžší byla kandidatura Clementise na post tajemníka ministerstva zahraničních věcí, prosadila ho SNR a Edvard Beneš, a to i přes kritické hlasy některých komunistů, kteří si stále pamatovali jeho „nepřijatelné" postoje z roku 1939.[233] Tečku za moskevskými jednáními udělala slavnostní večeře v Georgijevském sále v Kremlu za účasti hostitele Stalina. Husák podává svědectví: *„Bol som v trápnych rozpakoch, ako isť na túto večeru: mal som iba jediné šedé šaty. V. Patzak, menší a tlstý, mi požičal večerní šaty a topánky. Vyzeral som v tomto oblečení ako strašiak do maku. Nebol som sám v požičaných alebo narýchlo zohnatých šatách. Aj Gottwaldovi narýchlo obstarali tmavý oblek. Zato londýnski činitelia boli zásobení, boli zvyknutí pohybovať sa vo 'vyššej spoločnosti' Londýna. Aj tieto problémy a komplexy okolo nich – kto by sa dobre cítil, keď má rukávy a nohavice krátke – ukazovali, aké dve rôzne garnitúry sa tu spriahli do spoločného voza štátnej politiky. Stalin mal vedľa seba z jednej strany Beneša a z druhej – iste nie náhodou – Šrobára. Celý večer sa zabával so Šrobárom. Páčil sa mu tento vznešene vyzerajúci starec: veselý, fajčil*

[231] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 26, a. j. 266 – *Záznam o pohovoru s Gustávem Husákem z 19. 11. 1963 v komisi pro přezkoumání IX. sjezdu KSS*. s. 39-41. O chování nekomunistických zástupců v SNR viz DRTINA, Prokop: *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století. Svazek druhý. Kniha 1. Emigrací k vítězství*. Praha 1992. s. 20.

[232] O moskevských jednáních ohledně slovenské otázky viz LAŠTOVIČKA, Bohuslav: *V Londýně…* s. 664-668 a 678-692.

[233] HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo…* s. 587. Z pohledu druhé strany: KOPECKÝ, Václav: *ČSR a KSČ. Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo*. Praha 1960. Největší výhrady měl Bruno Köhler. HOLOTÍKOVÁ, Zdenka, PLEVZA, Viliam: *Vladimír Clementis*. Bratislava 1968. s. 242.

cigarety a stačil piť zarovno so Stalinom. Beneš si pri nekonečných prípitkoch vždy zdvorilo omočil ústa a pohár položil. Stalin i Šrobár vypili poctivo. Stalin, už zostarnutý, šedivý obdivoval vitalitu skoro 80ročného Šrobára. Po večeri nás pozval do kina. Šrobára vzal pod pazuchu, viedol ho a posadil vedľa seba. Premietali dokumentárne zábery z dobývania Budapešti. Šrobár počas večere veľmi hromžil na Maďarov. Po filme sa ho Stalin s úsmevom spýtal: dobre sme rozbili Budapešť? Stačí vám to, či ešte treba? Táto Stalinova demonštratívna pozornosť voči Šrobárovi bola príčinou toho, že niektorí činitelia (napríklad Kopecký) začali vidieť v Šrobárovi veľkú politickú osobnosť. Nemohli pochopiť, keď sme tvrdili, že Šrobárov politiky vplyv na Slovensku sa rovná nule. (...) My sme v Stalinovom geste videli aj tichú demonštráciu proti Benešovi." Husák ještě vzpomínal, jak na něj *„neobyčajne mocne"* způsobila Stalinova řeč, v níž prosil za prominutí vojákům Rudé armády, kteří *„vybočia z koľají, v normálnom živote obvyklých"*.[234] V Moskvě se také Husák setkal a *hrozně srdečně uvítal* Viliama Širokého: *„(...) věděl jsem, co on byl, já jsem byl mladé chlapisko, když už on byl velkým funkcionářem, ale takový ledový byl, že mne až zamrazilo. (...) On byl uražený, že nestojí v čele (...)."*[235] Nedobrý vztah se Širokým předznamenával následné konflikty.

Dne 31. března se letadlem navrátil do Košic, aby se podílel na přípravách k uvítání prezidenta Beneše, ostatních exilových politiků a sovětských činitelů. *„Bolo treba hudbu na štátne hymny. Inej nebolo poruke ako cigánska. Hymny nepoznali. Horko-ťažko sme zohnali noty a cigáni sa zaručili, že hymny zahrajú ako nikto iný. Naozaj aj hrali. Slávnosť bola v Národnom divadle. Veliteľ mesta major Dvorkin slávnostne odovzdával na javisku kľúče Šrobárovi. Uprostred jeho prejavu cigáni, ktorí nerozumeli slovensky ani rusky, odrazu spustili hymny. Všetci sme vstali, Dvorkin prerušil prejav. 'Kde domov můj' zahrali riadne ťahavo, na spôsob trávnic. A z 'Nad Tatrou sa blýska' urobili taký čardáš, že v krčme by pri ňom ani noha nezostala na pokoji. Hymny sa skončili, Dvorkin dokončil prejav a podal Šrobárovi ruku. Cigáni znova spustili hymny. Zase všetci vstať a do pozoru. Tak sa to opakovalo štyri razy. Šrobár bol taký nahnevaný, že mu podávané kľúče spadli na zem. Horkokrvní bezpečiaci-partizáni cigánov hneď zavreli. Ale čože nimi vo väzení. Hrali, ako vedeli. Pustili ich, ale už sme nemali odvahu ešte raz ich angažovať pri slávnostiach. Musela sa zohnať vojenská hudba. Takých starostí bolo na každom kroku. Po príchode zahraničných činiteľov zase nové sťažnosti: kto dostal lepší byt a kto horší, ako sa o nich nestaráme, strava nanič, a oni sú predsa vláda republiky. Kopecký nám ešte po rokoch pripomínal, že tie*

[234] HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo…* s. 588 a 589.

[235] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 26, a. j. 266 – *Záznam o pohovoru s G. Husákem z 19. 11. 1963*.s. 98.

polievky zo Salkházu (Slovan) nám nikdy nezabudne.“

Přicestovalé činitele Husák oficiálně a jmenovitě přivítal za předsednictvo SNR v budově Slovenského národního divadla 3. dubna: *„V prvokom rade vítam (...) pána prezidenta, ktorý sa po 6 rokoch, plných práce, úspešnej a tvrdej práce, vrátil do našej vlasti.“* Mimo jiné oslovil: *„známeho pracovníka slovenského národa, ktorý tri a pol roka si odsedel vo väzení, poslanca Širokého“ a „známeho priateľa Slovákov a obhajovateľa ich práv poslanca Václava Kopeckého (...).“*[236] Za dva dny byl přivítán prezident Beneš a nová vláda na slavnostním zasedání SNR. Nový ministerský předseda Zdeněk Fierlinger přednesl Košický vládní program. Gottwald přečet šestou kapitolu, kterou vzletně nazval Magnou chartou slovenského národa, čímž slovenskou reprezentaci nemile překvapil. *„Nepáčilo sa nám,“* vyjádřil se Husák. *„(...) slovo 'magna' (veľká) sme považovali za nadsadené. A charty (listiny slobôd) dávali feudálni panovníci svojim poddaným. Riešenie slovenskej otázky, ako bolo formulované vo vládnom programe, si slovenský ľud vybojoval. Nikto mu ho nedaroval. Ale pomenovanie už zostalo.“*[237]

Dne 4. dubna byla osvobozena Bratislava. Předsednictvo SNR se tam proto rozhodlo vyslat delegaci s plnou mocí pro správu západního a i části středního Slovenska. Delegace, kterou vedl Husák a za DS Tomáš Tvarožek, do Bratislavy přicestovala 11. dubna.[238] Tento postup vyvolal kritiku na zasedání PÚV KSS: *„Dvaja členovia predsedníctva SNR rozhodujú o najvážnejších otázkach. To neni ľudová demokracia,“* vystoupil Široký. *„ Ako je možné, že jeden člen vedenia KSS 2 týždne bez kontroly strany robí na 2/3 Slovenska, čo chce. To je politicky nemožný stav. So s. Husákom šli do Bratislavy súdruhovia Bašťovanský a Kubač, ale nie ako orgán strany (...). Preto je potrebné poslať jadro vedenia strany čo najskôr do Bratislavy a od s. Husáka si vyžiadať referát,“* vyjádřil se Ďuriš. Obdobně sekundoval Bacílek. Husáka se zastal Friš a Šmidke.[239]

V Košicích se dojednal vznik jednotného ÚV KSČ, který zastřešoval KSČ a KSS, jež vystupovaly jako samostatné strany.[240] Opatření mělo sloužit k posílení centralismu, a přesto mělo zachovat existenci obou subjektů za účelem většího politického vlivu. Jak v té době hodnotily špičky KSČ své slovenské spolusoudruhy, si můžeme trochu přiblížit pomocí zpráv sovětského velvyslance V. Zorina, jenž vedl rozhovory s československými politiky. Dle

---

[236] PÁCALT (ed.), Miroslav: *Prezident opäť medzi nami*. Bratislava 1945. s. 27 a 28.

[237] HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo…* s. 595.

[238] O peripetiích delegace viz tamtéž. s. 601-604.

[239] SNA, f. ÚV KSS, a. j. 788 – *Zasedání PÚV KSS 1945-1949 - Zápis ze zasedání PÚV KSS 25. 4. 1945*. s. 3-5 a 7.

[240] V ÚV KSČ zasedalo 9 zástupců za KSČ a 8 za KSS (Šmidke, Husák, Novomeský, Široký, Ďuriš, Šoltész, Friš a Bacílek) V užším předsednictvu usedli: Gottwald, Šmidke, Slánský, Kopecký, Nosek, Široký. HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo…* s. 599.

Klementa Gottwalda píše Zorin: *„Slováci udělali v prvním období činnosti Slovenské národní rady řadu chyb, protože slovenské stranické vedení nebylo dostatečně připraveno na řešení závažných státních otázek, kádry řídících pracovníků z řad Slováků jsou příliš mladé a nemají dost politických zkušeností, teď se musí chyby napravovat. Přitom jsou tito vedoucí činitelé velmi nevraživí vůči jakémukoli vměšování do své činnosti, což neprospívá vzájemnému pochopení. Gottwald si myslí, že po příjezdu Šmidkeho a Širokého se situace zlepší (...).“*[241] O slovenských komunistech mluvil i Rudolf Slánský: *„Vedení slovenské komunistické strany je podle názoru Slánského nedostatečně pevné a dopustilo se řady chyb. Teď po příjezdu Šmidkeho a Širokého se situace poněkud upevňuje. Husák je energický pracovník, ale je to ještě mladý člen strany a bezpochyby potřebuje vedení. Novomeský je typický intelektuál a snadno podléhá vlivům, jmenovitě demokratů.“*[242]

Po osvobození zbytku Čech se začalo komunistické stanovisko přiklánět k centralistické koncepci. Vlivem přehnaných avíz KSS o značné podpoře komunistů na Slovensku se totiž moskevská KSČ domnívala, že by se sociální změny mohly šířit do ČSR právě ze Slovenska, avšak realita se ukázala být jiná. Když v květnových dnech KSS a z občanského bloku ustanovená Demokratická strana společně vybrušovaly na rokování s ústřední vládou směrnici za prosazování federativního uspořádání, přišel slovenským komunistům od předsednictva ÚV KSČ příkaz posečkat s uveřejněním původního stanoviska a dostavit se do Prahy ke společnému jednání obou komunistických předsednictev. To se uskutečnilo 31. května, KSČ zatlačila na KSS, aby na jednání ústřední vlády se SNR neprosazovala jako programový bod státoprávní otázku. KSS se podřídila, a tak se o původním návrhu SNR na federativní uspořádání nejednalo. Namísto toho došlo ke konkrétnějšímu vymezení kompetence slovenských orgánů, jejichž svébytné postavení národně orientovaní slovenští zástupci důrazně hájili. Tenkrát je ještě podpořil Klement Gottwald. Husák několikrát razantně zasáhl do debaty: *„Společné věci si chceme vyřešiti společně s Čechy. Nesmí se však v nás vzbuzovat obava, že se SNR má státi pouhým administrativním orgánem. To bychom ji mohli hodit do Dunaje. (...) Pro Slovensko je myšlenka zemského národního výboru nepřijatelná. (...) Slováci zastávají od bánskobystrického povstání po celých osm měsíců ideu jednoty a nedělitelnosti státu a nedopouští na Slovensku protičeských hlasů. Nelze říci totéž o české straně.“*[243]

---

[241] *Záznam velvyslance V. Zorina o rozhovoru s náměstkem předsedy vlády K. Gottwaldem v Košicích 14. dubna 1945*. In: PREČAN (ed.), Vilém: *'Iz dnevnika V. A. Zorina'. Záznam o rozhovorech sovětského velvyslance s českými a slovenskými politiky v dubnu 1945 v Košicích*. In: *Česko-slovenská historická ročenka 2000*. Brno 2000. s. 259.

[242] *Záznam velvyslance V. Zorina o rozhovoru s členem Ústředního výboru KSČ R. Slánským v Košicích 17. dubna 1945*. In: Tamtéž. s. 266.

[243] KAPLAN (ed.), Karel: *Pražské dohody 1945-1947. Sborník dokumentů*. Praha 1992. s. 29 a 30.

Po několika společných jednáních se zrodila 2. června první pražská dohoda, která zavrhla zřízení samostatných českých národních orgánů, partnerem SNR se stala ústřední vláda, v které slovenští ministři ze Slovenska mohli nově rozhodovat o společných celostátních záležitostech.[244] Dohoda ponechala slovenským orgánů velkou pravomoc. Po parlamentních volbách 1946 skončila jednota mezi DS a komunisty nejenom v státoprávní koncepci, přestože někteří slovenští demokraté a komunisté včetně Husáka stále mylně věřili, že otázka federace bude později znovu otevřena.[245] Ján Ursíny ve svých pamětech napsal: *„Slovenské záujmy i naďalej obhajoval spolu s nami* [DS] *dr. Husák a Novomeský.“*[246] Gottwald sliboval národně orientovaným slovenským komunistům, že dořešení slovenské otázky nastane až po nastolení politického monopolu komunistické strany. Na schůzi zástupců stran Národní fronty konané 12. června 1946 zaznělo na Husákovu adresu: *„Bohužel vystupoval tehdy* [v roce 1945] *velice ostře pro separatistické stanovisko též dr. Husák, který šel tak do krajnosti, že ostatní prostě musili jíti s ním. Dnes je ovšem vhodná chvíle, abychom poměry upravili (…).“*[247] Ona „vhodná chvíle“ skutečně nastala.

Situace na Slovensku zatím stupňovala. Chování sovětských vojsk tam vyvolalo antikomunistické nálady. Postavení komunistů se zhoršovalo a DS nabírala na síle – během několika měsíců je předstihla v množství členů. Slovenští komunisté stále silně operovali s národní otázkou, aby jim nemohla konkurenční DS brát nacionální vítr z plachet. Zkrátka si řešila slovenské věci po svém a svou činnost zřídka koordinovali s KSČ. Chovala se jako samostatný subjekt. Takový přístup však předsednictvo ÚV KSČ považovalo za nepřijatelný, zeslaboval totiž její vliv a také mohl ohrozit dosud aplikovanou politiku spolupráce s českými stranami. Rovněž se projevily neuspokojené osobní ambice některých předních slovenských komunistů, kteří se cítili nedoceněni a zastíněni komunistickou povstaleckou garniturou.[248]

Otázkou Slovenska se zabývalo předsednictvo ÚV KSČ 12. července 1945 a shodlo se na nutnosti změn. Široký hovořil o nedostatečném zásobování a o neuplatňování vůdčí role strany. Julius Ďuriš kritizoval nacionální linii KSS a vyslovil se pro odvolání Husáka a Šmidkeho z pozic na Slovensku. *„Vřed dozrál k operaci,“* konstatoval Gottwald a dále představil východiska: *„(…) ve vládě začít s vážným organizováním pomoci pro Slovensko,*

---

[244] RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992…* s. 27-32.

[245] Viz například v článku z 8. 6. 1945 *Kam ide Slovensko?* In: HUSÁK, Gustáv: *Zápas o zajtrajšok…* s. 105.

[246] URSÍNY, Ján: *Z môjho života. (Príspevok k vývoju slovenskej národnej myšlienky)*. Martin 2000. s. 101.

[247] KAPLAN (ed.), Karel: *Pražské dohody…* s. 87.

[248] Například Ďuriš vypověděl: *„(…) ve straně rozhodovali s. Šmidke, Husák, Novomeský, Friš atd., to byla taková skutečnost, že když jsem přišel 9. března do Košic, když jsme utekli z vězení, neměl jsem tam v prvních dnech žádnou funkci, jako starý funkcionář strany na Slovensku. Se s. Bacílkem jsme si říkali, že jsme ještě bez funkce a bez práce.“* NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 119 – *Záznam o pohovoru s J. Ďurišem z 9. 10. 1963*. s. 10.

zejména doprava, zásobování. (...) Co nejrychleji partijní konference. A do té doby připravit změnu vedení. A připravit tak, že to vyšlo ze Slovenska. Před tím zavolat celé bratislavské předsednictvo.“[249] To si vyslechlo ostrou kritiku naživo v Praze 17. – 18. července. Řada příspěvků charakterizovala dosavadní politickou linii slovenských komunistů za separatistickou a nahrávající reakci. Nejednou zazněla slova o nedostatečné koordinaci a informovanosti mezi KSČ a KSS. Kritice neušel ani Husák, jenž se snažil napomenutí argumentačně vyvrátit. Obdobně se zachovali i ostatní Slováci, vyjímaje útočícího Širokého a Ďuriše. Václav Kopecký dokonce žádal, aby každá protičeská urážka byla chápána jako projev antisovětského smýšlení. Jednání ukončil Klement Gottwald, přibližme si jeho slova: *„Vývojová tendence je taková, že nejdeme vpřed (...). (...) příčinou toho nesprávná politika naší strany na Slovensku. Vy sice slovy hlásáte československou jednotu, o tom není sporu, ale prakticky se podle toho neřídíte. (...) svým postupem blokujete i práci ústřední vlády. (...) My dohromady zde v Čechách, na Moravě i na Slovensku, budeme mít co dělat v dohledné době s reakcí, která přirozeně si nenechá to, co se zde děje, líbit, která se formuje a vyrazí při nejbližší příležitosti. (...) potřebujeme, abychom si společně hráli do rukou. (...) vy dnes každou prkotinu, každou maličkost, která se usnáší, blokujete. (...) Musíme spojit síly vaše i naše, jíti společně proti reakci slovenské i české. (...) bude potřeba, abychom vzali všechen rozum do hrsti a postupovali jednotně, aby z toho naši partneři nemohli těžit. Toho dosud nebylo. A v tom je ta separátní linie (...). Musíte obrátit. Nesmíte se stydět za vládu a její program, za dekrety (...) dělat těžkosti, jako je ta historie se státním občanstvím. Usnesení bylo odhlasováno a prostřednictvím soudr. Husáka to bylo zastaveno jen proto, že k schvalování mělo dojít u ministra vnitra. Takové hlouposti musí stranou (...). Orientujte se na masy, nemyslete, že všechno záleží na tom jednání za zeleným stolem s demokraty. (...) Váš postoj dosud byl takového druhu, že nám pozici ztěžoval a vám také. Buďte si vědomi, že takovýmto nepřátelským postojem vůči centrální vládě lejete vodu na mlýn reakčním živlům. Každý stát musí míti jednu vládu, která vládne. Teď zde stojí zakotvení výsledků revoluce. To je naším společným úkolem. Vaše úspěchy a výdobytky po stránce nacionální ohrožujete si sami separátním odmítáním jakékoliv autority československé vlády. A hlavně teď byste to ohrozili, když se bude jednat o tak důležité otázky. Pokud se týká třetí strany. V této otázce je hlavně důležité, aby tato třetí strana nevznikla na účet náš, nýbrž demokratů.“* Závěrečné resumé usnášelo mimo jiné změnu politické linie KSS v Gottwaldově duchu, přenesení hlavní pozornosti V. Širokého na Slovensko a svolání celoslovenské konference strany.[250]

---

[249] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 12, a. j. 227 – Zpráva komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu – *Poznámky s. B. Laštovičky ze zasedání ÚV KSČ z 12. 7. 1945*. s. 269-273.

[250] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 12, a. j. 228 – Některé dokumenty v souvislosti s dokončením práce komise pro přezkoumání

Ta se konala v Žilině 11. – 12. srpna. Na Žilinské konferenci KSS byla oficiálně podřízena Komunistická strana Slovenska Komunistické straně Československa. V projevech zazněla kritika dosavadního vedení KSS, včetně Husáka. Příspěvek Viliama Širokého volal po pevnější státní jednotě Čechů a Slováků. Pozemková reforma, kterou KSS prosazovala, byla označena za neaktuální. Personální změny nenechaly na sebe dlouho čekat. Funkcionáři KSS aktivně spjatí s SNP byli odsunuti na vedlejší kolej. Představitel pražského centralismu Viliam Široký obsadil předsednické křeslo. Degradovaný Karol Šmidke se stal místopředsedou strany a zůstal v devítičlenném předsednictvu společně s Husákem.[251] Generálním tajemníkem se stal Štefan Bašťovanský.[252] Funkcionář komunistické strany František Čáp měl potvrdit, že Široký, který u něho pobýval v době žilinské konference, už tehdy označil Husáka za buržoazního nacionalistu. Avšak veřejně se o *nebezpečí nacionalistické úchylky* nemluvilo, ač to Gottwald uložil Širokému. *„Ja som všetky tieto otázky vo svojom referáte nemal. Zdalo sa, že to nebude chyba. Ale aký dôvoď ma zdržoval od toho rozvitú nefamiliárne v plnej formy boj proti buržoáznemu nacionalizmu? Sám som nemal plnú istotu, aká je strana, a ako dopadne žilinská konferencia. Kto tam bol, musí potvrdiť, že túto istotu sme nemali ani druhý deň. Či nás nevyhodia alebo niečo podobného. To za prvé. Za druhé, nemal som dosť konkrétnych skúseností, aké politické koncepcie okolo štátoprávnych otázok (...).“* V této souvislosti argumentačně upozornil Široký na radikální změnu ve složení členstva strany, neboť v předmnichovské republice a za války KSS čítala kolem 12 tisíc členů, v nových poválečných poměrech však na jednoho starého komunistu připadalo 14-15 nových členů.[253] Husák teze nepřímo potvrdil: *„V r. 1945 v létě on ve straně na Slovensku měl relativně malé pozice.“* Když měl Husák pronášet referát na košické konferenci v únoru 1945, tak *„přišla zpráva, že s. Širokému a Ďurišovi se podařilo utéci z vězení. Tak jsme hned přerušili program a oznámili. Většina lidí se dívala, kdo to je. (...) i na žilinské konferenci nevěděl, jak dopadne. (...) Takže kdyby ta povstalecká garnitura byla chtěla, tak mezi těmi delegáty byla taková situace, že hravě tu záležitost odmítne. A pravděpodobně se Široký bál, tak si požádal s. Gottwalda, aby tam přišel na pomoc. Ovšem nikdo obstrukce proti tomu nějaké jiné tendence*

IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu – *Protokol z jednání ústředních výborů KSČ a KSS 17. – 18-7. 1945*. s. 131-139.

[251] Složení nového předsednictva ÚV KSS: Široký, Šmidke, Bašťovanský, Ďuriš, Šoltész, Husák, M. Valachovič, František Zupka, Ladislav Holdoš.

[252] BARNOVSKÝ, Michal: *Na ceste k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945-1948*. Bratislava 1993. s. 55-58.

[253] SNA , f. ÚV KSS 1950, k. 795, a. j. 10 – Zasedání PÚV KSS apríl 1950 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS z 3. 4. 1950*. s. 57 a 58.

nevyvolával. Prosím, chce to soudruh Gottwald, je to taková autorita, před ním jsme sklapli (…). "[254]

Nový předseda KSS si vytvořil okolo sebe okruh věrných stoupenců, kteří uzavřeně rozhodovali o stranických a státoprávních otázkách. Přípravná setkání na ÚV KSS se konala v jeho bratislavském bytě. Mezi časté návštěvníky patřili vysocí funkcionáři KSS Karol Bacílek, Štefan Bašťovanský, Július Bránik, Ladislav Holdoš, Koloman Moškovič a v době přípravy politických procesů také pracovníci ŠtB a StB.[255] Na druhé straně Husák a jeho okruh přátel nikdy práh nepřekročili. Nepatřili mezi zvané hosty, a proto se scházeli jinde.

Husák poskytnul své prostory ve vile v Dankovského ulici, které se stávaly svědkem pravidelných týdenních setkání („čtvrteční večery") politiků a zvláště redaktorů Nového slova, jenž chodili rozebírat politické dění.[256] Účastník setkání L. Šimovič vzpomínal kromě Husákova nadměrného popíjení alkoholu na toto: *„Husák a Novomeský vždy po návrate z rokovaní na ÚV KSČ v Prahe na 'štvrtkových večeroch' informovali, ako Gottwald, Široký a Kopecký im po straníckej línii nanucovali a nakoniec i prinútili pristúpiť v takzvaných 'pražských dohodách' na faktické odbúranie pôvodne prijatých 'slovenských výdobytkov'. (...) poukazovali na to, že v pozadí celej akcie obzvlášť špinavú úlohu zohral protislovensky nepriateľsky zaujatý politický našepkávač Václav Kopecký.*"[257] Negativně vyznívá výpověď dalšího účastníka, tehdejšího redaktora Nového slova Alexandera Kaliny: *„(...) som ako funkcionár strany považoval za samozrejme hovoriť mu* [Husákovi] *'súdruh poverenik a Ty', demonštratívne mi začal vykať. Od toho času som mu už trvalo hovoril 'Vy pán poverenik'. (...) Boly to 'posedenia' pri čiernej káve a víne, kde sa jednalo o tom, čo by malo Nové Slovo obsahovať a kde sa okrem toho hovorilo, len tak nezávazne, 'společensky'. (...) Porada mala svoje odstupňované krúžky. Za sebarovných Husák považoval, podľa môjho dojmu: dr. Okályiho, dr. Friša, dr. Pavlíka. O trochu nižšie v rangu boli: Laco Šimovič, dr. Vašečka, dr. Rašla, Jano Čech, Ľudo Kováčik. Ešte na nižšom stupienku boli Štefan Bednár, Šaňo Matuška, zdvorilo odmeraný pomer mal k D*[aliboru]*M*[iloši] *Krnovi. Na najnižšom rangu boli zamestnanci Saučin, Janči a ja.*" Dále A. Kalina zmiňuje příklady Husákova kultu a jeho

[254] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 26, a. j. 266 – *Záznam o pohovoru s Gustávem Husákem z 19. 11. 1963 v komisi pro přezkoumání IX. sjezdu KSS*. s. 102 a 103.

[255] StB byla politickou policií, která byla ihned od svého vzniku pod silným vlivem komunistů a posloužila k ovládnutí mocenských pozic a k likvidaci politických protivníků. Na Slovensku byly její základy položeny 23. 2. 1945, v českých zemích 30. 6. 1945. Česká StB spadala pod MV a její slovenský protějšek pod Pověřenectvo pro věci vnitřní. Postupná unifikace a centralizace obou neuniformovaných složek se dovršila 23. 5. 1950, kdy vláda zřídila samostatné Ministerstvo národní bezpečnosti. Nová instituce převzala kontrolu nad českou i slovenskou StB. 11. 9. 1953 se nové ministerstvo sloučilo s MV. Avšak kompetence se již nevrátily na Slovensko. StB zanikla 15. 2. 1990. PEŠEK, Jan: *Štátna Bezpečnosť na Slovensku 1948-1953*. Bratislava 1999.

[256] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 50.

[257] ŠIMOVIČ, Ladislav: *Gustáv Husák...* s. 40 a 44.

nemarxistického smýšlení.[258] Nutno zmínit, že relevantnost svědectví je problematická z důvodu data vzniku: 20. března 1951 – doba, kdy štvavá kampaň proti Husákovi byla v plném proudu. K jeho uveřejnění mě primárně vedl výčet jmen účastníků, který napovídá, že scházející se skupina měla blízko k povstalecké KSS a nesouhlasila s Širokého stranickou linií. Jejich několik nehodících se předvolebních novinových článků, které kritizovaly pokusy katolické skupiny o spojení s DS nebylo vydáno na Širokého pokyn, přestože byla tenkrát podporována varianta vzniku katolické politické strany. Sám Husák vedl několik sondáží.

Řídící orgány bezpečnostních složek jsou považovány za klíčové v jakékoliv době, o to více v poválečném Československu. Vnitro ovládali už tehdy komunisté. Od 21. února do 18. září 1945 řídil pověřenectvo pro věci vnitřní Husák. Na jeho hlavu se však snášelo množství kritiky. Například na PÚV KSS 19. června, kde referoval o tvorbě nového bezpečnostního aparátu. Husák zmínil neúspěšný pokus o vybudování milice a početní stav zaměstnanců v Národní bezpečnosti, který měl čítat 4500 členů – polovinu tvořili bývalí četníci. Konstatoval, že novým kádrům chybí odbornost a vojenská disciplína.[259] Široký, Bašťovanský a Bacílek upozorňovali na nedostatečnou spolupráci komunistů působících v Národní bezpečnosti se stranickými organizacemi a na nedostatečnou očistu bezpečnostního sboru od osob spjatých s předchozím luďáckým režimem. Kritizována také byla nedostatečná informovanost veřejnosti a nezřízení funkce osvětových důstojníků. Bašťovanský navíc *„zdôraznil potrebu sebakritiky a poukázal na to, že niet dôvodov, aby sme boli s činnosťou NB osobitne spokojní.“* Na to Široký *„uviedol, že negatívna kritika znervózňuje našich súdruhov v NB. Na druhej strane sebakritika je potrebná.“*[260] PÚV KSS konstatovalo 31. srpna, že situace v Národní bezpečnosti je vážná a že za stav věcí nese kolektivní odpovědnost strana a zvláště Husák a Jozef Lietavec. V souvislosti s celkovými změnami v předsednictvu SNR a v Sboru pověřenců se mělo uvažovat o personální změně ve vedení pověřenectva pro věci vnitřní. Také byl doporučen vznik komise, která by přešetřila výsledky v bezpečnostním aparátu.[261] Na Širokého popud byl Husák uvolněn z funkce pověřence pro věci vnitřní 18. září a převzal rezort dopravy a veřejné práce. Jednalo se sice o důležité

[258] SNA, f. Tajemník ÚV KSS Ľ. Benada, k. 2423, a. j. 18 – *Spisy o šetření G. Husáka /1950-1951/ – Zpráva A. Kaliny z 20. 3. 1951.* s. 11 a 12.

[259] *„Pamätám sa, keď Husák mne bol viackrát zdôrazňoval, že musíme postupovať rozvážne a nevylučovať zo služieb všetkých tých, ktorí slúžili za bývalého režimu, že treba prihliadať k tomu, aby nový bezpečnostný sbor bol obsadený skúsenými a odbornými ľuďmi (...).“* Vyjádřil se J. Lietavec – předseda komise, která prověřovala vyšší státní zaměstnance. NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 875 – *Dopis pověřence vnitra J. Lietavce z 10. 10. 1953 ministru národní bezpečnosti K. Bacílkovi.* s. 8.

[260] SNA, f. ÚV KSS, k. 788 – Zasedání PÚV KSS 1945-1949 – *Zápis ze zasedání PÚV KSS 19. 6. 1945.* s. 1-3.

[261] SNA, f. ÚV KSS, k. 789 – Zasedání PÚV KSS 1945-1948 – *Zápis ze zasedání PÚV KSS 31. 8. 1945.* s. 1.

pověřenectvo, o čemž svědčí i delší přetahování s DS,[262] ale na druhou stranu určitě méně významné ve srovnání s předchozí funkcí. Navíc se záležitost udála v časech výročí SNP, což u Husáka mohlo vzbudit zamyšlení, co po uplynutí jednoho roku zbylo z jeho povstalecké pozice. Je třeba konstatovat, že kritika na pověřence pro věci vnitřní, ať se už jednalo o Husáka či jeho nástupce Júlia Viktoryho, se snášela i z úst nižších stranických funkcionářů: *„Kritizujúc činnosť povereníkov uviedol: že títo nevidia v povereníkov za DS politických odporcov, ale 'pánov kolegov', s ktorými jednajú v rukavičkách. (...) O protifašistickej manifestácii v Bratislave hovoril s dešpektom v tom smysle, že 'posobilo na nás smiešne, keď Husák rečnil proti kolaborantom, lebo veď dobre vieme, že on nesie hlavnú vinu na tom, že kolaboranti sú na slobode.' (...) Všetky zmienky o Povereníctve vnútra a o povereníkovi boli doprovádzané výkrikmi odporu.“* Účastníci si tím vykládali jednu z příčin volební porážky KSS.[263]

Spojení Demokratické strany s katolickou skupinou, uzavřené Dubnovou dohodou, přivodilo totiž DS drtivé vítězství na Slovensku v prvních poválečných volbách v květnu 1946. V českých zemích vyhrála KSČ.[264] Ač pro slovenské komunisty působila utrpěná porážka jako studená sprcha, ale nezaháleli. 29. května zakončil Široký zasedání PÚV KSS: *„(...) mám vážnu obavu, že nedoceňujeme to veľké nebezpečenstvo, čo slovenskému národu a Republike z toho víťazstva DS hrozí. (...) Slovenská otázka bude hrať veľmi dôležitú úlohu a bude tvoriť dôležitú položku. Keď máme na zreteli všetky tieto elementy, nik nemôže hovoriť o nejakom centralizme. (...) orgány SNR môžu byť zneužitý reakciou. Lettrich nebude hrať úlohu politického kreténa. Bol by to mylný krok, keby sme povedali: tak likvidujeme SNR a likvidujeme Sbor povereníkov. (...) S. Gottwald pri jednaní s predstaviteľmi DS samozrejme predloží určité podmienky. Na prvom mieste to, že Sbor povereníkov bude podriadený vláde, povereníci ministrom. (...) Kedy demokrati neprijali podmienky, utvoríme vládu bez nich, lebo si nerobím ilúzie, že sa nám do 15. júna podarí rozbiť DS. Akú ozvenu vyvolá v radoch DS, keď bude odmietnutá? Minister vnútra má v pondelok podať zprávu NF, či DS je štátne spoľahlivá. (...) V tom prípade, keď vláda nevysloví tézu, že DS je štátne nespoľahlivá, môže vláda stranu rozpustiť. Nariadi sa preregistrácia členov. Máme určité smernice, kto nemá volebné právo a všetkých tých treba vylúčiť. To môže vyvolať veľké triedenie duchov. Pokiaľ ide o podmienky (...) na prvé miesto musíme dať pomer k zradcom. (...) ak chceme vyvolať krízu v DS, a o to nám predovšetkým ide. (...) očista verejného života, včetne štátneho aparátu*

[262] Tamtéž – *Zápis ze zasedání PÚV KSS 14. a 17. 9. 1945.* s. 1.

[263] SNA, f. Tajemník ÚV KSS Š. Bašťovanský, k. 2120, a. j. 41/73 – *Záznam o projevech některých soudruhů na všeplenární schůzce v Bratislavě z 13. 6. 1946.* s. 1.

[264] V českých zemích zvítězila KSČ s 40,17% hlasů. Na Slovensku DS 61,43%. KSS získala 30,48%.

a armády (...). My sa musíme postarať o to, aby trestné oznámenie alebo žaloba bola podaná na Škrábika, Vojtašáka atď. Keď dosiahneme, že jeden biskup bude odstránený, farári budú zastrašení. (...) Za žiadnych okolností nemôžeme trpieť, aby Kempný a Bugár zostali generálnymi tajomníkmi DS, lebo to znamená, že gardisti majú legálne vedenie v DS.“ Rovněž za nepřijatelného byl označen Ján Lichner. Široký pokračoval: *„My nemôžeme hodnotiť naše voľby ako porážku KSS. Tu sa staly taktické politické chyby alebo nedostatky strany. (...) A nie je dôležité, ako hodnotíme výsledky, ale ako naše strana reaguje na volebné výsledky. Naša línia musí byť bojová (...).“* Vyslovil se pro využívání mas a propagace. Vypracovaní podmínek pro vstup DS do vlády se ujala nově zřízená komise ve složení Husák, Friš a Bašťovanský. Také se rozhodlo zahájit styky se Stranou svobody a Husák dokonce podal návrh na sjednocení se Stranou práce.[265] Július Ďuriš si udělal z tohoto zasedání poznámku: *„(...) kapituloval již i Husák, Novomeský, Clementis. Žádají také centralizaci, pomoci Prahy, zmenšení moci Slovenské národní rady, pověřeníky podřídit ministrům atd. Ovšem vždy ještě nedůslednost, bude třeba ještě opatření proti Husákovi a Novomeskému. (...) Doplatili jsme velmi na Husákovu politiku proti Praze, na šovinistický – separatistický nacionalismus (...).“*[266]

Jak vidno, komunisté si nelámali hlavu hlubší analýzou volební porážky na Slovensku, ale ihned se zaměřili na řešení následků. Primárním cílem bylo oslabit silnou pozici Demokratické strany. S ostatními českými stranami zvolili společný postup za cílem oslabit vliv slovenských národních orgánů a prohloubili centralismus. Konečný výsledek se nazýval třetí pražská dohoda. K ní se Husák vyjádřil na zasedání PÚV KSS z 14. července následovně: *„(...) DS nás môže postaviť do svetla centralistov, keby sme niektoré otázky riešili cez ministerstvá. Naše politika musí byť veľmi elastická. Musíme byť presvedčení o tom, že tá dohoda ktorú sme uzavreli bola v záujme Slovenska, že slovenské národné interesy v ničom neboly dotknuté. Tato dohoda dáva nám veľké možnosti, aby sme mnohé veci presadzovali. Predovšetkým však budeme musieť veci presadzovať na Sbore povereníkov. Tu budeme musieť viesť veľké zápasy. (...) Jedine strana, stranícke orgány môžu zabezpečiť to, že všetko pôjde v intenciách vládneho programu. Nič nemôžeme vyriešiť bez ministerstiev a vlády.“*[267] Přes všechna slova se dohoda zcela neuplatňovala. Svědčí o tom zápis z PÚV KSS z 2. prosince 1946: *„S cieľom bezpodmienečne a v čo najkratšom čase upevniť autoritu vlády na Slovensku, ukladá sa komunistickým ministrom, aby v smysle dohody z 28. 6. 1946,*

[265] SNA, f. ÚV KSS, k. 788 – Zasedání PÚV KSS 1945-1949 – *Zápis ze zasedání PÚV KSS 29. 5. 1946.* s. 1-6.

[266] Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky J. Ďuriše*. s. 506.

[267] SNA, f. ÚV KSS, k. 788 – Zasedání PÚV KSS 1945-1949 – *Zápis ze zasedání PÚV KSS 14. 7. 1945*. s. 2 a 3.

ktorá doteraz v praxi uplatnená nebola, s plnou váhou zasahovali do slovenských vecí a vynucovali si rešpektovanie vládnej moci.“[268]

Otázky personálního obsazení v KSS a v slovenských národních orgánech si přiblížíme znovu pomocí Durišova zápisníku. Z něho v první řadě vyplývá neochota Viliama Širokého přesunout svou politickou činnost z Prahy do Bratislavy – Gottwald mu měl nabídnout po volbách post předsedy Sboru pověřenců. Z rozhovorů na Slovensku mělo vzejít, že *„Bašťovanský nestačí, nevede, čeká na rozhodnutí Vila* [Širokého]... *Soudruzi tvrdí, že Šmidke by mohl do Prahy místo Vila, anebo prý Husák by chtěl být generálním sekretářem. Řekl jsem jim, že to nepůjde. Šmidke je úplně neschopný, kompromisník a nezodpovědný. Demokratická strana ho navrhuje za předsedu Sboru pověřeníků – jiného nechce! Demokratická strana žádá za pověřeníky i Husáka a Novomeského! Prý jsou to spolupracovníci z povstání.“*[269] Útoky proti DS přes všechno neutuchaly, nýbrž se stupňovaly. Jako záminka posloužilo hledání protičeskoslovensky orientovaných nepřátel, pojmenovaných jako protistátní spiknutí. Na tomto procesu se aktivně podílel Husák, jenž se stal 16. srpna 1946 novým předsedsedou Sboru pověřenců. KSS v novém sboru ztratila pověřenectvo vnitra ve prospěch bezpartijního Mikuláše Ferjenčíka, který se však zejména zpočátku nechal ovlivňovat KSS a navíc byl limitován centrálním ministerstvem vnitra včele s komunistou Václavem Noskem. *„(...) plnil vcelku pokyny s. Husáka, SNR, spolupracoval s ministerstvem vnitra.“*[270] V této souvislosti uložil totiž Široký Husákovi bezpečnostní agendu na Slovensku. Rovněž řídil komunisticky orientovaný bezpečnostního aparátu. V něm zaměstnaní komunisté mu byli přímo podřízeni až do února 1948, kdy roli převzal Široký.

Od prosince 1946 Husák psal Gottwaldovi pravidelné čtrnáctidenní reporty o situaci na Slovensku.[271] To dokládá nejenom zájem centra o slovenské dění, ale i jistou důvěru Gottwalda k osobě pisatele. Ve zprávách Husák důrazně volal po změnách v slovenské politické struktuře.

Od konce roku 1946 následovala odhalení několika ilegálních skupin, které měly být napojeny na DS. Jako důležitý důkaz posloužily *Kosorínovy zápisky*,[272] jež Husák získal a proti kterým psal pod pseudonymem *Historicus* štvavé články do Nového slova. Na tvorbě

---

[268] SNA, f. ÚV KSS, k. 789 – Zasedání PÚV KSS 1945-1948 – *Zápis ze zasedání PÚV KSS 2. 12. 1946.* s. 1

[269] Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky J. Ďuriše*. s. 508 a 523.

[270] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 48 – *Ervin Polák. Záznam z pohovoru dne 4. 11. 1963*. s. 22 a 24.

[271] LETZ, Róbert: *Slovensko v rokoch 1945-1948. Na ceste ku komunistickej totalite.* Bratislava 1994. s. 46.

[272] Ľudácký činitel Jozef Kosorín se na podzim 1944 zúčastňoval schůzek slovenských intelektuálů různého zaměření (včetně ľudáků a budoucích členů DS), kteří debatovali o možnostech, jak zachovat samostatné Slovensko či alespoň širokou autonomii v obnoveném Československu. Kososín si ze schůzek dělal zápisky.

fiktivních odhalení spolupracovala ŠtB, která například vykonstruovala zprávu o přípravě atentátu na Gottwalda, Širokého a Husáka.[273]

SSSR hodnotil politiku KSČ jako *„smířlivou a kompromisní“* a byl znepokojen aktivizací *„reakčních sil“*. Proto byl vyslán do ČSR vedoucí odboru OVP ÚV VKS(b) P. Guljajev, který se od 12. do 21. června 1947 setkal s řadou vedoucích funkcionářů KSČ a následně referoval do Moskvy. Mimo jiné se věnoval situaci na Slovensku. Upozorňoval na *„reakčnost“* DS, na její vliv na masy a styky se zahraničím. Současně zdůraznil slabé povolební postavení KSS. Za nedostatečné označil její organizační činnost, zkušenosti a znalosti marxisticko-leninské teorie u vedoucích pracovníků ÚV KSS, pozornost Širokého a Ďuriše k záležitostem strany. *„Takto – zněl Guljajevův závěr – proti slovenské reakci stojí poměrně slabě organizovaná strana se slabým vedením.“*[274] Živou kritiku a výzvy k akceschopnosti si vedoucí představitelé KSČ vyslechli na zasedání nově ustanovené Informbyra.

I díky těmto vnějším tlakům se vedení KSS v koordinaci s KSČ rozhodlo pro rozhodující úder proti DS na podzim 1947. Široký ozřejmil cíle na PÚV KSS 11. října: *„Cieľom kampane je pozmeniť celú politickú štruktúru Slovenska, t. j. složenie Sboru povereníkov, a iných orgánov ľudovej moci. V súvisloti s ďalším vyšetrovaním usilujeme sa: a/ o vylúčenie DS z vlády, alebo b/ o to, aby boly kladené podmienky pre účasť DS vo vláde, alebo c/ o jej rozpustenie.“* Široký se dále vyslovil pro zvýšenou aktivitu, stupňování lidového hnutí za očistu, zřízení státního soudu s patřičným zastoupením, manifestaci v Trnavě a vyvolání iniciativy u závodních rad.[275] Sjezd závodních a zaměstnaneckých rad se sešel v Bratislavě 30. října – PÚV KSS pověřilo Husáka jeho politickou přípravou.[276] Tam také byla přijata deklarace volající po personální reorganizaci Sboru pověřenců. Následujícího dne podali demisi pověřenci za KSS, bezpartijní pověřenec vnitra Mikuláš Ferjenčík a předseda sboru Husák, který oznámil předsednictvu SNR a předsedovi vlády Gottwaldovi, že se jedná o demisi celého Sboru pověřenců kvůli nezpůsobilosti plnit svou úlohu. Husák okamžitě začal s reorganizací. Pracovník StB Viktor Sedmík vypověděl před rehabilitační Barnabitskou komisí, že když*„išlo o rozbitie Demokratickej strany, boli vedúci pracovníci ŠtB denne u Gustáva Husáka, pretože on riadil na Slovensku celú akciu a dával pokyny. Tiež vo februári 1948 dostával náčelník ŠtB i SNB na Slovensku pokyny jedine od Gustáva Husáka.“*[277] DS

[273] Tamtéž. s. 120 a 121.

[274] MARJINA, V. Valentina: *Od důvěry k podezíravosti…* s. 464-467.

[275] SNA, f. ÚV KSS, a. j. 788 – Zasedání PÚV KSS 1945-1949 – *Zápis ze zasedání PÚV KSS 11. 10. 1945.* s. 1.

[276] Tamtéž – *Zápis ze zasedání PÚV KSS 18. 10. 1945.* s. 1.

[277] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 56.

demonstrovala svou sílu a kauza brzy pronikla na celostátní úroveň. Nakonec se obě strany přiklonily k jednání, jež zprostředkoval předseda vlády Gottwald. KSS zastupoval Široký a Husák, který po letech vzpomínal: *„(...) tehdy ve vedení strany na Slovensku byly tendence ten spor už rozhodnout. (...) á la Únor. Něco na ten způsob. (...) my jsme už viděli situaci na Slovensku zralou, že by se to mohlo zhoupnout celé a soudruh Gottwald ještě nechtěl.“*[278] Až 18. listopadu se dojednala účast zástupců DS v novém Sboru pověřenců, avšak za cenu personálního oslabení a odvolání Dubnové dohody.

Na začátku roku 1948 se stal politický stav v Československu anomálním. Jednalo se totiž o poslední stát v sovětské sféře vlivu, kde komunistická strana ještě neměla monopol politické moci. V slovenských Národních novinách vyšla na Nový rok anketa, která přinášela svérázné, s největší pravděpodobností však fiktivní odpovědi československých politiků na otázku, co by si přáli do nového roku. Mezi dotazované byl přiřazen i Husák, který měl odpovědět: *„Želám si, aby sa tesne pred voľbami roku 1948 opakovala kríza, ktorá by znamenala ďalšie posilnenie mojej pozície. Najprv by som sa vzdal svojej funkcie, aby som ju potom mohol podľa vôle pracujúceho ľudu prevziať. Mám skúsenosti a neboli by teraz už ani tie režijné chyby, ktoré som urobil v minulom roku.“*[279] Přání se vyplnilo.

Politickou krizi samy uspíšily nekomunistické parlamentní strany podáním demise svých ministrů 20. února, k nimž se přidali i čtyři ministři za DS. Předseda Sboru pověřenců Husák využil toho jako argument při odvolání jejich pověřenců: *„Demisiu členov vlády treba považovať aj za demisiu zástupcov DS v Zbore povereníkov.“*[280] Na základě tohoto rozhodnutí byli zbaveni pověřenci výkonu funkce za asistence bezpečnostních složek 23. února. Husák osobně šel převzít resort zemědělství, o čemž podal svědectví u rehabilitační komise: *„Šel jsem tam já, potom Falťan, který pracoval v zemědělství, a asi tři bezpečáci. Taková skupinka lidí jsme tam šla a u Pika* [správně se jednalo o pověřence zemědělství Jozefa Styka] *seděl štábní kapitán bezpečnosti Kukliš, a měl tam také celý svůj štáb (...). Tak jsem mu řekl, co je, jak je, že jako tedy aby odešel, taková je situace, začal se vykrucovat, telefonovat a telefonovat a Kukliša to, tak jsem povídal, víš, co Jožko, pošleme tyto lidi i naše lidi ven, promluvíme si. (...) pak jsme spolu hovořili, on celý rozklepaný vytáhl lahev koňaku a říká: vypijeme si na to a toto. No a teď jsem do něho hučel, jak se lidově říká. Podívej se, co to má za smysl, co v Praze a tak, do čeho se chceš dostat, když jsem se do něho pustil, výsledek byl, prosím, já odtud odejdu, dělej si, co chceš, tak jsi mně to mohl hned říci, že i Gottwald tak*

[278] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 26, a. .j. 266 – *Záznam o pohovoru s G. Husákem z 19. 11. 1963.* s. 82 a 83

[279] *Čo si želajú do nového roku? Želanie členov vlády a Sboru povereníkov – Ktoré z nich sa splnia?* In: *Národnie noviny* č. 1 z 1. 1. 1948. s. 5.

[280] Z Husákova listu z 21. 2. 1948 poslaného pověřencům DS.

myslí a tak. Svolal vedoucí pracovníky, těm jsem oznámil, že já přebírám resort (...). To nebylo tak jednoduché, jak to říkám, protože tam měli soustředěné své lidi a také měli jistou oporu u vojáků.“[281] Husák takto reagoval na Ďurišovo a Kopeckého zlehčování únorových událostí na Slovensku. Uprázdněné rezorty Husák nechal spravovat zbylými pověřenci, sám se ujal pověřenectva vnitra. Předsednictvo SNR bez účasti komunistů komentovalo takové konání jako nezákonné a pověřenci za DS označili své odvolání za protiprávní, a tedy za neplatné. Na otázku Viliama Plevzy z 21. února 1991, proč se rozhodl odvolat pověřence za DS, Husák odpověděl: *„Považoval som za nelogické, aby zástupcovia Demokratickej strany sedeli v slovenskom vládnom orgáne, keď ich ministri v pražskej vláde podali demisiu. Rozhodol som sa odvolať ich z funkcií. Zavolal som Gottwaldovi, informoval som ho o mojom zámere a on mi povedal: 'Tak prečo ich tam držíš?' Zákony a ústavu som v tomto prípade nemohol aplikovať, volil som teda politické riešenie. Keď s ním odmietli súhlasiť, musel som ich odvolať.“*[282] Nedůvěřivé pražské vedení vyslalo do Bratislavy s instrukcemi pro jistotu radikálněji orientovaného Ďuriše, kterému se měli podřídit slovenští soudruzi. Husák a Široký mu měli jet naproti do Břeclavi. Realita však vypadala jinak. *„Pan ministr Ďuriš má jet s R 10 bezpodmínečně až do Bratislavy na příkaz pana náměstka předsedy vlády Širokého a Husáka.“* Tato zpráva z Bratislavy jasně deklarovala, kdo se cítí být na Slovensku pánem.[283] *„Byl to styl Širokého a Husáka nejet – 'naproti', nýbrž dokazovat, že jsem chtěl jet – 'jet' do Břeclavy* [sic] *a odtamtud jednat o Slovensku…“* vzpomíná po letech Ďuriš.[284] Únorová epizodka se Husákovi přičetla k ostatním obviněním v 50. letech. Slovenský *Vítězný únor*[285] úspěšně řídil triumvirát Ďuriš – Husák – Široký. Poslední dva jmenovaní byli rovněž členy politické komise. Husák prováděl nová opatření v bezpečnostních orgánech, úřadech a v politických stranách. Dění na Slovensku se řídilo samozřejmě v kooperaci s Prahou. 25. února prezident Beneš demisi nekomunistických ministrů přijal a jmenoval novou Gottwaldovu vládu. KSČ dovršila svůj cíl, stala se stranou absolutní politické moci v Československu.

První poválečná léta do bouřlivých únorových dnů roku 1948 se dají rozdělit z hlediska Husáka na dvě období. V první krátké periodě byl na vrcholu moci. Vybudoval si silnou pozici jak v KSS, tak i v SNR díky své činnosti za SNP. Husákova KSS vyvíjela

---

[281] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 26, a. .j. 266 – *Záznam o pohovoru s G. Husákem z 19. 11. 1963.* s. 75 a 76.

[282] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 58 a 59.

[283] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 119 – *Július Ďuriš. Záznam o pohovoru dne 9. 10. 1963*. s. 52-54.

[284] Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky J. Ďuriše*. s. 670.

[285] K tématu viz PEŠEK, Jan: *Priebeh februárových udalostí na Slovensku*. In: PODOLEC (Ed.), Ondrej: *Február 1948a Slovensko. Zborník z vedeckej konferencie Bratislava 14. – 15. február 2008*. Bratislava 2008. s. 178-201.

v mnohých ohledech autonomní politiku, což narušil příchod moskevského komunistického exilu a starých slovenských funkcionářů, kteří obdobně lačnili po vavřínech vítězství. S tím se pojí i odsunutí Husáka z mocenských pozic. Žilinská konference nový stav jen oficiálně ztvrdila. V komunistických stranách fungoval demokratický centralismus, což v praxi znamenalo podřízenost vůči centrálním komunistickým orgánům. Doktrínu Husák vždy nakonec akceptoval. V tomto ohledu nejmarkantněji působí Husákův postoj k státoprávní otázce. Ač tvrdý zastánce federativního uspořádání, realizoval politiku centralistů – ve víře, že svých cílů dosáhne po nastolení monopolu moci KSČ. Období III. republiky se dá charakterizovat právě jako přechodné období. Husák hojně napomáhal budování totality. Na Slovensku se aktivně přičinil při likvidaci pluralitního politického systému. Řídil slovenský *Vítězný únor*, při čemž vědomě realizoval nezákonné prostředky, jejichž využívání bylo pro něho na denním pořádku. Mimo jiné se podílel i na budování bezpečnostních složek, které paradoxně participovaly na jeho politické likvidaci v pozdějším období. Nepřátelství v osobní rovině mezi Husákem a jeho povstaleckou KSS na jedné straně a Širokým se skupinou centralistů na straně druhé se vyostřovala. Jejich vzájemný vztah se stal živným základem budoucích událostí.

2. SLOVENSKÝ BURŽOAZNÍ NACIONALISMUS

Dostáváme se k jádru práce. Předchozí kapitoly se snažily vykreslit Husákovu životní cestu se zvláštním zřetelem k slovenskému buržoaznímu nacionalismu. Nyní se tímto fenoménem a jeho vztahem k Husákovi budu zabývat přímo.

2. 1 definice

Při řešení stanovené problematiky je nutné si vysvětlit, co se pod samotným pojmem buržoazní nacionalismus skrývá. Jelikož se jedná o termín z marxisticko-leninské ideologie, nemůžeme se vyhnout jejímu pojmovému aparátu, který se pokusím podrobit objektivní kritice.

Komunistická ideologie považuje nacionalismus za nežádoucí produkt kapitalismu, protože jejím hlavním úsilím je vybudovat beztřídní společnost na nenacionální (internacionální) bázi. Proto národní zájmy a národní požadavky nemají žádnou zvláštní hodnotu a stojí za pozornost jen tehdy, když pomáhají v prosazování třídního uvědomění. Avšak pokud se nadřazují nad primární cíl komunistického hnutí, pak jsou chápány jako úchylka, jež nahrává nepřátelům nových pořádků (reakci). Komunisté, kteří mají obecně oblibu ve vytváření vlastní terminologie, takový jev nazývají buržoazním či maloměšťáckým nacionalismem a do protikladu k němu staví proletářský internacionalismus a vlastenectví, aby umocnili negativní a pozitivní vyznění formy slova nacionalismus, o který ve skutečnosti jde. Buržoazním nacionalismem se zvláště v praxi častovala neochota takových politických sil, které se odmítaly bezpodmínečně podvolit bolševickému hierarchickému systému (demokratický centralismus), na jehož vrcholu stál Kreml.[286]

Poprvé byl veden boj proti buržoaznímu nacionalismu v meziválečném období v SSSR. Oběťmi se stali národně orientovaní funkcionáři z Ukrajiny a Běloruska. Sovětský svaz opětovně zesílil tlak proti tomuto fenoménu v rané fázi studené války v souvislosti se sovětskou roztržkou s Jugoslávií. Oficiálně se tak stalo rezolucemi Kominformy z června 1948 a listopadu 1949, kdy se podmínky ještě zostřily. Tentokrát se obvinění rozšířila i na funkcionáře z řad východoevropských zemí.

[286] K oficiálnímu dobovému výkladu *buržoazního nacionalismu* viz KOPECKÝ, Václav: *Proti kosmopolitismu jako ideologii amerického imperialismu*. Praha 1952; CÍSAŘ, Čestmír: *Buržoasní nacionalismus a proletářský internacionalismus. Osnova referátu pro dny komunistické výchovy*. Praha 1949. Také část referátu V. Širokého ze zasedání ÚV KSS z 27. 9. 1948. In: VARTÍKOVÁ (ed.), Marta: *Komunistická strana...* s. 710-712. K *demokratickému centralismu* viz například FOJÍTK, Jan: *Leninsko-stalinský princip demokratického centralismu*. In: *Rudé právo* z 12. 12. 1951. s. 3.

„*V čem se projevuje buržoazní nacionalismus u nás?*“ ptal se a posléze si na svou otázku odpovídal budoucí ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva na zasedání PÚV KSČ 22. února 1950 (měsíc před Husákovým politickým pádem). „*V tom, že popírá a podceňuje úspěchy a příklad Sovětského svazu a jeho zásluhy o naše osvobození, že podceňuje výrobky a suroviny SSSR a jeho kulturu a vychvaluje nekriticky kulturu západní, že podceňuje úspěchy Slovenska ve srovnání s českými zeměmi anebo naopak, že přeceňuje bezpáteřně síly buržoasie a západní způsob života. Buržoazní nacionalismus je v podstatě protivlastenecký a je zbraní imperialistů.*“[287]

Samotný termín a koncepci slovenského buržoazního nacionalismu měl vymyslet vedoucí bezpečnostního oddělení pro odhalování nepřátel v KSČ Karel Šváb se sovětskými poradci, když vytvářeli konstrukt nepřátel uvnitř KSČ. Tvůrci přizpůsobili výklad československým specifikům. Obvinění z buržoazního nacionalismu směřovalo na Slovensko. Klasické nařčení z nedůvěry v SSSR doplnil protičeský a protičeskoslovenský aspekt, jímž byly označeny jakékoliv slovenské snahy o svébytnost. Roli mohla hrát také geografická poloha Slovenska – blízkost „infikovaného“ Maďarska.

Východiska československé modifikace buržoazního nacionalismu se ve skutečnosti nevyznačovala originalitou. V listopadu 1951 byla totiž obviněna skupina stranických funkcionářů z gruzínské Mingrélie ze separatismu a snahy o odtržení Gruzie od SSSR, což bylo klasifikováno jako gruzínský buržoazní nacionalismus. Rovněž v kampani proti buržoazním nacionalistům v Bulharsku se vyskytla nařčení z makedonského nacionalismu, přičemž mělo být cílem připojit Pirinskou Makedonii (součást Bulharska) k Vardanské Makedonii (součást tehdejší Jugoslávie).[288]

Teoretické rovině se věnoval historik Jan Rychlík, který došel k závěru, že „*teorie buržoazního nacionalismu je pouhou sofistikou, sloužící k odůvodnění okamžitých politických potřeb komunistů. Nemá smysl hledat v ní nějaký hlubší smysl či logiku, protože nic podobného v ní není.*“ A dále dodává, že „*žádný 'buržoazní nacionalismus' ve skutečnosti neexistoval a ani neexistuje. Sami komunisté ostatně vždy přistupovali k této otázce čistě pragmaticky, či – lépe řečeno – oportunisticky.*“[289]

Objektivní existence buržoazního nacionalismu je tedy relativní, záleží na východiskách, ideologické orientaci jeho vykladače a vůbec na definici nacionalismu jako takového. Původní otázka je spíše určena k filozofické diskuzi než k polemice ve světě

[287] NA, f. ÚV KSČ, 02/1, sv. 16, a. j. 209 – Schůze PÚV KSČ 22. 2. 1950 – *Referát soudruha Kopřivy.* s. 15.

[288] RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992…* s. 149.

[289] RYCHLÍK, Jan: *Proces proti…* s. 182.

historické vědy. Já využívám slovní spojení jako pomocný technický termín, jelikož se označení vžilo a nedostává se za něj adekvátní náhrady.[290] To ovšem také o stavu věci vypovídá.

2. 2 mezinárodní kontext

Spojené státy americké a Sovětský svaz se prosadily v poválečném světě jako velmoci, které mezi sebou soupeřily o světovládu. Toto protichůdné působení sil utvářelo běh evropských událostí, protože velmoci usilovaly o získání co největšího počtu států na svou stranu. Zpustošená Evropa ztratila iniciativu a podlehla těmto vlivům. Západ se podvolil ekonomicky, a tím i politicky autoritě Washingtonu. Východ opustil představy o svébytné cestě k socialismu a přijal za svůj tehdejší sovětský model, který se vyznačoval direktivním centralismem.[291] Zrodil se bipolární svět a studená válka. Churchillova železná opona se stala skutečností.

Obě centra mocenských bloků se snažila konsolidovat vlastní a naopak oslabit soupeřovy pozice za použití rozličných prostředků. Vzájemně na sebe chrlily hysterickou propagandu, která neodmyslitelně prodchla tehdejší každodennost.

Poté se jen malý počet zemí aktivně snažil o vlastní politiku, která by byla nezávislá na vnějších centrech. Mezi takové státy patřila Jugoslávie. Její komunistický vůdce Josip Broz – Tito respektoval vůdčí postavení Moskvy, ale také se snažil provádět ambiciózní zahraniční politiku. Usiloval o vyslání mezinárodní pomoci řeckým partyzánům a měl plány na utvoření velké balkánské federace. Nepokrytě se vměšoval do vnitřní politiky svých sousedních států. Nový silný stát na Balkáně pod samostatným Titovým vedením však ohrožoval monopolní postavení SSSR v Evropě. Navíc hrozil dominový efekt, kdy by mohli usilovat o samostatnější postavení i ostatních komunističtí vůdci. Stalin byl značně znepokojen a začal od jara 1948 rázně jednat. Došlo k vyhrocené konfrontaci, při které se Tito odmítl podřídit.

---

[290] Soudobá historiografie, aby upozornila na problematičnost termínu, si vypomáhá přídavkem *tzv.* (tak zvaný) slovenský buržoazní nacionalismus. Pokud na to přistoupíme, pak by se ale musel psát přídavek i k dalšímu nepřebernému množství slov a slovních spojení, které nedisponují zcela jasným či nestatickým obsahem. Po námi provedené kritice, nevidím důvodu, proč takové označení užívat.

[291] Začátkem roku 1948 ideologické oddělení VKS(b) vypracovalo dokumenty kritizující národní či specifické cesty k socialismu. ŠTEFANSKÝ, Michal: *Medzinárodné súvislosti procesu s Vladimírom Clementisom.* In: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „případ Slánský". Sborník příspěvků ze stejnojmenné konference, pořádané v dnech 14. – 16. dubna 2003 v Praze.* Brno 2005. s. 359.

Moskva, která chtěla zesílit tlak, přenesla celou záležitost k projednání Kominformě.[292] Její rezoluce z 28. června 1948 označila jednání jugoslávského stranického vedení za nemarxistické a vyzývala k jeho svrhnutí. Dále přijala zásady teorie o zostřování třídního boje, položila rovnítko mezi věrností Sovětskému svazu a věrností socialismu. Navíc nově odsoudila politiku specifických cest k socialismu a klasifikovala ji jako projev buržoazního nacionalismu, proti kterému vyhlašovala rozhodný boj.[293]

Dovršení kampaně proběhlo v Budapešti 16. až 19. listopadu 1949 na zasedání Kominformy. Vycházelo se z představy, že imperialistický tábor se připravoval na válečný konflikt a snažil se proniknout prostřednictvím svých agentur do jednotlivých komunistických stran, čímž v konečném důsledku usiloval o odtrhnutí lidových republik od SSSR. Vedení Komunistické strany Jugoslávie bylo označeno za agenturu imperialismu a dokonce za fašistické. Referující generální tajemník Komunistické strany Rumunska Gheorghe Gheorghiu-Dej upozornil, že nepřátelští agenti se budou snažit využít *„najmenšie slabiny a trhliny v radoch strán a štátneho aparátu, nespokojných, nacionalistických živlov a ľudí s pochybnou minulosťou.“* Rezoluce s názvem *Jugoslávská komunistická strana v moci vrahů a špionů* vyhlásila za nejdůležitější úlohu komunistických stran, *„aby všemožne zvyšovaly revolučnú bdelosť vo svojich radoch, odhaľovaly a odstraňovaly buržoáznonacionalistické živly a agentov imperializmu, nechť by sa skrývaly pod hocakú zástavu.“* Měla zesílit ideologická práce v duchu proletářského internacionalismu a nesmiřitelnost vůči všem odchylkám zásad marxismu-leninismu.[294] PÚV KSČ a PÚV KSS plně přistoupily na teze Kominformy.

Vyhrocená mezinárodní situace vygradovala v nevídanou protititovskou kampaň, na které se podílelo i Československo. Objevilo se množství odsuzujících reakcí. K rezoluci Informbyra připojil podpis i Husák, jenž o tom vypověděl: „*Gottwald zdržal Novomeského a mňa a dal nám čítať Stalinov list s kritikou Juhoslávie. Vyhladnutí hrýzli sme párky, čo nám paní Gottwaldová zohriala, a vypliešťali oči, čo sa tu robí: veď Juhoslávia nám bola – aj oficiálne – po Sovietskom zväze – hlavný partner, spojenec a vzor. Gottwald bol ustatý, nemal chuť na diskusiu: podpíšte, že ste vzali na vedomie. Pridali sme svoje podpisy k dvom*

[292] ŠESTÁK, Miroslav: *Dějiny jihoslovanských zemí.* Praha 1998. Kominforma či Informbyro (oficiálně Informační byro komunistických a dělnických stran) byla Moskvou řízená mezinárodní organizace komunistických stran. Založena na konferenci konané 22. – 27. 9. 1948 v polském městě Szklarska Poręba. Navazovala na činnost Kominterny zrušené roku 1943. Vedle VKS(b) dále sdružovala komunistickou stranu: Bulharska, Československa, Francie, Maďarska, Itálie, Rumunska a Polska. Až do vyloučení v roce 1948 byla členem také komunistická strana Jugoslávie a Svobodného území Terstu. Kominforma byla rozpuštěna roku 1956 v souvislosti s procesem destalinizace a se sovětským sbližováním s Jugoslávií.

[293] KAPLAN, Karel: *Zamyšlení nad politickými procesy.* In: *Nová mysl* č. 6 z roku 1968. s. 770.

[294] *Porada Informačného byró komunistických strán v Maďarsku v druhej polovici novembra 1949*. Bratislava 1950. s. 53, 71 a 72.

desiatkam, ktoré už na liste boli. Oficiálny súhlas nezakryl súkromné rozpaky, zmätky i prudké diskusie.“[295] Na událost se rozpomenul i Novomeský: *„Chytali jsme se za hlavu,* [Gottwald] *říkal nám oběma: Tak vidíte,* [Stalin] *je přesvědčen, že Tito je skoro v náručí imperialistů a dejte si i vy pozor.“*[296] Možná také proto Husák i přes ony *„rozpaky“*, které však popíral ještě během rehabilitačního procesu,[297] aktivně přistoupil na štvavou kampaň. Ve své konečné sebekritice z roku 1950 označil jugoslávské stranické vedení za nacionalisty, titovské bandity, špiony a agenty kapitalistů.[298]

Připomeňme, že z Husákovy iniciativy vznikla 9. května 1947 *Společnost přátel Federativní lidové republiky Jugoslávie na Slovensku***,** která si kladla za cíl prohlubování a utužování československo-jugoslávské vzájemnosti. 5. dubna 1948 se konalo první řádné zasedání, na kterém došlo k zvolení Husáka a Šmidkeho čestnými předsedami, a také byl změněn název spolku na *Svaz přátel Titovy Jugoslávie na Slovensku*. V souvislosti s mezinárodní situací neměl nový název dlouhého trvání. 16. května 1949 se přejmenoval na *Společnost přátel Federativní lidové republiky Jugoslávie v Bratislavě* a začátkem roku 1950 *„následkom trvalej nečinnosti a straty členstva zanikol“*.[299] V spolku se znatelně angažovala povstalecká garnitura KSS.[300] V. Široký stál včele celostátní organizace. Netřeba zdůrazňovat, že tato spolková činnost nepůsobila zrovna pozitivně v kádrových profilech zainteresovaných osob v době kampaně proti Titově Jugoslávii.

SSSR velmi silně omezil diplomatické styky a přerušil všechny ekonomické kontakty s Jugoslávií. Ostatní státy v sovětské sféře vlivu poslušně následovaly Moskvu. Na konci cesty ztratil Kreml Jugoslávii ze sféry svého vlivu.[301]

Stalin, aby předešel případným obdobným jevům, nařídil zostřit boj proti vnitřním nepřátelům ve státech sovětského bloku. Moskva si ovšem nevystačila jen s kampaní proti buržoaznímu nacionalismu. Obvinění byla vznášena sofistikovaně a jejich pojmenování a zdůvodňování se často měnilo. Jednou se mluvilo o trockistických kruzích, poté o buržoazních nacionalistech či přisluhovačích titoismu (atd.). Jako ukázka nám může posloužit

---

[295] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 65.

[296] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 48 – *Záznam pohovoru s L. Novomeským z 5. 9. 1963*. s. 45.

[297] Například NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 68 – *Záznam o pohovoru s G. Husákem z 25. 2. 1963*. s. 4.

[298] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 871 – *6. 6. 1950 článek pro „Novou mysl“ o nacionalistické úchylce.* s. 12.

[299] Archiv hlavního města SR Bratislavy, f. Spolky – policejní ředitelství, signatura 249, k. 66 – *Společnost přátel FLR Jugoslávie na Slovensku*. s. 2, 49-55, 74 a 120.

[300] A. Rašla (předseda), J. Trojan, F. Vašečka, Viliam Žingor, Teodor Baláž, L. Šimovič, Miroslav Clementis, V. Sedmík, L. Novomeský, Igor Daxner, Jozef Hagara, Peter Jilemnický, Ernest Otto, O. Pavlík, J. Viktorín. Tamtéž. s. 168-173.

[301] Až po smrti Stalina (1953) mohlo dojít k opětovnému zlepšení vztahů SSSR s Jugoslávií. Nový první tajemník strany Nikita Sergejevič Chruščov se Titovi v roce 1955 oficiálně omluvil, zrušil veškeré sankce a obnovil přátelské vztahy mezi zeměmi, což také otevřelo cestu k rehabilitačním procesům ve prospěch mnohých dříve odsouzených komunistů.

Stalinovo poselství Kominformě z léta 1948, podle kterého si titovci nezasloužili být nazýváni trockisty, nýbrž buržoazními nacionalisty.[302] V této terminologické hře netřeba hledat nějaký hlubší systém, ale jasný cíl obnovit teorii o mezinárodním imperialistickém spiknutí s rozsáhlou špionážní sítí (agentury imperialismu) po vzoru sovětských monstrprocesů ze třicátých let. Nepřátelská činnost měla být odhalena a stranický i veřejný život očištěn. Charakteristicky působí sovětský faktor. Politické zadání znělo jasně a o jeho vykonání se nediskutovalo ani za cenu nepravdivých obvinění. Zpravodajské orgány věnovaly zvýšenou pozornost jugoslávským občanům, především diplomatům, studentům a partyzánům, kteří se pohybovali v zemích východního bloku, a na ně navázaným osobám. Důraz se rovněž kladl na prokádrování minulosti jednotlivých straníků, jež byla mnohdy nově interpretována. Tehdejší atmosféru ovládl strach z nové války a agentománie. Vyhrocené nepřátelství vyústilo v nekompromisní tažení proti skutečným i potencionálním vnitřním nepřátelům.

Byly provedeny čistky ve všech komunistických stranách. Politické zadání udávaly již zmíněné rezoluce Kominformy. Na přípravách a průběhu se významně podíleli sovětští poradci. Následovala mašinérie provázaných politických monstrprocesů, při nich byli mimo jiné preventivně odstraněni nebo popraveni vysocí komunističtí představitelé.[303] Z nejvýznamnějších Koçi Xoxe v Albánii (†11. června 1949), Lászlo Rajk v Maďarsku (†15. října 1949),[304] Trajčo Kostov v Bulharsku (†14. prosince 1949), Władysław Gomułka v Polsku (vězněn 1951-1954), Rudolf Slánský v Československu (†3. prosince 1952), Lucreţiu Pătrăşcanu v Rumunsku (†17. dubna 1954).[305]

Kampaň proti buržoaznímu nacionalismu pevně spojená s bojem proti titoismu ve skutečnosti započala již před oficiální roztržkou s Jugoslávií. Pătrăşcanu zatkli již v dubnu 1948 a Gomułka byl kritizován 3. června 1948. V Československu se začalo otevřeně hovořit o buržoazním nacionalismu až po publikaci rezoluce Kominformy ze dne 26. června 1948. V souvislosti s Rajkovým případem čím dál častěji zaznívalo, že vůdčím problémem je titovská agentura v Československu.[306]

---

[302] VARGA, Lászlo: *Rajkův proces.* In: *Politické procesy…* s. 279.

[303] KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu.* Brno 2001. s. 107 a 108.

[304] O Rajkově procesu a jeho vztahu k Československu viz VARGA, Lászlo: *Rajkův proces…* s. 273-281.

[305] K jednotlivým osudům viz příloha *Kdo byl kdo.*

[306] RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992…* s. 150.

2. 3 slovenská cesta

Ve státech sovětského bloku spočívala úchylka buržoazního nacionalismu v obvinění, že uvedená osoba klade zájmy vlastního národa, respektive vlastní země nad zájmy SSSR, a tudíž nad zájmy celého bloku. Československá verze obvinění z buržoazního nacionalismu směřovala na Slovensko. Mezi hlavní důvody, proč došlo ke zvolení slovenské cesty, patřila snaha pražského vedení KSČ přesměrovat sovětskou pozornost od svých řad. Vedení strany nežilo ve vzduchoprázdnu. Se značným znepokojením sledovalo probíhající stranické čistky v okolních zemích a nepřálo si, aby ho potkal obdobný osud, kterému se nakonec stejně neubránilo. Ve všeobecné atmosféře strachu vítězil pud sebezáchovy i za cenu mlčení či nápomocné činnosti v obviňování jiných. Očividná iniciativa maďarských soudruhů, kteří sloužili jako převodová páka Moskvy, vedla k ostrakizaci některých vedoucích slovenských činitelů. Nesmíme také zapomínat na osobní nevraživé vztahy uvnitř samotné KSČ a KSS, charakterizované starými nezapomenutými křivdami, kariérismem a ideologickou zaníceností ústící až ve fanatismus. Výše zmiňované aspekty měly připravenou živnou půdu již od konce II. světové války. Vždyť od té doby zaznívala nejrůznější nařčení na adresu národně orientovaných Slováků, nebyli ušetřeni ani mnozí komunističtí funkcionáři (viz předchozí kapitoly).

Vytýkala se jim jejich spolupráce se slovenskou buržoazií za účelem udržení maximální samostatnosti slovenských národních orgánů, vybojovaných z dob SNP, a také to, že vyvyšují slovenské zájmy na úkor Československa jako celku. Z toho pramenila i obava z potencionálního odtržení Slovenska a už samotné autonomistické snahy byly chápány jako důkaz tohoto procesu. Obvinění z protičeského buržoazního nacionalismu lépe vyhovovalo česko-slovenské situaci. Špatný poměr k SSSR by působil nedůvěryhodně, protože v Československu přetrvávaly silné rusofilské nálady.[307] Rovněž se kritizovala dosavadní politika vůči maďarské menšině.

Kauza slovenského buržoazního nacionalismu také úzce souvisela s případem Vladimíra Clementise. Svými „skandálními“ postoji za války, když ze Západu otevřeně kritizoval politiku Moskvy, si vytvořil smrtelně slabé místo v kádrovém profilu.[308] Bylo jen otázkou času, kdy se někdo pokusí využít minulosti. Teodor Baláž vypověděl, že šetření vůči Clementisovi započalo již v roce 1947 v SSSR, kdy k němu dal impuls někdo vysoce postavený z Československa. Clementis měl údajně vést špionážní síť ve zpravodajských

[307] RYCHLÍK, Jan: *Proces proti…* s. 184.

[308] Kremelský pán nezapomněl připomenout Clementisovi jeho těžká provinění hned při prvním setkání v roce 1945.

službách Velké Británie. Skupina měla mít centrálu v bratislavské kavárně na lodi Boon, kde ke své činnost používala tajnou vysílačku. Na podnět Sovětů se rozběhlo prošetření celé záležitosti. Československé bezpečnostní orgány samozřejmě nic závažného nezjistily. Kavárna skutečně existovala, a dokonce si ji pronajímal i jistý Angličan, ale jednalo se jen o oblíbené zařízení, kam rádi chodívali diskutovat bratislavští intelektuálové, včetně Clementise, Husáka a ostatních přátel, kteří zde i disponovali vlastním stolem. Za údajnou vysílačku se vydával hlučný agregát.[309] Avšak negativní výsledek šetření stejně nesmazal sovětská podezření a zájem. Svědectví náměstka zahraničního obchodu Eugena Löbla to potvrzuje: *„Koncom septembra alebo začiatkom októbra 1948 pozval ma k sebe Frejka a oznámil mi veľmi dôverne, že Gottwald (Frejka bol jedným z Gottwaldových najbližších spolupracovníkov) dostal oznámenie od Vyšinského (vtedajšieho ministra zahraničných vecí SSSR), v ktorom si sťažuje na Clementisovo správanie sa. (...) znovu a znovu sa vracali* [vyšetřovatelé] *k výčitke, že Clementis kritizoval Stalinov pakt s Hitlerom a fínsko-sovietsku vojnu.“*[310]

Pokud se tvrzení zakládají na pravdě, nabízí se otázka, kdo měl zájem Clementise poškodit. Sám Baláž podezříval Širokého. Pak ale působí podivně Širokého vyjádření k sovětskému velvyslanci ze září 1949, *„že Rajk nemohol mať nejaké zvláštne styky s československými súdruhmi a že v Československu podobný prípad neprichádza do úvahy.“*[311] Za vyhlášeného informátora sovětské strany můžeme najisto považovat Ďuriše, o čemž svědčí fakt, že se nezdráhal donášet i na Gottwalda. V této době Ďuriš udržoval čilé styky se Sověty a národně orientované soudruhy ze Slovenska považoval za buržoazní nacionalisty a možné Titovy následovníky, o čemž svědčí jeho zápisky.[312] Rovněž Bruno Köhler se vyznačoval negativním postojem k Clementisovi již od doby jeho prvního vyloučení ze strany. A nesmíme zapomenout ani na zklamaného a snad i zahořklého Zdeňka Fierlingera, jenž neúspěšně usiloval o post ministra zahraničí po smrti Jana Masaryka.[313] Jednoznačný důkaz však v této věci schází. Nejpravděpodobněji se jednalo o souhru několika faktorů.

---

[309] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 2 – *Záznam z pohovoru s T. Balážem, O. Valáškem, R. Viktorínem dne 1. 10. 1963.* s. 45.

[310] LÖBL, Eugen: *Svedectvo o procese s vedením protištátneho sprisahaneckého centra na čele s Rudolfom Slanským. Bratislava 1968.* s. 59.

[311] Archiv zahraniční politiky Ruské federace, f. 0138, opis 30, papka 159, delo 6. s. 129. Převzato z BARNOVSKÝ, Michal: *Proces s takzvanými...* s. 161 a 162.

[312] Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky J. Ďuriše.* s. 712, 727 a 728.

[313] Rudolf Slánský: *„My jsme tehdy navrhli a usnesli se, aby se stal ministrem Fierlinger. Soudruh Gottwald šel tehdy k Benešovi a on řekl, že je proti a chce Clementise jako ministra zahraničí.“* NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 9, a. j. 200 – *Zápis ze schůze předsednictva ÚV KSS z dubna 1950.* Část I/3. s. 2 a 3.

Z Husákova pohledu měl mocenský monopol KSČ odblokovat zfederalizování republiky. Splnění podmínky naplnil Vítězný únor. První krok učinilo vedení KSS, když předložilo na zasedání Předsednictva ÚV KSČ 5. dubna 1948 návrh na rozšíření pravomocí slovenským hospodářským orgánům. Následovala ostrá polemika, při níž pražské vedení strany včele s Gottwaldem iniciativu razantně odmítlo.[314] Slovensko bylo stále všeobecně považováno za slabý článek republiky. Julius Ďuriš měl učinit v průběhu zasedání výmluvný zápisek: *„Separatistické tendence za souhlasu Vila (Široký), který teď již 'nepotřebuje' Prahu, hoví mu, že je bez demokratické strany sám na Slovensku (předseda KS na Slovensku). Budou z toho těžké politické problémy s komunistickou stranou na Slovensku. Je to slabost strany – linie Clementis – Husák, maloměšťáci, kompromisníci podléhají buržoaznímu nacionalismu, nepotřebují, nemilují stranu.“*[315] Logicky se tak vysněné slovenské cíle nepromítly ani do nové poúnorové ústavy (Ústava 9. května), ač vedení KSS o ně opakovaně usilovalo na několika vrcholných stranických schůzích.[316] Navíc došlo k rozhodnutí sloučit KSS s KSČ – KSS tak přestala fungovat jako samostatná strana a přetrvala jen jako oblastní stranická organizace, jež byla plně podřízena celostátnímu vedení – Praze. *„Klema právě prohlásil, že 'dozrál čas, aby dvě komunistické strany se spojily'. Potlesk a povstali jsme. Jen naši známí Slováci netleskali. (...) Vilo se mi stěžuje, že naši na Slovensku jeho podezřívají, že spaktoval sjednocení dvou stran. Tedy ne všem je to zřejmé a dobré.“* Zaznamenal si ze zasedání ÚV KSČ z 9. června 1948 Ďuriš.[317]

Takový vývoj znamenal pro Husáka hořké zklamání, přesto respektoval realitu a v projevech určených veřejnosti podporoval hlavní stranickou linii. V parlamentním projevu ze dne 8. května 1948 se plně postavil za novou ústavu a nové pořádky: *„(...) ústava ako celok, i ľudovodemokratická koncepcia vo všetkých častiach a jej socialistická perspektíva tvoria podmienky definitívneho vyriešenia štátneho spolužitia Čechov a Slovákov a veľkorysého národného vzrastu oboch národov. Je preto úprava tejto otázky v novej ústave vrcholením snažení minulých generácií v našom národe, najlepších synov nášho národa, je splnením túžob slovenského pracujúceho ľudu.“*[318] Na schůzích vedení KSS docházelo však k názorovým neshodám. Přímý aktér jednání Ladislav Holdoš to takto popsal: „*V těchto diskusích ve vedení nesl Široký a jeho nejbližší člověk Bašťovanský s nelibostí odlišné názory*

[314] Václav Kopecký slovenskou iniciativu komentovat: *„Co slovenští soudruzi navrhují, je buržoazní separatistický nacionalismus.“* NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 119 – *Július Ďuriš. Záznam o pohovoru dne 9. 10. 1963.* s. 17.

[315] Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky J. Ďuriše.* s. 707. Srovnej NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 119 – *Július Ďuriš. Záznam o pohovoru dne 9. 10. 1963.* s. 16.

[316] Dělo se tak na schůzi PÚV KSČ 3. 5. 1948 a na společné schůzi PÚV KSČ a PÚV KSS z 9. 6. 1948.

[317] Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky J. Ďuriše*. s. 721 a 722.

[318] HUSÁK, Gustáv: *Zápas o zajtrajšok…* s. 273.

hlavně u Husáka. Husák byl antikejval a měl připomínky, které se jim nelíbily. Ve vedeních, v nichž jsem postupně pracoval, byli většinou kejvalové, mezi něž Husák nepatřil. Uvažoval věcně, chladně a názor hájil vážným způsobem, který znevažoval jiné.“ Holdoš pro názornost zmínil Husákův nesouhlas se Šrobárovou nominací na ministra.[319] Tehdejší organizační tajemnice ÚV KSČ Marie Švermová potvrdila personální rozpory v KSS ve svých pamětech: *„Často jsem urovnávala třenice mezi Husákem a Širokým, jejichž vývoj a politické zkušenosti byly tak zcela odlišné. Ambiciosní Husák ze své pozice vedoucího činitele SNP se jen ztěží podřizoval tehdy stranicky nadřazenému Vilovi Širokému. Nejednou jsem chlácholila Margitu Širokou, která byla nešťastná z Husákova odporu k jejímu muži.“*[320] Šmidke si dokonce měl stěžovat za účasti Husáka a Novomeského na napjaté vztahy uvnitř PÚV KSS u sovětské strany, což vzbudilo pochopitelnou nelibost u Širokého, který se o tom dozvěděl.[321] Akce dozajista přispěla k posílení jeho nedůvěry vůči povstalecké garnituře.

Poúnorové pokusy o rozšíření pravomocí slovenských národních orgánů si vysluhovaly nařčení ze separatistických tendencí. Na zasedání PÚV KSS z 2. července 1948 vystoupil Široký v souvislosti s protijugoslávskou rezolucí Informačního byra: *„V oblasti vlastných problémov považuje predsedníctvo za potrebné vyvodiť záver predovšetkým z nesprávneho teoretického oceňovania veľkého víťazstva ľudovej demokracie nad reakciou, z vplyvu malomeštiackeho nacionalizmu vo vlastných radoch a z nebezpečného podceňovania vedúcej úlohy strany, jej boľševickej organizačnej výstavby a výchovy.“* Předsednictvo proto schválilo organizování velké vnitrostranické i veřejné kampaně.[322] Obdobně vystoupil Široký i na ÚV KSS 28. – 29. září, kde připomněl, že *„vplyvu malomeštiackeho nacionalizmu neubránili sa ani vedúce orgány strany.“*[323] *Meštiacky nacionalizmus* tehdy kritizoval i Husák.[324] Kopecký apeloval proti pronikání buržoaznímu nacionalismu: *„Jsou to nebezpečné formy. Podobné tendence se objevili též na Slovensku. Třeba jich důrazně potírat.“*[325] Nikdo nebyl konkrétně jmenován. StB ale již na přelomu let 1948/1949 shromažďovala podklady proti předním slovenským komunistickým funkcionářům a záměrně využívala účelových výslechů provedených na zatčených. Husák byl od takových informací včas izolován. Dle výpovědi bývalého pracovníka bezpečnosti na Slovensku Rudolfa Viktorína, který Husákovi

[319] BARTOŠEK, Karel: *Svědek Husákova procesu…* s. 98.

[320] ŠVERMOVÁ, Marie: *Vzpomínky…* s. 193.

[321] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 5 – *Žádost o stranickou rehabilitaci dr. Husáka.* s. 26 a 27.

[322] SNA, f. ÚV KSS, k. 788 – Zasedání PÚV KSS 1945-1949 – *Zápis ze zasedání PÚV KSS 2. 7. 1948.*

[323] VARTÍKOVÁ (ed.), Marta: *Komunistická strana...* s. 710.

[324] HUSÁK, Gustáv: *Zápas o zajtrajšok…* s. 271 a 272.

[325] NA, f. ÚV KSČ, 02/1, sv. 2, a. j. 135 – *Zasedání Předsednictva ÚV KSČ 28. 6. 1948.*

pravidelně podával hlášení o bezpečnostní situaci na Slovensku, vydal Široký v létě 1948 *„striktný zákaz, že počnúc zajtrajším dňom prestaneš Husákovi referovať“* a průběžně štval v Praze proti Šmidkemu a Husákovi.[326] *„Husák odpovídal za politický a hospodářský rozvoj Slovenska a tyto zprávy pro svou práci potřeboval. Já jsem tento zákaz nedostal, a když chtěl Husák něco vědět, obracel se na Sedmíka a Viktorina a tito ho odkázali na mě. Tímto způsobem se to takto obešlo.“*[327] Vypověděl před rehabilitační komisí pracovník slovenské StB Baláž.

V září 1948 vypovídala slovenská novinářka Viera Hložková[328] o osobních názorech významných, především slovenských komunistických politiků (Husák, Novomeský, Holdoš, Clementis, ale i Kopecký, Široký, Ďuriš, Bacílek, Alexej Čepička a mnoho dalších). Hložková jako pražská dopisovatelka slovenského deníku Pravda přicházela do styku s vysoce postavenými straníky. Z vyšetřování vyplynuly kompromitující poznatky. Husák „*byl jednou u s. Gottwalda, který mu dal přečíst část výpovědí Hložkové, vztahující se k němu. Všechny výpovědi rozhodně odmítl.“*[329] StB nejdříve vyhodnotila případ jako nedůvěryhodný, ale o rok později se k němu vrátila a po úpravě ho využila k tvorbě důkazného materiálu v kauze slovenských buržoazních nacionalistů.[330] Hložková pak pod nátlakem plnila funkci konfidentky a univerzální svědkyně. Husák se s ní seznámil na parlamentní půdě v dubnu 1948. Někdy zašli společně s přáteli na večeři a *„jednou se s ní vyspal.“*[331] V soudním procese vypovídala a byla prezentována jako jeho milenka.

Praktická politika strany směřovala k „očistě“ ve vlastních řadách a k centralizaci. V souvislosti se sloučením KSS s KSČ přirozeně následovalo utváření nového stranického vedení, vrcholní slovenští straníci měli být kooptováni do ÚV KSČ[332] a do PÚV KSČ. Dle dřívějšího usnesení z června 1948 měl v novém předsednictvu za Slováky usednout Bašťovanský, Clementis, Husák, Ďuriš a Široký, z toho dva posledně jmenovaní i do užšího předsednictva. Celá záležitost zamrzla až do IX. sjezdu KSČ v květnu 1949, kdy v předsednictvu našli místo slovenští zástupci, avšak bez Clementise a Husáka, kteří usedli

[326] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 2 – *Záznam rozhovoru s R. Viktorínem 1. 10. 1963.* s. 29 a 30. Při jednom Gottwaldově káravém telefonátu, který měl vyvolat Široký, se Šmidke rozplakal.

[327] Tamtéž – *Zápis z pohovoru se soudruhy T. Balážem a O. Valáškem z 27. 8 1963.* s. 1.

[328] O úloze Hložkové v celé kauze viz UHER, Ján: *Zo zákulisia rehabilitácií...* s. 105-112.

[329] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 68 – *Záznam z pohovoru s Gustávem Husákem 25. 2. 1963.* s. 5.

[330] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 12, a. j. 202 – *Zpráva o činnosti Státní bezpečnosti v letech 1949-1954 z hlediska nesprávností v zaměření a metodách práce.* s. 8 a 9.

[331] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 881 – *Záznam o výslechu G. Husáka 5. a 6. 5. 1955.* s. 37.

[332] Návrhy na kooptaci členů do ÚV KSČ: V. Široký, J. Ďuriš, Š. Bašťovanský, V. Clementis, G. Husák, K. Moškovič, F. Zupka, J. Bránik, J. Šefránek, K. Bacílek, M. Čulen, K. Šmidke, J. Šoltész, J. Štencl, V. Kapišovský, E. Janečková, E. Sýkora, E. Friš, J. Valo, L. Holdoš, M. Bakuľa, M. Falťan, M. Smida, V. Daubner, J. Valach. In: VARTÍKOVÁ (ed.), Marta: *Komunistická strana...* s 703.

v ÚV KSČ jen jako řadoví členové. Nabízí se otázka, proč tato časová prodleva. Odpověď nám nabízí usnesení širšího PÚV KSČ z 18. listopadu 1948, které konstatuje: *„Kooptáciu slovenských súdruhov do ÚV KSČ odložiť až po skončení disciplinárneho konania proti niektorým členom ÚV KSS.“*[333] Bohužel zápis nesděluje, o koho konkrétního se jednalo. Ovšem jména můžeme vyvodit z tehdy probíhajícího vyšetřování novinářky Hložkové (týkalo se těchto straníků: Koloman Moškovič, Július Šefránek, Jozef Valo a další). Navíc od 1. října 1948 do konce roku probíhaly všeobecné stranické prověrky, o jejichž účelu promluvil Viliam Široký na zasedání ÚV KSS 27. září 1948 v Bratislavě: *„(...) vyčistíme stranu od nečestných, konjunkturálnych živlov, ktoré sa do nej votreli. (...) Samozrejme, treba nemilosrdne odstrániť tých jednotlivcov, ktorí svojím osobným životom, nekomunistickým správaním robia hanbu našej strane (...). Preverovanie má tiež všetkých členov strany poučiť o veľkom význame kritiky a sebakritiky ako základnej metódy ideologického, politického a organizačného napredovania strany.“*[334] Jeho silná slova se postupně realizovala.

Paradoxem je, že právě Širokého vyzval k sebekritice Václav Kopecký již na zasedání PÚV KSČ 13. ledna 1949,[335] těsně předtím se totiž jednalo o odvolání Husáka a Clementise z exekutivních funkcí. Slovenští soudruzi, kteří byli zasedání přítomni, si vyslechli z úst Kopeckého a Ďuriše ostrou kritiku a bránili se.[336] Do zjitřeného prostředí zasáhl razantně Gottwald: *„oznámil, že otázka Clementisa a Husáka sa posudzuje poslednýkrát. Obrátil sa na Širokého a jemu priamo postavil otázku, či existuje buržoázny nacionalizmus na Slovensku. Široký odpovedal záporne. Gottwald zopakoval otázku a Široký aj druhýkrát odpovedal, že neexistuje.“*[337] Na to Gottwald ukončil další diskuzi.

Na PÚV KSS se 5. února 1949 rozvinula zajímavá debata. Pověřenec vnitra D. Okáli totiž na žádost Baštovanského referoval o špionáži, odbojových skupinách a v té souvislosti o mikrofilmu, který byl zadržen u protikomunistické skupiny Púčik a spol. a jenž obsahoval návod na rozpracování informační databáze o KSS. Mělo být zjištěno, jakou odezvu vyvolalo

---

[333] NA, f. ÚV KSČ, 02/1, sv. 2, a. j. 135 – *Schůze PÚV KSČ 18. 11. 1948.*

[334] VARTÍKOVÁ (ed.), Marta: *Komunistická strana...* s. 717 a 718.

[335] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 119 – *Július Ďuriš. Záznam o pohovoru dne 9. 10. 1963.* s. 18 a 19.

[336] Ukázka z Ďurišova vystoupení: *“(...) vývoj nejde tak rychle, jak by na Slovensku mohlo jít. Za první příčinu považuji nedůslednost ve vedení naší strany, pokud jde o prosazování pořádku na Slovensku v nejširším slova smyslu. Viděli jsme to v únoru min. roku, kdy jsem přišel na Slovensko, abychom tam udělali revoluční opatření. Viděl jsem, že pro některé vedoucí soudruhy to byl problém, na třídní záležitost, na vše národnostní, na zajištění státu, spějícího k socialismu, ale všechno to zklamalo na nějakou opatrnou základnu. Tyto a podobné věci jsem zjišťoval již dříve, sledují je po 4 roky a ještě za doby t. zv. Slovenského štátu i před tím. V poměru některých soudruhů k dělnické třídě, ke straně a k odborům je tento postoj patrný. (...) je již známé nacionální stanovisko, které zaujímají někteří slovenští soudruzi.“* NA, f. ÚV KSČ, 02/1, sv. 8, a. j. 157 – *Schůze předsednictva ÚV KSČ 13. 1. 1949.* s. 20 a 21.

[337] Takto Ďuriš obeznámil sovětského velvyslance. VOLOKITINA, Taťjana Vladimirovna a kolektiv: *Moskva i Vostočnaja Jevropa. Stanovlenije političeskich režimov sovetskogo tipa. 1949-1953. Očerki istorii.* Moskva 2002. s. 532. V oficiálním záznamu diskuze z PÚV KSČ o tom není zmínky. Srovnej Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky J. Ďuriše*. s. 735.

sloučení KSS a KSČ, kdo souhlasil a kdo nikoliv, kdo se dostal a nedostal do nového vedení strany, ale také *„kto patrí do skupiny strarej generácie 'Široký' a kto k mladej 'Husák'?“* Dále měly být sestaveny kádrové profily funkcionářů KSS, zjištěny skupiny v KSS, a která z nich zaujímá negativní vztah k SSSR. Následovala bohatá diskuze, kterou si selektivně přiblížíme:

Valachovič: *“(...) ako môže niekto z tých zaistených tvrdiť, že sú v predsedníctve strany prúdy. Toto je záhadné.“*

Púll: *„Ja sa necítim byť členom nijakého krídla v strane. Treba si povedať, ako na to ísť, aby bolo vidieť, že je tu jedna strana, s jednotným vedením a že nie sú tu žiadne špekulácie.“*

Husák se vyjádřil pro *„veľmi exemplárne tresty, lebo každý si to potom rozmyslí, keď vie, že hazarduje so svojou hlavou. (...) Sú tu reči o politických smeroch v strane. Nepriateľ sa snaží nás oslabiť, rozoštvať, rozložiť, to je prirodzená zbraň a nepriateľ ju bude používať. (...) Pred pár dňami som počul veľkú senzáciu: Husák chce odtrhnúť Slovensko a pripojiť ho k SSSR. To je v amerických novinách a to ide v balíkoch z Ameriky k nám. Môže to ovplyvniť našich ľudí. Tu nemám sám návrh, ako čeliť, okrem našej mlčanlivosti, ale uvažovať o tom musíme a poučovať sa tým. Poznatky ukazujú, že nepriateľ nás bude chcieť deliť. Sovietske skúsenosti nás učia, že vo vnútri strany môžu vyrásť nepriateľské skupiny a treba preto bdelosti a i medzi zodpovednými ľuďmi.“*

Novomeský: *„Už v 1943 roku, keď KSS bola v podzemí, už sa tvorily legendy o rôznych skupinách v strane. Beneš vtedy písal a zaujímal sa o komunistov. O skupinu Novomeský, Šmidke a pod. Priamo sa núkal názor na rôzne skupiny. Nejde o Londýn, ale naši odporcovia si vymysleli veci. V Prahe od veľmi vážneho súdruha som počul, že je v KSS viac skupín, dokonca o troch som počul. Široký, Husák, Šmidke. (...) Podľa ich rečí z Londýna, Gottwald je už v KSČ nula. Mohli by nás z toho nakoniec celkom znervózniť.“*

Bašťovanský: *„Otázka pomeru Čechov a Slovákov. Sú členovia predsedníctva, ktorí to zle vysvetľujú. Potom sa príde na také, že sa posudzuje podľa toho, ten patrí do toho alebo onoho krídla. (...) Zdá sa to smiešne, ale my mnoho vtipkujeme. V SSSR sa nevtipkuje o s. Stalinovi. Nemali by sme robiť vtipy, i keď sú to hlúposti. Nerobiť vtipy o funkcionároch v širšom kruhu, lebo sa z toho vyvodzujú určité uzávery.“*[338]

Široký: *„My máme skúsenosti s Juhosláviou. Vidíte, kam sa dostali, keď triednemu nepriateľovi sa podarilo vniknúť do juhoslovanskej kom. strany. (...) Chcú využiť česko-slovenský pomer v prospech amerického imperializmu. Ich zaujíma česko-slovenský pomer, hoci je to v medzinárodnej situácii bezvýznamná záležitosť. Aj Hitlera zaujímal česko-slovenský pomer. (...) predovšetkým my musíme vyvodiť zásadné závery: 1. Znovu si uvedomiť, že s nacionálnou myšlienkou si zahrávať nemôžeme. Vonkoncom nejde o nacionálnu vec, ale o vec socializmu.“* Dále Široký dlouze nabádal k ostražitosti.[339]

---

[338] Bašťovanský pravděpodobně narážel na L. Novomeského, s jehož odlehčujícími výroky nás seznamuje L. Holdoš: *„Na schůzích předsednictva Laco vždy dovedl žertovat. Když se například zahajovala první pětiletka, uvažovalo se o hlavním hesle propagandy. Poverenník informací Ondrej Pavlík navrhoval 'Z dvojročnice do päťročnice', což Novomeský komentoval: 'Celkom fajn, z pohádky do pohádky.' A následoval káravý úsměv Širokého a dominikánský vážné mračení Bašťovanského. Při jiné příležitosti – byla řeč o nějaké slovenské problematice – Laco prohodil: 'Nu, malý národ – velké svině.' (...) Nezapřel v sobě nikdy žertovnou hravost. Byl to prostě básník.“* BARTOŠEK, Karel: *Svědek Husákova procesu…* s. 110.

[339] SNA, f. ÚV KSS, k. 788 – Zasedání PÚV KSS od 4. 1. do 9. 12. 1949 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS 5. 2. 1949.* s. 1, 2,

Vyjadřování předešlých řečníků dozná znatelné obměny již po uplynutí 14 měsíců a oficiální diskurz bude mluvit o existenci dvou antagonistických skupin až do roku 1963.

Českoslovenští komunisté, poučení ze stalinských čistek z 30. let, se správně obávali, že by je případný monstrproces také mohl semlít, proto zpočátku souhlasili s čistkami jen proti níže postaveným straníkům. Taktika československých komunistů nevyšla.

Paralelně totiž probíhaly přípravy na politický monstrproces proti titoismu v Maďarsku, jenž měl přispět k odhalení rozsáhlé a provázané mezinárodní sítě buržoazních nacionalistů. Na jaře 1949 byla odhalena údajná protistátní buržoazně nacionalistická skupina včele s maďarským ministrem zahraničí László Rajkem. 30. května následovalo jeho zatčení. Vyšetřování probíhalo již od ledna. Československá StB udržovala s maďarským ministerstvem vnitra čím dál intenzivnější styk a byla o vyšetřování informována.

Na žádost maďarské strany vylákala StB ze Švýcarska do Prahy amerického levicového novináře Noela Fielda, jenž byl podezříván ze špionáže. Na apel generálního tajemníka Maďarské strany pracujících Mátyáse Rákosiho a generála Bělkina dal Gottwald příkaz k jeho zadržení a převozu do Maďarska. Rozkaz byl vykonán 11. května. Ve dnech 24. – 29. května se konal IX. sjezd KSČ. Ne náhodou se mezi příslušníky sovětské a maďarské delegace objevil Bělkin a maďarský ministr národní obrany Mihály Farkas, oba významně zapojení do příprav Rajkova procesu. Farkas se s československými orgány dohodl o výměně materiálů z vyšetřování. Poslední den na sjezd zavítal nečekaně důstojník maďarské bezpečnosti Szücs, jenž doporučoval v souvislosti s výpověďmi Fielda také zatčení jeho přítele, bývalého tajemníka klubu poslanců KSS a tehdejšího ředitele Čedoku Gejzy Pavlíka.[340] StB ho zatkla společně s manželkou ještě tentýž den. Pavlík byl pak zapůjčen k výslechu do Maďarska.[341] Na základě vynucených výpovědí Pavlíka, Fielda a bývalého jugoslávského vyslance v Budapešti Lazara Brankoviće vytvořila maďarská politická policie společně se sovětskými poradci konspirační konstrukci o mezinárodním charakteru trockistického spiknutí s centrem v Československu. Trockisté v koordinaci s Fieldem měli údajně proniknout na vedoucí místa v KSČ a ovlivňovat tak její politiku ve všech otázkách,

---

6, 7 a 11-15.

[340] Manželé Pavlíkovi byli 30. 6. 1949 převezeni zpátky do ČSR a umístěni ve věznici v Mladé Boleslavi. Pavlík své výpovědi odvolal s tím, že na něm byly vynuceny hrubým fyzickým násilím: bitím – pendrekem, rukama i zbraní, nedostatkem jídla a pití, sypáním soli do úst i vyhrožováním smrtí. Pracovníci StB se snažili, aby potvrdil své předešlé výpovědi z Maďarska a navíc nepravdivě informovali Gottwalda o Pavlíkově doznání. Po opětovné aplikaci fyzického násilí se Pavlík znovu podvolil. NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 23, a. j. 497 – Komise ÚV KSČ – *1962-1963. Zpráva Generální prokuratury a Nejvyššího soudu o provedené prověrce.* s. 133 a 134. Dne 29. 6. 1950 byl Pavlík odsouzen k 15 a jeho manželka k 10 letům vězení. Později byli oba rehabilitováni.

[341] KAPLAN, Karel: *Zpráva o zavraždění...* s. 51.

podporovat židovskou buržoazii a podněcovat nacionální spory. V tomto ohledu se hovořilo o nacionalistickém stanovisku G. Husáka.[342]

Také došlo k potvrzení předem připraveného seznamu zrádců a špionů sestaveného zejména z vedoucích soudruhů z bratrských zemí.[343] Jak konkrétně se na jeho vypracování podíleli sovětští poradci, není známo. Jisté je, že významně a prostřednictvím Maďarska.

Lazar Branković, spoluobžalovaný v Rajkově procesu, vypověděl před soudem 19. září 1949 o propojenosti Československa s Rankovićovou skupinou: *„Vím, že zvláště v Československu se pracovalo* [vyvíjela se špionážní a podvratná činnost] *velmi usilovně. Když jsem jednou mluvil s Rankovičem,*[344] *řekl mi, že v Československu se pracuje mnohem lépe než v Maďarsku. Dobře se pamatuji, že Rankovič řekl, že v Československu se Drndičovi*[345] *podařilo navázat dobré styky s Čechy a Slováky, kteří žili za války na západě – v Americe, v Anglii, ve Švýcarsku a ve Francii. Zvláště dobré styky navázal s těmi Čechy a Slováky, kteří za války sloužili v anglické armádě.“* Na otázku lidového prokurátora, zda se scházel s Drndićem, Branković odpověděl: *„Ano. Sešel jsem se s ním jednou v Bělehradě roku 1947. Ptal jsem se ho, jak pracuje v Československu. Řekl, že největší úspěchy měl na Slovensku, kde se opíral o slovenské nacionalisty a Hlinkovi gardisty. V Československu bylo mnoho lidí, kteří byli za války v Jugoslávii jako partyzáni. Drndič navázal i s nimi podobné spojení. Methody byly tytéž, jakých jsme používali zde v Maďarsku.“*[346] Takové teze z předem zinscenovaného procesu měly vyvolat nátlak na Prahu, aby úpěnlivěji hledala „československého Rajka“.

V Československu se sice zahájilo tažení proti titoismu, ale oficiální obvinění zatím nesahala do stranického vedení. Zato Rákosi vyvíjel značnou aktivitu. Již v září 1948 napsal Stalinovi o frakcionářství uvnitř KSS a referoval o Husákově skupině: *„V této frakci je Clementis, Novomeský a celá slovenská inteligence a studenstvo. Frakce má ostrý nacionalistický, antisemitský a antičeský charakter.“*[347] A 3. září následujícího roku napsal dopis i Gottwaldovi, ve kterém ho obeznámil o dosavadních výsledcích z vyšetřování Rajkova případu, a upozornil, že v obžalobě se vyskytla jména československých stranických

[342] VOREL (eds.), Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena: *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech. Díl I.* Praha 2003. s. 231.

[343] Tamtéž. s. 185 a 186.

[344] Aleksandar Ranković byl představitelem jugoslávských bezpečnostních složek a blízkým spolupracovníkem Tita.

[345] Drndić byl náměstek vojenského attaché v Praze a zároveň hlavní resident jugoslávské tajné policie.

[346] *László Rajk a jeho společníci před lidovým soudem.* Praha 1949. s. 131 a 132.

[347] MURAŠKO (eds.), Galina Pavlovna a kolektiv: *Vostočnaja Jevropa v dokumentach rossijskich archivov 1944-1953 gg. Tom II. 1949-1953 gg.* Moskva - Novosibirsk 1998. s. 331. Dokument č. 108. Převzato z BARNOVSKÝ, Michal: *Proces s takzvanými…* s. 161.

funkcionářů, kteří se zapojili do špionážní a zrádcovské sítě. Žádal jejich zatčení. Jako nátlak mělo sloužit konstatování, že v připravovaném procesu s Rajkem budou zveřejněny špionážní spojení na československé funkcionáře.[348] Se jmenným seznamem byl Stalin obeznámen již 22. července.[349] Vedení KSČ jmenovalo tříčlennou skupinu (Ladislav Kopřiva, Karel Šváb, Jindřich Veselý), která měla tento seznam prošetřit. Nezjistila ovšem nic podezřelého. Obvinění nešla dokázat. Neúspěchy v odhalování československého křídla mezinárodního spiknutí postupně zesilovaly vnější nespokojenost. Začínala se objevovat kritika[350] a podezření, že se v Praze podceňuje nebezpečí a vedoucí místa nemají zájem v odhalování nepřátel. Popíchnutý Gottwald zareagoval vysláním svých lidí do Budapešti a Varšavy, aby zjistili podrobnosti, které by urychlily odhalení vnitřních nepřátel. Do Maďarska 7. září odcestoval Karel Šváb s Otou Krajňákem.[351] Setkali se s tamějšími vedoucími představiteli včetně Rákosiho a s generálem Bělkinem, který zastával velitelský post sovětské zpravodajské služby pro středoevropskou oblast a řídil Rajkův proces. 12. a 13. září jednal ve Varšavě s vedoucími politickými a bezpečnostními pracovníky z Polska velitel československé Stb Jindřich Veselý. Výsledkem cest bylo všeobecné znepokojení z nedostatečně řešené situace v ČSR a doporučení vyžádat si na pomoc sovětské poradce.[352] A skutečně – 16. září 1949 Gottwald a Slánský pod vnějším tlakem odeslali telegram s žádostí o poskytnutí poradců: *„Současně s odhalením zrádcovské kliky Rajka v Maďarsku byly zjištěny některé její styky v Československu. Prosíme ÚV VKS(b) o vyslání několika odborníků, kterým jsou výsledky soudního vyšetřování v Maďarsku známy, a kteří by nám pomohli provést vyšetřování v této věci.“*[353] Moskva přirozeně vyhověla a koncem září se sovětští poradci Makarov a Lichačev, kteří se „osvědčili“ v Maďarsku a Bulharsku, dostavili do Československa. Jejich příchodem se započala nová etapa.

---

[348] KAPLAN, Karel: *Zamyšlení nad politickými procesy.* In: *Nová mysl* č. 6 z roku 1968. s. 788.

[349] Seznam obsahoval 65 jmen: Vladimír Clementis, Artur London, Gustáv Husák, Ladislav Novomeský, Eduard Friš, Ivan Horváth, Michal Falťan, František Zupka, Ladislav Holdoš, Václav Nosek, Vilém Nový, Eugen Löbl, Otto Šling, Koloman Moškovič, Július Bránik, Ludvík Frejka, Vítězslav Fuchs, Josef Goldmann, Eduard Goldstücker, Vavro Hajdů, Bedřich Hájek, Anežka Hodinová, Bohuslav Laštovička, Ervín Polák, Rudolf Slánský, Jindřich–Gríša Spurný, Josef Valo, A. Zmrhal, Štefan Rais aj. VOREL (eds.), Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena: *Československá justice v letech 1948–1953…* s. 232 a 233. Většina jmenovaných byla posléze perzekuována v politických procesech.

[350] Například Široký řekl na účet proběhlých oslav SNP: *„(...) v prípravách sme nevideli ostrý boj proti nacionalizmu. V rečiach jedine Bašťovanský sa toho dotkol (...) Hovoril o tom zástupca SSSR a nie Slovák. Taký nedostatok tu je. Mali sme vystupňovať boj proti titovskej klike, proti buržoáznemu nacionalizmu.“* SNA, f. ÚV KSS, k. 788 – Zasedání PÚV KSS od 4. 1. do 9. 12. 1949 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS 3. 9. 1949.* s. 13.

[351] O cestě do Maďarska viz NA, f. ÚV KSČ 03/10, sv. 27, a. j. 273 – *Záznam o pohovoru s O. Krajňákem ze 4. 10. 1963 v komisi pro přezkoumání IX. sjezdu KSS.* s. 70-74.

[352] Sověti se pokoušeli přimět československé funkcionáře již od léta 1949, aby požádali o vyslání poradců, ale narazili na Slánského nesouhlas, což mu bylo přičteno k ostatním obviněním v době, kdy s ním samotným byl veden politický proces.

[353] KAPLAN, Karel: *Sovětští poradci v Československu 1949-1956.* Praha 1993. s. 18 a 19.

Českoslovenští činitelé k sovětským odborníkům vzhlíželi s téměř nábožnou úctou a jejich rady, domněnky a názory přijímali, jako by je dával sám Stalin. Bez jejich zavazujícího stanoviska se neobešel ani předseda strany a prezident Gottwald. Hlavním úkolem sovětských poradců bylo odhalit „československého Rajka“. Za tím účelem zavedla do činnosti StB sovětský způsob řízení a vnesla sovětskou praxi, což znamenalo, že k dosavadním nezákonným vyšetřovacím metodám přibyly další. Sovětští odborníci kritizovali dosavadní práci StB pro přílišnou měkkost, proto různě zdokonalovali psychické a fyzické týrání.[354] Realná fakta různě překrucovali a interpretovali tak, aby zapadla do předem připrevené teorie spiknutí. Stěžejním cílem bylo nekompromisně splnit politické zadání Kremlu. Pracovní praktiky poradců byly postupně přejímány jako osvědčené sovětské zkušenosti, až nakonec v činnosti StB nadlouho zdomácněly. Jejich „preciznost“ poznal doslova na vlastní kůži i Husák.

Sovětští poradci Lichačev a Makarov hned po příjezdu vyvíjeli zvýšené úsilí. Pokoušeli se 27. září 1949 přesvědčit Gottwalda o nutnosti prověřit celou řadu podezřelých funkcionářů ze stranického vedení. Předně hovořili o Vladimíru Clemantisovi. Předseda KSČ takové nařčení rozhodně odmítl: *„(...) za úplně vyloučené pokládám, aby do špionáže byli zapojeni českoslovenští ministři!“* Bránil se. Následně uvedl přesvědčení, že žádný československý Rajk není. *„I když – připustil – na střední úrovni státního a stranického aparátu nepřátelé přirozeně být mohou.“*[355] Dle dokumentů sovětští diplomaté sondovali ohledně podezřelých osob u některých dalších československých stranických funkcionářů. Překvapí nás, že většina aktérů včetně Širokého nejprve zaujala ryze Gottwaldovskou linii. Husák měl údajně odmítnout dělat proti Širokému trojského koně.[356] Karol Šmidke v rozhovoru s generálním konzulem SSSR v Bratislavě N. G. Novikovem 4. října 1949 prohlásil, že *„medzi slovenskými komunistami musia byť ľudia, ktorí boli v spojení s maďarskými zradcami.“* A v té souvislosti vzpomínal, že v roce 1939 Vilém Nový a Eduard Friš udržovali kontakty s Fieldem.[357] Dost možná právě Šmidkeho výřečnosti vyšetřovatelé později zneužili.

---

[354] Zavedli nepřetržité výslechy, několikadenní a noční, zákaz sezení v cele, neustálé pochodování vyšetřovaného a v krátkých intervalech pravidelně přerušovaný spánek. Dále zavedli sovětskou výrobní technologii politických procesů. Výslechové protokoly byly sestaveny předem, vyšetřovatelé vypracovali otázky a sami si na ně odpovídali. Pak měli za úkol, aby vyslýchaný s tímto materiálem souhlasil a podepsal ho. Obžalovaný se také připravoval na soudní přelíčení, seznámil se předem s otázkami, které budou u soudu kladeny, a nazpaměť se naučil na ně odpovídat. Běžně se pracovalo s neověřenými důkazy. Tamtéž. s. 20 a 21.

[355] PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín: *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu.* Praha 2008. s. 237 a 238.

[356] BARTOŠEK, Karel: *Svědek Husákova procesu…* s. 113.

[357] MURAŠKO (eds.), Galina Pavlovna a kolektiv: *Vostočnaja Jevropa v dokumentach rossijskich archivov…* Dokument č. 77. s. 244.

V červnu 1949 zřídil Gottwald zvláštní komisi T složenou z pracovníků stranického aparátu i StB, která měla za úkol prověřit některé významné straníky. Například Clementise a dokonce i ministra vnitra Václava Noska. V říjnu 1949 komise zřídila zvláštní oddělení pro odhalování nepřátel v KSČ v rezortu Bezpečnosti (oddělení IIa, od počátku roku 1950 sektor IIa), které nepodléhalo ministerstvu vnitra, nýbrž bylo pouze usměrňováno Slánským. Oficiálně spadalo pod skupinu BAa (vnitřní státní bezpečnost). Jednalo se však o samostatný pracovní úsek, který vedl Karel Šváb. Dominantní postavení zde měli čerstvě přicestovalí sovětští poradci. Pracovní pozici zde nalezl i později nechvalně známý vyšetřovatel Bohumil Doubek. Nový útvar vyhodnocoval protokoly zatčených osob (Hložková, Pavlík aj.) či materiály spjaté s vyšetřováním Rajka, konal další výslechy a udržoval styky s bezpečnostními orgány ze Slovenska a okolních spřátelených zemí. Již na přelomu let 1949/1950 se nový útvar reorganizoval, a tak vznikl pod vedením Oldřicha Buriana samostatný referát, který se zabýval buržoazními nacionalisty. Zde se vytěžovaly protokoly z výslechu Hložkové a soustřeďovaly poznatky na Husáka, Novomeského, Clementise, Šmidkeho a další osoby.[358]

Obdobný útvar vznikl po poradě Širokého, Švába a vedoucího kádrového oddělení ÚV KSČ Ladislava Kopřivy i na Slovensku 10. října,[359] kde ho měl na starosti bezpečnostní pracovník Teodor Baláž, který obdržel od Švába rozpis činností, mezi kterými se nalézalo i sledování otázky buržoazního nacionalismu.

Stranické spojení s Prahou zabezpečoval bezpečnostní referent ÚV KSS Oskar Valášek. Prvotní úlohou bylo sledovat Šmidkeho, tehdejšího předsedu SNR. Poradce Lichačev v říjnu přicestoval do Bratislavy a žádal od Baláže kompromitující materiály na Kolomana Moškoviče,[360] což mělo v budoucnu posloužit proti slovenským buržoazním nacionalistům. Sovětský poradce také vedl dehonestující narážky na Širokého.[361]

16. až 19. listopadu 1949 proběhlo v Budapešti zasedání Kominformy, na kterém byla přijata nová rezoluce o Jugoslávii. Komunistická strana Jugoslávie byla označena za agenturu imperialismu a za úhlavního nepřítele byl vyhlášen buržoazní nacionalismus. Rezoluce vyzývala komunistické strany k ostražitosti, odhalování a odstraňování agentů imperialismu a

---

[358] VOREL (eds.), Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena: *Československá justice v letech 1948–1953…* s. 241. Také čerpáno z DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945-1953. (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek).* Praha 2007. s. 153-155.

[359] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 13, a. j. 231 – *I. varianta. Období po únoru 1948. Opis záznamu o rozhovoru mezi Širokým, Kopřivou a Švábem z 10. 10. 1949 v Černínském paláci.* s. 152. a153.

[360] Baláž o setkání napsal svědectví: *„Hovoril mi doslova: Na tohto človeka potrebujem materiál ako soľ. (...) Čo vám toľko záleží na tomto 'jevrejskom govne'?(...) Na koho mi dodáte materiál, toho dám rozpracovať. Ale skúmať, kde ste ho vzali, - to nebudem. (...) Mňa sem poslali na to, aby som krútil krky. (...) A radšej vykrútim stopäťdesiat krkov, než by mali vykrútiť môj vlastný.“* NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 2 – *Záležitosť T. Baláža, jeho poznatky z r. 1949 a ďalších.* s. 16.

[361] Tamtéž. s. 17.

buržoazněnacionalistických živlů z vlastních řad, ať by se jakkoliv maskovali. Rovněž konstatovala, že vůdčím problémem je titovská agentura v Československu. PÚV KSČ plně přistoupilo na teze Kominformy. 5. prosince vzalo na vědomí Kopřivovu zprávu: *„Dějinné zkušenosti VKS(b), rezoluce Informačního byra a procesy v Budapešti a Sofii, jsou dobrou politickou školou pro naši masovou stranu. Proto stranická legitimace nemůže být jediným osvědčením spolehlivosti a oddanosti k lidově demokratickému řádu. (...) My právě na poměru k Sovětskému svazu prověřujeme oddanost proletářského internacionalismu (...). KSČ musí ještě důsledněji bojovat s nacionalismem jako ideou třídního nepřítele.“* Takto promluvil Slánský na poradě krajských tajemníků 8. prosince 1949: *„Nemůžeme se spokojit s tím, že nemáme Rajka nebo Kostova, máme jich nasazeno dost. (...) Musíme vědět, že jsme zdaleka ještě neodkryli a neodhalili celou síť agentů v našich řadách a státním a hospodářském aparátě. (...). (...) je třeba dělat mnohem bdělejší kádrovou politiku. Dívat se na minulost každého člena, zejména na temná místa v jeho minulosti. Tady je poučný případ Rajka a ostatních (Španělsko, Švýcarsko, vězení atd.). Objasnit všechna taková temná místa u každého člena, dívat se na jeho život, jestli nežije dvojím životem.“*[362]

Gottwald, aby ukázal dobrou vůli, dal ke konci listopadu „alespoň“ souhlas s vazbou šéfredaktora *Rudého práva* Viléma Nového,[363] náměstka zahraničního obchodu Eugena Löbla,[364] náčelníka československé vojenské mise v Berlíně Václava Palečka a Ernesta Otty, osobního tajemníka pověřence školství Novomeského. Začátkem ledna 1950 k nim ještě přibyl Theodor Florin, Clementisův osobní tajemník. Ty následně nutila StB v součinnosti se sovětskými poradci k výpovědím, které měly zapadat do připraveného schématu.

Konstruktéři nepřátelské sítě totiž vymysleli koncepci slovenského buržoazního nacionalismu. Dle vyšetřovatele Doubka *„vznikla teorie, že Rajka je třeba hledat mezi Slováky, kteří měli do Maďarska blíže a měli také užší styky s Maďary. Bylo argumentováno i výpověďmi některých vyšetřovaných v souvislosti s Rajkem i výpovědí Fieldovou, že měli své*

[362] KAPLAN, Karel: *Zamyšlení nad politickými procesy.* In: *Nová mysl* č. 7 z roku 1968. s. 912-914.

[363] Ze zprávy určené ministru vnitra R. Barákovi z 8. 3. 1954 vyplývá, že Nový velmi ochotně s vyšetřujícími orgány spolupracoval, a byl tak využíván proti ostatním obviněným, což posloužilo jako argument k jeho podmíněnému propuštění z vězení v témže roce. NA, f. ÚV KSČ, 02/5 – *Politický sekretariát ÚV KSČ 1951-1954, sv. 79, a. j. 205, bod 18*. Husák se měl vyjádřit v roce 1963: *„(...) jen to* [falešné výpovědi] *nikdy neprominu té svini Vilému Novému.“* BARTOŠEK, Karel: *Svědek Husákova procesu…* s. 113.

[364] Löbl vzpomíná na měnící se obvinění: *„V druhej polovici decembra som sa stal slovenským buržoáznym nacionalistom. Bol som členom vedenia slovenskej buržoázno-nacionalistickej frakcie. Vedúcim bol Clementis a členmi vedenia boli Novomeský, Husák a ja. (...) Asi v marci 1951 som prestal byť slovenským buržoáznym nacionalistom. Stal som sa kozmopolitom židovsko-buržoázneho pôvodu (...).“* LÖBL, Eugen: *Svedectvo o procese...* s. 56.

sítě na Slovensku.“[365] Slovenský buržoazní nacionalismus byl spatřován v prvé řadě v protičeských a protičeskoslovenských a až poté také v protisovětských projevech.[366]

Vyšetřování bylo orientováno k získání kompromitujících materiálů na slovenské funkcionáře. Podle vyšetřovatele Doubka a Kohoutka byl takový materiál předkládán a výslechem potvrzen již uvězněným zaměstnancem ministerstva zahraničních věcí Evženem Klingerem, levicovým intelektuálem Závišem Kalandrou**,** Löblem, Novým a zejména Hložkovou. Jejich protokoly pak ještě upravovali sovětští poradci, kteří se speciálně zaměřili na Löbla a na bývalého diplomata Jaromíra Kopeckého, jenž byl zajištěn 8. srpna 1949, a který vypovídal v Rajkově případu. Do Ruzyňské věznice byl také převeden Alexander Mach, aby vypovídal proti Husákovi a Novomeskému:[367] *„(...) ja som od januára 1950 počúval o nich ako o zradcoch, zločincoch, agentoch. Celkom vážne sa ma pýtali, ako často chodieval za mnou do Leopoldova Novomeský (...). Vraj presne deväť ráz bol za mnou a dával som mu rady, na koho sa obrátiť doma i v zahraničí, pokyny, ako odtrhnúť Slovensko. A referent sa čudoval: - Veď vám to nemôže škodiť, keď podpíšete. Čo ich bránite? A vlastne práve tým, že ich bránite, dokazujete, ako vám na nich záleží,“*[368] píše Mach ve svých pamětech. V dodatcích vyšetřujícího zápisu o výpovědích z ledna 1950 se poprvé objevilo jméno Husáka, který byl společně s Novomeským charakterizován jako nacionalista. Při výslechu 13. ledna 1950 musel E. Otto souvisle a podrobně mluvit o jejich politické činnosti a vlastnostech. Z výslechu vyplynulo, že se na jaře 1949 proslýchalo o Husákově a Novomeského přesunu do funkcí ministrů či vyslanců. Husák však měl odmítnout. Na nic, co by informaci potvrzovalo, jsem během svého bádání nenarazil. Navíc duševně narušený Otto vypověděl o třech uskupeních v KSS. Jedné židovské – včele s Širokým, orientující se na Slánského, druhé národní – včele s Husákem, kooperující s Gottwaldem (do ní byli zařazeni Novomeský, Rašla, Lipka, Friš, Púll, Falťan, Šimovič, Šoltész, M. Horváth, Pavlík) a třetí nevyhraněné (Šmidke, Bacílek a Zupka). Uvědomíme-li si, že v té době rovněž vrcholila kampaň proti sionismu (ve skutečnosti antisemitismu), je zřejmý úmysl sovětských poradců mít v záloze výpovědi proti všem významným československým soudruhům.

Vyšetřovatelé přišli s tvrzením, že zadržené osoby se přiznaly a navíc vypovídaly o činnosti *„buržoasně-nacionalistické spiklenecké skupiny, organizované Vladem Clementisem,*

---

[365] KAPLAN (ed.), Karel: *Stb o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka.* Praha 2002. s. 57.

[366] KAPLAN, Karel: *Zpráva o zavraždění…* s. 83.

[367] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 33, a. j. 519 – *Zpráva generálního prokurátora a předsedy Nejvyššího soudu z 8. 11. 1962 o přezkoumání trestné věci proti slovenským buržoazním nacionalistům (Gustáv Husák a spol.).* s. 12 a13.

[368] MACH, Alexander: *Z ďalekých ciest...* s. 228. Bývalý ministr vnitra Slovenského státu byl odsouzen po válce k 30 letům žaláře. Všeobecně se ovšem očekával trest smrti. To vyvolalo spekulace, že se jednalo o revanš ze strany slovenských komunistů, nad kterými držel ochrannou ruku, když na Slovensku ministroval.

jejíž členové vyvíjejí nepřátelskou činnost proti Komunistické straně Československa a proti vládě, přičemž si kladou za cíl vymanit Československo ze spojenectví se Sovětským svazem a připojit je k západnímu imperialistickému bloku.“ Šváb s vědomím Širokého vydal rozkaz Balážovi *„rozpracovať prípad Husáka, Novomeského, Rašlu a ďalších nacionalistov.“*[369]

Baláž s Valáškem začali hledat na Husáka kompromitující materiály. Zaměřili se na věci spojené s Husákovou cestou na Ukrajinu z roku 1941 a procházeli slovenský tisk, ale nenašli nic závadného. Baláž osobně zpravil Husáka o šetření kolem jeho osoby a požádal o informace o cestě na Ukrajinu.[370] Později byl zase hledán materiál ve spojitosti s Alexandrem Machem.[371] V souvislosti se Šmidkem se koncipovala obvinění z frakční činnosti a z koncepce vlastenecké fronty, kterou propagoval v minulosti. Kvůli tomu byl dán příkaz k rozpracování také jeho osoby, na čemž se horlivě podílel Jozef Lietavec.[372]

Existence nových útvarů na odhalování nepřátel uvnitř KSČ byla přísně utajená a získané informace o vedoucích komunistických funkcionářích proudily občas k Balážovi, Bašťovanskému a Valáškovi, ale hlavně Švábovi a Širokému, v jehož bratislavském bytě[373] se někdy projednávaly jednotlivé případy. K úloze Širokého ve vyšetřovácí praxi se vyjádřil Valášek: *„(...) podľa príkazu s. Širokého každý príkaz s. Švába treba považovať za príkaz s. Širokého. (...) bez súhlasu Širokého sa žiadny prípad nemohol realizovať. (...) bez jeho vedomia nesmel byť na Slovensku nikto prešetrovaný.“* Valášek také uvedl, že Široký dostával svodky z výslechů.[374] Na bratislavských poradách dával Široký, ale například i Bašťovanský otevřeně najevo své názory na Husáka. Přímý účastník Baláž vypověděl, že Široký měl mít *„velmi ostré výhrady proti Husákovi. (...) Trval na tom, že buržoazní nacionalismus, to je Husák, Novomeský, Šmidke. (...) poté jmenoval další – Šoltéze, Pavlíka, Faltana, ovšem jako hlavního Husáka.“*[375] *„Jeho vzťah k Husákovi nebol nikdy dobrý. (...) Vždy, keď hovoril o Husákovi, hovorí s istým opovrhnutím a isto nenávisťou. (...) povedal: 'Som ochotný teba ako mladého človeka tolerovať, ale rozhodne nie Husáka a celú jeho spoločnosť. ' (...) On ešte*

---

[369] PEŠEK, Jan: *Centralizmus po straníckej línii. Vzťah vedenia KSČ a KSS po februári 1948.* In: *Česko-slovenská historická ročenka 1998.* Brno 1998. s. 43.

[370] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 2 – *Záznam z pohovoru dne 27. srpna 1963*. s. 3.

[371] Tamtéž. s. 9.

[372] Dle jedné vyšetřovací zprávy se měli bratři Jozef a František Hagarovi, František Mišeje, L. Patorčev a jiní soudruzi s partyzánskou pověstí na srazu Hornonitranské partyzánské brigády v Prievidzi v roce 1949 domluvit, že manifestačně navrhnou na předsedu KSS Šmidkeho. Lietavec, který se zasedání účastnil, to oznámil Širokému. Na jeho příkaz byli dotyční zajištěni a eskortováni do Prahy, kde u nich prokázali sympatie k jugoslávské vlastenecké frontě a úloze partyzánů ve veřejném životě v Jugoslávii. Ale jinak se nic nepotvrdilo. Patorčev měl během šetření spáchat sebevraždu a ostatní byli propuštěni. Boj proti partyzánům nabral nových rozměrů v polovině roku 1950 v procesu s partyzánským velitelem Viliamem Žingorem. NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 13, a. j. 231 – *I. varianta. Období po únoru 1948*. s. 44 a 45.

[373] Do bratislavského bytu zajížděl Široký v sobotu a někdy i v týdnu. Bydlel tam Ilčík a poté Baláž.

[374] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 61 – *Stenografický záznam z pohovoru s O. Valáškem na ÚV KSS z 8. 11. 1963*. s. 2 a 6.

[375] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 2 – *Záznam z pohovoru dne 27. srpna 1963*. s. 2 a 4.

predtým než bolo to oddelenie zriadené, on sa ma už vtedy snažil naviesť proti tzv. buržoáznym nacionalistom (...). On keď mal niekoho v žalúdku, on nikomu neodpustil.“[376] Rudolf Viktorín Balážovy výpovědi podpořil svědectvím, jak Široký reagoval po sebekritice Husáka a Novomeského: *„Ja ich roztrhnem, rozdrvím, zničím, tí nesmú byť vo svojej koži!“*[377] Pro větší zpestření předložil Baláž navíc ještě jednu příhodu: *„Bolo to v čase, keď sa pripravoval na vydanie kniha 'Súdruh Široký vo fotografií', ktorej redigovanie si prevádzal z väčšej časti sám s. Široký. (...) V tejto veci došiel za s. Širokým do bytu Bašťovanský a veľmi dotknute, priamo s ľútosťou v hlase začal poukazovať ako nevhodne boli vybrané do tejto knihy fotografie, hovoriac: (...) 'To je svinstvo, ako vybrali tie fotografie! To je úmyselne, aby vedľa Teba boli len tí mizerní buržoázni nacionalisti'. (...) No tu pozri.... Falťan, čo má ten vedľa Teba čo robiť... dokonca Husák, to je naozaj svinstvo (...). Potom sa dohodli spolu so s. Širokým, že sa musia vyhľadať iné fotografie a keď sa nenájde dosť vhodných fotografií, na ktorých je s. Široký so svojimi najbližšími t. j. Bašťovanským a Moškom, že sa takéto fotografie narobia.“*[378] U takto barvitých výpovědí se nesmí zapomínat, že záznam byl pořízen s osobami, které měly zájem přesunout odpovědnost za trestné konání na jiné, a Široký se k tomu dozajista hodil. Vždyť v roce 1963 byl již v nemilosti u Antonína Novotného, který ho odstavil po 10 letech z funkce předsedy vlády. Přesto můžeme konstatovat, že silná animozita u Širokého vůči Husákovi a dalším funkcionářům skutečně existovala, i když lze skutečnost těžce vypozorovat z oficiálních záznamů – například protokolů PÚV KSS.[379] Avšak Širokého podíl v celé kauze byl složitější. Přikláním se k názoru Karla Kaplana: *„Ve skutečnosti byl Široký vystrašen Rajkovým procesem stejně, ne-li ještě víc než Husák. Nevylučoval, že Brankovova zmínka o slovenských nacionalistech je namířena i proti němu, předsedovi KSS. Připomeneme-li si ještě Lichačovův výrok o Širokém, který vyslovil před Balážem, a také fakt, že někteří slovenští komunisté (např. Ernest Otto) byli vyslýcháni hlavně kvůli němu, nebyly jeho obavy bezdůvodné. A právě toto poznání a strach vyprovokovaly Širokého k nadměrné iniciativě v politickém a bezpečnostním tažení*

---

[376] Tamtéž – *Záznam z pohovoru s T. Balážem, O. Valáškem, R. Viktorínem dne 1. 10. 1963*. s. 31, 44 a 45.

[377] Tamtéž. s. 44.

[378] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 2 – *Záležitost T. Baláže, jeho poznatky z r. 1949 a další*. s. 37. Kniha fotografií nakonec vyšla bez jediného detailnějšího snímku s Husákem. Naopak vedle Širokého se dostalo prostoru samozřejmě Gottwaldovi, ale také Ďurišovi, Bašťovanskému, Moškovi a Zápotockému. *Viliam Široký ve fotografii*. Bratislava 1950.

[379] Z protokolů z let 1945-1949 (včetně) se mi podařilo nalézt jen jeden osobnější záznam, kdy Široký mluvil k oslavám Dnů sovětsko-československého přátelství: *„Ja, myslím, že predovšetkým si treba uvedomiť, že akcia Dní čsl. sovietskeho priateľstva a získavania nových členov nie je akcia jednej masovej organizácie a tým menej jednoho* [sic] *človeka. Husáka* [Husák byl předseda Svazu československo-sovětského přátelství na Slovensku].“ SNA, f. ÚV KSS 1949, k. 792, a. j. 28 – Zápisy ze zasedaní PÚV KSS červen – prosinec 1949 – *Protokol ze zasedaní PÚV KSS 21. 10. 1949*. s. 4. Ale tato skutečnost může být způsobena jen tím, že se osobnější narážky mezi členy předsednictva písemně nezaznamenávaly. Vůbec protokoly ze zasedání jak PÚV KSS, tak KSČ se zdají být ne zcela přesné v konfrontaci s jinými prameny – například pamětmi přímých účastníků.

proti jeho odpůrcům. Byla to aktivita sebezáchrany, vedená podle zásady, které se naučil v Kominterně: aby nebyl pokládán za nositele nacionalismu on, musí nastrčit někoho jiného. A v tomto zápase 'kdo s koho' uplatnil Široký plně svou mocenskou převahu."[380] Široký svou taktiku aktivoval někdy koncem roku 1949[381] a záměr mu vyšel. Vyvaroval se tak role obviněného a namísto toho byl po dlouhou dobu prezentován jako odhalitel a velký bojovník proti buržoaznímu nacionalismu na Slovensku.[382]

Karel Šváb v součinnosti se sovětskými poradci 11. ledna 1950 vypracoval zprávu s názvem *Poznatky o vedoucích funkcionářích.* Jednalo se o narychlo sestavený soupis podezření proti celé řadě straníků, kteří se následně povětšinou nedostali do soukolí procesů. Na Gottwalda zpráva příliš nezapůsobila. A tak její autoři zahájili tvorbu kvalitnějšího dokumentu.

Dopisem z 11. ledna požádal Šváb Oldřicha Papeže z evidenčního oddělení ÚV KSČ o sdělení veškerých poznatků na 11 slovenských soudruhů (Husák, Novomeský, Šmidke, Bezek, Rašla, Bránik, Šoltész, Púll, Poničana, Falťana a Daniel Okáli). Papež odeslal celkem 21 spisů následující den.[383] Vyšetřovatelé znovu cíleně vyslýchali již zadržené osoby, kterých se na těchto 11 komunitů ptali.

V lednu 1950 Rákosi obeznámil Sověty o spojení některých československých ministrů s anglickou zpravodajskou rozvědkou. V té době si poradci opakovaně stěžovali do Moskvy na pasivní přístup československých soudruhů a připojili ke svým výtkám i jmenný seznam, který obsahoval *„osoby nepřátelské demokratickému Československu a Sovětskému svazu, osoby spojené s anglo-americkými skupinami (...).“* Na prvním místě opětovně figuroval Vladimír Clementis a mezi dalšími jmény se také vyskytl Ladislav Novomeský a Gustáv Husák.[384]

Spouštěčem se stala *Zpráva o výsledku šetření straně nepřátelských zjevů na Slovensku* z 8. března 1950, kterou vyhotovil Karel Šváb v součinnosti se sovětskými poradci a Širokým. Zpráva hovořila o buržoazních nacionalistech ve vedení ÚV KSČ. Jelikož se jedná

---

[380] KAPLAN, Karel: *Zpráva o zavraždění…* s. 81.

[381] Ještě v září 1949 se Široký v rozhovoru se sovětským velvyslancem M. A. Silinem vyjádřil, že *„Rajk nemohol mať nejaké zvláštne styky s československými súdruhmi a že v Československu podobný prípad neprichádza do úvahy*.“ Archiv zahraniční politiky Ruské federace, f. 0138, opis 30, papka 159, delo 6. s. 129. Převzato BARNOVSKÝ, Michal: *Proces s takzvanými slovenskými buržoáznymi nacionalistami…* s. 162. Přibližně ve stejnou dobu a ve stejné věci Široký *„říkal, že to u nás není, že se to zveličuje, že máme stranu čistou.“* Potvrzuje Oto Krajňák. NA, f. ÚV KSČ 03/10, sv. 27, a. j. 273 – *Záznam o pohovoru s O. Krajňákem ze 4. 10. 1963 v komisi pro přezkoumání IX. Sjezdu KSS.* s. 74.

[382] Viz například projevy předních funkcionářů KSČ In: *K päťdesiatym narodeninám súdruha Viliama Širokého*. Bratislava 1952.

[383] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 9, a. j. 197 – *Žádost K. Švába o zaslání poznatků k některým slovenským funkcionářům*. s. 1-5. Při vyšetřování byly využívány i předešlé výpovědí Viery Hložkové, Alexandra Macha, Jána Ursínyho, partyzánů a *protistátní skupiny A. Púčik a spol*.

[384] PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín: *Alexej Čepička…* s. 238.

o důležitý produkt StB, který se stal základem oficiálního obvinění nejen proti Husákovi pro další léta, podrobněji si ho rozebereme. Mluvilo se zde v různých modifikacích o *Clementisově skupině/klice* (*Clementis, Novomeský, Husák a spol.* či *Clementis, Novomeský a spol.*). Počátky slovenského buržoazního nacionalismu byly viděny již v éře první republiky a v protagonistech z okruhu časopisu DAV a Šíp. *„Pro skupinu 'DAV' je charakteristická skutečnost, že její členové – až na výjimky – pocházejí z maloměšťáckých nebo měšťáckých, povětšinou evangelických rodin, jsou doktory práv s pozdější vlastní advokátní praxí. (JUDr. CLEMENTIS, JUDr. PONIČAN, JUDr. OKÁLI, JUDr. FRIŠ, JUDr. HUSÁK, JUDr. FALŤAN, JUDr. PULL, JUDr. BEZEK). V tomto sociálním složení skupiny lze hledat kořeny nedostatků a chyb, které se projevily v její práci (...). A tak 'davisté' nemajíce každodenní styk s masovým revolučním hnutím, jsou tím více vystaveni vlivům prostředí, z něhož pocházejí (...). Právě z tohoto prostředí slovenské měšťácké inteligence pronikaly mezi davisty nacionalistické tendence, vůči nimž 'davisté' nezůstaly imunní. S posic internacionalismu sklouzají často na nacionální posice protičeského boje, aniž by dostatečně zdůrazňovali, která třída je nositelem národnostního útlaku Slováků, nutnost společného boje s českou dělnickou třídou proti společnému nepříteli a o roli KSČ v boji proti národnostnímu útisku.“*[385] K doložení tvrzení se využilo nejrůznějších výňatků a výpovědí, například Alexandra Macha, Záviše Kalandry či Eugena Löbla, jehož slova o střetu Širokého s Clementisem si uvedeme: *„Pamatuji si zejména na příklad, kdy ŠIROKÝ vytýkal CLEMENTISOVI a jeho skupině, že tvoří nacionalistickou frakci a staví se proti linii strany. Tehdy CLEMENTIS přede mnou a dalšími se vyjádřil, že ŠIROKÝ jako Maďar, nesnáší vystoupení pravých slovenských komunistů.“*[386] Zpráva dále kriticky hodnotila působení národně orientovaných slovenských komunistů v době Slovenského státu. *„(...) většina členů bývalé skupiny 'DAV' zůstala za okupace v t. zv. Slovenském štátě, nikoliv však proto, aby bojovala proti fašismu, nýbrž aby se nové situaci co nejlépe přizpůsobila a aby si uspořádala co nejpohodlnější svůj život.“* Za důkaz tvrzení se u Husáka uvádí: *„provozoval nerušeně svoji advokátní kancelář a zastupoval německou speditérskou firmu Schenker. O této firmě je známo, že kryla německou zpravodajskou službu.“* Podobně laděné medailonky si vysloužili i ostatní protagonisté, zvláště Clementis. Dále se o nich konstatovalo: *„Již sama skutečnost, že mohli jako lidé, jejichž komunistická minulost byla známa, sedět ve státních úřadech nebo provozovat své advokátské kanceláře, odporuje tomu, že by byli vyvíjeli nějakou vážnou ilegální činnost, proti fašistickému státu. Naopak fakta mluví o tom, že kolaborovali s fašismem a plazili se před ním. A byli-li přesto*

[385] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 10 – *Zpráva o výsledku šetření straně nepřátelských zjevů na Slovensku z 8. 3. 1950*. s. 2 a 3.

[386] Tamtéž. s. 4.

několikrát někteří z nich nakrátko zatčeni, pak se tak stalo buď z omylu, nebo proto, aby si je fašisté více přitáhli. (...) A tak vidíme, že nacionalistické tendence, které se projevovaly u 'davistů' v předmnichovské republice, přerostly v období Slovenského státu v otevřenou spolupráci s tisovským fašistickým režimem.“[387] Zpráva hlavně stavěla na úzkých kontaktech Novomeského s Machem (využity jeho výpovědi) a také připomínala propagandistickou cestu na Ukrajinu. Důrazně se poukazovalo na koordinaci Clementise s povstaleckým vedením KSS, která měla být vůči straně nepřátelská: „*Ihned po návratu veplul plnou parou do jejich vod“* Eduard Friš a rovněž „*úplně podlehl jejich vlivu“* Karol Šmidke.[388] Jako poválečné nacionalistické tendence se uváděl záporný postoj k zavedení přídělového systému na Slovensku a hájení samostatných slovenských národních orgánů. Následovala celá řada odkazů na protičeské, protisovětské, protimaďarské a dokonce i protibulharské a antisemitské projevy. Při výčtu protipolských postojů se uvádělo svědectví V. Nového: *„HUSÁK o své dovolené v Polsku, kam byl polskou vládou v létě 1948 pozván, projevil svou nenávist k lidově-demokratickému Polsku urážlivým protipolským chováním. Pro některé malé nedostatky v pohodlí odjel HUSÁK z Polska po několikadenním pobytu pryč. Když pak při loučení předával ředitel polských lázní manželům HUSÁKOVÍM* [sic] *kytici, vyhodil ji před očima jmenovaného ředitele z auta. Tímto provokačním činem urazil představitele polských státních úřadů (...).“*[389] Obdobného znění jsou i ostatní „důkazy“. Zpráva samozřejmě obsahovala i pasáž o pronikání *titovké agentury* na Slovensko. Základ spolupráce měl být od února 1947, kdy mělo dojít ke schůzkám bývalých povstaleckých velitelů Viliama Žingora a Jozefa Trojana (zpráva pracuje s jejich výpověďmi) s Jugoslávci, včetně Šefika Keviče.[390] Měli usilovat o federalizaci Československa za pomoci nacionalisticky smýšlejících politiků, pak se mělo Slovensko odtrhnout a připojit k Balkánské federaci. Uvádělo se nadstandardní spojení Clementise s Bělehradem a Šmidkeho sympatie k titovské Jugoslávii. K tomuto bodu se operovalo s výpovědí V. Hložkové, která mimo jiné měla potvrdit, že Husák a Friš podporovali specifickou slovenskou cestu ke komunismu.[391] V otázce *pronikání cizích živlů do stranického a státního aparátu* se příčina spatřovala v působení již zmiňované *kliky Clementis, Novomeský, Husák a spol*., již díky své minulosti *nemohou být strážci čistoty*. Jako

[387] Tamtéž s. 12-14.

[388] Tamtéž s. 21.

[389] Tamtéž. s. 32.

[390] Kevič působil jako jugoslávský vicekonzul v Bratislavě. 24. 2. 1950 byl zatčen jako titovský agent. 30. 8. – 2. 9. 1950 byl souzen společně s dalšími patnácti obžalovanými (například Ernest Otto a Rudolf Lančarič; deset obviněných bylo jugoslávskými občany) v procesu Kevič a spol., který se stal v ČSR největším procesem s protijugoslávským zaměřením. Odsouzen k doživotnímu žaláři.

[391] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 10 – *Zpráva o výsledku šetření straně nepřátelských zjevů na Slovensku z 8. 3. 1950*. s. 41 a 42.

doklad byly vyjmenovány příklady cizích osob, které měly krýt.[392] Ve velké většině se jedná o překroucená fakta s reálným základ em, ale vyvozovaly se nepravdivé závěry a motivy. Ke konci dokumentu se autoři pokusili materiál opepřit pikantními výroky Hložkové, přičemž sami upozorňovali, že se musí brát s určitou rezervou. Přibližme si úryvky z jejích protokolů. Mimo Clementise Hložková jmenovala Novomeského, Šoltésze, Husáka, Friše, Michala Falťana, Púlla, Šmidkeho a v určitých souvislostech i Ladislava Holdoše, Julia Bránika, Eugena Löbla, dr. Bezeka a jiné. „*HLOŽKOVÁ líčí několikadenní pitky, flámování a orgie, pro které zanedbávali své stranické a úřední povinnosti, rozmařilý život jich a jejich manželek. Další, co bije do očí, je naprosté odcizení této kliky lidu, její povýšenecký, cynický poměr k pracujícím. Zvláště silně to lze vycítit z líčení HLOŽKOVÉ, s jakým despektem mluvil ŠOLTÉSZ o dělnických schůzích, které ze své funkce musí někdy navštěvovat, nebo když Hložkové líčí bujné projížďky této společnosti. Popisuje, jak Šoltész, který řídil auto, před každou vesnicí zvýšil rychlost, jak rozháněl houfy hus a drůbeže, z nichž mnohá zůstala pod koly vozu, a jaké potěšení způsobovalo Šoltészovi nadávání rozhořčených vesničanů. (...) Dále HLOŽKOVÁ líčí celou řadu schůzek a rozhovorů s těmito lidmi – nejčastěji to byl ŠOLTÉSZ, FRIŠ a HUSÁK, z nichž čiší hluboká nenávist ke všemu českému, k Sovětskému svazu, ke Komunistické straně Československa a k jejím představitelům. HLOŽKOVÁ na spoustě konkrétních případů líčí, s jakou nenávistí, despektem a odporem a jakým hanlivým tonem mluvili tito lidé o s. Gottwaldovi, Slánském, Kopeckém aj. a také o slovenských představitelích strany zejména o s. Širokém, kterého jinak nenazývali než posměšně 'starý pán'. Na jaře 1948 NOVOMESKÝ na jednom flámu v nočním podniku na Václavském náměstí řekl, že jednou čeští komunisté, kteří vedou svou politikou slovenský národ do zkázy, budou viset i se ZÁPOTOCKÝM. Na jiném místě píše, do jakého stavu zuřivosti přivedl tuto společnost zásah s. Gottwalda při řešení krise ve Sboru pověřenců na podzim 1947. (...) rovněž potvrzuje, že za svou hlavu pokládají CLEMENTISE – rozpřádala v Praze jejím prostřednictvím síť intrik a špionáže kolem vedoucích činitelů strany, českých i slovenských a centrálních úřadů. (...) V případě, že by se tvrzení HLOŽKOVÉ potvrdilo, pak máme co činit s rozsáhlým spiknutím proti republice a komunistické straně. Ke konci ještě jednou opakujeme, že naše šetření na Slovensku naráží na veliké obtíže. Slibujeme však vedení strany, že nebudeme šetřit svých sil na jejich překonání a jsme přesvědčeni, že s jeho pomocí v otázce Clementisovy skupiny v brzké době zjednáme jasno.*[393] Netřeba si dělat iluze o relevantnosti takových výroků, důležitější je motiv, proč byly uvedeny. Osobní útoky směřovaly proti

[392] Tamtéž. s. 50 a 51.

[393] Tamtéž s. 60-62.

vedoucím představitelům KSČ, právě proti těm, kteří o osudu Clementise, Novomeského, Husáka a spol. rozhodovali. Tvůrci také chtěli celou kauzu uvést do osobní roviny a snadněji tak přesvědčit politické vedení o oprávněnosti svých obvinění, což se jim částečně povedlo. V následujícím čase bezpečností aparát v součinnosti se Širokým a Slánským upřesňoval na základě této zprávy okruh hlavních obviněných ze slovenského buržoazního nacionalismu.

V březnu Lichačev a Makarov referovali o rozhovorech s Gottwaldem ministrovi Státní bezpečnosti SSSR V. S Abakumovi: *„když jsme ho informovali o nových výpovědích zatknutých, vycítil, jak to bylo vidět na jeho chování, že materiály o zločinných aktivitách Clementise a absence rozhodnutí k nim budou známy Moskvě prostřednictvím nás, tak Gottwald prohlásil, že tyto materiály se projednají a přijme se adekvátní rozhodnutí.“* Jelikož Gottwald nedal žádné pokyny, tak se sovětští poradci zeptali Veselého a Švába, zda bude řešena otázka zatknutí spolupachatelů Clementise. Oba odpověděli, že Gottwald „*je odpůrcem jakýchkoliv veřejných soudních řízení a vůbec těžko dává souhlas na zatknutí lidí, které osobně zná.“* Poradci si také stěžovali na nedostatečnou aktivitu StB.[394] Gottwald se čím dál více dostával pod tlak zastánců zásahu, nakonec polevil a povolil pranýřování vedoucích stranických představitelů.

Je otázkou, proč se Rákosi tolik angažoval v hledání „československého Rajka“. Nabízí se úvaha o starých nevyřízených účtech se slovenskými vedoucími funkcionáři, kteří se podíleli na protimaďarské propagandě a opatřeních v prvních letech po válce.[395] Již na ustanovujícím zasedání Kominformy v září 1947 obvinila maďarská delegace Československo, a zvláště slovenské komunisty z nacionalismu a šovinismu v souvislosti s postavením maďarské menšiny na Slovensku. Mezi oběma stranami došlo k ostré polemice, která neutichla ani po skončení zasedání. Maďaři si pak pravidelně stěžovali do Moskvy a vzbuzovali u ní vůči československým představitelům nedůvěru. Není bez zajímavosti, že mnohé slovenské aktéry, kteří byli nějak spjati s politikou vůči maďarské menšině, nakonec semlela mašinérie politických procesů.[396] Je také dost pravděpodobné, že Stalin jen udělal z Rákosiho bílého koně a využil napjatých slovensko-maďarských vztahů.

V poúnorovém období docházelo k sovětizaci východního bloku za účelem konsolidace mocenských pozic. Modelem stál systém SSSR (lépe řečeno Stalinův přístup), který si cyklicky potrpěl na stranické čistky. V souvislosti se započatou studenou válkou a s

[394] VOLOKITINA (eds.), Taťjana Vladimirovna a kolektiv: *Sovetskij faktor v Vostočnoj Jevrope 1944-1953. T. 2. 1949-1953. Dokumenty.* Moskva 2002. s. 288. Dokument č. 99.

[395] K problematice viz BARNOVSKÝ, Michal: *Sovietsky zväz, komunisti a riešenie maďarskej otázky na Slovensku v rokoch 1945-1950.* In: KÁRNÍK (eds.), Zdeněk, KOPEČEK, Michal: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu. Svazek III.* Praha 2004. s. 154-182.

[396] ŠTEFANSKÝ, Michal: *Medzinárodné súvislosti...* s. 359.

roztržkou s Jugoslávií bylo preventivně zostřeno hledání vnitřních nepřátel. Tak vzniklo politické zadání na odhalení velké mezinárodní spiklenecké skupiny, jež se měla skládat z ideologicky vykládaných odnoží. Buržoazní nacionalismus se nabízel jako jedna z nich. Účelově interpretované skutečnosti se automaticky stávaly důkazy nepřátelské činnosti, které už nebylo třeba podrobovat kritice, nýbrž cílem bylo splnit politickou objednávku. Klíčovou úlohu sehrála navozená atmosféra strachu a podezřívavosti. Ta umocňovala nekritičnost, horlivost, ale také kariérismus a v neposlední řadě osobní zášti zainteresovaných aktérů. Vše umožňoval mocenský monopol jedné strany a bolševický způsob myšlení.

Hledači nepřátel uvnitř KSČ přizpůsobili ideologický výklad československým specifikám. Obvinění z buržoazního nacionalismu směřovalo na Slovensko. Sebezáchovná a zároveň útočná taktika Viliama Širokého doplnila klasické nařčení z nedůvěry v SSSR o protičeský a protičeskoslovenský aspekt, jímž byly označeny jakékoliv slovenské snahy o svébytnost. Z vrcholných stranických funkcionářů si nedůvěru především vysloužil Vladimír Clementis, jenž si nesl politický škraloup z dřívějška, když se veřejně postavil proti paktu Ribbentrop-Molotov. Od Clementise vedl jen krůček ke Gustávu Husákovi, jehož nacionální orientace byla všeobecně známa. Nejen oni dva postupně spadli do rozběhnutého soukolí politických procesů.

3. POLITICKÝ PÁD

Začátkem roku 1950 se uskutečnilo posezení třech starých přátel v Černínském paláci.[397] Všichni zdánlivě prožívali vrchol svých kariér. Gustáv Husák stál včele Sboru pověřenců, Slovenského úřadu pro věci církevní,[398] Svazu československo-sovětského přátelství na Slovensku a byl i místopředsedou této organizace na celostátní úrovni. Ladislav Novomeský řídil pověřenectvo školství. Hostitel, ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis,[399] se čerstvě vrátil ze Spojených států, kde se účastnil zasedání IV. valného shromáždění OSN. Svým přátelům tehdy vyprávěl, jak ho v zahraničí varovali, že mu v Československu hrozí zatčení. *„Clemetis sa vysmieval z tohto poplachu, pozval ženu do New Yorku a demonštratívne sa po skončení práce vrátil do Prahy. Rozprával, ako o tom všetkom referoval Gottwaldovi, aký bol k nemu pozorný, ako sa spolu smiali, že sa podarilo vypiecť západnú propagandu. Clementis veril Gottwaldovi, veril, že má jeho plnú dôveru. Na tom posedení sa uvoľnil, akoby z neho padlo dáke bremeno.“* Husák ve svých vzpomínkách dále uvedl: *„Rozveselili sme sa, čosi vína popili, ba aj dáku horehronskú pesničku zatiahli. Netušili sme, že je to naše posledné priateľské posedenie.“*[400]

Jak jsme si ukázali v předešlé kapitole, kompromitující materiály již spatřovaly světlo světa a dodávaly energii mašinérii politických procesů. Dění v okolních spřátelených státech ukazovalo na započatý hon na vnitřní stranické nepřátele. Z výše uvedené citace lze zpozorovat i jisté napětí, které zmítalo našimi aktéry. O své loajalitě vůči straně nepochybovali, jenže o jejich ideologické čistotě rozhodovali jiní.

3. 1 sebekritika

Se začátkem roku 1950 přicházel ÚV KSČ s novým kurzem vůči vlastním straníkům, kteří byli očerněni bezpečnostními orgány. Začátkem března Gottwald povolil tlaku a stáhnul, ještě však ne definitivně, ochranářskou ruku z Clementise, Husáka a jim blízkých lidí. Jejich

[397] Posezení se konala v sídle ministerstva zahraničních věcí častěji. Jinak se také navzájem navštěvovali ve svých domovech a úřadech. V pozdějších obviněních pak byla přátelská setkání interpretována jako spiklenecká spřísahání. ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 4 – *Protokol z výslechu G. Husáka z 10. 8. 1953*. s. 18 a 19.

[398] Husák dočasně zastával funkci předsedy Slovenského úřadu pro věci církevní od 25. 10. 1949 do 4. 4. 1950. Avšak církevní či lépe řečeno proticírkevní politikou se zabýval i předtím. Velmi se například angažoval při likvidaci řeckokatolické církve na východním Slovensku.

[399] Clementis nahradil na ministerském postu tragicky zesnulého Jana Masaryka 19. 3. 1948.

[400] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 64.

minulá činnost dostala novou ideologickou interpretaci v důsledku mezinárodního dění. Na novou realitu ostatní vysoce postavení straníci plně přistoupili. Vyplývalo to mimo jiné z obavy, aby mezi ostrakizovanými neskončili oni sami. Nikdo nenašel odvahu postavit se proti dezinterpretačním obviněním, aby na něho nepadlo podezření, že obhajuje „úchylkáře". Raději uvěřili tomu, co jim předkládala StB a sovětští poradci.[401]

Na předsednictvu ÚV KSČ 22. února přednesl Ladislava Kopřiva referát s názvem *Revoluční bdělost a čistota strany*,[402] jímž byl vyhlášen nelítostný boj proti nepřátelům uvnitř strany: *„(...) stranická legitimace nemůže být jediným osvědčením spolehlivosti a oddanosti k lidově demokratickému řádu. (...) ve straně jsou agenti i jejich pomocníci skryti. (...) naše bdělost a ostražitost stále ještě není na patřičné výši. (...) Aby anglo-americký imperialismus zajistil větší úspěch svých agentů, nasazeným do komunistických stran, snaží se ochromit síly a bdělost dělnické třídy ve všech zemích. Hlásá buržoazní nacionalismus (...)."* Dále došlo k vyzdvižení významu sebekritiky a k volání po jejím častějším využívání: „*Přiznejme si, že při uplatňování vnitrostranické demokracie jsme dosud jen pootevřeli dveře stranické kritice a sebekritice. Otevřme je dokořán, po bolševicku. Kritika je prostředkem, který přispěje k odstranění chyb a nedostatků ve stranické práci. (...) Učiňme kritiku a sebekritiku politickou školou všech členů (...) Kritika a sebekritika je nezbytnou součástí boje za očistu strany a za čistotu politické linie (...). Prvním úkolem očisty ve straně je, aby se bez milosrdenství zbavila živlů nepřátelských straně a dělnické třídě, lidí, kteří legitimací se pokoušejí zakrýt zlé činy, spáchané v minulosti. Budující svůj život a svůj poměr ke straně na nepravdě a neupřímnosti. (...) Jednejme bez ohlasu na výši funkce a na minulé zásluhy."*[403] Důsledky nové linie na sebe nenechaly dlouho čekat. Jako podklad posloužila již zmiňovaná Zpráva StB z 8. března.

Na zasedání PÚV KSČ 13. března byl obviněn Vladimír Clementis z buržoazního nacionalismu a předsednictvo se na návrh Kopřivy usneslo na jeho odvolání z funkce ministra zahraničních věcí. Dostal formálně *„možnost pracovat na úseku jiném, aby svou prací mohl dokázat, že se stranou smýšlí dobře a poctivě"*. Rovněž měl napsat tvrdou sebekritiku.[404] Později začal pracovat jako náměstek vrchního ředitele jednoho oddělení v Státní bance. V

---

[401] KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim…* s. 124.

[402] Na tvorbě pasáže o buržoazním nacionalismu se podílel pracovník StB Oskar Valášek, který vypověděl: *„Před zasedáním ústředního výboru byl svolán do Prahy nějaký celoslovenský aktiv v rámci bezpečnosti. Zavolal si mě soudruh Široký a řekl, abych referát přepracoval a že je třeba v něm hovořit o buržoazním nacionalismu."* NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 2 – *Záznam z pohovoru dne 27. 8. 1963*. s. 9.

[403] NA, f. ÚV KSČ, 02/1, sv. 16, a. j. 209 – Schůze PÚV KSČ 22. 2. 1950 – *Referát soudruha Kopřivy*.

[404] PÚV KSČ několikrát odmítlo Clementisovu sebekritiku přijmout – pokládalo ji za nedostatečnou. V reakci předsednictva na jeho nedostačující sebemrskačství se mu vyčítá: *„(...), že ani po r. 1945 jsi nikdy nevystoupil proti buržoasně-nacionalistickým tendencím ve vedení KSS, proti s. Husákovi a Novomeskému, že jsi je vlastně v jejich nesprávném postoji podporoval."* NA, f. ÚV KSČ, 02/1, sv. 19, a. j. 224 – Schůze PÚV KSČ 30. 5. 1950 – *Návrh odpovědi na přípisy s. Clementise*. s. 91.

Černínském paláci zasedl Široký. Ďuriš si udělal z tohoto zasedání poznámky: *„Clementis se rozumem pokusil o sebekritiku. Ale to byla naučená řeč, ne prožitá. Hlas zlomený, ale pýchou, ne přesvědčením o pravdivosti 'vydělat i na chybách, když se chce z nich poučit'. (...) Po schůzi Vilo (Široký) mne zavolal k Rudovi (Slánskému), prý abych diferencoval a Clementise nespojoval do skupiny s ostatními (na Slovensku). Prý to by bylo nebezpečné. To prý později. Na sjezdu strany… Ne plně rozumím této taktice, nevěřím, že by Husák a Laco Novomeský se solidarizovali s Clementisem za těchto okolností a třeba přece tuto skupinu odhalit a pomoc jí dostat se z toho (!). Nevím, jestli je to jen taktika. No, zítra na předsednictvu KSS (strany na Slovensku), kam mne Klema žádal zvlášť přijít (v Praze?), budu mluvit tak, abych pomohl soudruhům na Slovensku zbavit se těchto chyb. (...) Vilo (Široký) bude ministrem zahraničí (Proto Clementise rychleji odděleně?). Je šťastný. Nebude mít čas pro Slovensko – a nelituje toho!!“*[405]

Dne 14. března se sešlo PÚV KSS za účasti delegace ÚV KSČ (referoval Slánský a Kopřiva), která osvětlila důvody Clementisova politického pádu. V jeho neprospěch měl hovořit nesouhlas s paktem Ribbentrop-Molotov, členství v DAVu a neupřímnost straně. Ze záznamu diskuze členů PÚV KSS vyplývá podpora kritiky či její rozšíření. Husák byl obviněním velmi překvapen a vyjádřil přesvědčení, že jde o chyby vyplývající nejspíše z nekritického poměru k lidem, kterým Clementis příliš důvěřoval. Závěrem vystoupení ovšem označil rozhodnutí PÚV KSČ *„za spravedlivé a uvážené“* a že může *„přispět k upevnění strany a dát příklad k ostražitosti“*. Novomeský prohlásil, že ho s Clementisem pojí velké přátelství a je to pro něho bolestivé. Ze všech diskutérů se ho nejvíce zastával. Překvapivě velmi smířlivě vystoupil Ďuriš a naopak ostře David. Široký nezapomenul připomenout Clementisovo londýnské angažmá. Bacílek závěrem konstatoval: *„Máme zde ještě jiné nevyřešené případy. (...) Za vyřešení stojí.“* A v rozporu s brzkou budoucností dodal: *„Podotýkám, že se nejedná o nikoho z předsednictva strany.“*[406] Reakce účastníků ukázaly rozdílnou informovanost jednotlivých členů. Široký se svým okruhem lidí udával tón, na rozdíl od Clementisových přátel, kteří se dostávali do role pouhých pozorovatelů a později sami museli zaujímat defenzivní stanoviska. 17. března 1950 Kopřiva zaslal Antonínu Zápotockému zprávu o tom, jaký ohlas vyvolal Clementisův politický pád na Slovensku: *„(…) případ nevyvolává ve straně zvláštní vzrušení, i když se hodně diskutuje; nepřátelská*

[405] Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky J. Ďuriše*. s. 807 a 808.

[406] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 9, a. j. 200 – *Zápis ze schůze předsednictva ÚV KSS z dubna 1950.*

propaganda rozšiřuje zprávu, že Clementi je zajištěný; jsou dohady, že za Clementisem budou následovat Novomeský, Husák a ostatní, kteří hájí slovenská národní práva (...).“[407]

Jak se vzápětí ukázalo, spekulace měly své opodstatnění. 23. března se konala porada u Gottwalda (za účasti Bašťovanského, Ďuriše, Kopřivy, Slánského, Širokého, Zápotockého), kde se hovořilo o dalším vývoji kauzy. Bašťovanský *„referoval o ohlasu Clementisova případu na Slovensku – a o dalších opatřeních na Slovensku. Jde o případ Laca (Novomeského), Husáka, Šmidkeho, Šoltésza atd. Před sjezdem KSS je nutno vyjasnit, co dál (!), jako daleko (!) řešit problém 'nacionalistických úchylek' atd.“* Šmidke měl být od obviněné skupiny oddělen. Chyby totiž prý dělal pod jejich vlivem a *„z hlouposti, kdežto Laco a Husák vědomě. Jestli nemáme vzbudit dojem, že celé národní povstání bylo chybné, tak na celou baňsko-bystrickou* [sic] *skupinu máme postavit jako buržoazně-nacionálně úchylkářskou, ale jen tu část, která vždy kolísala (...).“* Proti se vyslovil jen Široký. *„Klema uzavřel – že je třeba soustředit se na hlavní osoby. Vždy se izolují hlavní osoby a potom se řeší ostatní. (...) Aby prý na (zasedání) ÚV někdo ostře vystoupil proti Husákovi a Lacovi. V předsednictvu strany (na Slovensku), v ÚV, v pověřenictvu, již nemohou být. Ostatní ještě mohou předběžně zůstat v ÚV a v pověřenictvu. Jestli však ze spodu se půjde proti Šmidkemu pro jeho propagaci jednotné fronty v Jugoslávii, tak ho nemáme proč hájit. On sám se sebekriticky má hájit. Tak se může distancovat od skupiny (...).“*[408]

Dne 31. března se jednalo o odvolání Husáka z vedení Slovenského úřadu pro věci církevní na PÚV KSS. Bašťovanský argumentoval náročností nové agendy úřadu: koncentrací klášterů a přechodem řecko-katolické církve na pravoslaví. *„Preto potrebujeme, aby na čelo tohto úradu stál súdruh, ktorý má viacej času.“* Husáka označil za pracovně přetíženého a uvedl výčet jeho funkcí a zmínil nové úkoly v rolnické otázce, kterou měl Husák na starosti. Nahradil ho Ladislav Holdoš. Karol Šmidke se vzdal funkce vedoucího kádrového oddělení ÚV, kde ho vystřídal Koloman Moškovič. Oba střídající funkcionáři byli později také obviněni z buržoazního nacionalismu. Je třeba poznamenat, že iniciativu stále více přebíral organizační a pracovní sekretariát ÚV KSS a předsednictvo se zabývalo již předem dohodnutým programem. Na tento stav upozornil a ostře, byť neúspěšně se proti němu vyslovil František Zupka.[409]

---

[407] KAPLAN (ed.), Karel: *K politickým procesům 1948-1954. Dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968*. Praha 1994. s. 56.

[408] Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky J. Ďuriše*. s. 810 a 811.

[409] SNA, f. ÚV KSS 1950, k. 794, a. j. 9 – Zasedaní PÚV KSS leden – březen 1950 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS 31. 3. 1950*. s. 7 a 18-19. Zupka se v minulosti již vícekrát ohradil proti této praxi. Viz NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 65 – *František Zupka. Opis dopisu ze 4. 5. 1949*. s. 7 a 8.

Dne 3. dubna 1950 se v Bratislavě konalo zasedání PÚV KSS, které bylo věnováno přípravě IX. sjezdu KSS a brzkého pléna ÚV. Široký pro většinu přítomných zcela nečekaně přednesl referát, v němž ostře kritizoval buržoazní nacionalismus. Obecnou kritiku propojoval konkrétně s případem Novomeského, a zvláště Husáka, kteří byli označeni jako nositelé ideologické úchylky, avšak s úsměvným apelem, aby záležitost nebrali osobně a chápali celou záležitost v souvislostech. Referující se vracel k minulosti. Husák byl obviněn, že za Slovenského státu rozvíjel vlastní koncepce ohledně česko-slovenského poměru, napomáhal svojí činností buržoazii (občanskému bloku, později DS), s kterou vstoupil do politické koalice, a po válce jí vydal pod záminkou hájení pravomocí slovenských národních orgánů politické pozice, místo aby se opřel o vyspělejší českou dělnickou třídu. Dále bylo konstatováno, že Husák a Novomeský propadli „intelektuálštině" a nenašli správný vztah k dělnické třídě. Referát zasáhl i Holdoše a Okáliho a nepřímo pověřence zemědělství Michala Falťana a předsedu SNR Šmidkeho.[410] Široký referát zakončil: *„Dúfam, že predsedníctvo strany so všetkou boľševickou rozhodnosťou bude skúmať vážnosť prednesených skutočností. Dúfam, že aj súdruhovia, ktorí boli menovaní ako nositelia nacionalizmu si uvedomia význam sebakritiky v boji za odstránenie všetkých nezdravých zjavov v boji za pevnú ideologickú jednotu našej strany."* Po těchto slovech byla vyhlášena desetiminutová přestávka. První krátce vystoupil Novomeský: *„Súdruh Široký povedal, ešte skôr, než bola prestávka, aby neosobne a odosobnene sme sa na tie veci dívali. Mne je samozrejme veľmi ťažko dívať sa akomkoľvek neosobne. Týka sa to až príliš konkrétne mojej osoby. Bolo to prekvapenie pre mňa a bolo by veľmi ťažko tiež teraz tu si uvážiť korene a všetku tú pôdu, ktorej táto kritika, tieto výčitky, a tieto kritiky poznámky vzrástly. (...) boli to veľmi ťažké chyby a úchylky, čo som ich rozvíjal tuná, avšak proti straníckemu vedeniu a hlavne s. Gottwaldovi v tomto nebolo nijakých výhrad (...). (...) Vás prosím, aby som bol zbavený funkcií, ktoré mi strana zverila (...)."* Husák reagoval daleko obšírněji – ačkoliv mluvil bez přípravy, protokolární zápis čítá 11 stran (Novomeského 1 stranu). Bránil se obdobnými argumenty, které používal při pozdějším vyšetřování a i při rehabilitačním procesu. Aplikovanou politiku zdůvodnil bojem proti Benešově koncepci čechoslovakismu a improvizací. *„Bol som toho názoru, že treba jeden štát, hlavne po dohode sovietskej vlády s Benešom, to bolo nesporné. To nebolo problematické, v tom by sa mi krivdilo."* K obvinění ze spolupráce s „reakcí" se ohradil: *„(...) súdruhovia vedia, že kde šlo o boj proti reakcii u nás, či to boli ľudáci, gardisti, katolícka cirkev, DS, Lettrich, Fraštacký, Kvetko atď., že tam*

[410] RYCHLÍK, Jan: *Proces proti…* s. 187 a 188. Širokého referát se mi nepodařilo nalézt – v SNA se nenachází. Lze ho však zpětně rekonstruovat pomocí reakcí, které vyvolal v následné diskuzi a také se dá předpokládat, že se příliš nelišil od referátu, jenž Široký přednesl na zasedání ÚV KSS 6. 4. 1950, jak upozorňuje Rychlík.

nielen že som osobne ani minútu neváhal, ale veľmi vehementne s celým srdcom s celou dušou som sa do toho vrhol. Prečo sa tak bránili, keď som mal byť predsedom Sboru povereníkov? Nie, že by to nadšene prijali, ale vedeli, že budú mať pekelný život a mali tento pekelný život (...). Keď si spomeniem na to sprisahanie, len ich do vreca dostať a hodiť do Dunaja." Dále se vyjádřil: *„V tej hlavnej otázke má s. Široký plnú pravdu, že otázku nacionálnu som nechápal správne v súvise s celkovým zápasom o politickú moc robotníckej triedy v našom štáte (...). V dielčích* [sic] *otázkach sa mi zdajú tie formulácie trochu tvrdé. Súdruh Široký hovorí, že nebol dosť sjednotený* [sic] *odbor* [správně odpor] *proti DS v dôsledku takého stanoviska. Nuž, neviem, súdruhovia, kedy a kde tieto otázky stáli, pripomeňte mi to. (...) tu proste má človek svedomie úplne čisté. Podívajte sa, súdruhovia, je v tom referáte s. Širokého celý rad otázok, ktoré neviem, či je celkom spravodlivé, hádzať mne na krk. (...) Ja som predsa po oslobodení nikdy nebol vedúcim strany, nebol som jej generálnym sekretárom, ja som bol jeden z kolektíva. Tu neide* [sic] *o osobné veci. Ja svoje chyby a nedostatky si veľmi sebakriticky priznať chcem, ale nerád by som akosi, aby sa mi toho dávalo na chr*[b]*át viacej, než mi patrí. Nikdy som sa o autorite súdruhov z Moskvy do pochybností nedostal (...). Konečne to by znamenalo, že by som musel mať inú koncepciu. Ja som inú koncepciu nemal (...). Záverom, nech posúdi vedenie strany a ÚV, nakoľko a kde ja v strane robiť môžem. (...) ja osobne tiež žiadneho iného cieľa pred sebou nemal a nevidím, ako v strane pracovať."*[411] Většina přítomných veřejně přijala Širokého referát, ač jím byla překvapena a nechápala, o co jde a na koho všeho kritika míří. Proto řečníci v diskuzi vztahovali kritiku i na sebe a začali se k nějaké buržoazně nacionalistické úchylce přiznávat. Bacílek provedl sebekritiku za to, že byl za války pod vlivem J. Osohy. Holdoš vstáhnul rovněž kritiku na sebe a dodal: *„Ale nesprávne by bolo povedať, ako povedal s. Husák, že v tejto veci má dnes jasno. Myslím, že jasno celkom není."* Kritizoval ho za nadřazování slovenských národních orgánů nad orgány stranické. Friš po sebekritice mimo jiné zdůraznil, že Husákův vliv byl do žilinské konference klíčový, ale naopak se ho zastal v souvislosti s bojem proti reakci. Púll viděl kořeny úchylky již v studentském hnutí, které mělo nedostatečně spolupracovat s dělnickým hnutím. Dále kritizoval Husákovy ambice, avšak podotkl, že se postupně mění k lepšímu. Okáli provedl sebekritiky za maďarskou politiku. K Husákovi uvedl, že v roce 1945 a 1946 měl špatný poměr k novým vedoucím představitelům KSS, což nepodporovalo, a naopak snižovalo jejich autoritu: *„(...) o týchto nedostatkoch a chybách sa hovorilo iba v narážkach, v predsedníctve strany, súdruh Husák tieto svoje nedostatky napravil."* Zakončil Okáli. Šmidke udělal hlubší

[411] SNA, f. ÚV KSS 1950, k. 795, a. j. 10 – Zasedání PÚV KSS duben 1950 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS 3. 4. 1950.* s. 2-8 a 10-15.

exkurz do válečné minulosti, čímž prakticky nepřímo reagoval na Širokého kritiku. Například zdůvodňoval nedostatečnou koordinaci s Moskvou špatným spojením. Nicméně se postavil za boj proti buržoaznímu nacionalismu, aby tak zamezil spekulacím o dvou křídlech v KSS. Velmi smířlivě vystoupil Zupka: *„(...) za tieto chyby sme zodpovední všetci (...).“* Vyslovil se za ideologickou kampaň, za jejíž velmi dobrý předpoklad pokládal sebekritiku Husáka a Novomeského. Sýkora zmínil určitou nedůvěru vůči Čechům, kterou zaznamenal na Žilinské konferenci. Husáka se zastal ohledně vysokoškolského období. Rychle spočítal, že v PÚV KSS zasedá 11 vysokoškoláků a jen 3 příslušníci dělnické třídy a upozornil, že *„do roku 1939, i za slovenského štátu reakcia mala iný pomer ku komunistovi, príslušníkovi inteligencie, ako ku komunistovi z radov robotníckej triedy.“* Jako doplněk Širokého referátu mohlo působit vystoupení Bašťovanského. Například polemizoval se Šmidkeho argumenty. Husáka a Novomeského označil za tenkrát nedostatečně politicky připravené. Kritizoval je, že měli své vlastní časopisy. *„Keď si teraz prečítate články a prejavy s. Husáka, tak priamo ako červená niť sa nimi vinie otázka nadradenosti nacionálnej otázky. (...) Vždy vystupovali so svojou koncepciou a pokladali pod svoju úroveň, aby citovali s. Širokého a podobne.“* V září 1948 měl úspěšně Husák na PÚV KSS usilovat, aby Široký do svého referátu nedal větu, že do vedoucích orgánů strany pronikl buržoazní nacionalismus. Věta se měla oslabit a zevšeobecnit. Závěrem se neztotožnil s Husákovou a Novomeského sebekritikou: *„(...) záleží na to, aby sebakritika s. Husáka a s. Novomeského bola úplná, úprimná a aby išla čo najhlbšie (...).“* Moško uvedl: *„(...) treba, aby sme všetci a aj s. Husák a Novomeský prijali bezvýhradne a do dôsledkov koncepciu kritiky s. Širokého (...).“* Šefránek, Šoltész a Bránik se bezvýhradně postavili za Širokého kritiku a uvedli příklady Husákova „úchylkaření“. Pavlík upozornil na obecně nedobrý poměr vůči Maďarům a Němcům, který by se měl napravit. Husák poděkoval za vyslovené názory. Uvedl, že zářijové zasedání ÚV z roku 1948 považoval jako zlom k své nápravě a opatrněji pokračoval: *„Ak som v tom, čo som hovoril spomínal niektoré také momenty, kvazi* [sic] *na obhajobu, nechcel som tým oslabiť silu kritiky, ale skor* [sic] *subjektívne vysvetliť. (...) Keď som tú diskusiu teraz počúval, vidím, že tie niektoré i ďalšie súvislosti, ktoré v referáte s. Širokého boli a ktoré sa mi na prvý pohľad zdali príliš tvrdé, príliš prísne, že sú vlastne prirodzené konzekvencie tej základnej chyby, či ich človek osobne domýšľa, alebo nedomýšľa, alebo nedomyslel a že je tá kritika v cele šírke uvážená a správna.“* Pak si vzal závěrečné slovo opět Široký. Vrátil se k žilinské konferenci a připomněl Husákovi některé jeho písemné poválečné projevy. PÚV KSS se usneslo zvážit, zda by se brožura o košické konferenci a Husákův *Boj o zajtrajšok* neměl stáhnout z oběhu a

vyřadit z knihoven. Zmíněná problematika měla být rozvinuta na následujícím zasedání ÚV KSS.[412]

Na něm vystoupil Široký s hlavním referátem 6. dubna. Opakovala se předešlá situace. Široký označil Husáka za hlavního nositele slovenského buržoazního nacionalismu, ten poté odpověděl předem připravenou sebekritikou o devatenácti stránkách. Jelikož se jedná o důležitý text z hlediska zaměření našeho studia, přibližme si s obšírnějším výběrem některé části: *„Bola tu u nás úchylka od marx-leninského učenia v nacionálnej otázke? Nesporne je, že bola a nesporné je, že bola u mňa. (...) keď s. Široký prevzal vedenie strany, (...) osobne som myslel, a tak som veci bral, že to sú nejaké osobné sympatie alebo nesympatie a v podstate taký pocit urazenosti vo mne istú dobu z toho bol. (...) Pre stranu bolo šťastie, že vtedy, v 45 roku s. Široký ju začal budovať (...). (...) keď u sebe skúmam príčiny, (...) je tá politická nepripravenosť a ideologická nevyzbrojenosť, (...) nedorástol som na tie funkcie, nebol dosť pripravený a v dôsledku toho podliehal rôznym vplyvom a náladám a robil tie chyby. Postupne na vlastných chybách a hádam aj na chybách druhých som sa musel učiť s predsudky pomaly v sebe lámať, lámať a buržoázny nacionalizmus kus po kuse zo sebe dostávať. Keď osobne s týmto problémom som sa akotak vyporiadal, tu chýbala pre komunistu tak dôležitá odvaha k sebakritike a otvorené pranierovanie vlastných chyb. (...) treba s buržoáznym nacionalizmom skoncovať (...). Je správne, že s. Široký vo svojom referáte mňa menoval (...). (...) je správne, aby na takomto konkrétnom prípade, na takom vysokom funkcionárovi sa to ukázalo a aby celý rad ľudí pomýlených, podobne ako som ja pomýlený bol, aby u seba mohli zrevidovať svoje názory a správne marxisticky stanovisko zaujať. (...) nie je to radostná vec, keď človek musí sám u sebe svoje nedostatky hľadať verejne stavať (...). Ja som takisto ťažký zápas musel u sebe previesť, krízu prežívať, aby v sebe samom som mohol nepriateľa prekonávať, nepriateľskú ideológiu prekonávať a zbavovať sa zbytočnej hrdosti a povýšenosti a dostať sa proste na koreň celej veci. (...) považujem za svoj osobný čestný dlh, otvorene o svojich týchto nedostatkoch hovoriť, o týchto chybách a ich konsekvenciách. Povedať to celej strane a samozrejme likvidovať predovšetkým všetkými silami likvidovať v sebe zbytok nacionalizmu, ktoré u mňa osobne sú. Aktívne pomáhať strane v boji proti nacionalistickým elementom a dostať sa k bezvýhradnej oddanosti k robotníckej triede. Prekonať intelektuálsky individualizmus a osvojiť si ideológiu robotníckej triedy a bojovať za ňu vo všetkých úsekoch, a mňa osobne v správnom presadzovaní chápania nacionálnej otázky, v boji proti buržoáznemu nacionalizmu. Ja hovorím otvorene, že je kritika s. Širokého správna, že je spravodlivá, že strane pomôže (...). Ja osobne pre seba, že robím ten*

[412] Tamtéž. s. 18-60.

záver, že mám svoje chyby naprávať nielen sebakritikou, ale činmi, ešte obetavejšou a usilovnejší prácou pre stranu a pracujúci ľud náš, a že verným vojakom strany chcem zostať, i keď ako vojakom radovým.“[413] Následovala diskuze, při níž zazněly negativní příspěvky upozorňující na Husákovy postoje za války, které prohloubily a rozšířily směr útoků. Po skončení prvního jednacího dne si Husák nechal věci projít hlavou a nakonec se rozhodl na diskuzi zareagovat. Druhého dne se pokusil hájit a argumentovat. Obšírněji se snažil vyjasnit události kolem koncepce sovětského Slovenska, svého zájezdu na Ukrajinu a nezdařeného útěku nitranských vězňů. Navíc sebekriticky popsal svou politickou činnost a vztah k nacionální otázce.[414] V dvoudenní diskuzi se vystřídalo množství řečníků, někteří rovněž zvolili sebekritický postoj, jiní (Bacílek, Zupka) se pokoušeli záležistost buržoazního nacionalismu odpersonifikovat a stavěli otázku do širšího kontextu, a dokonce se objevil i názor, že zodpovědné je celé předsednictvo, ÚV KSS a další stranické orgány. Na konci jednání přijalo plénum ÚV KSS v prvé řadě Širokého kritiku. Baláž podává svědectví: *„(...) na tomto zasadnutí Ústredného výboru bolo mnoho hostí, medzi nimi aj ja, takže boli lóže, bočné sedadlá a galéria plná hostí. Keď prišlo k hlasovaniu a predsedajúci položil otázku, kto je za odsúdenie, respektíve schválenie postupu ÚV proti buržoáznym nacionalistom, vstal s. Široký a energickým gestom ruky ukázal na celý priestor v zasedacej siene i na galérie a povedal: Všetci budú hlasovať. Po tomto jeho výroku zdvihli sa všetky ruky ako členov Ústredného výboru, tak aj ruky nečlenov, ktorí nemali ani právo hlasovať.“*[415] Dále plénum rozhodlo stáhnout z oběhu Husákovu knihu *Zápas o zajtrajšok* a brožuru obsahující Husákův referát z února 1945 na konferenci v Košicích, protože obsahovaly buržoazně nacionalistické názory,[416] poslalo dopis krajským organizacím, aby je s novou situací seznámilo, a žádalo zaujetí stanoviska.[417]

Dne 26. dubna zaslal Husák sebekritický dopis na ÚV KSS, v kterém *„samokriticky rozobral otázky, ktoré boly na poslednom ÚV – KSS predmetom kritiky, snažil sa konkretizovať chyby, analyzovať situáciu, v ktorej vznikly, hľadať ich príčiny, uvedomovať si následky“*. Při jedné z formulací použil svých oblíbených církevních příměrů: *„(...) ja som v protimarxistickom hriechu buržoázneho nacionalizmu dlhé roky si lebedil. A až to veľkopiatočné umývanie hlavy, aby som pri cirkevnej symbolike zostal, muselo mnou riadne*

[413] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 871 – *Projev s. Husáka na zasedání ÚV KSS 6. 4. 1950*.

[414] Tamtéž – *Projev s. Husáka na zasedání ÚV KSS 7. 4. 1950*.

[415] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 2 – *Záležitost T. Baláže, jeho poznatky z r. 1949 a další*. s. 30.

[416] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 23, a. j. 496 – *Komise ÚV KSČ – 1962-1963. Jak vznikl proces Husák a spol*. s. 26 a 27.

[417] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 9. a. j. 199 – *Dopis ÚV KSČ krajským tajemníkům ve věci buržoazního nacionalismu G. Husáka a L. Novomeského z 26. 4. 1950* (správně má být *Dopis ÚV KSS krajským tajemníkům ve věci buržoazního nacionalismu ze 7. 4. 1950*; o Husákovi ani Novomeském se v textu vůbec nemluví).

otriasť, aby som celú svoju politickú minulosť postavil pod marxistický röntgen.“ Dopis ukončil konstatováním, že *„boj za socializmus mi dáva smysel života od mladých rokov a dnes nemám väčších ambícií, ako pomáhať pri jeho budovaní.“*[418] 29. dubna PÚV KSS sebekritiku projednávalo – shledalo za nedostatečnou, požadovalo její přepracování do 10. května a nadto jednomyslně odsouhlasilo odvolání Husáka z funkce předsedy Sboru pověřenců a Novomeského z funkce pověřence školství. 5. května věc posvětila vláda. Husák se nově stal vedoucím rolnického oddělení ÚV KSS[419] a Novomeský zakotvil v Slovenské akademii věd a umění. Na uvolněná místa byli jmenováni Karol Bacílek a Ernest Sýkora.

24. – 27. května se konal IX. sjezd KSS,[420] na němž se například podrobněji projednávala otázka industrializace Slovenska. Hlavní pozornost však byla zaměřena na odsouzení buržoazního nacionalismu. Široký věnoval tématu velkou část svého referátu, jehož podkladem se stala Švábova zpráva. Zaútočil se zatím největší razancí proti tomuto jevu a jmenoval jeho nositele, mezi které nově přiřadil i Šmidkeho. Široký konstatoval: *„Ideológiu buržoázneho nacionalizmu zaniesli do našej strany súdruh Husák a súdruh Novomeský. (...) Pre stranu musí byť jasné, že nejde o osobné prípady (...). Ide o ideologickú jednotu strany a ideologickú vyzbrojenie strany.“* Jejich veřejnou sebekritiku[421] předsednictvo přijalo, na rozdíl od Clementisovy a Šmidkeho, a dalo jim *„možnosť v inej funkcii napraviť svoje chyby, osvojiť si marx-leninskú teóriu a dokázať, že si zasluhujú dôveru strany“*.[422] Mandátová komise rozhodla nenominovat *„nositele buržoazního nacionalismu“* do vedení KSS.[423]

Celý sjezd byl pod taktovkou Širokého[424] a znamenal pro něho osobní triumf. Jeho dosavadní politická linie byla interpretována jako jediná správná a byla stavěna do opozice vůči jimi odhaleným nacionalistickým „úchylkářům“. Široký se tím stal nezpochybnitelným prvním mužem Slovenska na více než jedno desetiletí. Od této doby můžeme také pozorovat

---

[418] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 872 – *Dopis adresovaný ÚV KSS Bratislava z 26. 4. 1950*. s. 38. a 40.

[419] Husák měl s nově svěřeným rezortem zkušenosti. Od 25. 4. 1949 pracoval jako vedoucí rolnicko-vyživovacího oddělení a velmi často také referoval o těchto otázkách na PÚV KSS.

[420] IX. sjezd KSS se měl původně konat již 6. – 9. 3. 1948. Dokonce proběhly okresní a krajské konference KSS, na nichž byli zvoleni delegáti. Jelikož však přišel Únor 1948, byl po dohodě s Gottwaldem odložen. 7. 10. 1949 se PÚV KSS usneslo, že sjezd proběhne 10. – 13. 5. 1950. Nakonec byl termín ještě jednou posunut, aby nekolidoval s oslavami 5. výročí osvobození.

[421] S*ebekritické vystoupení G. Husáka na IX. sjezdu KSS v Bratislavě*. In: RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992*... s. 413-418.

[422] *Projev soudruha Viliama Širokého na IX. sjezdu KSS*. In: *Rudé právo* č. 124 z 25. 5. 1950. s. 3 a 4.

[423] Fakticky tak bylo rozhodnuto mnohem dříve. Již v březnu totiž Slánský sdělil Silinovi, že nositelé buržoazního nacionalismu, včetně Husáka, nebudou vůbec v ÚV KSS. MURAŠKO (eds.), Galina Pavlovna a kolektiv: *Vostočnaja Jevropa*... s. 328. Dokument č. 108. Složení nového předsednictva ÚV KSS: Viliam Široký (předseda KSS), Štefan Bašťovanský (ústřední tajemník KSS), Koloman Moškovič, Karol Bacílek, Julius Bránik, František Zupka, Ján Púll, Marek Čulen, Michal Falťan, Ľudovít Benada, Ernest Sýkora a Štefan Rais. O složení celého ÚV rozhodoval Široký, Bašťovanský Moško a Krajňák v Širokého bratislavské vile. NA, f. ÚV KSČ 03/10, sv. 27, a. j. 273 – *Záznam o pohovoru s Otto Krajňákem ze 4. 10. 1963 v komisi pro přezkoumání IX. Sjezdu KSS*. s. 76

[424] O přípravách personálního obsazení sjezdu viz Tamtéž. s. 76-81.

rostoucí kult jeho osobnosti. O výsledcích sjezdu měl Široký rozhovor se Silinem. Pranýřoval nedostatečnou sebekritiku ve vystoupení Clementise a Šmidkeho. Dále vysvětlil diferenciovaný přístup k Šmidkemu. *„Ve vztahu k Husákovi Široký mluvil dost opatrně. S největší pravděpodobností ho osobně neměl v lásce a nemohl ho vystát. Ale projev Husáka na sjezdu považuje za dostačující. Husák a Novomeský podle názoru Širokého ještě mohou dokázat praktickou prací, jestli jsou schopni pochopit marxisticko-leninskou teorii v nacionální otázce.“*[425]

Po zakončení sjezdu hovořil Husák s tehdejším diplomatem Šimovičem: *„V dôvernom rozhovore označil obvinenia svoje i ostatných za nepravdivé, falošné, vo svojej činnosti za zveličené. So zrejmou nespokojnosťou hovoril aj o svojom odvolání z politicky dôležitej vládnej funkcie a premiestenie na úradnícku prácu (...) Mal som dojem, že osobné vystupovanie a opatrenia vedúcich funkcionárov ÚV KSS ('taký primitív a hlúpy Bacílek', 'zloduch Pavel David', 'prízemný Baštovanský') považuje za ponižujúce a urážlivé. Na svoju budúcnosť sa díval skepticky.“* Další část výpovědi Šimoviče pokládám za problematičtější: „*Dôverne mi povedal, že by za danej situácie z politiky najradšej odišiel. Spytoval sa na prácu na 'takom veľvyslanectve' a poznamenal, že azda aj on by mohol ísť za veľvyslanca, napríklad do USA, kde predtým bol Slovák Juraj Slávik. Azda Clementis by to mohol vybaviť. Uviedol však ako nedostatok a prekážku, že nevie nijaký cudzí jazyk.“*[426] Ohledně velvyslaneckého postu připomeňme jen tolik, že v té době nezastával Clementis post ministra zahraničních věcí již přes 2 měsíce, nahradil ho Široký, což Clementisovu vlivu jistě nepřidávalo. Co se týče cizích jazyků, tak s jistotou víme, že Husák maturoval z francouzského, latinského a německého jazyka, jehož znalost prokázal i na státní návštěvě v SRN v době normalizace. Navíc disponoval výbornou pamětí. Ale co je nejdůležitější, politika znamenala pro Husáka alfu a omegu, bez ní si život jen stěží dokázal představit – vzpomeňme na neutuchající snahu po návratu na politické výslunní v 60. letech. Proto bych druhou část výroku považoval spíše za apatickou reakci na oficiální stvrzení politického pádu.

Předsednictvo ÚV KSS projednávalo 3. června kádrové otázky spojené s odhalenými „úchylkáři“ z KSS. Zajímavé jednání si obšírněji přibližme:

Moško: *„Navrhujem: aby s. Husák bol poverený funkciou tajomníka roľníckeho oddelenia sekretariátu ÚV KSS. Jeho úlohou je organizovať prácu roľníckeho oddelenia a starať sa o to, aby roľnícke oddelenie splnilo všetky*

[425] MURAŠKO (eds.), Galina Pavlovna a kolektiv: *Vostočnaja Jevropa v dokumentach rossijskich archivov 1944-1953 gg. Tom II. 1949-1953 gg. Moskva - Novosibirsk 1998*. s. 352. Dokument č. 116.

[426] ŠIMOVIČ, Ladislav*: Gustáv Husák...* s. 40 a 41.

úlohy, uložené predsedníctvom ÚV KSS. Vo svojej práci je podriadený s. Púllovi, ktorý je predsedníctvu zodpovedný za prácu roľníckeho oddelenia. Súdruh Husák ostáva poslancom NS.“

Bašťovanský: *„Súdruh Husák bol u mňa a ja som mu naznačil, o čom uvažujeme. Veľmi ma prosil, aby sme ho urobili vedúcim oddelenia, aby pracovníci vedeli, že majú podľa jeho pokynov pracovať. Povedal som, že ich môžeme svolať a povedať im to.“*

Široký: *„Nevidím v tom žiaden rozdiel, nech je vedúci roľníckeho oddelenia, podriadený s. Púllovi. (...) Súdruh Husák od počiatku bol v štátnych funkciách a má určitý životný štandard. Či by sme sa nemali – podobne aj v prípade Laca Novomeského – usniesť, že má dostávať plný plat zamestnanca ústredného sekretariátu, plus ponechať mu poslanecký plat. Neoplatí sa byť úzkoprsými v týchto otázkach. Čo o tom súdite?“*

Bacílek: *„Myslím, že po všetkých tých úchylkách by s. Husákovi neškodilo, keby žil skromnejšie.“*

Benada: *„Já súhlasím.“*

Zupka: *„(...) Nám zas ide o to, aby sme súdruhov neznechutili. Následkom toho, že mal doteraz vysoký štandard, bude zápasiť s ťažkosťami. Odporúčal by som, aby to, čo dostávajú ostatní, dostával aj s. Husák, niekoľko mesiacov mu ten plat nechať, aby mal možnosť sa prispôsobiť svojmu novému životnému štandardu. (...)“*

Bašťovanský: *„On aj tak klesne asi na polovičku svojich doterajších príjmov.“*

Ďuriš: *„Keby mal len tie dva platy a nič viac, tak to je v poriadku.“*

Široký: *„Husák bude musieť ešte dokázať, či vie svoje chyby napraviť. On musí ešte dokázať, či si zasluhuje dôveru strany, ale nezabúdajme, keď Husák vše*[t]*ko urobí, čo od neho strana žiada, že to je kvalitný pracovník s veľkými schopnosťami. Aj to musíme uvážiť, a okrem toho každý vie, že ten človek je chorý, má vredy na dvanásterníku.“*[427]

Dle protokolu z diskuze Bacílek nejvíce brojil proti smířlivějšímu návrhu, který byl přesto následně jednohlasně přijat. Dále se diskutovalo o Novomeském, kterého přemístili do funkce vedoucího Slovenské akademie věd a umění, a o Šmidkem, jehož případ se ponechával otevřený z důvodu nedostatečně provedené sebekritiky. Rokování ještě pokračovalo:

Bašťovanský: *„Inak treba v parlamente zariadiť, aby všetci boli zaradení do parlamentných výborov, aby tam pracovali.“*

[427] SNA, f. ÚV KSS, k. 796, a. j. 13 – Zasedaní PÚV KSS červen 1950 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS 3. 6. 1950.* s. 25-27.

Moško: *„Z týchto návrhov vyplýva zmena vo vedení Sväzu priateľov SSSR. Navrhujem, aby s. Husák prestal byť predsedom Sväzu priateľov a členom výboru. (...)“*

Bašťovanský: *„Keď som s ním hovoril, nahodil som mu aj túto vec a on ma veľmi prosil aby mohol zostať členom výboru.“*

Široký: *„(...) Myslím, že po prevedenej kritike môže ostať členom výboru Sväzu priateľov SSSR.“*[428]

Ve funkci předsedy svazu ho nahradil Bacílek. Široký a Bašťovanský referovali o nových kádrových opatřeních na PÚV KSČ 12. června. Předsednictvo rozhodnutí potvrdilo.[429]

Obsah kritiky se rozšířil ze stranické půdy do ostatního prostoru. Tím byla započata celostátní ideologická kampaň za názorovou nápravu a očistu *„pomýlených“* soudruhů.[430] 14. července se sešla po 5 měsících SNR. Ze stenoprotokolu je zřejmé, že na zasedání se hojně používala oficiální argumentace boje proti buržoaznímu nacionalismu. Rovněž byly jednomyslně přijaty i z toho plynoucí personální změny. Místopředseda SNR Ivan Rohaľov-Iľkivov ve svém projevu mimo jiné řekl: *„Kampaň boja proti prejavom buržoázneho nacionalizmu na Slovensku, najmä v našich národných orgánoch, nie je ani zďaleka ukončená. Je potrebné, aby sme si všetci nebezpečenstvo buržoázneho nacionalizmu uvedomili, správne rozpoznali a nekompromisne proti nemu bojovali.“*[431] Ne že by se všichni straníci s kampaní ztotožnili, ale veřejně projevit odlišný názor znamenalo být v rozporu se stranickou linií a vzbudit nedůvěru. Zapůsobila i Širokého autorita. Vyžadovala se absolutní poslušnost a participace na ostrakizaci, což zvláště uvítali odpůrci národně orientovaných spolusoudruhů.[432]

Přesto se zdálo, že v druhé polovině roku kampaň utichla, a celá záležitost tak byla vyřešena. Husák s okamžitou razancí začal pracovat v rolnickém oddělení ÚV KSS, aby ukázal oddanost straně a prací si odčinil své bludařství. *„Bola to práce veľmi zaujímavá,“* vzpomíná Husák, *„a dokonca v tom čase sa dosiahli, prirodzene nielen mojou zásluhou,*

---

[428] Tamtéž. s. 31.

[429] NA, f. ÚV KSČ, 02/1, sv. 19, a. j. 227 – *Schůze PÚV KSČ 12. 6. 1950.* s. 4.

[430] Kajícníci se veřejně pranýřovali pomocí tisku. Husák dostal za úkol napsat sebekritický článek, který konzultoval s vedoucím kádrového oddělení sekretariátu ÚV KSČ Brunem Köhlerem. NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 871 – *6. 6. 1950 článek pro „Novou mysl“ o nacionalistické úchylce.* Článek vyšel In: *Nová mysl. Revue marxismu-leninismu* č. 5-6 z května-června 1950. s. 516. Do stejného čísla přispěl se svojí sebekritikou i Novomeský. Tamtéž. s. 526.

[431] Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dokumenty českého a slovenského parlamentu (dále jen Digitální parlamentní knihovna). Dostupné z http://www.psp.cz/eknih/1948snr/stenprot/016schuz/s016006.htm.

[432] PAVLÍK (ed.), Ondrej: *Svedectvo dokumentov o akademikovi Pavlíkovi a tých ďalších.* Bratislava 1968. s. 21.

pozoruhodné výsledky.“[433] V novém zaměstnání spolupracoval se starými známými Jánem Púllem, Markem Čulenem a Michalem Falťanem. S posledně jmenovaným nevycházel nejlépe, jak svědčí protokol z PÚV KSS z projednávání rolnické otázky: *„Tu je akási konkurencia, ktorú ja nechápem.“* Promluvil Púll. *„Myslel som, že to odstránime tým, že s. Husák chodí na zasadnutia prezídia Povereníctva a s. Falťan chodí na zasadnutia roľníckej komisie.“* Bacílek se vyjádřil: *„(...) Otázka nezdravého pomeru medzi s. Falťnom a Husákom. Máme ten dojem, že s. Falťan necíti zodpovednosť za prácu strany, necíti sa členom kolektívu, ktorý riadi prácu organizácií strany. Ako vy stál vedľa pozoroval, čo ten Husák, alebo niekto iný robí na roľníckom oddelení.“* Široký diskuzi uzavřel: *„Predovšetkým treba dosiahnuť na prostú jednotu všetkých činiteľov na roľníckom úseku.“*[434]

Husák se práci zpočátku věnoval natolik, že nechal manželku s dětmi, po válce se narodil druhý syn Ján, aby jely na letní prázdninový pobyt do Starého Smokovce bez něho. Nakonec se i on odjel v září rekreovat do Tater.[435] Druhá polovina roku mohla vyhlížet z Husákovy perspektivy jako klid před bouří, vyšetřovatelé ovšem nezaháleli. Nadále rozvíjeli teorii spiknutí a s využitím slovenských úchylkářů nadále počítali. Přestože otázka slovenského buržoazního nacionalismu byla vyřešena stranickými orgány, dali dle vyšetřovatele Doubka Šváb a sovětští poradci pokyn, aby se ve vyšetřování pokračovalo a o úchylkách se psalo jako o nepřátelské činnosti.[436]

Nabízí se otázka, do jaké míry Husák myslel svou sebekritiku vážně a jak se s ní vyrovnával. Pro člověka jeho charakterových vlastností to musel být zezačátku šok. Veřejně své politické přesvědčení označit za chybu, sám sebe potupit a navíc dát za pravdu centralistům? To by znamenalo zatím největší prohru. V jeho nitru probíhaly vážné rozpory a rozpaky. Ze začátku se snažil obhajovat a argumentovat, ale poté, co odhalil svou beznadějnou situaci, stále více polevoval, až se nakonec plně podřídil pod politicko-psychologickým tlakem nové stranické linii. Široký jinak hrozil vyloučením ze strany. Snad kritice i částečně uvěřil, třebaže to v pozdější době popíral. Samozřejmě nevěděl, jaký směr nabere kampaň proti buržoaznímu nacionalismu a jeho osobě. Domníval se, že když poslušně splní stranické zadání – projde očistcem, tak mu strana odpustí a on se bude moc dál věnovat stranické práci. *„I ja som mal zlé vlastnosti; veľa sebavedomia, prudkú povahu, často nedočkavosť, prílišné nároky na ľudí atď.“* Velmi otevřeně se hodnotil po letech historiku

[433] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 68 a 69.

[434] SNA, f. ÚV KSS, k. 797, a. j. 19 – Zasedaní PÚV KSS červenec – srpen 1950 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS 26. 7. 1950.* s. 28 a 31-33.

[435] Letní pobyt ve vile Klotilda měl zajímavou dohru. Viz podkapitoly 4. 4. *Rodina* a 4. 3. *Proces*.

[436] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 33, a. j. 519 – *Zpráva generálního prokurátora a předsedy Nejvyššího soudu z 8. 11. 1962 o přezkoumání trestné věci proti slovenským buržoazním nacionalistům (Gustáv Husák a spol.).* s. 13.

Plevzovi, ale nezapomněl vzápětí dodat: *„Zlé vlastnosti mali aj iní: rozbujnelú ješitnosť, prílišnú ctižiadosť, sklony k integrovaniu, nevyberavé spôsoby, odstraňovania nepohodlných ľudí...“*[437]

Za hlavního představitele kampaně proti slovenskému buržoaznímu nacionalismu můžeme považovat Širokého, jehož činnost koordinovala StB a Slánský. Naopak předseda partaje Gottwald se snažil celou záležitost tlumit. Jak tvrdil slovenský historik Michal Barnovský, prezident v průběhu roku opakovaně odmítal dát souhlas se zatčením Clementise a jeho přátel, *„a tak sa kauza buržoáznych nacionalistov v roku 1950 hodnotila iba ako politickoideologická úchylka,“*[438] a až za tři čtvrtě roku získala zrádcovský charakter, přestože bezpečnostní orgány ji klasifikovaly jako nepřátelskou a spikleneckou již od začátku.

3. 2 zatčení

Záležitost ve věci slovenského buržoazního nacionalismu byla uzavřena jen zdánlivě. Z depeše velvyslance SSSR Silina s datací 31. března 1950 vyplývá, že ho Slánský informoval o probíhajících opatřeních proti Clementisovi, Husákovi, Novomeskému a Šmidkemu. Slánský měl konstatovat, že dosavadní vyšetřování proti Clementisovi a jeho skupině ukázalo závažné skutečnosti a bude pokračovat, přičemž nevylučoval soudní proces.[439] 5. června 1950 byla Lichačevem a Makarovem tlumočena Stalinovi zpráva, že StB se podařilo získat materiál týkající se Clementise.[440] Z dalších sovětských depeší lze vycítit nespokojenost s obsahovou stránkou kritiky buržoazního nacionalismu na IX. sjezdu KSS. Generální konzul SSSR v Bratislavě N. G. Novik upozorňoval na redukci otázky pouze na personální bázi. Dle něj kritika Husákova, Novomeského a Šmidkeho protičeského smýšlení zastínila důležitější antisovětské chyby Clementise. V podobném duchu hovořila zpráva korespondenta TAAS V. Medova. Ten označil za chybu, že sjezd se zabýval pouze slovenským buržoazním nacionalismem, a naopak vůbec nemluvil o nebezpečnějším celostátním nacionalismu.[441] Ukazovalo se, že antisovětismus byl v zorném poli sovětských

[437] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 66.

[438] BARNOVSKÝ, Michal: *Proces s takzvanými...* s. 165.

[439] MURAŠKO (eds.), Galina Pavlovna a kolektiv: *Vostočnaja Jevropa…* s. 327 a 328. Dokument č. 108.

[440] PETROV, Nikita Vasiljevič: *Sovětští poradci ministerstva státní bezpečnosti a příprava procesu s R. Slánským (podle dokumentů státní bezpečnosti)*. In: *Politické procesy…* s. 102.

[441] BARNOVSKÝ, Michal: *Proces s takzvanými...* s. 166.

představitelů více nežli slovenský nacionalismus, a také že neutuchal zájem o osobu Vladimíra Clementise.

O československé dění měla Moskva evidentně zájem. 14. června rozhodla vyslat novou skupinu sovětských poradců, včele s Vladimírem Bojarským, který se stal poradcem ministra národní bezpečnosti. Bojarský přezkoumával práci československých bezpečnostních orgánů a 17. září informoval politbyro VKS(b) *„o snahách Angličanů, Američanů, Vatikánu, 'Titovy kliky' a dalších výzvědných služeb, o neexistenci patřičného potírání nacionalistického podzemí zejména na Slovensku, a rovněž o tom, že státní aparát je plný nevhodných lidí.“*[442] Ještě v červenci se objevila znovu snaha zatknout Clementise, ale opětovně zasáhnul Gottwald s negativním stanoviskem.[443]

Bezradnost a váhavost v hledání reprezentativních osob pro tvorbu monstrprocesu s vedoucími komunistickými funkcionáři prolomily až události kolem krajského tajemníka KSČ v Brně Otty Šlinga, jenž si svojí stranickou činností vybudoval zástup nepřátel, kteří si na něj stěžovali u vedení strany. Komise stranické kontroly ÚV KSČ zahájila 13. května prošetřování stížností. Vedoucí roli při vyšetřování měla Jarmila Taussigová, která udržovala pracovní poměr s Vladimírem Bojarským. Šling byl pro tvůrce procesů ideálním terčem. Pocházel ze židovské rodiny, II. světovou válku prožil v Anglii a oplýval širokými přátelskými styky s významnými představiteli strany. 6. října došlo k jeho zatčení. V listopadu se začali prošetřovat staří pracovníci bezpečnosti a funkcionáři, kteří se s Šlingem znali. Byly vytvořeny předpoklady k rozsáhlému zatýkání.[444]

Šlingově případu se věnovalo také PÚV KSS. Bašťovanský mluvil o důsledcích kauzy na zasedání 9. prosince: *„(...) v straníckom aparáte máme veľké nedostatky. My budeme musieť asi 40% okresných tajomníkov a zástupcov okresných tajomníkov vymeniť. Niekoľko takových prípadov máme aj na sekretariáte ÚV. Nie síce prípady špionáže, ale určité závady v minulosti a musíme byť prísnejší pri výbere do straníckeho aparátu.“*[445] *„Myslím,“* promluvil 6. ledna 1951 na zasedání předsednictva KSS Široký, *„že to je veľmi vážne ponaučenie pre nás v boji proti nepriateľom republiky, proti imperialistickým agentom v strane a vo verejnom živote. Súčasne, myslím, Šlingov prípad dokazuje, že nesmieme k nikomu zaujať absolútne nekritické stanovisko.“*[446] 13. ledna vznikla komise na prověřování

[442] PETROV, Nikita Vasiljevič: *Sovětští poradci...* s. 102.

[443] VOLOKITINA, Taťjana Vladimirovna a kolektiv: *Moskva i Vostočnaja Jevropa. Stanovlenije političeskich režimov sovetskogo tipa. 1949-1953. Očerki istorii.* Moskva 2002. s. 536.

[444] KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce.* Praha 1993. s. 355 a 356.

[445] SNA, f. ÚV KSS 1950, k 801, a. j. 32 – Zasedaní PÚV KSS prosinec 1950 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS 9. 12. 1950.* s. 2.

[446] SNA, f. ÚV KSS 1951, k 802 a. j. 1 – Zasedaní PÚV KSS leden 1951 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS 6. 1. 1951.* s. 5.

vyšších funkcionářů strany, kterou kontrolovalo přímo PÚV KSS. Předsedou nového orgánu se stal Bacílek a členy Benada a Gažík.[447] Komise přezkoumávala 19. ledna mimo jiné D. Okáliho, kterému byla během diskuze vytýkána činnost v prvorepublikové skupině DAV, maloměšťáctví, provázanost s Husákem a také, že se dostal pod vliv buržoazních nacionalistů. „Uvědoměle“ se projevil opět Bašťovanský: *„Súdruh Šefránek tu nadhodil otázku, či IX. sjazdom KSS sa boj proti buržoáznemu nacionalizmu skončil a správne odpovedal, že nie. IX. sjazd mal byť počiatkom tohto boja (...). Snáď sme sa dopustili aj my určitej chyby, že sme zámerne neviedli tento boj ďalej.“*[448]

Vyšetřovatelé StB v součinnosti se sovětskými poradci vytvořili koncepci propojeného spiknutí o dvou větvích. Skupina Šlinga a k němu přiřazené zástupkyně ústředního tajemníka ÚV KSČ Marie Švermové měla usilovat o národní cestu ke komunismu, čili nadřazovala československé zájmy nad zájmy SSSR. Jejich cílem mělo být odstranění Gottwalda, Zápotockého a Slánského z vedení strany, dosazení Švermové do funkce ústředního tajemníka a následné převedení ČSR do protisovětského tábora. Druhou větev představovali slovenští buržoazní nacionalisté, v jejichž čele stáli Clementis a duo Husák – Novomeský, kteří údajně usilovali o převzetí moci a o rozbití republiky odtrhnutím Slovenska.

Na zasedání PÚV KSČ z 22. ledna bylo rozhodnuto ustanovit další zvláštní komisi ve složení Václav Kopecký, Bruno Köhler a Gustav Bareš a uložit jí *„prozkoumání politických otázek v souvislosti se záležitostí s. Švermové, dokončit šetření, připravit zprávu a návrhy pro zasedání ÚV v otázce 'šlingovštiny'.“* Zápis dále sděluje, že na dalším zasedání měla být *„projednána otázka zbavení členství některých členů. ÚV bude tajné a účastní se ho mimo zvlášť pozvaných soudruhů pouze členové a náhradníci ÚV.“*[449] Na PÚV KSČ z 20. února Václav Kopecký přednesl zprávu o činnosti Šlinga a Švermové. Bašťovanský referoval *o případu Clementis a jeho spoluviníků.* Předsednictvo schválilo obě zprávy doplněné o některé připomínky vzešlé z diskuze a rozhodlo, že *„otázka zbavení funkcí a vyloučení těch členů ÚV, proti kterým se vedlo stranické řízení, bude zasedání ÚV předložena jako zvláštní návrh.“*[450]

Zasedání se konalo následující den na Pražském hradě. Ve slavnostně vyzdobeném Vladislavském sále visel Gottwaldův a Stalinův portrét, československá a sovětská státní vlajka a heslo *„S presidentem Gottwaldem směleji vpřed za mír a socialismus“*. Pod symboly této dobové festivity stálo třířadové pódium, ve kterém seděli a ve shodě zdvihali ruce přední straničtí funkcionáři. Účastnil se i sovětský velvyslanec Silin či předseda Svazu

[447] Tamtéž, a. j. 2 – Zasedaní PÚV KSS leden 1951 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS 13. 1. 1951.* s. 2.

[448] Tamtéž, a. j. 3 – Zasedaní PÚV KSS leden 1951 – *Protokol ze zasedání PÚV KSS 19. 1. 1951.* s. 13-17.

[449] NA, f. ÚV KSČ, 02/1, sv. 24, a. j. 252 – *Schůze PÚV KSČ 22. 1. 1951.* s. 2.

[450] NA, f. ÚV KSČ, 02/1, sv. 25, a. j. 256 – *Schůze PÚV KSČ 20. 2. 1951.* s. 5.

československých spisovatelů Jan Drda a mnozí další.[451] Hned v první den zasedání bylo veřejně odhaleno rozsáhlé spiknutí, včele s Ottou Šlingem a Marií Švermovou[452] propojené se slovenskými buržoazními nacionalisty. Obviňující zprávu *O odhalení špionážnej záškodníckej činnosti V. Clementisa a frakčnej protištátnej skupine buržoáznych nacionalistov v KSS* znovu přednesl Bašťovanský: *„Výpoveď Clementisa a posledné výsledky vyšetrovania ukazujú, že ani u skupiny Husák – Novomeský nešlo teda o 'chyby' a 'úchylky', ale že tu máme do činenia s organizovanou protistranníckou frakcionárskou bandou, ktorá svojou separatistickou, podvratnou prácou vedome a úmyselne rozbíjala jednotu Republiky a snažila sa v jej rámci fakticky udržať t. zv. 'samostatný slovenský štát', aby vo vhodnej chvíli odtrhla Slovensko od Republiky, a ktorá zámerne hamovala vývin k socializmu a orientovala sa v podstate na reštaurovanie kapitalizmu. (...) Buržoázny nacionalizmus dnes nie je len ideologickým prejavom vplyvu cudzej nepriateľskej triedy v radoch komunistických strán, nie je tedy len politickou úchylkou, ale z 99% vlajkou agentov triedneho nepriateľa a imperialistov pre rozvratnú a záškodnícku protistranníckú a protištátnu činnosť.“*[453] Na základě Bašťovanského zprávy byli Clementis, Husák a Novomeský zbaveni poslaneckých mandátů, členství v ÚV KSČ a vyloučeni ze strany.

Jednalo se o dodatečný akt, jelikož se již od ledna zdvihala nekontrolovatelná vlna zatýkání. V prosinci a lednu StB zkresleně vyhodnocovala materiál na jednotlivé podezřelé osoby, který dál předávala politické komisi (byla ustanovena 29. ledna 1951) ve složení Gottwald, Kopřiva, Slánský a Zápotocký. Účastnil se i Čepička, a pokud se jednalo o slovenské záležitosti také Široký.[454] Komise posvětila zatýkání, ale bohužel nevedla žádný jednací protokol, takže se můžeme pouze dohadovat, jak rozhodování nejen o Husákovi probíhalo. Víme jen, že dala souhlas.[455] Záminkou k zajištění Clementise, Husáka a Novomeského se stala falešná zpráva o jejich zamýšleném útěku na Západ, k níž se však

[451] Bezejmený článek In: *Rudé právo* č. 48 z 27. 2. 1951. s. 1.

[452] V souvislosti se zatčením Šlinga byla v říjnu 1950 vytvořena zvláštní komise PÚV KSČ ve složení: V. Kopecký, B. Köhler a G. Bareš, která měla podrobně prošetřit vztah Švermové k Šlingovi (udržovali intimní poměr). Švermová před komisí přiznala politické chyby, ale zcela odmítla, že by se jednalo o nepřátelský záměr. Komise přesto označila Švermovou za nepřítele. Od 29. ledna do únorového zasedání ÚV KSČ byla držena v izolaci a jako jediná z obviněných se účastnila zasedání, na němž dokonce i vystoupila. Jménem předsednictva strany předložil V. Kopecký návrh, aby Švermová byla zbavena poslaneckého mandátu, členství v ÚV a stranictví, což ÚV KSČ jednomyslně schválilo. Poté byla Švermová vyzvána, aby opustila zasedání. Po svém odchodu byla ihned zatčena.

[453] *Zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa ve dnech 21. – 24. února 1951 na Hradě pražském.* Praha 1951. s. 209, 213 a 214. O dění na zasedání referovalo *Rudé právo* č. 48 z 27. února 1951, které také zveřejnilo Bašťovanského zprávu.

[454] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 23, a. j. 496 – *Komise ÚV KSČ - 1962-1963. Jak vznikl proces Husák a spol.* s. 32.

[455] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 12, a. j. 202 – *Zpráva o činnosti Státní bezpečnosti v letech 1949-1954 z hlediska nespávností v zaměření a metodách práce z 22. 2. 1963.* s. 31.

vyšetřování ani soudní líčení nikdy nevrátilo.[456] 7. února se konalo PÚV KSČ. *„Jednalo se o 'útěku' Clementise,“* seznamuje nás s náplní zasedání Ďuriš, *„ráno ve vládě jsem četl v Monitoru, že to na Západě potvrzují. Silin (sovětský velvyslanec) se mne na Vánoce ptal, jestli neutečou Clementis a Husák. Řekl jsem mu, jestli udělali jen to, co víme, tak ne, jestli víc udělali, tak utečou. Široký řekl, že Husáka ještě nezatknou* [!], *že on nese za to zodpovědnost.“* Ďuriš také mluvil se Zápotockým: *„Uklidnil mne, že Clementis ještě není venku, že asi se mu to nepodařilo. Že Šling již hovoří. Že každý cítí, že je třeba vyvodit důsledky z chyb. Že se to rozšiřuje, nové osoby.“*[457]

Americká zpravodajská služba nabízí nevšední pohled do tehdejšího zákulisního dění uvnitř vedení KSČ. Hlavní linii viděla v mocenském zápase dvou bloků – Gottwald versus Slánský – a ve váhavosti SSSR, ke komu se přiklonit. Slánský se měl pokoušet posílit svou pozici právě přes zatýkání Gottwaldových politických spojenců. Za podpory Širokého byl zatčen také jeho osobní přítel Clementis. *„Výsledkem byla všeobecná krize, která zasáhla celé komunistické hnutí v ČSR a téměř vyústila v anarchii. Otevřeně ve Slánského prospěch vystoupil sovětský velvyslanec v Praze Michael Silin. Gottwald podal demisi, v čemž ho následoval Zápotocký. Po dlouhých a obtížných jednáních Kreml doporučil kompromis, kterým dal Gottwaldovi a Zápotockému volnou ruku ve snaze sjednotit stranické vedení v ČSR, ale pod podmínkou, že dojde ke zvýšení produkce a k ukončení politiky slovenského separatismu a k nekompromisnímu odstranění všech, kteří čerpají z této linie bez ohledu na vládní či stranické funkce. Tímto konečným stanoviskem přispěl Valerian Zorin, sovětský zástupce ministra zahraničních věcí. Gottvald byl nucen přijmout zatčení svého osobního přítele Vlada Clementise, jehož uvěznění umožnilo zničit celou mocnou Husákovu skupinu v KSS, a učinilo konec slovenskému separatismu.“*[458] Americký pohled byl ovlivněn dobou vzniku dokumentu (10. července 1952), kdy již dlel Rudolf Slánský ve vězení. Proto se hledalo zdůvodnění jeho pádu ve frakcionářském boji. Nakolik některá tvrzení, například o Gottwaldově demisi, odpovídala realitě, je sporné, protože schází podpůrné prameny. Jejich dosavadní neexistence by spíše svědčila v neprospěch správnosti tvrzení, i když je zřejmé, že takto delikátní informace byla snaha neventilovat.

Dne 29. ledna obdržel vedoucí IV. sektoru ministerstva národní bezpečnosti vrchní strážmistr Antonín Kavan příkaz ministra Kopřivy, že má zajistit sledování Novomeského,

---

[456] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 13, a. j. 231 – *I. varianta. Období po únoru 1948.* s. 76-78. Clementis byl unesen a převezen k fingované západoněmecké policejní stanici, kde ho přivítali důstojníci v německých a amerických uniformách. Zde s ním rozmlouvali o příčinách jeho útěku a o azylu. Clementis žádal návrat do Prahy. Jednalo se o provokaci ze strany StB. KAPLAN, Karel: *Zpráva o zavraždění...* s. 120 a 121.

[457] Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky J. Ďuriše.* s. 847.

[458] A CK SKJ, 507/IX, 22/II – 51 – *Zpráva americké zpravodajské služby o stavu v KSČ.* s. 2.

Okáliho, Husáka a posléze Friše. Akce měla být přísně utajena před krajskou správou StB v Bratislavě, protože se souběžně rozbíhalo zatýkání jejích příslušníků. Antonín Prchal, v té době nově jmenovaný zástupce velitele StB, telefonoval Kavanovi 4. či 5. února a tlumočil mu Gottwaldův a Kopřivův příkaz na zatčení Husáka a Novomeského.[459]

Večer před zatčením přišel Kavan za krajským velitelem StB v Bratislavě Šimonem Čermákem a seznámil ho se situací. Čermák se odvolával, že zatčení čelných funkcionářů nemůže být provedeno bez vědomí ústředního tajemníka KSS Bašťovanského. Kavan tedy za ním následně zašel a informoval ho. Bašťovanský se měl nabídnout, že Husáka zavolá na oko do své kanceláře na poradu, *„aby vraj nevznikla domnienka, že slovenskí orgánovia nechceli pri akcií pomôcť. U neho v kancelárie, že sa pootom* [sic] *zatknutie prevedie“*.[460]

Dne 6. února se nic netušící Husák dostavil. Po letech vzpomínal: *„Traja muži s namierenými revolvermi mi oznámili, že na rozkaz ministra bezpečnosti ma zatýkajú. Na ruky dali puta, oči zaviazali a odvliekli neznámo kam (...). Začala ťažká, skoro desať rokov trvajúca kalvária vyšetrovania, súdenia a kriminálov.“*[461] Nutno zmínit, že Husák jako poslanec Národního shromáždění disponoval imunitou, a tak jen už z tohoto hlediska se jednalo o nezákonné opatření.[462]

S případem Otty Šlinga započala tvorba umělé konstrukce spiklenecké sítě, do níž byla propletena skupina slovenských buržoazních nacionalistů včele s Husákem. Na výtvor sovětských poradců a pracovníků StB přistoupilo politické vedení strany. Co dokázalo přimět přední představitele KSČ, že dali souhlas s očerněním tolika spolustraníků? Tlak Moskvy, falešná a zavádějící obvinění a horlivost některých jedinců dokázaly nastolit všeobecnou atmosféru strachu. I střídmě uvažující straničtí představitelé podlehli či zavřeli oči, a tím umižnili a přistoupili na proces, při němž si nikdo nemohl být jistý, zda si pro něj StB také nepřijde. KSČ tak vybudovala systém nebezpečný sama sobě.

---

[459] KAPLAN, Karel: *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948-1956.* Brno 1999. s. 136.

[460] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 2 – *Záležitosť T. Baláža, jeho poznatky z r. 1949 a ďalších.* s. 44.

[461] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 70.

[462] Na schůzi Národního shromáždění z 9. 3. 1951 bylo jen stroze oznámeno, že se poslanec Husák vzdal svého mandátu. In: *Digitální parlamentní knihovna.* Dostupné z http://www.psp.cz/eknih/1948ns/stenprot/052schuz/s052001.htm.

4. VĚZENÍ

Můžeme se jen dohadovat, do jaké míry byl Husák obeznámen s vězeňskými praktikami poúnorového Československa. Jako vysoký stranický funkcionář, navíc bývalý pověřenec vnitra, dozajista nějaké povědomí měl. S určitostí však víme, že ho čekala tvrdá zkušenost, která se nedala zdaleka srovnávat s již prodělanými vazbami z dob Slovenského státu.

4. 1. vazba

Po urputné několikahodinové přepravě z Bratislavy se spoutaný a zraku zbavený Husák ocitl kolem 9 hodiny večerní v ruzyňské věznici. Dle oficiálních záznamů měl být 10 minut vyslýchán a následujícího dne podroben zdravotní prohlídce. *„Při tomto vyšetřování uvedl, že se cítí zdráv a nikdy vážně nestonal. Tehdejší lékařský nález shledával, že HUSÁK měří 174 cm a váží 64 kg. Stav na orgánech i rtgnoskopický byl bez patchologického nálezu, až na malé nepatrné otoky dolních končetin.“*[463] Sám Husák vzpomíná: *„V noci v ruzynskej väznici ma vyzliekli donaha, dôkladne poprezerali všetky tajné skrýše na tele, ako uši, vlasy i zadnú časť tela, obliekli do väzenských handár a strčili do cely.“*[464] Rovněž mu *„odobrali legitimáciu strany, legitimáciu člena ÚV KSČ a poslaneckú legitimáciu s poznámkami, 'ako taký gauner a lump mohol byť v strane' apod.“*.[465] Pravděpodobně mu také dali podepsat antidatované prohlášení, kterým se zříkal poslaneckého mandátu. V Ruzyni dlouho nepobyl. Čekal ho totiž převoz do sklepení kolodějského zámku.

Jeho prostory od roku 1955 využíval úřad vlády k důležitým jednáním a slavnostním příležitostem. Tam také pracovala v roce 1968 vládní komise pro přípravu federativního uspořádání Československa, v jejímž čele stál právě Husák. Z června té doby přináší zajímavé svědectví tehdejší místopředseda československé vlády Lubomír Štrougal, který s Husákem v Kolodějích pobýval. *„Netušil jsem, kam mě Gusta vede – ne k hlavním vstupním dveřím, ale vpravo dolů, do sklepa. Pak mě napadlo, o co asi půjde. Procházeli jsme tmavým studeným sklepením, naplněným různým haraburdím; zámek byl již po rekonstrukci, ale oprava sklepů*

[463] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 877 – *Gustáv Husák. Výpis z osobního konta vyšetřovance z 19. 3. 1954.* s. 2.

[464] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 70.

[465] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 5 – *Žádost o stranickou rehabilitaci dr. Husáka.* s. 3.

se teprve připravovala. Ocitli jsme se v místě, kde byl Gustáv Husák osm týdnů [správně 3 týdny] *v dřevěné kobce v samovazbě. Oba jsme mlčeli. Po chvíli – velice dojat – mi Gustáv řekl: 'Celkem šest let jsem byl v samovazbě, v přísné izolaci. Ale na týdny tady nemohu nikdy zapomenout. Luboši, jen jsem chtěl, abys to viděl. Už nikdy sem s nikým nepůjdu.'"*[466] Že se Husákově reakci vůbec nedá divit, se pokusím přiblížit v následující rekonstrukci událostí a prožitků.

Z důvodu utajení rozsáhlého zatýkání přemístila StB vyšetřování do zámku v Kolodějích, který byl k tomu přizpůsoben: *„(...) v prostorách zámku začali se stavbami cel. Kromě toho zajistily zámek zvenčí tím, že ho obehnali překážkovým drátem a upravili hradbu parku tak, aby nebylo do objektu vidět."* Sloužilo zde kolem 50 strážců z řad Pohraniční stráže, přes dvě desítky vyšetřovatelů (počet se v průběhu měnil), 4 dělničtí prokurátoři, 4 písařky, vojenský lékař a kuchyňský personál. Hlavní slovo mělo 5 sovětských poradců, jimž pomáhali 2 překladatelé (Petr Bechyně a Ivan Achremenko). Ministr Kopřiva jmenoval velitelem akce Bohumila Doubka a jeho zástupcem Pravoslava Janouška. Navíc povolal 11 bývalých funkcionářů lidových milicí. „*Jejich zařazení do akce odůvodňoval ministr KOPŘIVA údajně tím, že budou zárukou kontroly veřejnosti nad vyšetřováním a zároveň jejich zařazením bude dána vyšetřování patřičná tvrdost."* Doubek vybral 10 vyšetřovatelů z Ruzyně, kteří prováděli zatýkání a následný přesun osob do Koloděj.[467] Postupně tam našlo umístění 33 rozličných lidí. Mezi první patřili bývalí interbrigadisté, vysocí důstojníci a pracovníci StB. Následně se jednalo i o významné straníky. Ze slovenských soudruhů se opatření aplikovalo na Vladimíra Clementise (zatčen 28. ledna), Ladislava Holdoše (2. února), Daniela Okáliho (4. února), Ladislava Novomeského (6. února). Ale také se to týkalo třeba obávaného náměstka ministra národní obrany generála Bedřicha Reicina (8. února) či vlastního Kopřivova náměstka Karla Švába (16. února), mužů, kteří se sami angažovali na přípravách politických procesů nemalou měrou. Ottu Šlinga a Ivana Horvátha tam přemístili z Ruzyně. Jako poslední přivezla StB Švábovu sestru Marii Švermovou (21. únor).

Organizačně se vyšetřování rozdělilo do dvou skupin. Doubkova měla na starosti případ slovenských buržoazních nacionalistů společně s šetřením vojenských osob a stranických funkcionářů. Disponovala 10 vyšetřovateli (Hugo Čáp, Josef Čejka, Alois Dřevikovský, František Homolka, Vladimír Kohoutek, Karel Košťál, Karel Majer, Ladislav Rendl, Stanislav Semínko, Vlastimil Volkán), ke kterým v pozdější době přibyl ještě Václav

[466] ŠTROUGAL, Lubomír: *Paměti a úvahy.* Praha 2009. s. 136.

[467] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 12, a. j. 202 – Zpráva o činnosti Státní bezpečnosti v letech 1949-1954 z hlediska nesprávností v zaměření a metodách práce z 22. 2. 1963 – *Příloha č. 12. Zpráva o průběhu tzv. Kolodějské akce ve dnech 27. 1. – 24. 2. 1951*. s. 120 a 121.

Roček s případem Švermové, 8 milicionáři (Kožich, Drozd, Bohuslav Brůha, Stojar, Bohumil Prokop – onemocněl a byl přeložen k ostraze, Kužel a Josef Kubinec – později přeřazeni do skupiny Janouška), 2 dělnickými prokurátory (Antonín Havelka a Karel Kudrna) a jednou pomocnou silou (Buriánek). Působili tu tři sovětští poradci: Pětuchov, Vladimír Bojarský a Boris Jesikov, do jejichž kompetence spadal případ *„Clementis a spol“*. Ke každému obviněnému byli z vyšetřovatelů přiděleni referenti. Husáka „zpracovávali“ kpt. Semínko a poté npor. Čejka. Doubek neměl vlastní případ, a proto se mohl aktivně účastnit výslechů různých osob.[468]

Vyšetřovatelé nesměli vycházet z objektu a teprve později se mohli pohybovat v zámeckém parku. Přitom byli střeženi a jejich korespondence cenzurována. „*Mezi pracovníky byla vytvářena psychóza neustálého nebezpečí: Hovořilo se o tom, že zatčení příslušníci armády mohou mít za sebou část vojáků, kteří mohou napadnout Koloděje.“* Rozvíjely se černé scénáře, když nad zámkem proletělo letadlo či vypadl proud.[469] Vyskytovaly se nedobré vztahy a nekompetentnost, v které zejména vynikal Janoušek.[470] Byla nabízena silná finanční motivace dle počtu výslechových hodin a stranická organizace dokonce vyhlásila soutěž o knížky za co nejdelší výslechové doby.[471]

„Vyšetřování v Kolodějích, jako vyšetřování vůbec, bylo zaměřeno především na tzv. zlom vyšetřovanců. Tomu sloužili všechny podmínky v Kolodějích, které byly v mnoha směrech středověké.“ Nikoliv s nadsázkou popisuje jedna ze závěrečných zpráv Barnabitské rehabilitační komise z roku 1963 podmínky ve vězení a podrobněji je rozebírá: „*Cely byly vybudovány v některých místnostech zámku, ve sklepích pod zámkem a ve sklepích pod hospodářskými budovami. (…) V celách ve sklepích pod vlastním zámkem byla zima a tma, poměrně však sucho. Nejhorší podmínky byly v celách pod hospodářskými budovami. Bylo to asi 8-10 m pod zemí, byla zde veliká zima, ze stěn a se stropů kapala voda, bylo tu plno hmyzu. V některých celách (…) ústil kanál, takže zde i na zemi byla voda. (…) V místnostech zámku byly cely větší s palandami, ve sklepích menší, některé jen 2x2,5 m jen se slamníkem, často promáčeným od vody. Cely byly zbity jen z hrubých prken asi do výše 2,5 m. Aby*

[468] Tamtéž. s. 125 a 126.

[469] Tamtéž. s. 131.

[470] *„(…) nebyl zcela normální a musel být za nějakou dobu z Koloděj odvolán. Stalo se například, že chtěl ukázat vyšetřované Doře KLEINOVÉ, kolik je proti ní zhromážděno* [sic] *usvědčujícího materiálu. Sesypal proto 2 nebo 3 kufry zabavených materiálů, patřících různým osobám, na hromadu a ukázal ho KLEINOVÉ. Poněvadž však materiály nebyly označeny, nebylo potom možno většinu jich opět roztřídit. Tím byly znehodnoceny. Navíc JANOUŠEK cizojazyčné materiály ničil, neboť prý jim nerozumí. Stejně tak JANOUŠEK sesypal na jednu hromadu všechny zabavené předměty různých osob. Některým vyšetřovatelům pak z nich dával dárky jako plnicí pera, pouzdra na cigarety apod. Stávalo se tak, že některý vyšetřovatel nabízel vyšetřovanci cigaretu z jeho pouzdra nebo mu dával podepisovat protokol jeho perem. Aby se pak mohlo zjistit, komu některý zabavený předmět patří, muselo se chodit od jednoho vyšetřovance ke druhému a pátrat po majiteli. Tímto způsobem se dokonce museli zjišťovat i vlastníci zabavených střelných zbraní.“* Tamtéž. s. 127 a 128.

[471] KAPLAN, Karel: *Nebezpečná bezpečnost…* s. 239-241.

vyšetřovanci na sebe neviděli, byl přes prkna přibit papír. Před každou celou stál strážný, aby se vyšetřovanci nemohli domlouvat. (...) Jako hygienické zařízené měli vyšetřovanci kbelíky, které jim strážní na požádání podávali."[472]

Materiály převezené k vyšetřování do Koloděj většinou nebyly konkrétní a natolik usvědčující, aby mohly být použity při výslechu. Sovětští poradci Doubkovi zdůvodňovali, *„že rafinovaný nepřítel a zkušený špion nezanechává po sobě nebo po své činnosti usvědčující materiál a že je třeba ho k doznání přinutit.(...) je nutno vyšetřovance nervově vyčerpat a přesvědčit je o tom, že již nemají žádnou naději na záchranu a že jen doznání přednášeného obvinění jim může zajistit nepatrné výhody."* Z toho vyplynuly extrémní metody vyšetřování.[473]

Vyskytovaly se všemožné formy fyzického a psychického tlaku. „*Tak někteří vyšetřovaní (...) byli po celou dobu pobytu v Kolodějích na cele i při výslechu spoutáni. Se spoutanýma rukama museli spát, jíst i vykonávat tělesnou potřebu. (...) Po dobu pobytu na celách museli všichni až do večerky chodit, při výslechu většinou museli stát. Intenzivně bylo používáno také dlouhodobých výslechů. Pracovní doba byla prakticky neomezená, někteří vyšetřovanci spali 2-3 hodiny denně, mnozí z nich byli ještě v pravidelných intervalech buzeni. Někteří vyšetřovanci, kteří nevypovídali tak, jak bylo na nich žádáno, nespali několik dní vůbec. (...) Avšak i ti, kteří vypovídali a měli možnost několik hodin spát, pokud byli ve sklepeních, spali málo pro velkou zimu, která byla v celách. K tomu ještě měli hlad, mnozí dostali jen jednou za den chléb a černou kávu, jiní dostali za den buď jen oběd, nebo večeři. (...) Při výsleších byli někteří vyšetřovanci (...) biti. (...) Hojně bylo používáno též křiku a nadávek. Ke zlomení vyšetřovanců bylo používáno i přemisťování z lepších do horších sklepeních* [sic]. *(...) K psychickému nátlaku patřila argumentace stranou, vyhrožováním bitím a v souvislosti s tím upozorňování, že část vyšetřujících jsou členové LM, kteří mají bití povoleno, vyhrožování stíháním rodinných příslušníků apod.*"[474] S výsledkem těchto praktik nás obeznamuje znovu Doubek: „*(...) vyšetřovanci byli fyzicky naprosto vyčerpáni, byli úplně v apatickém stavu a některým již bylo všechno jedno, jen když se budou moci vyspat, a přistoupili proto na každou formulaci, kterou vyšetřující referent od nich požadoval. Někdy ani nevnímali, co podepisují.*"[475]

„O těchto podmínkách byl informován ministr KOPŘIVA, který téměř denně do Koloděj jezdil. Při jedné návštěvě si prohlédl i cely a díval se okýnkem na některé

[472] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 12, a. j. 202 – *Zpráva o činnosti Státní bezpečnosti…* s. 128 a 129.

[473] KAPLAN (ed.), Karel: *Stb o sobě...* s. 53.

[474] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 12, a. j. 202 – *Zpráva o činnosti Státní bezpečnosti...* s. 129 a 130.

[475] KAPLAN (ed.), Karel: *Stb o sobě...* s. 54.

vyšetřované, jako například na ŠVERMOVOU, ŠVÁBA a HUSÁKA.“ Ale našli se i někteří příslušníci Lidových milic, *„kteří nemohli vidět krutý režim vyšetřovaných a zacházení s nimi, přestože plakali a žádali o propuštění z Koloděj, nesměli opustit objekt a dva z nich byli dáni do kuchyně škrabat brambory.“*[476]

V takovém prostředí zahájil Husák svou *„skoro desať rokov trvajúci kalvárii“*. V dřevěné cele mu omrzly ruce, nohy i tvář. Když žádal o šálu nebo nějaké teplé šatstvo, nedostalo se mu reakce. První tři dny nesměl vůbec spát, a naopak musel nepřetržitě stát na nohou. Následujících 5 dní mohl spát za přerušovaného buzení a vstávání jen 4krát po 2 hodinách. Na výslech byl předváděn v zimníku do silně vytopené místnosti, kde se po celou dobu nesměl posadit. Nedostával dostatečné množství stravy a tekutin. Vyšetřovatelé Husáka bili, škrtili a mlátili s ním o zeď. Fyzické násilí doplňovali zastrašováním a vyhrožováním.[477] *„To mi tak vyčerpalo celý organismus, že mi přestávaly fungovat smysly, nohy jsem měl opuchlé, omrzlé, srdce vynechávalo, dostavovaly se záchvaty mdloby. Vynechával mi zrak i sluch. Poprvé v životě jsem viděl, jak vzorce na koberci ožily, pohybovaly se, červené myšky lezly po zdech. Nemohl jsem hýbat jazykem. Taktak že jsem vykoktal nejasné slovo. Přestával fungovat rozum, vůle se ztrácela. Roste jediná živočišná touha: zavřít na chvíli oči, na chvíli si lehnout. (...) Vyšetřující mi však oči zavřít nedovolil. Podepíšeš a potom si můžeš odpočinout.“*[478] A tak dle očekávání v úplné fyzické vyčerpanosti podlehl a podepsal již předem sestavený protokol z 13. února 1951.

V druhé půli února 1951 se dospělo k názoru, že akce v Kolodějích již ztratila punc tajnosti a že bude lepší se poohlédnout po jiném místě. Nejdřív byl vyhlídnut jakýsi hrad poblíž Mladé Boleslavi, ale následně volba padla na ruzyňskou věznici. *„Dne 24. února 1951 byl v noci vyhlášen poplach a všichni vyšetřovanci z Koloděj byli v autech převezeni do Ruzyně.“*[479]

Koncem února se Husák zmátořil a vynucený podpis odvolal. Následovala již známá vlna násilností z Kolodějí. Husák je vydržel snášet dalších 30 dní a v totální vyčerpanosti podepsal. Po nabytí sil podpis stáhl. Nový protokol, který vyšetřovatelé vydávali za stranou schválený dokument, odmítl 1. srpna potvrdit. Znovu přišel na řadu teror. Vyšetřovatelé se dovolávali již jako minule autority KSČ, která měla dát příkaz nacionální úchylku označit za

---

[476] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 12, a. j. 202 – *Zpráva o činnosti Státní bezpečnosti…* s. 129 a 131.

[477] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 879 – *Opis dopisu G. Husáka prezidentu republiky. Stížnost na protizákonné způsoby vyšetřování z 18. 3. 1954*. s. 1. NA, f. ÚV KSČ, Komise I. sv. 35, a. j. 881 – *Zápis sepsaný s obviněným G. Husákem při předvedení k prokurátorovi z 12. 11. 1953*. s. 27.

[478] HUSÁK, Gustáv: *Dopis o pravdě*. In*: Kulturní tvorba* č. 26 z 27. 6. 1968. s. 7.

[479] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 12, a. j. 202 – *Zpráva o činnosti Státní bezpečnosti…* s. 131 a 132.

nepřátelskou činnost. Při výslechu ho Doubek poranil na krku. Zranění ošetřil vězeňský lékař.[480]

Průběh incidentu nedávno popsal vyšetřovatel Košťál: *„Doubek mu domlouval a přitom ho držel za límec vězeňské blůzy a občas zakroutil rukou. Při jednom takovém zákrutu Husák lehce sykl, když se Doubkův palec dotkl jeho krku. Doubek se za to Husákovi omluvil a s držením jej za blůzu přestal. Když mu Husák řekl, že ho škrábl nehtem do krku, zavolal Doubek okamžitě vězeňského lékaře MUDr. Sommra a požádal jej, aby Husákovu škrábnutí ošetřil. Doktor Sommr prohlédl Husákovi krk, ale žádné škrábnutí nenašel. Požádal proto Husáka, aby místo, kde byl škrábnut, ukázal. Poté jej potřel jódem. Ani já jsem žádné škrábnutí, tím spíše ještě zakrvácené, nespatřil. Husák ovšem tuto příhodu nejen v roce 1968 vylíčil mnohem dramatičtěji, přesněji řečeno naprosto lživě (...). (...) Husákova slova o bití, brutalitě a týrání jsou naprosto lživá. Pravděpodobně šlo o promyšlené, zcela pragmatické, účelové tvrzení učiněné v době, kdy předpokládal, že i lež může být dobrá na jeho cestě návratu k vrcholům politické moci!“* Košťál vůbec polemizoval ve své vzpomínkové knize s používáním fyzického násilí v době procesů.[481]

O Doubkově chování se rozdílně vyjádřil tehdejší ruzyňský spolupracovník Vlastimil Volkán: *„K vyšetřovancům používal i fyzického násilí tím způsobem, že je uchopil u krku, třesením je otloukal o zeď. (...) S. Čejka mi sdělil také, že Husákovi dal Doubek facku.“*[482] Zpráva Generální prokuratury a Nejvyššího soudu z roku 1962 dospěla k totožnému hodnocení. Dle ní vyšetřovatel Kohoutek potvrdit, že se Doubek na Husákovi dopustil násilností, v jejichž důsledku musel být lékařsky ošetřen. Doubek to připustil a vypověděl, že s Husákem hrubě zacházel již v Kolodějích vyšetřovatel S. Semínko. Husákův spoluvězeň J. Kopecký vypověděl, že byl Husák podroben celé sérii dlouhých a vyčerpávajících nočních výslechů a několikrát dán do temnice.[483] Kopecký byl po 2 roky s Husákem na jedné cele. I mnohá jiná svědectví ukázala, že celá série brutálností byla v Ruzyni na denním pořádku – dokonce se vyskytly i případy usmrcení člověka.[484]

---

[480] NA, f. ÚV KSČ, Komise I. sv. 35, a. j. 879 – *Gustáv Husák. Opis dopisu G. Husáka prezidentu republiky z 18. 3.1954.* s. 1. Lékařské záznamy ošetření na krku zaevidovaly: *„Dne 28. 8. 51 se hlásil k lékaři pro zcela nepatrnou oděrky na krku způsobené škrábnutím.“* Tamtéž – *Zpráva o zdravotním stavu G. Husáka z 2. 3. 1954*. s. 12.

[481] KOŠŤÁL, Karel: *Pravda o procesu...* s. 78 a 116.

[482] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 4, a. j. 41 – Záznamy o pohovorech s pracovníky MV (komise 1955-1957) – *Záznam o pohovoru s Vlastimilem Volkánem z 29. 7. 1955*. s. 239.

[483] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 33, a. j. 519 – *Zpráva generálního prokurátora a předsedy Nejvyššího soudu z 8. 11. 1962 o přezkoumání trestné věci proti slovenským buržoazním nacionalistům (Gustáv Husák a spol.).* s. 14.

[484] Viz například svědectví ruzyňského lékaře J. Sommra NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 4, a. j. 41 – Záznamy o pohovorech s pracovníky MV (komise 1955-1957) – *Záznam o pohovoru s Josefem Sommrem z 5. 7. 1955*. s. 84-89.

V nejkrušnějších vězeňských chvílích se Husák – vyšetřovanec číslo 1940/741 – inspiroval počínáním přítele Clementise, jenž čerpal optimismus v přelomové době 1938/1939 z recitace básní. A tak si například opakoval Puškinovu báseň:

„V sibiřských dolech v hlubině
s hrdostí vytrvejte v dáli,
váš trpký počin nezhyne
ni vaše velké ideály.

Naděje, věrná sestra běd,
v temnotách podzemí a slojí
vás potěší i uspokojí –
vysněnou dobu spatří svět!

Přátelství s láskou dojdou vás
i přes nejtěžší uzamčení,
jako k vám do děr ve vězení
proniká svobodný můj hlas.

Okovy, jež vás poutají,
i žalář – padne nečekaně,
svoboda uvítá vás v bráně
a bratři meč vám podají.“
[485]

„Pomáhalo to. Niet takého bahna, aby človeku sila myšlienky aspoň veriť nedovolila,“ konstatuje G. Husák a pokračuje: *„Keď šlo o druhého, o 'menšie veci', človek si nájde dôvod, aby ospravedlnil kompromisy. Nehovorí o zrade pravdy, idey, zásady, cti, hovorí o zlatej strednej ceste, o nevyhnutnosti, o osobnej bezmocnosti. Ale prídu chvíle, keď je tento rozpor vyhrotený na ostrie noža. Zanechaj pravdu, ideu, česť, zásadu, ako ju ty poznal, ako si jej veril celý život a prihlás sa k falzifikácii ideí, skutkov a života, ktorou si opovrhoval. Cena je krk. Bez krku nie je život. Cenou je život. Tak stoja veci: s tvojou pravdou – bez krku. S cudzou a falošnou – s krkom, hádam s krkom. (...) Bojuješ sám so sebou viac ako s druhým. Potom príde diablovo pokušenie v inej forme: zľav aspoň trochu z tej svojej tvrdohlavosti, t. j. z pravdy, idey, zásady, nepáľ všetky mosty za sebou – môžeš uchovať krk. Luhaj o sebe a o druhých aspoň trochu, hoci len päť percent, bude sa ti to honorovať. Všetci tak postupujú, nebuď idiot...“*[486] Emotivně se snažil zachytit své tehdejší myšlenkové procesy.

Husák podepsal ještě protokol z listopadu 1951, ale po zotavení zase odvolal. Tehdy se také utvrdil, že za žádných okolností již vykonstruované protokoly nepodepíše, a skutečně vytrval. *„Musím povedať, že sa mi od tej doby ľahšie znášali všetky brutality. Mal som jasno, o čo ide, čo je moja povinnosť. (...) Trpel som za tento pevný postoj po celú dobu – nebolo toho väzenského trestu, ktorým by som nebol prešiel. Koľko dní som strávil v temnej komore, koľko nocí som preležal na holej dlažbe! Zákaz fajčenia, čítania, styku s rodinou, atď. Zvolili potom inú taktiku: Dáme tě k ledu! Budeš trčať na cele, kým nezhniješ, my máme čas, na*

[485] PUŠKIN, Sergejevič Alexander: *V sibiřských dolech v hlubině*. In: *Vyšel jsem dřív než hvězda ranní*. Praha 1962. s. 73. V překladu Kamila Bednáře.

[486] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády...* s. 72.

tvojom živote nikomu nezáleží, sám budeš prosiť o výsluch! Dali ma k 'ľadu' na jeden a pol roka, do leta 1953. Nevolali ma na výsluch, zariadili najostrejší väzenský režim. Špiceľ na cele so všetkými výhodami. K 'rozumu' som síce neprišiel, duševne ma nezlomili, ale fyzicky som tak schátral, že som vážil iba 55 kg (pri výške 175 cm), stále som kašľal, sotva som od slabosti stál na nohách. Za 500 dní som iba jediný raz bol na vychádzke na čerstvom vzduchu – na 10 minút.“[487] V konfrontaci s materií oficiální provenience se teze zdají býti pravdivé. Například v lékařských záznamech se uvádí postupně se snižující váha, která měla vygradulovat 56 kg k datu 1. června 1953.[488] Z výpisu výslechů se dá od roku 1952 skutečně vyčíst snížená frekvence výslechů, jež se znatelně navýšily od června 1953. Ovšem že by v „mezičase“ nedocházelo k žádným výslechům, se nepotvrzuje.[489] Je třeba doplnit, že od uvedeného incidentu s krkem se již vyšetřovatelé nedopouštěli na Husákovi fyzického násilí a volili jiné metody.[490]

Oním „špiclem“ Husák myslel již zmiňovaného J. Kopeckého, jenž k společnému pobytu uvedl: „*S Husákem jsme hovořívali zejména o slovenském národním povstání a o našich stycích v této souvislosti. Po procesu se Slánským jsem byl od Husáka oddělen. Nechal jsem mu gramatiku ruštiny, kterou jsem měl vypůjčenou z vězeňské knihovny.“*[491] Na to, že Kopecký sdílel s Husákem celu 750 dní, jedná se o vzpomínku na slovo velmi skoupou – snad se při psaní pamětí nechtěl k této nepříjemné životní epizodě vracet. Těchto zlomených lidí zneužívala StB jednak, aby narušovali psychiku silných vězňů a pak také jako nepřímý zdroj informací – na mnohých celách byla umístěna odposlechová zařízení.[492]

K Husákovu „dání k ledu“ ovšem přispěly i nové okolnosti. Během celého vyšetřování vznikaly totiž silné pochybnosti a začalo se také hovořit o stále neodhalené výše postavené hlavě spiknutí. Vyšetřovatelé zřejmě pokládali dosavadní představitele nepřátelské sítě za málo reprezentativní a navíc obtížně dokazovali jejich propojenost. Nehledě na to, že důsledkem mezinárodního vývoje byl nový ideologický nepřítelem číslo jedna – sionismus (dobově interpretováno jako židovský buržoazní nacionalismus). Nezanedbatelně zasáhly západní zpravodajské služby. Z těchto důvodů nakonec nabral průběh vyšetřování jiný spád. Prvotní koncepce protistranického spiknutí, v němž měl být odstraněn Slánský, byla postupně

---

[487] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády...* s. 73 a 74.

[488] NA, f. ÚV KSČ, Komise I. sv. 35, a. j. 879 – *Zpráva o zdravotním stavu G. Husáka z 2. 3. 1954*. s. 13.

[489] Tamtéž – *Výpis z odchodů G. Husáka k výslechu*. s. 16-32.

[490] NA, f. ÚV KSČ, Komise I. sv. 35, a. j. 881 – *Zápis sepsaný s obviněným G. Husákem při předvedení k prokurátorovi z 12. 11. 1953*. s. 28.

[491] KOPECKÝ, Jaromír: *Paměti diplomata*. Praha 2004. s. 463.

[492] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 4, a. j. 41 – Záznamy o pohovorech s pracovníky MV (komise 1955-1957) – *Záznam o pohovoru s Miladou Bernáškovou z 8. 10. 1955*. s. 81.

drasticky modifikována na protistátní spiklenecké centrum včele s ním. Ostatně mnozí zatčení vypovídali proti Slánskému již předtím. Stalin se dozvěděl o těchto výpovědích v polovině roku 1951 a po počáteční zdrženlivosti, která v červenci stála pozici Alexeje Bojarského, pojal vůči Slánskému nedůvěru. 6. září rozhodl ÚV KSČ zrušit funkci generálního tajemníka a schválil Slánského jako místopředsedu vlády. Na podzim (nejspíše v říjnu) přijel nový hlavní sovětský poradce Alexej Besčasnov (v meziobdobí vedoucí roli poradců zastával Boris Jesikov) a vyšetřování pokračovalo. 24. listostopadu byl Slánský v souvisloti s provokační akcí zatčen. Následovala nová vlna zatýkání stranických funkconářů. Obvinění měli přistoupit na obvinění a být reprezentativní, aby mohlo dojít k jejich zařazení do nejmonstroznějšího politického procesu v dějinách KSČ[493] – *procesu s vedením protistátního spikleneckého centra,*[494] jehož příprava započala v druhé polovině roku 1952. Z toho důvodu si například Clementis, a ne Husák, vyslechl 27. listopadu téhož roku rozsudek smrti, o kterém předem rozhodli soudruzi z politického sekretariátu ÚV KSČ.

Odevzdaný Clementis se při soudním líčení také nevyhnul výpovědím o svých starých přátelích:

Prokurátor: *„Vypovídejte, jakou jste vyvíjel činnost na Slovensku v rozvratné skupině slovenských buržoasních nacionalistů po svém příchodu do Košic v roce 1945.“*

Clementis: *„Hned po svém příchodu v roce 1945 na Slovensko obnovil jsem úzké styky s Laco Novomeským a dr. Gustavem Husákem, s nimiž jsem úzce spolupracoval před válkou. Navazujíce na rozhovory, které jsme měli v roce 1944 v Londýně, kdy Novomeský přijel s delegací Slovenské národní rady v době slovenského povstání do Anglie, při kterých jsme rokovali o budoucím uspořádání vztahů Čechů a Slováků, dohodli jsme se spolu s Husákem a Novomeským na zásadní nepřátelské línii v této otázce.“*

Prokurátor: *„Na čem jste se konkrétně dohodli?“*

Clementis: *„Rozhodli jsme se podporovat a vymáhat dualismus, čímž jsme prakticky rozkládali lidově demokratický systém. V rámci naší nepřátelské činnosti na frakčních poradách s Husákem a Novomeským jsme se dohadovali o konkrétních opatřeních v tomto směru. V důsledku této nepřátelské praxe vnášeli jsme do státního, politického, kulturního i veřejného života cizí a nepřátelskou ideologii – slovenský buržoasní nacionalismus. Musím přiznat, že v koncepci rozvratné skupiny slovenských buržoasních nacionalistů se*

[493] Kdo definitivně určil složení „Centra“ se nepodařilo zjistit ani přešetřovatelům procesů v 60. letech. NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 23, a. j. 497 – *Komise ÚV KSČ – 1962-1963. Zpráva Generální prokuratury a Nejvyššího soudu o provedené prověrce*. s. 183.

[494] Proces se konal 20. – 27. 11. 1952 v Praze. Jednalo se o vzorově zvládnutý monsterproces, kde všichni účastníci vystupovali dle pokynů vyšetřovatelů. Trest smrti si odnesl: Rudolf Slánský (hlava spiknutí), Bedřich Geminder, Ludvík Frejka, Josef Frank, Vladimír Clementis, Bedřich Reicin, Karel Šváb, Rudolf Margolius, Otto Fischl, Otto Šling a André Simone. Trest odnětí svobody na doživotí dostal Artur London, Vavra Hajdů a Eugen Löbl.

projevovaly vlivy titovštiny. Tak jako titovci v Jugoslávii i my na Slovensku jsme propagovali nepřátelskou ideologii slovenských buržoasních nacionalistů. Přiznávám plně svoji vinu na účasti v této rozvratné skupině s účastí Novomeského, Husáka a dalších, která vedla k separování vývoje Slovenska, k posilování reakce, brzdění vývoje k socialismu a k rozvrácení lidově domokratického řádu.“[495]

Aby tragice bylo učiněno za dost, vystoupil jako svědek zlomený básník Ladislav Novomeský, jenž označil činnost skupiny DAV za *„ideologické kořeny“* slovenského buržoazního nacionalismu a potvrdil či rozvedl předchozí Clementisovy výpovědi:

Novomeský: *„Po návratu dr. Clementise z Londýna v roce 1945 až do jeho odvolání z vlády scházel jsem se s ním i s dr. Husákem v Bratislavě na tajných frakčních poradách. Radili jsme se o nepřátelském postupu, jak uplatnit různé požadavky v duchu buržoasně nacionalistickém na rozličných zasedáních stranických orgánů, vlády atd. (...) Na frakčních poradách byly projednávány otázky, související s řešením problémů maďarského obyvatelstva na Slovensku, a podle jejich výsledků byla uváděna v život různá opatření, rozsévající mezi maďarským obyvatelstvem nenávist k ostatním obyvatelům republiky a lidově demokratickému zřízení.“*

Prokurátor: *„K čemu směřovala vaše nepřátelská činnost?“*

Novomeský: *„Naše nepřátelská činnost směřovala ve svých důsledcích ke kontrarevoluci, k restauraci kapitalismu, ke zmaření všeho, za co československý lid bojoval v národně osvobozeneckém boji s hitlerismem a po osvobození s domácí reakcí. Sledovali jsme cíl, aby republika byla odtržena od svazku se Sovětským svazem a s ostatními lidově demokratickými státy a aby se znovu dostala do područí západních kapitalitů.“*

Prokurátor: *„Jakým způsobem jste toho chtěli dosáhnout?“*

Novomeský: „*Podněcovali jsme nacionální odpor proti českému národu na Slovensku a tím zase vyvolávali nedůvěru českého lidu bvůči Slovensku. Pokoušeli jsme se oslabovat jednotu dělnické třídy, separovat Slovensko od ostatních částí republiky, znemožňovat tak vytvoření jednotné státní moci; tím vším posilovali jsme otřesené posice buržoasie na Slovensku a v celé republice.*“[496]

Pro úplnost ještě uveďme, že mezi svědky se ukázala u soudu rovněž stará známá Viera Hložková, Jaromír Kopecký, Vilém Nový a Ivan Horváth, který byl za rok a půl souzen společně s Husákem.

Po skončení procesu vystávala otázka, co s neodsouzenými vězni. 10. února 1953 předložil nový ministr národní bezpečnosti Karol Bacílek politickému sekretariátu ÚV KSČ

---

[495] *Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským.* Praha 1953. s. 149 a 150.

[496] Tamtéž. s. 168.

zprávu, která nabízela odpověď. Ke zbylým vyšetřovancům bylo přistupováno jako k součásti protistátního centra a bezpečnostní orgány je roztřídily do 7 skupin. Tak vedle hospodářské, bezpečnostní, stranické, trockistické a armádní skupiny, skupiny pracovníků ministerstva zahraničních věcí, vznikla také skupina slovenských buržoazních nacionalistů včele s G. Husákem.[497]

4. 2. proces

Proces s Gustávem Husákem – oficiálně nazvaný *G. Husák a spol.* – se uskutečnil jako jeden z posledních monstrprocesů se straníky, bez ohledu na to, že proběhlo personální zemětřesení na vrcholu hierarchie komunistických stran. V březnu 1953 zemřeli J. V. Stalin a Klement Gottwald. Novým prezidentem se stal Antonín Zápotocký, jehož ve funkci předsedy vlády vystřídal Viliam Široký. Post šéfa strany postupně obsadil Antonín Novotný. Ještě předtím spáchal sebevraždu jeden z nejhorlivějších představitelů kampaně proti Husákovi, Štefan Bašťovanský, jenž neunesl odhalení svého členství v HSĽS. Ačkoliv lze z toho důvodu mluvit o jistém zklidnění celospolečenské atmosféry, vztah k buržoaznímu nacionalismu se nezměnil.

Vyšetřování se orientovalo na jednotlivá obvinění, jež se táhla s Husákem od IX. sjezdu KSS. Koncem února 1953 byli dožadováni Široký a Gažík o vyjádření ve věci neúspěšného osvobození Nitry. Bacílek doporučoval vyšetřit, z čí iniciativy dal Husák pokyn, aby věznice nebyla osvobozena.“[498] 23. dubna 1953 předložilo ministerstvo národní bezpečnosti návrh trestního oznámení na Husáka a spol., který obsahoval stará politická obvinění z dřívější doby. PÚV KSS odmítlo návrh 6. května a doporučilo vytvořit komisi ve složení Bacílek, Benada, Gažík[499] a Štefan Rais,[500] která trestné oznámení měla přepracovat a doplnit o nová svědectví. Ustanovení komise schválil politický sekretariát ÚV KSČ 12. května. Ve věci se však rovněž angažoval V. Široký, jenž napsal své vlastní připomínky a zaslal je 6. června Bacílkovi. Obžaloba dle nich neměla vzbuzovat dojem, že obvinění jsou

[497] KAPLAN, Karel: *Zamyšlení nad politickými procesy.* In: *Nová mysl* č. 7 z roku 1968. s. 940.

[498] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 1 – *Dožádání vyjádření k vyšetřování G. Husáka*.

[499] Gažík svou účast na komisi před rehabilitačním šetřením popřel a tvrdil, že o její existenci vůbec nevěděl. NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 12, a. j. 28 – *Záznam pohovoru s Š. Gažíkem v roce 1963*. s. 26 a 27. Během bádání se mi bohužel nepodařilo nalézt podrobnější informace o činnosti této komise. Je otázkou, zda skutečně fungovala.

[500] Raisovi bylo následně adresováno negativní svědectví Igora Daxnera o G. Husákovi. NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 2, a. j. 24 – *Dopis I. Daxnera Š. Raisovi ve věci G. Husáka z 26. 5. 1953*. s. 1-5.

trestáni za porušování stranické linie, nýbrž za kriminální činnost. Proto neměla vycházet z usnesení IX. sjezdu KSS, ale z porušování Košického vládního programu a ústavy. Také měla ukázat na kolaboraci se slovenskými fašistickými kruhy, napojení na Clementise a nacionální šovinismus jak vůči českému národu, tak občanům maďarské a ukrajinské národnosti.[501] Málo známá je dnes skutečnost, že v prvních konceptech se předpokládalo spojení skupiny *G. Husáka a spol.* se skupinou bezpečnostních pracovníků – *Valášek a spol.*, jež byla nakonec souzena samostatně. K oddělení došlo až koncem roku 1953.

Vyšetřovatelé disponovali celou řadou výpovědí. Mezi důležité podklady patřilo 16 svědeckých protokolů,[502] které vesměs vznikly ve druhé polovině roku 1953, a pak také výpisy z výpovědí již odsouzených osob z procesu se Slánským a jeho společníky.[503] Jednalo se z velké části o konstrukt, do něhož ovšem viditelně nezapadal jeden komponent – G. Husák. Ten koncem roku 1951 odvolal svá předcházející doznání a nepodepisoval protokoly s námitkou, že přesně neobsahují celou jeho výpověď. K novým intenzivnějším výslechům G. Husáka bylo přistoupeno až od druhé poloviny roku 1953. Dalšího vyšetřování se opět zhostil Bohumil Doubek. Husák vzpomíná*: „Začal ma 'usvedčovať', najprv protokolmi vo väzení zlomených ľudí, potom i osobnými konfrontáciami. Deväť ľudí odrecitovalo naspamäť naučené nepravdivé výpovede. Keďže mne nebolo dovolené ani dávať otázky, ani sa k falošným obvineniam vyjadriť, odmietal som podpísať konfrontačné protokoly.*[504] *Doubek trestal, prskal, sliny mu tiekli jak besnému psovi, šibeníc mal v ústach stále. Hoci som češtinu dosť dobre ovládal, nikdy som nevedel, že je tak bohatá na vulgárne a sprosté výrazy. Doubek mi dal školu.“*[505]

Dne 10. září 1953 poslal ministr národní bezpečnosti Bacílek náměstkovi předsedy vlády Novotnému a také prezidentu Zápotockému dopis, z kterého se dozvídáme, že vypracování obžaloby ve věci slovenských buržoazních nacionalistů bylo usnesením sekretariátu ÚV KSČ uloženo tehdejšímu ministerstvu národní bezpečnosti. V dopise se

---

[501] Tamtéž – *Poznámky V. Širokého k obžalobě skupiny G. Husák a spol.* s. 1-4.

[502] Mezi svědky patřili: Juraj Šujan, I. Karvaš, E. Löbl, A. Mach, J. Ursíny, J. Kopecký, V. Hložková a další.

[503] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 33, a. j. 519 – *Zpráva generálního prokurátora a předsedy Nejvyššího soudu z 8. 11. 1962 o přezkoumání trestné věci proti slovenským buržoazním nacionalistům (Gustáv Husák a spol.)*. s. 9 a 17.

[504] Stenografka z Ruzyně Marta Gasnárková se vyjádřila k způsobu konfrontací: *„(...) v těchto plánech konfrontací byly otázky a v některých případech i odpovědi již předem naformulovány. Pokud se pamatuji, pouze jediná z takto připravených konfrontací, se nepovedla, a to mezi Gustávem Husákem a některým z vyšetřovanců (...), který jej usvědčoval. Husák odmítl konfrontaci pak podepsat.“* NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 4, a. j.. 41 – Záznamy o pohovorech s pracovníky MV (komise 1955-1957) – *Záznam s M. Gasnárkovou z 19. 10. 1955*. s. 153. Pracovnice StB Milada Bernášková měla v Ruzyni na starosti V. Hložkovou: *„(...) jsem ji v mnoha případech na příkaz Homolky, Kohoutka učila svědecké protokoly nazpaměť. Podle vyjádření Hložkové to nebyly výpovědi sepsané s ní, ale připravené vyšetřujícími referenty. Pokud si vzpomínám, jednalo se o výpovědi k (...) Gustávovi Husákovi (...).“* Tamtéž – *Záznam o pohovoru s Miladou Bernáškovou z 8. 10. 1955*. s. 84.

[505] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády...* s. 74.

sděluje, že Husák odmítl podepsat protokoly, jejichž opis byl k dopisu připojen,[506] a že žádnou trestní činnost nedoznává – a proto se mělo posečkat s vypracováním obžaloby.[507] Časová prodleva měla být využita ÚV KSS k zajištění doplňujících důkazů. Ale nestalo se tak pouze kvůli Husákově neochotě se přiznat, nýbrž také pro nespokojenost sovětských poradců s věcnou slabostí obžaloby – jak nás obeznámil Doubek: *„(...) když byl ještě za mého působení ve vyšetřování vrácen první návrh žaloby na slovenské buržoazní nacionalisty, protože se zdál být příliš mírný, a poradci bylo přímo řečeno, že jsem se asi zbláznil a zapomněl, co už bylo o tomto případu napsáno a řečeno, jsem řekl, že nemáme takové podklady, které by další zostření opravňovaly. Poradci Galkinovi jsem přímo říkal, že u Novomeského a Holdoše to nejde zostřit s ohledem nejen na fakta, která byla zjištěna, ale i s ohledem na příčiny jejich jednání, charakter a dřívější chování obou obviněných, kteří si nezaslouží tvrdého potrestání (byl u toho tlumočník Bechyně). Na to mně poradce Galkin řekl, že přirozeně s takovými názory nemohu žalobu řádně zpracovat a že vůbec nejsem oprávněn takto věc posuzovat, od toho že jsou povolanější osoby, které již rozhodly, protože jde o věc politickou a do toho já že nemám co mluvit. Tato žaloba byla již potom přepracována ještě několikrát, myslím, že Kohoutkem, ale definitivně až po mém odchodu z vyšetřování.“*[508] Neúspěšného Doubka totiž vystřídal právě Vladimír Kohoutek, na jehož hrudi se již několik měsíců blýskal Řád práce, který získal za participaci na procesu s R. Slánským. Doubek se o Kohoutkovi vyjádřil takto: *„(...) měl nejlepší výsledky ve vyšetřování a jím vyšetřovaní* [se] *také začali doznávat v daleko kratší době než ostatní. (...) Kohoutek do nekonečna opakoval to, jak chtěl mít odpověď formulovánu. (...) To vydržel třeba celý den a celou noc, než mu vyšetřovaný přiznal, co chtěl. (...) Pamatuji si jen na jeden případ, a to byl Gustáv Husák, kde Kohoutek úspěch neměl. Ale to ještě Kohoutek říkal, že je to proto, že Husák je 'zkažen' z doby, kdy on ho nevyslýchal.“*[509] V této době byl již Husák dávno rozhodnutý nepodat se vyšetřovacím praktikám. Opakovaně odmítal podepsat protokoly, pokud se plně neshodovaly s jeho výpovědí. A tak Kohoutek s referentem Čejkou změnili taktiku a začali psát protokol bez něho. Celkem popsali kolem 80 stran. *„Všetko im v protokole štimovalo, dokonca presne súhlasilo s protokolmi iných spoluobžalovaných, ba dokonca i svedkov. Len jednu chybu to*

[506] Okruh otázek se týkal těchto témat: DAV, spolupráce s ÚŠB, výprava na Ukrajinu, práce v Ústředním svazu špeditérů, sabotování SNP, činnosti bezpečnostních složek, neúspěšný útěk vězňů z Nitry, paktování s buržoazií. Husák byl usvědčován výpověďmi Macha, Novomeského, Karvaše, Horvátha, Ursínyho, Juraje Šujana, Löbla, Okáliho, Hložkové, Clementise, Holdoše, Nového a Valáška. ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 4 – *Protokol o výpovědi G. Husáka z 22. a 26.7 a 10. 8. 1953*. s. 1-36.

[507] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 4. Dopis je přeškrtnutý Zápotockého parafou. Z protokolů vyplývá, že Husák odmítal veškerá obvinění, ale i jasně prokazatelné skutečnosti.

[508] KAPLAN (ed.), Karel: *Stb o sobě... s.* 278.

[509] Tamtéž. s. 178 a 179.

malo, neboli to moje odpovede a ja som protokol nepodpísal. Čejka sa mi smial do očí: 'Všechno musí štimovat jako v hodinkách. Jedna výpověď, musí souhlasit s druhou!' Štimovalo mu to. Čakal som, čo bude ďalej. Domnieval som sa, že ani v Kongu by s takýmto protokolom nemohli niekoho podať k súdu. Mýlil som sa.“[510] Vzpomínal Husák.

Na tomto místě dejme prostor pohledu ze stejné strany mříží. Do skupiny *G. Husák a spol.* patřili ještě Ladislav Novomeský, Daniel Okáli, Ivan Horváth a Ladislav Holdoš. K spojení všech čtyř obviněných došlo až v závěrečném stádiu vyšetřování. Jejich zařazení do Husákovy skupiny záviselo do značné míry na libovůli pracovníků bezpečnosti.

Z pozdějších vyjádření Kohoutka víme, že D. Okáliho zatkli pro příslušnost ke skupině slovenských buržoazních nacionalistů, ale v průběhu vyšetřování ho postavili do čela sionistického spiknutí a později ho znovu připojili k buržoazně nacionalistické skupině.[511] Pod silným psychologickým tlakem se podvolil. *„(...) referenti oháňali sa ustavične Stranou a svoje počínanie vydávali za vôľu Strany,“* vzpomínal Okáli. *„Po celé mesiace nič iného som nerobil, len na príkaz referenta (...) bifľoval som naspamäť svoju výpoveď.“*[512]

Rovněž L. Holdoš byl do skupiny zahrnut uměle. Nejdříve ho vyslýchali jako španělského interbrigadistu – trockistu. V létě 1952 nastoupil nový referent: *„'Nu tak teď, pane Holdoš, půjdeme na ten nacionalismus.' Moc jsem se podivil. 'Coo?! Jaký nacionalismus?' – 'Vy jste přece slovenský buržoazní nacionalista…' A začala nová kapitola,“* svěřil se Holdoš, jehož následná reakce však může vyhlížet trochu zvláštně: *„(...) mně spadl kámen ze srdce. Já jsem totiž hrozně trpěl tím, že jsem nějaký demoralizovaný trockista (...) měl jsem hezčí pocit, dokonce takový, že trochu hochštapluji, že mě zařadili mezi takové osobnosti jako Clementis, Novomeský, Šmidke, Husák, mezi významné lidi, jež jsem uznával pro jejich vzdělanost i jako komunisty (...). V přípravě procesu mě s ním* [Husákem] *konfrontovali, byla to pro mě památná epizoda. (...) Dali mi papíry, které jsem měl dobře přečíst. Byl to vlastně protokol naší konfrontace, náš dialog. Husák: ...následovala jeho slova. Holdoš: To je lež! Husák nemluví pravdu! – měl jsem se naučit to, co patřilo do mých úst. Nerozuměl jsem tomu a ptal se, jestli mi dali správný papír: 'Jak víte, co Husák řekne?' Ubezpečili mě, že vědí, 'říká stále to samé, ať už ho usvědčuje kdokoliv.' Ke konfrontaci jsem šel hrozně sklíčený. Uvedli nejprve mě, pak Gustu Husáka. Podíval se na mě tak nějak nadějně, zdálo se mi. Vyšetřovatel mu položil otázku, on odpověděl a já jsem zavyl 'Husák lže!' úplně hystericky, zoufale, proti své vůli, zoufale. A tak jsem pokračoval. Když Gusta*

[510] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády...* s. 74.

[511] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 33, a. j. 519 – *Zpráva generálního prokurátora a předsedy Nejvyššího soudu z 8. 11. 1962 o přezkoumání trestné věci proti slovenským buržoazním nacionalistům (Gustáv Husák a spol.)*. s. 16.

[512] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 43 – *Žádost D. Okáliho o stranickou rehabilitaci z února 1963*. s. 25.

viděl, jak se chovám, že jen jako kolovrátek opakuji 'nemluví pravdu!', viditelně zlhostejněl. Bylo mu už zřejmě jedno, co se při naší konfrontaci vykládá. Všechno trvalo nějakých pět minut. Vyšetřovatelé dbali na to, aby taková setkání netrvala dlouho (...) Mně taky moc nescházelo, abych nevybuchl a nekřičel: 'Všechno je lež!'" Na dotaz K. Bartoška, co si o Husákově vzdoru myslel, Holdoš odpověděl: *„(...) Gusta nám to svým jednáním komplikuje, něco nám kazí. (...) Neústupný postoj se mi nezdál dobrý, nebylo podle mě moudré nepřizpůsobit se tomu, co chtěl vrcholný orgán. Nebyl pro mě nijak anonymní, byl v něm Gottwald, Široký, stále jsem vůdce strany zcela neodvrhl (...)."* A ve vypravování pokračoval: *„Asi půl roku před procesem jsem byl u referenta, který mě občas dal předvést, abych – jak se říkalo – neztuhl, a zkoušel mě, jak ovládám výpověď pro soud."* Referent Holdoše také informoval, že zemřel Stalin a Gottwald, a to je prý zachránilo před trestem smrti.[513]

Dalším členem „Husákova společenství" se stal Ivan Horváth. *„Jakýkoliv odpor v něm zlomilo to, že manželka byla 2 roky a 1 měsíc ve vazbě jako nástroj nátlaku na něho."* Dle A. Macha, který s ním sdílel v Ruzyni celu, vyšetřovatelé Horvátha tak zpracovali, že obviněním dokonce sám uvěřil.[514] První zmínka o jeho přičlenění do skupiny se datuje až k říjnu 1953.

Husákův oblíbený souputník z mládí L. Novomeský již svědčil proti společnému příteli V. Clementisovi a nyní ho čekala další nepříjemná zkušenost. *„Neznášam facky,"* vysvětloval bez vytáček svou motivaci po letech. Novomeský, *„pod dojmem stále opakovaného tvrzení bezpečnostních orgánů, že o jeho zatčení rozhodla strana, se nakonec podrobil a neodporoval."* Když ho v začátcích vyšetřování nařkli, že dostatečně nespolupracuje, byl předveden před ministra Kopřivu, bral ho jako představitele strany, a tak své výpovědi zcela přizpůsobil výpovědím Clementise. Jeho konfrontační protokol s Husákem dostal už sepsaný předem, musel se ho naučit nazpaměť a Husákovi přednést. Obdobná praxe se opakovala i se soudním protokolem ze 7. srpna 1953, z kterého byl průběžně zkoušen, jak potvrdil Doubek a František Homolka.[515]

Z dalšího vývoje je zřejmá snaha získat nový důkazní materiál proti Husákovi, a tím zesílit novou obžalobu. Bacílek požádal J. Lietavce *„o zadováženie a vyhľadanie rôznych obežníkov, smerníc, pokynov a vykonávacích nariadení, ktoré vydával Dr. Husák, Dr. Okáli vo veciach vnútornej správy a bezpečnosti orgánom bezpečnosti a národným výborom."* 10. září Lietavec referoval o výsledcích: *„Urobil som opatrenia spolu s KS Štb v Bratislave a sústredili sme viac kusov takéhoto materiálu, ktorý sa ešte dal sohnať* [sic] *zo spisov bývalého*

[513] BARTOŠEK, Karel: *Svědek Husákova procesu…* s. 56, 57, 60 a 61.

[514] MACH, Alexander: *Z ďalekých ciest...* s. 230.

[515] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 33, a. j. 519 – *Zpráva generálního prokurátora a předsedy Nejvyššího soudu z 8. 11. 1962 o přezkoumání trestné věci proti slovenským buržoazním nacionalistům (Gustáv Husák a spol.)*. s. 15.

sekretariátu Husáka a Okáliho. Značná čiastka však, menovite podstatne významnejšieho spisového materiálu sa už v našich archívoch nenašla. (...) tento spisový materiál sa stratil pravdepodobne ešte v dobe, keď fungoval Husák a Okáli (...). To, čo sa u nás našlo, sú viac-menej veci, v ktorých nie sú úplne postačujúce faktá, svedčiace o tom, ako krivili Husák a Okáli nariadenia SNR a celoštátne zákony (...).“ Lietavec dále podával vlastní svědectví o Husákově neochotě očistit státní aparát po válce a o bojkotech nařízení ministra vnitra Noska. Lietavec také neopomenul připomenout, že Husák jmenoval Miroslava Clementise přednostou bezpečnostně-správního oddělení. Dopis končil konstatováním, že se bude pokračovat v hledání usvědčujících materiálů.[516] Lietavec pak za měsíc podal ještě jedno širší svědectví o Husákově „nepřátelské“ činnost za války.[517] 1. října 1953 požádal K. Bacílek ministra vnitra R. Baráka o vyslání vyšetřovatele do Bratislavy, který již šetřil Husákův případ a jenž by byl nápomocný v komisi jmenované ÚV KSS pro přípravu dokumentačního materiálu.[518] V komisi pracoval Jozef Ilčík a stranický historik Miloš Gosiorovský, již byli osvobozeni od jiné práce. Tam se sbíhaly nejrůznější podkladové dokumenty, které měly být nápomocny prokurátoru Ladislavu Gešovi při tvorbě obžaloby.

L. Gešo byl přibrán ke spolupráci již od září 1953, kdy ho generální prokurátor Václav Aleš přidělil ke generální prokuratuře a pověřil agendou příslušející náměstkovi generálního prokurátora pro Slovensko anebo také přípravou zpracování trestního případu *G. Husák a spol.*[519] Při jejich setkání Aleš „*poznamenal, že nakoľko sa jedná o buržoáznych nacionalistov, je nutné a politicky správne, aby jak prokurátor, ak aj sudca boli slovenskej národnosti.*“[520] Ohledně jeho zainteresovanosti nejspíše mohl hrát roli posun v tehdejší právní praxi. Na podzim 1953 byl totiž vydán zvláštní řád prokurátorského dozoru nad zákonností v činnosti vyšetřovacích složek MV. Do té doby prokurátorský dozor neexistoval a zásahy prokurátora se omezovaly jen na ryze formální rozhodnutí o ponechání osob ve vazbě a na povolování výkonu vazby. Uvedené úkony ve věci slovenského buržoazního nacionalismu až do konce roku 1952 prováděl tehdejší státní prokurátor A. Havelka, v některých případech státní prokurátor Bohumil Ziegler, a po zrušení státní prokuratury (1. ledna 1953) prokurátor Miroslav Bednařík za zvláštní oddělení Generální prokuratury. Dodejme, že do 22. listopadu 1951 byl Husák držen ve vazbě bez vědomí prokurátora. Čili až po 10 měsících mu bylo

[516] *Dopis pověřence vnitra J. Lietavce ministru národní bezpečnosti K. Bacílkovi z 10. 9. 1953*. In: RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992…* s. 426-428. Dokument č. 18.

[517] *Vyjádření J. Lietavce o „nepřátelské“ činnosti G. Husáka z 15. 10. 1953*. In: Tamtéž. s. 429-439. Dokument č. 19.

[518] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 3 – *Žádost o vyslání vyšetřovatele ve věci případu G. Husáka do Bratislavy z 1. 10. 1953.*

[519] NA, personální spis Ladislava Geša, složka č. 80-4/51 – *Přidělení L. Geša ke generální prokuratuře z 30. 11. 1953.*

[520] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 13 – *Vyjádření L. Geša k přípravě procesu G. Husák a spol. z 20. 2. 1963*. s. 8.

odevzdáno písemné oznámené prokuratury o uvalení vazby. Došlo tak k porušení tehdy platného §100 trestního řádu z roku 1950.[521]

Ale zpátky ke Gešovi. Ten se rychle etabloval na svém novém pracovišti – věznice Ruzyně – kde dokonce i přebýval. Při studiu materiálu zjistil, že všechny protokoly až na Husákův jsou podepsány, a proto si ho nechal několikrát předvést. Husák o setkáních napsal: *„Ďalším hlbokým sklamaním bol pre mňa styk s orgánmi súdu a prokuratúry. Od jesene 1953 asi 10x sa u mňa objavil zástupca gen. prokuratúry – mladý kapitán. Nechcel som veriť, že ide o justičný orgán. Choval sa úplne v ruzynskom štýle. Odmietal spísať so mnou protokol o mojom prípade. Spolupodpisoval s vyš. orgánmi falšované protokoly, hlúpo a bezdôvodne ma trestal, aby zvýšil nátlak na mňa (zákaz dopisov rodine, zákaz fajčiť na 6 mesiacov, zákaz čítať, zobratie okuliarov apod.).“*[522] Nepřekvapí, že Gešo líčil první setkání s Husákem jinak. Na první otázky *„odpovedal nervózne a podráždene, že sa nedopustil žiadneho trestného činu len politických chýb, a preto sa necíti byť vinným a odmieta v tomto smere odpoveď na akékoľvek otázky. Na všetky ďalšie otázky buď mlčal, alebo odpovedal, že je nervovo vyčerpaný (...).“* Až 12. listopadu měl Husák začít mluvit o prodělaných vězeňských zkušenostech. Mimo to si postěžoval na nemožnost prostudovat si vězeňský řád, na omezující Kohoutkova opatření a také na to, že mu nebylo umožněno napsat prezidentu republiky a resortnímu ministrovi. Rovněž žádal o přeložení do věznice prokuratury. Gešo mu dovolil zformulovat vyjádření[523] a stížnost generální prokuratuře, jejímž vyřízením Husák podmiňoval další výpovědi. Dle Husáka se tak ale stalo až poté, když pohrozil, že zahájí hladovku.[524] Gešo stížnost odevzdal Alešovi ještě tentýž den. Vysloužil si za to od něho i ruzyňských vyšetřovatelů odmítavou reakci – Doubek si dokonce vyžádal konfrontaci s Husákem. *„Po týchto konfrontáciách a výsluchoch, ako aj konfrontáciami Husáka so svedkami, prestali moje pochybnosti a opodstatnenosti Husákovo tvrdenie a počínanie. Nadobudol som presvedčenie, že Husák si zvolil tento spôsob obrany. Dokonca som mal pocity výčitiek, že som mu na tento jeho spôsob tak ľahko naletel.“*[525] Vysvětloval své počínání Gešo v 60. letech. Směrodatné pro něho bylo, že na Husákově odhalení se podílela strana.

---

[521] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 33, a. j. 519 – *Zpráva generálního prokurátora a předsedy Nejvyššího soudu z 8. 11. 1962 o přezkoumání trestné věci proti slovenským buržoazním nacionalistům (Gustáv Husák a spol.).* s. 8 a 16.

[522] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 884 – Dopisy – *Žádost G. Husáka ÚV KSČ, prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ o přešetření svého odsouzení z 27. 4. 1956*. s. 9.

[523] NA, f. ÚV KSČ, Komise I. sv. 35, a. j. 879 – *Zápis sepsaný s obviněným G. Husákem při předvedení k prokurátorovi z 12. 11. 1953*. s. 67 a 68.

[524] HUSÁK, Gustáv: *Nezákonný soud – nezákonný rozsudek*. In*: Kulturní tvorba* č. 27 ze 4. 7. 1968. s. 8.

[525] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 13 – *Vyjádření L. Geša k přípravě procesu G. Husák a spol. z 20. 2. 1963*. s. 9-12.

Ta také jako při všech předešlých politických procesech rozhodovala o vině a trestu. Je asi zbytečné dodávat, že se tak dělo v rozporu i s tehdy platnými zákony. Navíc prokurátor Gešo vypracovával obžalobu dle konceptu K. Bacílka[526] a již zmíněných připomínek V. Širokého. Politický sekretariát ÚV KSČ 30. listopadu 1953 schválil návrh hromadné obžaloby na *„skupiny slovenských buržoazních nacionalistů, sionistů a jiných nepřátel v bezpečnostním aparátu na Slovensku“*, který předložil ministr vnitra R. Barák s tím, že v textu budou provedeny úpravy podle připomínek politického sekretariátu ÚV KSČ.[527]

Ve dnech 10. – 15. prosince 1953 prováděli vyšetřovatelé F. Homolka a Vlastimil Volkán na příkaz M. Moučky šetření v Bratislavě. Bacílek jim však odmítl dát souhlas s výslechem či k napsání prohlášení u J. Púlla, O. Pavlíka, J. Bránika, J. Šoltésze a J. Lietavce, s odůvodněním, že *„zastávají význačná místa v čsl. Hospodářství, a dále proto, že jmenovaní nemají s HUSÁKEM a jeho společníky nic společného“*. Dal jen souhlas, aby E. Friš napsal vyjádření o Husákově nepřátelské činnosti. Dále vyslýchali nové svědky: Miloše Bugára, Jozefa Štaudingera, Ferdinanda Dvorína, Otu Krajňáka, Štefana Hýlla, Emilii Lokvencovou, Josefa Ivaniče, bratry Františka a Josefa Hagaru a další. Výslechy se tematicky zabývaly Husákem v období za SNP a Slovenské republiky.[528] Vyšetřovatelé pak odevzdali Gešovi návrh obžaloby, kterou přepracoval[529] a následně předal Alešovi a zpátky Moučkovi.[530] Přešetřující Barákova komise hodnotila Gešem přepracovanou verzi takto: *„(...) přeskakuje z jednoho údobí do druhého a není proto politicky tak přesvědčivý. (...) Nechává velmi často hodnotit nepřátelské činy buržoasních nacionalistů pouze jejich vlastními slovy a jejich vyjádření nehodnotí a neusměrňuje.“*[531] Tato prosincová verze obžaloby se však od definitivního textu z března 1954 lišila spíše jen po formální stránce než co do obsahu. Obvinění byli totiž závěrem rovněž *„žalováni z provádění trestných činů velezrady, sabotáže a Horváth a Holdoš též z trestného činu vyzvědačství“*.

Milan Moučka přepracovanou obžalobu přeposlal ministru vnitra R. Barákovi ke schválení politickému sekretariátu ÚV KSČ. Moučka v doprovodném dopise napsal:

---

[526] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 20, a. j. 234 – Dokumenty – *Koncept obžaloby proti G. Husákovi a spol. zaslaný K. Bacílkem L. Gešovi 1. 10. 1953*. s. 93-97.

[527] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 33, a. j. 519 – *Zpráva generálního prokurátora a předsedy Nejvyššího soudu z 8. 11. 1962 o přezkoumání trestní věci proti slovenským buržoazním nacionalistům (Gustáv Husák a spol.)*. s. 17.

[528] NA, f. Kancelář A. Novotného – Gustáv Husák – *Zpráva o průběhu šetření v Bratislavě ke skupině Gustáva Husáka a spol. ze 17. 12. 1953* (nezpracováno).

[529] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 7 – *Návrh obžaloby na „rozvratnou skupinu buržoazních nacionalistů na Slovensku“ z prosince 1953.* s. 1-26.

[530] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 13 – *Vyjádření L. Geša k přípravě procesu G. Husák a spol. z 22. 10. 1963*. s. 28 a 29.

[531] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 7 – *Připomínky k návrhům žaloby na skupinu buržoazních nacionalistů na Slovensku z 16. 5. 1955*. s. 1 a 2.

„Navrhuji, aby přelíčení bylo provedeno neveřejně (...). Obviněný HUSÁK totiž bude určitě během soudu provokovat a pomlouvat vedoucí představitele strany, hlavně soudruha předsedu vlády (...).“ K listu dopsal Barák poznámku: *„Žalobu Husák jsem předal s. Širokému. Po navrácení dáme do P*[olitického]*S*[ekretariátu ÚV KSČ]*.“*[532] Politický sekretariát nebyl s žalobou spokojen a nechal ji znovu přepracovat, což zařídil ministr vnitra R. Barák. V únoru 1954 povolala Generální prokuratura opět L. Geša, který dostal za úkol žalobu doladit a připravit samotný proces.

Hlavní pozornost se však soustředila na neoblomného Gustáva Husáka. Vyšetřovatelé ho znovu předvedli k výslechu 4. a 5. února, kdy vznikl záznam o jeho stížnostech, neochotě spolupracovat a provokativním chování.[533] Po několika dnech Husák žádal předvést před náčelníka Kohoutka, aby mu mohl sdělit celou sérii stížností.[534] Vyšetřovatelé změnili taktiku a použili školácký podvod: *„Major mi velmi úlisně domlouval, proč nechci nic vypovídat ani podepsat. Odmítl jsem takové tvrzení: vypovídám všechno podle pravdy a podepíši všechno, když bude moje výpověď správně zapsaná. 'Dobře, tak to zkusíme,' řekl mi. Dali mi s Čejkou pár vcelku periferních otázek, moji odpověď správně zapsali. Podepsal jsem. Potom tam napsali, že jsem obviněn z velezrady a sabotáže. Podepsal jsem. Za tři roky jsem se aspoň dověděl, z čeho mě viní. S takovým protokolem daleko nedojdete, říkám. A přece došli. Podvodné metody těchto lidí neměly hranice. Tyto tři čtyři mnou podepsané stránky jednoduše přišili, připojili je asi k 80 stránkám podvodně vyrobeným Čejkou a jeho šéfy – a toto prohlásili za můj, mnou podepsaný protokol. Tento protokol předložili generální prokuratuře, na základě tohoto podvodu byla proti mně vypracována žaloba.“*[535] Vzpomínal Husák, jenž při první příležitosti na novou situaci reagoval. Když byl seznamován s protokoly o výsledcích s vyšetřováním, tak k nim připojil dovětek. Napsal, že jeho podpisy na předešlých protokolech byly vynucovány fyzickým násilím, týráním, zastrašováním a vyhrožováním. Dále pokračoval: *„Zde přiložený protokol z 22. 7. 1953 soustavně falšuje, překrucuje, mění moje odpovědi na otázky a celá řada „mých“ výpovědí je vyšetřovacími orgány vymyšlena. (...) Pro naprostou zaujatost vyšetřujících orgánů vůči mně a pro zákonné metody vyšetřování odmítám výsledek vyšetřování jako neobjektivní, nesprávný, překroucený obraz skutečného mého života a práce a jako nevinný člověk po 38 měsících se dovolávám, prosím a navrhuji, abych byl přeložen do soudní vazby a aby celé vyšetřování mého případu bylo opakováno a*

[532] Tamtéž – *Doprovodný* dopis *k žalobě na G. Husáka a spol. od M. Moučky pro R. Baráka z 23. 12. 1953*.

[533] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 879 – *Záznam J. Čejky o chování G. Husáka při výslechu z 5. 2. 1954*. s. 75.

[534] Tamtéž – *Záznam o stížnostech G. Husáka z 9. 2. 1954*. s. 74.

[535] HUSÁK, Gustáv: *Dopis o pravdě*. In*: Kulturní tvorba* č. 26 z 27. 6. 1968. s. 7.

provedeno orgány soudu a prokuratury.“[536] Snažil se dovolat přešetření svého případu, které pravděpodobně proběhlo povrchně, jelikož z této doby existují záznamy vyšetřovatelů k Husákovu případu. Ti samozřejmě jeho tvrzením oponovali a Husáka označili za lháře a věčného provokatéra.[537] Dále Husák žádal, aby mohl napsat prezidentu republiky, ministru národní bezpečnosti či generální prokuratuře. Jak vzápětí uvidíme, tak se i stalo. Nejdůležitější však bylo, že vyšetřovatelé disponovali sice podvodným, ale Husákem podepsaným protokolem, a tak se celé vyšetřování značně posunulo.

Již 4. března 1954 navrhl R. Barák nový text obžaloby[538] politickému sekretariátu ÚV KSČ, který ji schválil 8. března. V. Aleš ji poté podal Nejvyššímu soudu v Praze. Ve srovnání s předchozí verzí z prosince 1953 ji Barákova komise hodnotila takto: *„(...) dobře rozčleněná a dává dobrý přehled o vývoji této skupiny. (...) jednotlivé problémy nejdříve politicky a ideologicky vysvětluje a teprve potom jako podkladu používá svědeckých výpovědí různých osob. (...) vysvětluje změny v jednání buržoasních nacionalistů v době 'Slovenského státu'. (...) byla zpracována pracovníky s většími politickými a ideologickými znalostmi a s většími propagandistickými zkušenostmi (...). (...) nevyskytují se ani drobné nedostatky, ať již obsahové, nebo formální (...).“*[539] Závěr byl však shodný. Obžaloba obvinila vyšetřovance z toho, *„že jako buržoasně nacionalističtí zrádci a nepřátelé čs. pracujícího lidu, lidově demokratického zřízení a socialismu ve službách západních imperialistů a ve spojení s protistátním spikleneckým centrem, vedeným Rudolfem SLÁNSKÝM, tvořili rozvratnou buržoasně nacionalistickou skupinu na Slovensku a takto společně prováděli trestné činy velezrady, sabotáže a obviněný HORVÁTH a HOLDOŠ též trestný čin vyzvědačství.“*

Přípravu procesu zabezpečovala nově ustanovená komise sekretariátu ÚV KSS v čele s Pavlom Davidem (členové: Augustín Michalička, Ondrej Klokoč, Jan Melichar a M. Moučka). Komise měla rozhodující slovo ve všech organizačních i věcných stránkách procesu. Například rozhodovala o personálním obsazení soudní síně, a to i co do konečného výběru svědků či obsahové podoby. Gešo u pohovoru s rehabilitační komisí vzpomínal: *„(...) všechny otázky byly konzultovány, doplňovány, rozebrány, které věci tam mají být při samotném procesu, ještě před započetím procesu se celá věc hodnotila v politické komisi (...). Zvlášť iniciativně zde postupoval a pokračoval v tom soudruh David. (...) zejména vytýkal, že*

---

[536] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 33, a. j. 519 – *Zpráva generálního prokurátora a předsedy Nejvyššího soudu z 8. 11. 1962 o přezkoumání trestné věci proti slovenským buržoazním nacionalistům (Gustáv Husák a spol.).* s. 8 a 9.

[537] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 879 – Vyjádření k vyšetřování případu G. Husáka z 3. a 8. 3. 1953. s. 70-72.

[538] *Konečná žaloba na “rozvratnou skupinu buržoazních nacionalistů na Slovensku“*. In: RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992…* s. 441-460.

[539] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 7 – *Připomínky k návrhům žaloby na skupinu buržoazních nacionalistů na Slovensku z 16. 5. 1955.* S. 1 a 2.

to není důrazné, že obvinění nás usazují, že se neumíme pohnout (...).“[540] Funkcionáři KSS Jozef Kříž a Ľudovít Benada při diskuzi v PÚV KSS v 60. letech tvrdili: *„S. David bol brutálny k členom komisie…“; „V kolektíve bol názor, že je začo súdiť, ale že mat.*[eriál] *ne nie dosť pripravený a že ho treba vyspraviť, vylepšiť. Aj s. Gešo tvrdil, že Husák môže proces nabúrať.“*[541] Funkcionář František Zupka vypověděl, že Gešo seznámil s obžalobou PÚV KSS: *„Řekl jsem svůj názor, že když je pravdou vše, co je v materiálu uvedeno, tak to vypadá nejvíce na vyloučení ze strany. Nejsou žádné důvody pro podání žaloby, postavení před soud a odsouzení. Soudruha Davida to rozčílilo. Soudruhu Gešovi vytýkal nešikovnost. Materiál byl vzat z pořadu jednání s poznámkou, že to vypracují společně. Více jsem se nesetkal s obžalobou proti Husákovi.“*[542]

Výpovědi dokazují Davidovu zanícenost, která se dala datovat již před vznikem komise, ale také stálou obavu z neschopnosti obžaloby. Důkazem je, že Gešo a StB ještě měsíc před hlavním líčením znovu vyslechli svědky a obviněné, kteří setrvali či usměrnili své předchozí výpovědi.[543] Rovněž došlo k výslechům nových svědků: tehdejšího přednosty SNR Ilčíka v otázce osvobození nitranských vězňů a k prověrce bývalých příslušníků četnictva po osvobození, Ľudovíta Bortela k počínání Husáka po zatlačení SNP do hor a bývalého ministra národní obrany Slovenské republiky Ferdinanda Čatloše ohledně jeho memoranda. Čatloš vypověděl, že se jednalo o jeho ryze osobní záležitost. V rozporu s Čatlošovým tvrzením tak nechal Gešo 3. dubna 1954 sestavit zprávu dle výpovědi bývalého přednosty zpravodajského oddělení ministerstva národní obrany Slovenské republiky Jána Stanka, který měl potvrdit, že Čatloš sestavil své memorandum na Husákovu žádost. Je zřejmé, že ještě před líčením si Gešo sám či přes komisi ÚV KSS opatřil řadu dokumentačních materiálů, zejména k působení Husáka ve funkci pověřence vnitra. Jednalo se o různé fotokopie novinových článků a také posudky historika M. Gosiorovského k Trenčiansko-Teplickému sjezdu mladé slovenské generace, ke skupině DAV a k Husákově knize *Boj o zajtrajšok*.[544]

Vyšetřovatelé, a zvláště prokurátor Gešom si dobře uvědomovali, že neznalost Husákovy budoucí obrany u soudního líčení bude velmi narušovat předem připravený scénář.

---

[540] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 13 – *Vyjádření L. Geša k přípravě procesu G. Husák a spol. z 22. 10. 1963*. s. 54.

[541] SNA, f. ÚVKSS, k. 1103, a. j. 9 – Zasedání PÚV KSS, březen-duben 1963 – Zasedání PÚV KSS ze 7. 4. 1963 – *Zpráva ze zasedání ÚV KSČ o porušování občanských zásad a socialistické zákonnosti v období kultu osobnosti.* (záznam z diskuze umístěn na deskách složky).

[542] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 67 – *František Zupka. Připomínky k žádosti s. Husáka o úplnou stranickou rehabilitaci*. s. 5.

[543] Vyslýchán byl: Bortel, Čatloš, Valášek, Nový, Hložková, Mach, Löbl, Horváth, Novomeský, Okáli, Ursíny, Holdoš. NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 878 – *Záznamy o výpovědích u L. Geša z března 1954*. s. 1-16.

[544] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 33, a. j. 519 – *Zpráva generálního prokurátora a předsedy Nejvyššího soudu z 8. 11. 1962 o přezkoumání trestné věci proti slovenským buržoazním nacionalistům (Gustáv Husák a spol.)*. s. 18 a 19. Rovněž viz NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 870 – *Posudky M. Gosiorovského a jiný materiál pro prokuraturu*. s. 1-17.

Proto se ho snažili obměkčit a v březnu mu umožnili napsat stížnosti. Husák sice nechápal náhlou změnu stanoviska, ale samozřejmě vůbec neváhal. Napsal 5stránkový list prezidentu Zápotockému. Opětovně a bez příkras popsal prodělanou vyšetřovací praxi a odmítl kriminální obvinění. V závěru požádal o přezkoumání svého případu, přeložení do soudní vazby, umožnění dokázat svou nevinu a o povolení návštěvy manželky Magdy s dětmi, kterým měly být vydány neprávem zabavené věci a peníze, *„aspoň na zaplatenie dlhov a oblečenie detí“*. V té souvislosti byla v listu zmíněna i žaloba manželky za nezaplacení pobytu ve vile Klotilda z roku 1950.[545] Na úplný závěr uvedl, že uznává kritiku IX. sjezdu, ale odmítá pozdější kriminální rovinu celé kauzy.[546] *„Nato 28. III. 54 mi nový veliteľ Ruzyne, nástupca Doubka* [V. Kohoutek]*, oznámil: že sa ma strana zriekla, že ma hodila cez palubu a že prezident rozhodol, aby som bol súdený a prísne odsúdený. Na to bol podniknutý nový útok, aby som sa 'priznal' a zachránil si život. Za takú cenu som však život zachraňovať nechcel,“*[547] vzpomínal Husák, který rovněž napsal obdobný list generální prokuratuře. Gešo stížnost převzal 23. 3. 1954 a po dvou dnech ji odevzdal sekretariátu generálního prokurátora Aleše. K dokumentu byly přiloženy výpisy z knihy výhod, osobního konta vyšetřovance, odchodů vyšetřovance k výslechu a také výpis ze zdravotní karty. Jednalo se o přímou reakci na vznesená obvinění. Husák si vysvětloval záležitost s dopisy takto: *„(...) věděli, že se stále odvolávám na stranu, na její vedení, že spoléhám na to, že vedoucí soudruzi, kteří znají moji práci, nepřipustí takové zločiny. Proto bezpečnost sehrála komedii s mými žádostmi a chtěla u mě vyvolat šok: všechno je ztraceno, zachraň si aspoň krk. To mi také nesčíslněkrát opakovali až do vynesení rozsudku: nepalte za sebou všechny mosty. Zachraňte, co se dá! Všichni se vás zřekli, je o vás rozhodnuto, přiznejte aspoň něco!“*[548]

Po politickém schválení obžaloby dal V. Aleš pokyny Gešovi, aby ve spolupráci s ministerstvem spravedlnosti a orgány MV připravil a zabezpečil neveřejné hlavní líčení.[549] Konání soudního procesu bylo původně stanoveno na 5. – 8. dubna 1954 v bývalé porotní síni Justičního paláce v Bratislavě. 2 dny před zahájením však přišel z Generální prokuratury dálnopis, který ho odročoval na neurčito. Stalo se tak pravděpodobně kvůli sběru nových svědeckých výpovědí Ľ. Bortela, I. Daxnera a J. Stanka proti Husákovi, aby obvinění vyzněla

[545] Viz podkapitola 4. 4. *Rodina*.

[546] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 879 – *Opis dopisu G. Husáka prezidentu republiky. Stížnost na protizákonné způsoby vyšetřování z 18. 3. 1954*. s. 1-5.

[547] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 884 – Gustáv Husák. Dopisy – *Žádost G. Husáka ÚV KSČ, prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ o přešetření svého odsouzení z 27. 4. 1956*. s. 8.

[548] HUSÁK, Gustáv: *Dopis o pravdě*. In*: Kulturní tvorba* č. 26 z 27. 6. 1968. s. 7.

[549] SNA, f. Generální prokuratura, k. 23, spis č. Se IV 2/54 – Proces s G. Husákem – *Pokyny V. Aleše L. Gešovi z 11. 3. 1954*. s. 1.

důvěryhodněji.[550] O dění v zákulisí nás informuje A. Mach: *„Referenti, Löblov i môj prichádzali denne, chceli nás 'režírovať', pravda, nebolo nám ťažké povyberať z nich, čo sa len dalo. A tak sme sa dozvedeli, že proces odložili pre Husákovu tvrdosť. Zaťal sa a nechce sa pohnúť z miesta. Pochvaľovali si rozumnosť Novomeského, páčil sa im Ivan Horváth i Holdoš a Okáli, ale Husák všetko kazil. Roztrpčovali sa, že im vzal desať rokov zo života.“*[551]

A tak se proces nakonec uskutečnil se zpožděním až 21. – 24. dubna 1954, a to v personálním obsazení:

Kolegium Nejvyššího soudu:

Předseda Juraj Uhrín (předseda Krajského soudu v Bratislavě), členové soudci z lidu Michal Kekeňák (tajemník KNV v Košicích) a Matej Cheben (referent ONV Rožumberok). Náhradník předsedy Ľudovít Petráš (předseda Lidového soudu v Bratislavě) a soudců z lidu Ondrej Plávka (pracovník MV KSS v Prešově).

Žalobce:

Hlavní prokurátor Ladislav Gešo a pomocný prokurátor Viliam Polačko (pomocný prokurátor na generální prokuratuře v Praze).

Obhájci:

Původně členové advokátní poradny v Košicích Konrád Glats (Husák), Štefan Fényes (Horváth a Holdoš) a Mikuláš Gaško (Novomeský a Okáli).

Za ostrahu procesu a eskortu obviněných do Bratislavy byl zodpovědný Milan Moučka. Cekem se na vnitřní ostraze soudní budovy, ochranně pracovníků a eskortě obviněných mělo podílet 40 osob společně s 12 pracovníky ŠtB.[552]

Dle přípravného materiálu vedoucí oddělení u Krajského soudu v Bratislavě Irma Polačková a správní zaměstnankyně Nejvyššího soudu v Praze Barbora Klučková zabezpečovaly stenografické zápisy, ale počet stenografek byl pravděpodobně vyšší. Pro větší přesnost a také kvůli propagačnímu využití měl být pořízen audiozáznam, za který zodpovídal pracovník ministerstva spravedlnosti Jan Melichar. V konečném součtu se na soudním procesu podílelo kolem 75 osob.

Předsedovi soudu J. Uhrínovi bylo uloženo *„previesť v rámci príprav procesu predproces v kostke“,*[553] a jak nás mimo jiné obeznámil D. Okáli, i poučit obviněné o

[550] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 13 – *Vyjádření L. Geša k přípravě procesu G. Husák a spol. z 22. 10. 1963*. s. 66.

[551] MACH, Alexander: *Z ďalekých ciest...* s. 234.

[552] SNA, f. Generální prokuratura, k. 23, spis č. Se IV 5/54 – Proces s G. Husákem – *Seznam osob Krajské správy MV, kteří se zúčastní procesu G. Husák a spol. z 25. 3. 1954*. s. 7.

[553] SNA, f. ÚVKSS, k. 859, a. j. 11 – Zasedání PÚV KSS z 18. 3. 1954 – *Usnesení o přípravě procesu G. Husák a spol.* s. 5.

„správném“ chování během oficiálního líčení: *„Na proces do Bratislavy v marci 1954 viezli nás osobnými autami, v Bratislave podrobili nás 'vykrmovacej kúre' a uisťovali o priaznivom výsledku 'nic se Vám nemůže stát'. (...) Na pojednávaní – na ktorom predseda senátu dr. Uhrín zakázal i len spomínať meno vedúcich straníckych a vládnych funkcionárov – odrecitoval som nabifľovanú výpoveď.“*[554] J. Uhrína obeznámil Husáka s obžalobou 29. března. Husák s ní nesouhlasil a jako jediný z obviněných neúspěšně vznesl návrhy na doplnění důkazů: „*Odmietol so mnou spísať môj návrh na súdne dokazovanie. Odmietol mi povoliť trestný zákon, tužku a papier, aby som sám návrh súdu napísal. Odmietal mi právo zvoliť si obhajcu a nútil mi za obhajcu človeka, ktorého som výslovne odmietol pre osobní zaujatosť.“*[555] Jednalo se o JUDr. Konráda Glatze, který mu byl přidělen ex offo a o němž po letech poznamenal: *„Žádal jsem Glatze, aby mi dal obžalobu. Nedal. Žádal jsem ho, aby mi ji celou přečetl. Odmítl. Přečetl mi zase jen některé části. Žádal jsem ho, aby, mým jménem předložil soudu návrhy na důkazy. Odmítl. Žádal jsem o tužku a papír, že si návrhy předložím sám. Odmítl. Žádal jsem, aby mi opatřil trestní zákon a zákoník. Odmítl. Žádal jsem, aby mi přečetl z trestného zákona statě o hlavním přelíčení a právech obžalovaného atd. I to odmítl. Přečetl mi jenom statě o skutečnostech, které by mohl uvést na moji obranu. Zakázal to přítomný vyšetřující orgán z Ruzyně. Ptal jsem se Glatze, jak si může vzít na svědomí mé zastupování za takových okolností. Oznámil jsem mu, ž ho neuznávám za svého obhájce. Při hlavním přelíčení jsem žádal soud, abych si mohl podle zákona zvolit obhájce. Soud mi to odmítl, a tak Glatz seděl na hlavním přelíčení jako můj zástupce.“*[556]

Celková rekonstrukce vlastního soudního procesu je velmi komplikovaná, přestože se nahrával na magnetofonový pásek. Nahrávka se pravděpodobně nezachovala – ani Kolderově rehabilitační komisi se nepodařil audiozáznam dohledat.[557] Bohužel i přes velké úsilí se mi také nepodařilo nalézt celistvý stenozáznam, proto si vypomáhám různými sekundárními zdroji. Mezi ně můžeme zařadit nejrůznější dílčí dokumenty, stenozáznamové fragmenty a vzpomínky aktérů. Za zajímavý zdroj také považuji rozsáhlou rozhlasovou reportáž o soudním procesu,[558] která obsahuje přímé výstupy svědků i obžalovaných. Je nasnadě, že reportáž místy používá úseky ztraceného audiozáznamu.

---

[554] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 43 – *Žádost D. Okáliho o stranickou rehabilitaci z února 1963*. s. 25.

[555] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 884 – Gustáv Husák. Dopisy – *Žádost G. Husáka ÚV KSČ, prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ o přešetření svého odsouzení z 27. 4. 1956*. s. 8-10.

[556] HUSÁK, Gustáv: *Nezákonný soud – nezákonný rozsudek*. In*: Kulturní tvorba* č. 27 ze 4. 7. 1968. s. 8.

[557] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 68 – *Záznam o studiu v archivu ÚV KSS a doporučení k provedení pohovorů*. s. 2.

[558] Název reportáže: *Prierez procesom Husák a spol.* z 29. 4. 1954. Autorem Ján Číž. Minutáž: 75.30. Archiv Slovenského rozhlasu, signatura BA-AFR 11853.

Předběžný organizační rozvrh soudního líčení sestavila komise sekretariátu ÚV KSS již 18. března,[559] avšak v některých ohledech doznal změny.[560]

Všichni obvinění byli v prvních třech dnech *„přísně neveřejného procesu“* vyslechnuti a konfrontováni jednak mezi sebou a pak se svědeckými výpověďmi a svědky. Mezi svědky se objevil A. Mach,[561] J. Ilčík, J. Ursíny, V. Nový, E. Löbl, V. Hložková, O. Krajňák a Jozef Štaudinger. Je třeba poznamenat, že poslední dva jmenovaní na původním soupisu svědků z 8. března nebyli vůbec uváděni a naopak v soudní síni scházeli I. Karvaš a O. Valášek.

Pojďme se blíže podívat, jak osudové dny prožíval G. Husák. Vskutku do poslední chvíle se ho snažili vyšetřovatelé obměkčit: *„Poslednú noc pred procesom vytiahli ma z postele, a ruzynský veliteľ, pplk.* [V. Kohoutek]*, Doubkov nástupca, mi oznámil, že hovorí zo zmocnenia vedenia strany a vlády: ak chcem si zachrániť hlavu, aby som pri procese neprovokoval a zmenil svoje stanovisko. Povedal som mu, že som si sám uložil rezervu nespomínať fakty a osoby, ktorí – i keď by mne mohli pomôcť – mohli by poškodiť stranu a že neurobím behom procesu nič, čo by mohlo strane ublížiť – ovšem svoje stanovisko k obvineniam, ako lživým a nepravdivým, zmeniť nemôžem.“*

Následné dny již patřily soudu: *„Proces sám bol formálnym opakovaním hry, v Ruzyni za 3 roky pripravenej (...). Pred žiadnou verejnosťou by takýto proces nemohol obstáť, nutne by poškodil dobré meno strany a štátu. Bolo to hrubé pošliapanie zákonov, výsmech každej spravodlivosti. (...) falošné svedectva. Aj falšované doklady nechybovali: dokument, podpísaný a vydaný Dr. Viktorym, bol predložený a súdom prijatý, ako odo mňa vydaný. (...) Predseda súdu a prokurátor mi znemožnili klásť spoluobvineným a svedkom otázky, dotýkajúce sa priamo môjho obvinenia, prokurátor ma hrubo urážal a ponižoval, 'dokumenty' mi neboli ukázané k nahliadnutiu apod. Predložil som návrh na vypočutie asi 60 svedkov, ktorí by mohli vyvrátiť jednotlivé obvinenia, návrh na písomné dokumenty (...). Všetky moje návrhy, ktoré mohli obžalobu zvrátiť, dokázať moju nevinu bez námietky boli zamietnuté.“*[562]

Na začátku procesu přečetl Gešo obžalobu[563] a poté byly zahájeny výslechy. Soud nejdříve soustředil pozornost na Husákovo počínání za války. Husák odmítnul přečtenou

---

[559] *Zpráva o organizačním zajištění procesu proti G. Husákovi a spol. z 18. 3. 1954*. In: RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992…* s. 462-463.

[560] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 880 – *Časový plán procesu s G. Husákem a spol*. s. 1.

[561] Fragmenty Machovy výpovědi u soudu viz ÚPN, f. Sekretariát náměstka FMV Praha A2/1, k. 3, a. j. 136 – *Charakteristiky na členy a kandidáty ÚV KSČ a jejich vyjádření k obviněním, které vznesl G. Husák během soudního procesu*.

[562] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 884 – Gustáv Husák. Dopisy – *Žádost G. Husáka ÚV KSČ, prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ o přešetření svého odsouzení z 27. 4. 1956*. s. 8-11.

[563] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 880 – *Obžaloba* (nedatováno). s. 3-32.

výpověď I. Karvaše o svém kladném vztahu k Slovenské republice. Jako důkaz byl uveden protokol sepsaný s Husákem na ÚŠB 26. června 1941, v kterém popíral svou komunistickou orientaci.[564] Husák své tehdejší počínání zdůvodnil, že tak činil z příkazu strany, aby nevyvolal další vyšetřování mezi členy. V té souvislosti neúspěšně navrhl vyslechnout L. Novomeského a J. Poničana. Obdobných návrhů podal ještě několik desítek, avšak s totožným negativním výsledkem. Jako důkaz Husákovy účasti na výpravě na Ukrajinu předložil prokurátor dvě fotografie, na kterých byl zachycen ve vojenské uniformě,[565] a Machův referující článek ze *Slováka*.[566] Husák se bránil a navrhl vyslechnout M. Falťana a Poničana. O Husákově bojkotu ilegální práce svědčily přečtené výpovědi J. Ivaniče, J. Lietavce a živé svědectví O. Krajňáka. Husák všechna vyjádření označil za nepravdivá a opět žádal vyslechnout Pavla Fendta, Pavla Stahla, M. Falťana, J. Púlla a F. Vašečku. Husákova zpráva *O situaci na Slovensku,* výpovědi J. Ursínyho a J. Stanka sloužily jako důkaz o paktování s „reakčníky“ a buržoazií. Stanek poukazoval na Husákovo autorství k Čatlošovu memorandu a na obstarání letadla pro Šmidkeho právě u Čatloše. Husák odmítl a navrhl vyslechnout Františka Lipku a K. Šmidkeho! V tomto případě by byl neúspěšný, i kdyby mu J. Uhrín návrh povolil – Šmidke totiž zemřel v prosinci 1952, což Husák nevěděl. Následovalo přečtení svědecké výpovědi Ľ. Bortela o Husákově útěku ze SNP. Dále vypověděl J. Ilčík o zmařeném pokusu osvobodit nitranské vězně a J. Štaudinger o Husákově příkazu, kterým nechal popravit „partyzány“ v Hájnikách. Husák se snažil nařčení vyvrátit a uvedl, že ve skutečnosti oni partyzáni vůbec partyzány nebyli a že s jejich popravou souhlasil A. Veličko. Toho se chytil prokurátor Gešo a nasměroval otázky k partyzánskému hnutí, které se měl Husák snažit tlumit. Na důkazný materiál reagoval výpadkem paměti[567] a opět navrhl vyslechnout svědky.

Z Husákových reakcí je znát, že odmítal jakékoliv sebemenší obvinění, i když se náhodou zakládalo na pravdě. Jak přece víme z minulých kapitol, pomáhal získat letadlo pro Šmidkeho přes Čatloše a snažil se brzdit rozvoj partyzánských akcí. Platí to i o jeho následném tvrzení, že při jednáních v Moskvě o Košickém vládním programu a i později nikdy neusiloval o federativní uspořádání Československa. Husák nechtěl nic potvrzovat, protože dobře věděl, že by se skutečnost interpretovala v jeho neprospěch, a navíc se velmi obával trestu smrti, a tak tomu nechtěl dát právní záminku.

---

[564] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-1 – *Zápis výslechu G. Husáka z 26. 6. 1941*. s. 35-37.

[565] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 4 – *Gustáv Husák. Doličný materiál MV.* s. 14 a 15 (nezpracováno).

[566] MACH, Alexander: *Novinár je predovšetkým vojakom*. In: *Slovák*. č. 239 z 16. 10. 1941. s. 3 a 4.

[567] Právě pasáž o Veličkovi byla využita propagačně. Jako jediný Husákův výstup zazněla v rozhlasové reportáži *Prierez procesom Husák a spol.* z 29. 4. 1954 a také se objevila v tisku *Z procesu s rozvratnou skupinou buržoáznych nacionalistov na Slovensku*. In: *Pravda* č. 115 z 27. 4. 1954. s. 3.

Naopak některá obvinění působila absurdně. Gešo se dále orientoval na sabotáže. E. Löbl mluvil v té souvislosti o zahraničním obchodu a přečtená výpověď J. Lietavce o poválečné situaci na pověřenectvu vnitra. Jako příklad uvedl zachování notářského systému a neočištění bezpečnostního aparátu. Následně Gešo soudu předložil jmenovací dekret Juraje Kazára do čela NV v Zlatých Moravcích z 23. 3. 1945.[568] *„Žádal jsem Uhrína, aby mi doklad ukázal, abych se k němu mohl vyjádřit. Nechtěl ho ukázat a ani ho neukázal. Nato jsem se vyjádřil: Od 5. března do konce března 1945 jsem byl v Moskvě, nemohl jsem proto doklad podepsat. Podepsán není mnou, ale dr. Pietorem, jde proto o jasný a vědomý podvod. Gešo i Uhrín to dobře věděli. Uhrín se začervenal jako chycený zloděj. Podobně tomu bylo se jmenovacím dekretem, jímž byl Kazár ustanoven úředníkem na pověřenectví vnitra.“*[569] Svědkyně V. Hložková pak byla prezentována jako Husákova milenka a agentka, co vyzvídala na Širokého. *„Vykládala, jak Husáka intimně zná, neboť s ním měla milostný vztah, a co jí všechno vykládal. Uhrín, který soudu předsedal, se ptal: 'Jak je možné, že člověk tak vysoce postavený, jako byl Gustáv Husák, vám sděloval i nejtajnější věci?' A ona udělala takovou naivku, dala si prst k puse a rozpačitě pravila: 'Viete, pán predseda trestného kolégia najvyššieho súdu, keď je človek zamilovaný – a Gustáv Husák bol do mňa veľmi zaľúbený – povie všetko.' Gustáv protestoval, Novomeský, proti němuž svědčila taky, se trošku zajíkal, když na výpověď Hložkové měl reagovat: 'Ja ja ja prosím, ja ja tu paní vôbec nepoznám,'“*[570] vzpomínal po letech L. Holdoš.

Dále soud vinil Husáka za protimaďarskou politiku na jižním Slovensku, přičítal mu odpovědnost za útěk Lettricha a dalších politických odpůrců za hranice a nařknul ho z maření revize retribuce. Citlivěji mohla působit přímá konfrontace s Novomeským ohledně porad u Clementise. Ale Husák k tomu přistupoval s rutinou nabytou během vyšetřování a odmítl jeho výpovědi pronesené ladnou slovenštinou.[571] Novomeského postoj nejspíše vzbuzoval pochybnosti, a tak ho před svědeckým vystoupením raději na cele navštívil Karol Bacílek. *„(...) ministr povzbuzoval Novomeského k dobrému vystoupení. (...) Novomeský totiž, když ministra uviděl, tak vykřikl: 'Karol, co tu děláš?', a ministr mu musel vysvětlovat, že je teď ministrem národní bezpečnosti, což Novomeský nevěděl. Celý rozhovor se potom přirozeně musel nést v tomto přátelském duchu a skončil tím, že ministr dal na odchodu Novomeskému dvacet cigaret ze svého.“* Bacílek navštěvoval obviněné před procesem na radu sovětských

[568] Kopie jmenovacího dekretu viz NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 4 – *Gustáv Husák. Doličný materiál MV.* s. 61 (nezpracováno).

[569] HUSÁK, Gustáv: *Nezákonný soud – nezákonný rozsudek*. In*: Kulturní tvorba* č. 27 ze 4. 7. 1968. s. 8.

[570] BARTOŠEK, Karel: *Svědek Husákova procesu…* s. 113.

[571] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 33, a. j. 519 – *Zpráva generálního prokurátora a předsedy Nejvyššího soudu z 8. 11. 1962 o přezkoumání trestné věci proti slovenským buržoazním nacionalistům (Gustáv Husák a spol.).* s. 37-45.

poradců. Vyzýval je, aby se před soudem řídili připraveným scénářem, některým argumentoval stranickým zájmem a že jejich chování ovlivní výši trestu.[572]

Dejme ještě prostor L. Holdošovi, který se k průběhu procesu vyjádřil: „*Při jeho výslechu* [Husákova] *před senátem jsem nebyl, volali nás postupně. Než jsem šel k vlastnímu výslechu před soudem, můj referent za mnou přišel a říkal: 'Před vámi vypovídal Laco Novomeský, váš přítel, krásně vypovídal, pane Holdoš, a vedoucí straničtí představitelé skládají velké naděje i do vaší výpovědi, věří, že ani vy nezklamete.' (...) Pokud Gustáv mluvil v mé přítomnosti, zdál se mi velmi vyčerpaný, mluvil spíš vyhasle. (...) Naučil jsem se předem napsanou výpověď, kterou jsem odříkal. Varovali mě před novou, soudní konfrontací s Gustou, prý se chystá mě tam roznést. Co jsem vlastně na něho před soudem říkal? Shrnuto v jedné větě, pak: Keď Husák svojho lajtnanta Holdoša teraz tuná už nepozná, ja zato poznávam svojho kapitána Husáka.*[573] *Myslím, že se na mě díval dost opovržlivě a snad dokonce mávl rukou. (...) Ještě před zahájením procesu mi řekli, že jsme všichni zaujali kladný postoj mimo něj.*“[574]

Procesu se účastnili členové komise ÚV KSS, kteří zákulisně ovlivňovali Uhrína a Geša přes posílané papírky, „*když chtěli, aby se buď přerušilo anebo že mají připomínky a podobně.*“[575] Také se přišel podívat R. Strechaj, K. Bacílek či sovětský vicekonzul. O zákulisí průběhu se vyjádřil O. Pavlík při rehabilitačním pohovoru: „*(...) chvástali se, Strechaj s Davidem, že jak to řeší. No tak mi hrůzou vlasy vstávaly, jak to tedy oni režírovali. Jak si tam zavolali toho soudruha Geša, předávali mu instrukce, jak má tu sviňu chytit. To se tedy myslelo Husáka.*“[576]

Poslední, čtvrtý den, patřil představení obsahu důkazního materiálu[577] a závěrečným řečem prokurátora, obhájců, obviněných a nakonec samozřejmě rozsudku.

Události dramaticky zkomplikoval L. Gešo, který se den předtím nervově zhroutil z vyčerpání. Závěrečnou řeč tak pomáhali dopilovat členové politické komise ÚV KSS a celou noc do Geša „*ládovali injekce*“ ze Státního sanatoria, aby byl schopen ráno hovořit. I

---

[572] KAPLAN (ed.), Karel: *Stb o sobě… s.* 146 a 147.

[573] Je pozoruhodné, jak dobře si Holdoš tuto část výpovědi zapamatoval, přesně totiž zněla: „*Husák svojich lajtnantov ako som bol i ja nepoznal, ale ja svojho kapitána Husáka poznám.*“ Vyjádření se pravděpodobně líbilo pracovníkům propagandy, tak výrok zařadili do rozhlasové reportáže *Prierez procesom Husák a spol.* z 29. 4. 1954.

[574] BARTOŠEK, Karel: *Svědek Husákova procesu…* s. 61 a 62.

[575] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 13 – *Vyjádření L. Geša k přípravě procesu G. Husák a spol. z 22. 10. 1963*. s. 57.

[576] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 47 – *Ondrej Pavlík. Záznam z pohovoru ze dne 1. 10. 1963*. s. 30. K Strechajově lístku se Husák později vyjádřil: „*Když jsem se bránil proti falešným obviněním, poslal Strechaj předsedovi senátu Uhrínovi lístek papíru s touto instrukcí: 'Drž tu svini!' Tento papír byl určitou dobu v soudních spisech. Přitom Strechaj tu 'svini' dobře znal z ilegální stranické práce, z povstání a později ke mně nejednou utíkal žádat o ochranu, když se domníval, že ho chce kdosi králglovat!*“ HUSÁK, Gustáv: *Po deseti letech vězení: amnestie*. In: *Kulturní tvorba* č. 28 z 11. 7. 1968. s. 6.

[577] Důkazný materiál viz NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 4 – *Gustáv Husák. Doličný materiál MV.* s. 61 (nezpracováno).

pak se u něho projevily problémy s hlasem. Cítil se *„jako opilý“*.[578] Přes všechno Gešova řeč nijak nepřekvapila a ukázkově zapadla do dobového kontextu: *„Náš statočný ľud rozpoznal vlka i keď bol i v baranom rúchu (...) pred jeho zrakom a zrakom jeho bezpečnostných orgánov sa neschová ani jeden zradca. Neschoval sa ani Husák a jeho spoločníci. A to ani vtedy, keď kryli svoju zločineckú činnosť členstvom v komunistické strane. O to je víťazstvo ľudu cennejšie a vina obžalovaných väčší. (...) chyby a úchylky nie sú ešte zločinom, to vie dobre i obvinenie Husák, a preto snažil sa vydávať svoje zločiny za úchylky. No, za chyby a úchylky ani Husáka ani jeho spoločníkov nesúdime, súdime ich za dokázané zločiny (...). Žiadam súdružský senát, aby vyniesol nad týmito zradcami, špióny a rozvracači nášho ľudovodemokratického štátu prísny a spravodlivý rozsudok. Necht tento rozsudok je dôkazom pevnej a nerozbornej jednoty československého pracujúceho ľudu vedeného robotníckou triedou na čele s Komunistickou stranou Československa, necht je dôkazom nerozborného spojenectva a priateľstva s mohutným Sovietskym zväzom a krajinami ľudových demokracií.“*[579]

Představme si také úsek z Husákovy závěrečná řeč: *„Preto teda zo správy pána generálneho prokurátora zo záverečné reči, kde hovorí o veľkých úspechov ľudové demokracie u nás i v tejto moje osobne ťažké situácii i snáď v poslednom slove, či už pred súdom alebo ktokoľvek mám úprimnou radosť z úspechov, ktoré má ľudová demokracia, ktoré sú pri výstavbe socializmu u nás, ak je môj osud akejkoľvek, mojim želaním je krajšie budúcnosť pracujúceho ľudu Československa, mojim úprimným poctivým želaním je rozkvet nášho ľudovodemokratického zriadení a socializmu u nás. Pokaľ ide o trestnú činnosť ani v závere pán predseda pres vaše láskavé doporučenie nemôžem inak povedať, že sa zo sabotáže a velezrady vinným necítim, a preto nič iné nemôžem ako najvyššie súd prosiť o oslobodenie.“*[580]

Zbývající obvinění se ukázkově káli. Servilnost však překvapivě prolomil D. Okáli: *„Svědomí je nejvyšší soudce. Proto se musím ozvat. Směrnice, které soud uvedl jako důkaz proti Husákovi, nevydal Husák, ale jeho nástupce dr. Viktory v listopadu 1945, když Husák už 4 měsíce nebyl pověřencem. Já, Okály* [sic]*, jako presidiální šéf na vnitru jsem je též podepsal a já jsem za ně spoluodpovědný s Viktorym.“*[581]

---

[578] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 13 – *Vyjádření L. Geša k přípravě procesu G. Husák a spol. z 22. 10. 1963*. s. 34 a 76.

[579] Rozhlasová reportáž *Prierez procesom Husák a spol.* z 29. 4. 1954.

[580] Archiv Slovenského rozhlasu, signatura BA-AFR 8004 – *Svedectvo o živote (o živote a diele)*. Umělecko-publicistické pásmo k 75. narozeninám G. Husáka z 6. 1. 1988. Autor Ján Tosecký. Vysíláno 9. 1. 1988.

[581] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 13 – *Vyjádření L. Geša k přípravě procesu G. Husák a spol. z 22. 10. 1963*. s. 67. D. Okáli byl jediný, který ze všech obviněných výrazněji upravil své protokoly před začátkem procesu. NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 878 – *Záznam o výpovědi u Geša z 15. 3. 1954*. s. 13 a 14.

Poté následovala 3hodinová pauza na poradu soudního kolegia o rozsudku, o jehož přibližné podobě však už dávno předtím rozhodla strana. Politický sekretariát ÚV KSČ uložil již 8. března R. Barákovi a V. Alešovi, aby mu předložili návrh na výši trestů.[582] Aleš si vyžádal stanovisko Geša,[583] který záležitost projednal s komisí ÚV KSS. Takto nato vzpomínal *„(...) tam šlo o to, že u Husáka a nevím, zda ještě u některého, že by seděl trest smrti. Já jsem tvrdil, (...) že tam prostě není tak pádný argument, aby absolutní trest byl zdůvodněný.“* Asi nepřekvapí, že nejvíce pro trest smrti horlil P. David,[584] což podpírá i svědectví funkcionáře Vojtecha Daubnera: *„David znásilňoval s. Gešu, nútil ho ako predseda polit. komisie. S. Gešu mne prehlásil, že keby bol s. Davida počúval, boli by H.*[usák] *a spol. viseli.“*[585] Ještě na dokumentu o přípravě procesu z 18. března se u Husákova jména uvádělo: *„trest smrti, alebo doživotne“*.[586] 31. března 1954 pak politický sekretariát ÚV KSČ znovu jednal o organizačním zajištění procesu a o předložených návrzích trestů, které zněly:

G. Husák na doživotí,
D. Okáli do 25 let,
I. Horváth do 23 let,
L. Holdoš do 20 let
L. Novomeský do 16 let.

Politický sekretariát ÚV KSČ vzal návrhy na vědomí ve svém závěrečném usnesení, a navíc doporučil dát L. Novomeskému nižší trest, aby po odpykání pěti let (včetně vazby) mohlo dojít k jeho propuštění.[587]

Uhrín přečetl rozsudek soudu: *„Obv. Husákovi nepoľahčovalo nič. Naproti tomu mu priťažovalo, že svojou trestnou činnosťou ohrozil politické, hospodárske a vojenské záujmy republiky, že trestné činy páchal so zvláštnou ľsťou a iných nízkych pohnútok, že porušil trestným činom osobitnú povinnosť, vyplývajúci zo svojho zodpovedného postavenia, že*

[582] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 7 – *Usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ z 8. 3. 1954.*

[583] SNA, f. Generální prokuratura, k. 23, spis č. Se IV 2/54 – Proces s G. Husákem – *Pokyny V. Aleše L. Gešovi z 11. 3. 1954*. s. 1.

[584] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 1, a. j. 13 – *Vyjádření L. Geša k přípravě procesu G. Husák a spol. z 22. 10. 1963*. s. 63.

[585] SNA, f. ÚVKSS, k. 1103, a. j. 9 – Zasedání PÚV KSS, březen-duben 1963 – Zasedání PÚV KSS ze 7. 4. 1963 – *Zpráva ze zasedání ÚV KSČ o porušování občanských zásad a socialistické zákonnosti v období kultu osobnosti.* (záznam z diskuze umístěn na deskách složky).

[586] SNA, f. Generální prokuratura, k. 23, spis č. Se IV 3/54 – Proces s G. Husákem – *Zpráva L. Geša pro V. Aleše a V. Škodu o přípravě procesu G. Husák a spol. z 18. 3. 1954*. s. 3.

[587] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 8 – *Usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ z 31. 3. 1954*. Novomeského nižší trest byl přímo zdůvodněn v rozsudku: *„(...) tento nesie zo všetkých obvinených najmenšiu tr. zodpovednosť vzhľadom na to, že bol viac-menej poslušným nástrojom v rukách autoritatívneho a diktátorského obv. Husáka, ktorý charakterovú slabosť, povoľnosť, nízku politickú vyspelosť a malomeštiacke cítenie obv. Novomeského využíval (...).“ Rozsudek Nejvyššího soudu nad skupinou G. Husáka spol. z 24. 4. 1954.* In: Osobní vězeňský spis Gustáva Husáka. s. 36.

spáchal rôzne trestné činy, že v trestnej činnosti pokračoval po dlhší čas a trestným činom spôsobil vážnu škodu. Vzhľadom na zistené okolnosti a vedúce postavenie obv. Husáka v skupine buržoáznych nacionalistov považuje súd z potrebné uložiť tomuto obvinenému prísny trest.“[588]

Konečný rozsudek Nejvyššího soudu nakonec odsoudil jménem republiky:

G. Husáka na doživotí[589]
I. Horvátha na 22 let
D. Okáliho na 18 let,
L. Holdoše na 13 let
L. Novomeského na 10 let

Husák, Okáli a Horváth při tom ztratili státní občanství[590] a byl jim také zakázán výkon funkcí v státních úřadech a hospodářských orgánech na 10 let. Holdošovi a Novomeskému propadnul celý majetek a ještě byli zbaveni čestných práv na 5 let. Všichni navíc museli uhradit náklady trestního řízení a náklady na obhájce.[591]

Obvinění byli souzeni a odsouzeni také za čin velezrady § 78 trestního zákona č. 86/1950. Co se pod tím skrývalo? Zákon tak mimo jiné charakterizoval takové konání, které se pokoušelo zničit ústavní jednotu republiky. Naplnění této objektivní stránky trestního činu velezrady bylo spácháno v souběhu „*s pokusem zničit anebo rozvrátit lidovědemokratické státní zřízení anebo společenský pořádek republiky, který je zaručený Ústavou.“* Uvedená konstrukce skutkové podstaty umožňovala stíhat *jakýkoliv pokus* (!) zničit ústavní jednotu – unitární stát. Mohlo se tak jednat i o nenásilnou politickou cestu ve formě politických jednání či návrhů. Rozsudek uplatňoval generální zpětnou účinnost. Naplnění skutkové podstaty v tomto bodě obžaloby bylo viděno v dohodě mezi Clementisem a Novomeským z roku 1944, jež měla vzniknout během Novomeského pobytu v Londýně. Za stejně zločinnou byla označena dohoda mezi všemi obviněnými a V. Clementisem na jedné straně a na druhé J. Lettrichem a J. Ursínym, která měla rovněž směřovat proti unitárnosti Československa s konečným cílem obnovit samostatné Slovensko, což se mělo projevit při jednáních o třech pražských dohodách a Ústavě 9. května. Ohledně sabotáže byl Husák odsouzen za záměrné

[588] *Rozsudek Nejvyššího soudu nad skupinou G. Husáka spol. z 24. 4. 1954*. In: *Osobní vězeňský spis Gustáva Husáka*. s. 13.

[589] G. Husák byl odsouzen za velezradu dle § 78 odst. 1 písm. a) c), odst. 2 písm. a) a za sabotáž dle odst. 3 písm. b) a § 85 odst. 1 písm. a) b), odst. 2 písm. a) b) c) a odst. 3 písm. b) trestního zákona č. 86/1950 Sb.

[590] *Ztráta státního občanství* dle tenkrát platného § 42 trestního zákona 86/1950 Sb. z. v sobě zahrnovala *„ztrátu čestných práv občanských, vyloučení z vojska a propadnutí celého jmění.“*

[591] *Rozsudek Nejvyššího soudu nad skupinou G. Husáka spol. z 24. 4. 1954*. In: *Osobní vězeňský spis Gustáva Husáka*. s. 40.

nepřipouštění dělnické třídy a partyzánů do bezpečnostního aparátu a naopak za udržování starých fašistických živlů, v době, když zastával funkci pověřence vnitra, a za znemožňování celostátního plánování a rozvoje výrobních sil na Slovensku. Činy, za něž byli všichni obvinění odsouzeni, měly být spáchány ještě před přijetím výše zmiňovaného zákona. Soud tedy nezákonně uplatnil generální zpětnou účinnost. Právní historik Jozef Beňo upozornil na důležitou souvislost mezi rozsudkem a dalším vývojem státoprávní otázky: *„Unitárny, centralizovaný štát bol vzkonštruovaný za výlučný a jedine možný ústavnoprávny základ jednoty republiky (...). Všetok slovenský pohyb za národnú štátnosť (...) boli uznané za vinné spáchaním pokračujúceho trestného činu velezrady (...). Právna konštrukcia, ktorá vyplývala z obžaloby a z rozsudku nad 'rozvratnou skupinou buržoáznych nacionalistov na Slovensku', principiálne blokovala ústavnoprávne riešenie až do roku 1968.“*[592]

Po dozvědění se rozsudku Holdošovi spadnout kámen ze srdce, obával se, že Husáka popraví a on ponese vinu. *„Po vyhlášení rozsudku nás vyvedli na chodbu soudního paláce (...). Postavili nás do řady, každý z nás pěti měl po pravé ruce svého referenta. (...) Na chodbě se najednou objevilo pět neznámých uniformovaných mužů, postavili se po naší levici a hned potom naši známí vystoupili a odcházeli,“*[593] vzpomínal. Odsouzené totiž čekal převoz do Pankrácké věznice v Praze.

Soudní líčení v konečném důsledku nemělo vliv jenom na odsouzené a jejich rodiny, ale také na osnovatele procesu. Generální prokurátor Aleš vyslovil pochvalu Ladislavu Gešovi *„za vzorné vystoupení ve funkci státního žalobce v politicky velmi významném procesu se skupinou velezrádců a sabotérů na Slovensku, v čele s obviněným Husákem (...)“*.[594] Gešo se vzápětí stal náměstkem prokurátora pro Slovensko a soudce Juraj Uhrín pověřencem spravedlnosti. Z kladného hodnocení se mohli těšit i vyšetřovatelé. Zcela opačně vyzněl proces pro slovenské funkcionáře, na které se Husák během procesu odvolával. Jak víme, jména vysokých funkcionářů KSS se nesměla uvádět ani do výslechových protokolů[595] a také J. Uhrín nabádal obviněné, aby obdobně nečinili během soudu. Po jeho skončení požádal K. Bacílek Geša, aby udělal výpisy z výpovědí obžalovaných a svědků, kde se ona jména vyskytla.[596] Následně bylo s dotyčnými vedeno stranické řízení,[597] které pro mnohé skončilo oslabením politických pozic.[598]

---

[592] BEŇO, Jozef: *Rozsudok nad slovenskými "buržoáznymi nacionalistami“…* s. 68 a 71.

[593] BARTOŠEK, Karel: *Svědek Husákova procesu…* s. 62.

[594] NA, personální spis Ladislav Gešo – Osobní spis Spr 106/53 – *Vyslovení pochvala L. Gešovi od V. Aleše z 12. 5. 1954*.

[595] NA, f. ÚV KSČ, Komise II., sv. 4, a. j.. 41 – Záznamy o pohovorech s pracovníky MV (komise 1955-1957) – *Záznam o pohovoru s Vladimírem Kohoutkem z 1. 7. 1955*. s. 363.

[596] Jednalo se o J. Púlla, M. Falťana, J.Bránika, E. Friše, J. Lietavce, K. Bezeka, O. Pavlíka, J. Šoltésze, K. Šmidkeho. SNA, f. Generální prokuratura, k. 23, spis č. Se IV 5/54 – Proces s G. Husákem – *Pasáže z výpovědi G. Husáka, kde se objevila*

Ministr spravedlnosti V. Škoda 7. srpna 1954 předložil politickému byru ÚV KŠC informativní zprávu o průběhu a výsledku trestního řízení proti G. Husákovi a spol., která konstatovala, že proces probíhal dle předtím stanovených zásad. Jen trest u L. Holdoše považovala za příliš mírný. Byro se zprávou vyslovilo souhlas.[599] Zprávu o průběhu procesu také schválil politický sekretariát ÚV KSS 16. srpna 1954. O. Pavlík při rehabilitačním pohovoru tvrdil, že PÚV KSS *„vůbec nebylo informováno o přípravě procesu. Jen těsně před procesem nás Bacílek mimo program informoval“*. Členové předsednictva, kteří nebyli členy komise, se dozvěděli podrobnosti až z tisku. Proto si vynutili přehrání audiozáznamu. *„(...)* [ne]*přehráli nám část toho pásu, kde byla výpověď právě Husáka, ale jinak vše, jinak vše.“* Proto u Pavlíka měly vzniknout pochybnosti o věrohodnosti procesu, které později vygraduovaly v otevřenou kritiku.

Znění tiskových zpráv o procesu, jakož i návrh zveřejnění některých částí procesu, připravila již zmiňovaná komise ÚV KSS a L. Gešo. O procesu vyšly zprávy v tisku – na Slovensku obsáhlejší[600] než v českých zemích.[601] Jak již víme, taktéž se vysílala obsáhlá rozhlasová reportáž.

Na závěr kapitoly bych rád zmínil jednu zajímavost. V roce 1954 se uskutečnily dva soudní procesy s G. Husákem. Druhý, samozřejmě významem nesouměřitelně menší, se zabýval žalobou Slovenských hotelů a restaurací, jež po Husákovi vymáhaly starou pohledávku z léta 1950. Soud se konal v Husákově nepřítomnosti 15. únoru 1954 a uložil mu zaplatit částku necelých 2 tisíc Kčs plus úroky.[602]

---

jména funkcionářů. s. 26-36.

[597] ÚPN, f. Sekretariát náměstka FMV Praha A2/1, k. 3, a. j. 136 – *Charakteristiky na členy a kandidáty ÚV KSČ a jejich vyjádření k obviněním, které vznesl G. Husák během soudního procesu*.

[598]Politické byro ÚV KSČ rozhodlo nekandidovat J. Bránika, J. Púlla a M. Faľťana do byra ÚV KSS a navíc odvolat první dva jmenované z postů pověřenců. NA, f. ÚV KSČ, 02/2, sv. 2, a. j. 2, bod 15 – *Zpráva o obviněních, které vznesl G. Husák během procesu na některé funkcionáře strany*. s. 4 a 5.

[599] NA, f. ÚV KSČ, 02/2, sv. 10, a. j. 13, bod 30 – *Zpráva o průběhu a výsledku trestního řízení proti G. Husákovi a spol*.

[600] První článek se věnoval obžalobě a rozsudku a rozebíral je. *Rozsudok nad rozvratnou skupinou buržoáznych nacionalistov na Slovensku*. In: *Pravda* č. 113 z 25. 4. 1954. s. 3 a 4. Následný přinášel patřičně vybrané úryvky ze stenozáznamu. *Z procesu s rozvratnou skupinou buržoáznych nacionalistov na Slovensku*. In: *Pravda* č. 115 z 27. 4. 1954. s. 3-5.

[601] *Rozsudek nad rozvratnou skupinou buržoasních nacionalistů na Slovensku*. In: *Rudé právo* č. 113 z 25. 4. 1954. s. 2. Jedná se o krátkou informativní zprávu.

[602] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 879 – *Rozsudek Lidového soudu v Bratislavě z 15. 2. 1954*. s. 43.

4. 3 odsouzenec

Než budeme pokračovat v chronologickém vyprávění, udělejme si menší pozastavení a ohlédněme opačným směrem, abychom si přiblížili, čím Husák již prošel.

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, v březnu 1954 napsal Husák stížnost generální prokuratuře. Vyšetřovatelé k ní přiložili sérii výpisů, jimiž chtěli deklarovat neopodstatněnost vznesené stížnosti. Jednalo se o výpisy z knihy výhod, osobního konta vyšetřovance, odchodů vyšetřovance k výslechu a také o výpis ze zdravotní karty. Samozřejmě si můžeme klást otázku, do jaké míry jsou vyjmenované dokumenty věrohodným zdrojem poznání, jelikož však vyhlížejí relevantně a ostatně nic lepšího se nedostává, využívám obsahu kvůli názornosti využít.[603] Z výpisu knihy výhod se dozvídáme:

2. listopadu 1951 povoleno kouření a čtení na cele
31. července 1952 povoleny brýle při čtení
9. října 1952 povolena jedna knížka
24. prosince 1952 povoleno nošení svetru na cele
26. listopadu 1953 povoleno nošení brýlí na cele a čtení

To, že se některé výhody opakují, vypovídá o jejich průběžném odebírání, což mělo působit jako trest a zároveň forma nátlaku. Dále se v dokumentu vícekrát vyskytla položka o předání balíku s potravinami či o uvolnění peněz z osobního konta.[604] Na začátku vězeňského období měl Husák na kontě 15 528 Kčs a v součtu mu v květnu 1953 zbývalo 2 661,10 Kčs.[605] Nejvíce si „polepšoval“ nákupem pečiva s máslem, hygienických potřeb a cigaret.

K vězeňské lékařské péči pod vedením nechvalně známého Josefa Sommra se uvádělo, že byla Husákovi v různé podobě poskytnuta celkem 65krát[606] a že vyšetřovance celkem 28krát předvedli přímo k Sommrovi, který ho vícekrát prohlédnul (do 19. února 1954). 5krát u něho provedl rtg. Nejčastěji se měl Husák hlásit s běžným onemocněním: katarem spojivek, katarem průdušek, „*nepatrnou oděrkou na kru způsobenou škrábnutím*“,[607] s ekzémem pat na obou nohou, prochlazením a zubními kazy. Kvůli kataru průdušek byl

[603] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 879 – *Přípis útvaru DUB generálnímu prokurátorovi z 23. 3. 1954*. s. 1.

[604] Tamtéž – *Výpis z knihy výhod G. Husáka*. s. 26.

[605] Tamtéž – *Výpis z osobního konta G. Husáka z 19. 3. 1954*. s. 4-8.

[606] Tamtéž – *Výpis o poskytnutém lékařském ošetření G. Husákovi*.

[607] Viz podkapitola 4. 1. *Vazba*.

ozařován horským sluncem a dán do vzdušnější cely. Na snížení váhy[608] lékař „překvapivě“ reagoval zvýšením přídělu potravin. Husákův stav a problémy označil J. Sommr za standardní,[609] což samozřejmě myslel v kontextu poměrů ruzyňské věznice.

Další z výpisů informoval o výsleších prodělaných od 6. února 1951 (zatčení) do 26. února 1954. Husák celkem za 3 roky absolvoval:

1438 výslechových hodin
433 výslechových dnů
3 hodiny 20 minut trval v průměru denní výslech
14 hodin 40 minut trval nejdelší výslech
16 výslechů trvalo přes 10 hodin[610]

Těžko představitelné počty. Mnohem horší však bylo, co se za nimi všechno skrývalo. Období po procesu takovou míru výslechů neobsahovalo, avšak přinášelo jinou náplň. Trvalo dalších 6 let, které Husák prožil střídavě v několika věznicích:

25. duben – 11. červenec 1954 Pankrác
12. červenec 1954 – 29. duben 1955 Leopoldov
30. duben – 1. červen 1955 Pankrác
2. červen 1956 – 27. březen 1958 Leopoldov
28. březen 1958 – 22. leden 1959 Pankrác
23. leden – 10. listopad 1959 Ruzyně
11. listopad 1959 – 7. květen 1960 Mírov[611]

Pojďme se podívat na předestřené období detailněji. *„Po soudu nás odvezli nejprve do Prahy, do věznice na Pankráci. Zajímavé bylo, že nás dali na takzvanou provazárnu, to bylo oddělení pro odsouzení k smrti. Každý jsme měli zvláštní celu, nemohli jsme spolu mluvit. Bylo tam ticho jako v hrobě, nic tam nešustilo, okénko ve dveřích cely bylo stále otevřené, v tom hrobovém tichu bylo slyšet jen kroky poručíků, kteří nás tam hlídali. (...) Občas nás vyvedli na dvůr, na procházku, i tam jsme však museli chodit ve velkých odstupech. Pak nás z Pankráce převezli na Slovensko, do věznice v Leopoldově (...),“*[612] vzpomínal Ladislav

[608] V polovině roku 1953 se jeho váha pohybovala kolem 55 kg.

[609] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 879 – *Výpis ze zdravotní karty G. Husáka z 16. 3. 1954*. s. 2 a 3.

[610] Tamtéž – *Výpis z odchodů G. Husáka k výslechu*. s. 25.

[611] NA, f. Kanceláře A. Novotného – Gustáv Husák – *Zpráva o pobytu odsouzeného Gustáva Husáka ve výkonu trestu ze 7. 12. 1959*. s. 1-2. (nezpracováno).

[612] BARTOŠEK, Karel: *Svědek Husákova procesu…* s. 78.

Holdoš. Úřední dokumenty Husáka charakterizovaly: *„Obviněný je nepřátelsky zaměřen proti dělnické třídě a možno říci, že děl. třídu nenávidí. Jest rafinovaný a neurvalý. Jde o buržoasního nacionalistu, který nenávidí český národ.“*[613]

První leopoldovskou zkušenost prodělal tento *„rafinovaný neurvalec“* znovu v samovazbě, kde vykonával pouze různé domácí práce, jako například trhání peří. Ale objevilo se důležité novum. 7. února 1955, přesně 4 roky a jeden den od zatčení, se mohlo uskutečnit vůbec první setkání s rodinou. Vězeňské návštěvy manželky Magdy, synů Vladimíra a Jána a dúbravské rodiny se pak opakovaly v průměru každé 2 měsíce.[614]

Další soubor změn, tentokrát na mezinárodním poli, postupně přinášely události v SSSR. Po smrti J. V. Stalina a boji o nástupnictví, skončil na popravišti obávaný Lavrentij Pavlovič Berija. V souvislosti s ním následoval soud s jeho blízkými spolupracovníky a také s některými sovětskými poradci působícími v Československu. Berijova činnost byla označena za zločineckou. Nové politické vedení mnohé politické kauzy přehodnotilo a co je nejdůležitější, začalo normalizovat vztahy s Titovou Jugoslávií, což znamenalo utlumit ideologické tažení proti buržoaznímu nacionalismu. Došlo tak k odstartování první vlny destalinizace.

Revize politiky SSSR měla samozřejmě vliv i na ostatním státy východního bloku, kde obdobně docházelo k přešetřování politických procesů se straníky a k sérii rehabilitačních řízení. Ze známých tváří opustili vězení budoucí první muži Maďarska a Polska János Kádár a Władysław Gomułka. Na podzim 1954 oznámila maďarská a také polská tisková kancelář, že obvinění proti Noelu a Hermannu Fieldovým byla vykonstruovaná, jejich zatčení a věznění neoprávněné, a proto byli propuštěni na svobodu a odškodněni. Připomeňme si, že v souvislosti s N. Fieldem byl zatčen Gejza Pavlík s manželkou, Eugen Löbl, Vilém Nový a další.

Od dění nezůstalo stranou ani Československo. Již v prosinci 1953 obdrželo politické vedení KSČ informace od nového sovětského vedení o Berijově činnosti. V dubnu 1954 probíhaly porady československých a sovětských politiků v Moskvě, kde se znovu probírala problematika nezákonností. Tlak Moskvy nakonec vedl k ustanovení vyšetřovací komise ÚV KSČ, která měla za úkol *„přezkoumání a překontrolování některých soudních případů od roku 1948 z hlediska výše trestu“*. Komisi ve složení Rudolf Barák (předseda), za sekretariát ÚV KSČ Květoslav Inemann, za MV Karel Košťál (15. srpna 1955 odvolán), za ministerstvo spravedlnosti Josef Litera a za Generální prokuraturu Eduard Švach, ustanovilo politické byro

[613] Osobní vězeňský spis Gustáva Husáka – *Vyhodnocení odsouzeného G. Husáka pro výkon trestu ze 7. 6. 1954*.

[614] Viz podkapitola *4. 4. Rodina*.

ÚV KSČ 10. ledna 1955. *„Od samého začátku nešlo o rehabilitační činnost, ani o snahu objektivně a pravdivě objasnit nezákonnosti, jakož i příčiny, jež je způsobovaly, ale hlavně o to, tuto věc k uklidnění svědomí politického byra 'politicky ukončit'. Proto činnost této prvé Barákovy komise byla od počátku omezena tím, že měla za úkol zabývat se politickými procesy kromě procesu s tzv. centrem. Vedení strany vycházelo totiž tehdy ze zásady, že se s tímto procesem 'nemá hýbat'.“*[615] Takový přístup samozřejmě velmi limitoval přešetření procesu G. Husáka a spol. 22. – 24. dubna 1955 se konal sjezd KSS, který věnoval pozornost boji proti sociáldemokratismu a slovenskému buržoaznímu nacionalismu, což také předznamenávalo výsledek revize.

Komise se Husákovým případem zabývala v květnu 1955. Tříčlenná pracovní skupina, která byla složena ze zástupce ÚV KŠC, MV a Generální prokuratury či ministerstva spravedlnosti jednak přezkoumala již existující materiál a pak provedla výslechy jednotlivých odsouzenců.[616] Z toho důvodu Husáka převezli koncem dubna 1955 z Leopoldova znovu do Pankrácké věznice, kde s ním udělali několik pohovorů.[617] *„Kládli mi asi tie istej otázky ako pri procese. Protokol so mnou spísaný nebol,“*[618] vzpomínal. Na cele ho navštívil ministr vnitra R. Barák, který se jej ptal, zda si na něco stěžuje. Když Husák zareagoval konkrétními příklady, Barák odpověděl, že se asi nechová dobře, aby tedy zlepšil své chování, a jeho stížnosti se stanou bezpředmětné.[619] Navíc také pracovní skupina vyslechla Jána Púlla, protože *„se ho Husák dovolával při hlavním líčení. (...) Při přezkoumávání věci byla tedy otázka, nemají-li být vyslechnuti i další svědci, které Husák navrhoval při hlavním líčení a kteří nebyli vyslechnuti ani v průběhu vyšetřování. Po výslechu s. Púlla,*[620] *(...) který ani v jednom bodě obhajobu Husákovu nepotvrdil a naopak vypovídal shodně se zjištěními nejvyššího soudu, bylo od výslechů dalších svědků upuštěno.“* V návrhu řešení tohoto případu komise dospěla k závěru: *„Navrhuje se: ponechat rozsudek nejvyššího soudu v trestní věci proti Gustavu Husákovi a spol. beze změny.“*[621] Politické byro ÚV KSČ tento návrh schválilo 7. června 1955.[622]

---

[615] *O procesech a rehabilitacích. Zpráva „Pillerovy komise“...* s. 86, 117 a 118.

[616] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 882 – *Záznamy pohovorů s odsouzenci z procesu G. Husák a spol. z května 1955*. Odsouzenci sami sebe stále označovali za buržoazní nacionalisty, ale některá svá předchozí vyjádření upravili. Charakteristické bylo, že vlastní obvinění se snažili svalit na spoluodsouzence – zvláště Husáka.

[617] Viz Tamtéž – *Záznam o výslechu G. Husáka z 5. a 6. 5. 1953*. s. 49-54.

[618] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 884 – *Žádost G. Husáka ÚV KSČ, prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ o přešetření svého odsouzení z 27. 4. 1956*. s. 12.

[619] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 68 – *Záznam z pohovoru s Gustávem Husákem 25. 2. 1963*. s. 6.

[620] Viz NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 882 – *Záznam o rozhovoru s J. Púllem z 29. 4. 1955*. s. 74-77.

[621] Tamtéž – *Návrh na ponechání rozsudku G. Husákovi beze změny.* s. 4-6.

[622] NA, f. ÚV KSČ, 02/2, sv. 45, a. j. 61, bod 9 – *Návrh na ponechání v trestné věci proti slovenským buržoazním*

Přezkoumání Husákova případu tak dopadlo bezvýsledně, jednak kvůli silné provázanosti se Slánského procesem, a také z důvodu květnové amnestie, která všeobecně snižovala doživotní tresty uložené za velezradu na 25 let vězení. Alespoň tuto radostnou zprávu muselo Husákovi vzápětí zhatit vědomí, že svobodu by přinesl až rok 1976.

Novým významným mezníkem se stal XX. sjezd KSSS, který se konal 14. – 25. února 1956. Generální tajemník KSSS Nikita Sergejevič Chrušov zde jednak prezentoval svou teorii o mírovém soužití a soupeření kapitalistického a socialistického světa a také stanovil za cíl dohnat a předehnat nejvyspělejší kapitalistické země. Velmi klíčové ovšem bylo jeho vystoupení proti kultu osobnosti a za odstranění jeho důsledků. Znamenalo to vyvrcholení politiky první vlny destalinizace. Významné události se účastnila i československá delegace v čele A. Novotným.[623]

J. Ďuriš měl mít poté s Novotným rozhovor 23. března 1956: *„Řekl, že referát o XX. sjezdu připravil Široký. Že on po návratu z Moskvy ho navrhl doplnit ostřejšími formulacemi (…). Nesouhlasili však někteří. Teď se říká, že jsou 2 koncepce. Novotný se prý rozčílil, když Bacílek mluvil, že kult osobnosti pěstují okresní funkcionáři. Novotný mu řekl v Polbyru: 'Vyhodí nás, když svádíme kult osobnosti jen na nižší orgány. Všichni jsme to dělali, od shora se to zavádí.'*“[624] Na zasedání ÚV KSČ v březnu 1956 Novotný prohlásil, že řada lidí byla nesprávně odsouzena a že byli donuceni k výpovědím fyzickým násilím. V dubnu 1956 pak jako první politická „oběť“ destalinizace v ČSR padl Alexej Čepička. Ve stejnou dobu začala pracovat druhá přešetřovací komise – nazývaná komisí C, kterou opět vedl R. Barák. Členy byli: K. Inemann, Č. Hruška, M. Bakula a S. Mlejnek. Měli prošetřit proces s R. Slánským. Komise předložila politickému byru zprávu s tím, že celý proces, jeho průběh a rovněž zdůvodnění nemohou zůstat v původní podobě a že nešlo o organizované spiknutí. Část závěrečné zprávy komise formuloval Novotný společně s Barákem. Politické byro zprávu schválilo 9. června 1956 a sám A. Novotný její teze opakoval na celostátní konferenci ÚV KSČ ještě týž měsíc. Oficiálně byla prezentována koncepce, že Slánský byl československým Berijou, který se snažil uchvátit moc a nese tak odpovědnost za případné deformace. Mimo procesu s centrem existovala možnost revize politických procesů.[625] O „nesoudružských“

---

nacionalistům – G. Husák a spol. beze změny. s. 2.

[623] Novotného vzpomínky na XX. sjezd KSSS a první vlnu rehabilitací viz ČERNÝ, Rudolf: *Antonín Novotný. Vzpomínky prezidenta*. Česká Kamenice 2008. s. 130-138. Srovnej KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Antonín Novotný…* s. 86-93.

[624] Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky J. Ďuriše.* s. 1074.

[625] KAPLAN, Karel: *Zamyšlení nad politickými procesy.* In: *Nová mysl* č. 8 z roku 1968. s. 1067-1072. V září 1957 plenárním zasedání ÚV KSČ projednalo zprávy obou přešetřovatelských komisí.

vztazích uvnitř tehdejšího politického byra ÚV KSČ[626] si nechme poreferovat J. Ďurišem: *„Samé manévrování. (...) Tak to dělá Široký, co ho znám od r. 1933. Novotný snad nezná tyto metody – ale pak je asi ani nevidí. Dolanský nikdy nebojoval, je rád, když je klid. (...) Žel, jak poslouchám Kopeckého, je již změně*[n]*, stár a blouznivý. Přítel karlínských kluků mizí… Zápotocký mluví vedle. (...) Přesvědčoval jsem Širokého a Novotného před půl rokem, že Zápotocký je nutností v zájmu státu. Co dál však? Oba ho nemají rádi. 'Chtějí' ho jen z potřeby. (...) Nemají se rádi ani Široký a Novotný. (...)* [Široký] *vždy si vybere lidi, 'kde mu nehrozí nebezpečí', pak když selžou, hodí je přes palubu. (...) Bacílek je dnes hotov. Odnese, co mu Gottwald a Čepička ukládali a on neviděl a vřele – žel – souhlasil. Nosil nadšeně uniformu generála – i po zbavení funkce (...). Tak vypadá Polbyro! V něm ještě Šimůnek, Jankovcová, Barák – kteří nikdy nemají vlastní stanovisko. (...) Vzpomínám si, jak jsme se mohli navzájem rozvrátit. Jaké hlasy byly proti Zápotockému, Širokému, Novotnému, Kopeckému, Fi*[e]*rlingerovi navzájem. (...) Široký byl vždycky nervózní, když nebyl první. Novotný nevidí přesně, nepoznal význam Zápotockého i s jeho chybami a oportunizmem. Podceňoval potřebu Širokého (...). Zápotocký byl vždy rád, když mohl řečnit a byl v pokoji, jak to Široký i Novotný říkají. Kopecký mi mnoho vypravoval o pokusech 'mladých' ovládnout Polbyro. Dolanský se nikdy neexponoval – snad i pro obavy z chyb v plánování? Povaha. No, přece jsme udrželi jednotu (...). Pravda, soudruzi jednotu drží i pro osobní starosti. Opatrně uskutečňují XX. sjezd i kvůli svým osobám.“*[627] Obavy měly své opodstatnění.

Na Slovensku se zatím aktivizoval okruh intelektuálů, kteří volali po revizi procesu G. Husáka a spol. Agenturní zpráva Krajské správy MV v Bratislavě hovořila o různě propojených 3 skupinách o počtu 25 až 30 osob. V první se měl pohybovat Július Šefránek, Ladislav Mňačko, Samo Dvorín a Štefan Rais. V druhé Michal Falťan, Eduard Friš, šéfredaktor *Kultúrneho života* Juraj Špitzer, a zvláště radikální Ondrej Pavlík,[628] o kterých vzniklo následné hlášení: *„Funkcionárov KSS pokladajú za neschopných. Pavlík sa mal vyjadriť o s. Michaličkovi: 'Neviem, čím sa previnil ten úbohý slovenský národ, že má takých hlupákov na čele.' Tiež vedenie strany pokladajú za neschopné. Za hlavnú vinu ÚV KSS pokladajú proces proti dr. Husákovi a porovnávajú tento proces s prípadom Gomulku v Poľsku. Jeho odsúdenie pokladajú za berijovčinu.“* O. Pavlík se měl také trefně vyjádřit: *„Hlavným zámerom dnešného vedenia je: 'udržať sa.' Je to vraj spojenectvo ukovaní*

[626] Složení zvolené na X. sjezdu KSČ (11. – 15. 6. 1954): Karol Bacílek, Rudolf Barák, Alexej Čepička, Jaromír Dolanský, Zdeněk Fierlinger, Václav Kopecký, Antonín Novotný (první tajemník), Viliam Široký, Antonín Zápotocký. Kandidáti politbyra: Ludmila Jankovcová a Otakar Šimůnek.

[627] Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky J. Ďuriše.* s. 1075, 1076 a 1081.

[628] Viz PAVLÍK (ed.), Ondrej: *Svedectvo dokumentov o akademikovi Pavlíkovi a tých ďalších*. Bratislava 1968.

hriechom, a preto sa drží spolu.“ Skupina měla také kritizovat vystoupení V. Kopeckého a A. Novotného na březnové schůzi ÚV KSČ. Poslední uskupení se měla skládat z trockisticky orientovaných intelektuálů. Například z filozofa Karola Terebessyho, lékaře Michala Tušera,[629] bankovního úředníka Jozefa Ondruše, dělníka Jozefa Mičudíka a dalších. K. Terebessy měl usilovat o zkontaktování druhé skupiny.[630] Z reprezentativních jmen, jež nebyla v zprávě uvedena, bych ještě zmínil šéfredaktora vydavatelství Slovenský spisovatel Ivana Kupce a vedoucího tajemníka Svazu slovenských spisovatelů Ctibora Štítnického.[631] Samozřejmě se ve skutečnosti jednalo o větší počet osob, které se soudobým stavem nebyly spokojeny a volaly po změnách. Dle mého názoru dokonce můžeme hovořit o silném celospolečenském mínění, které očekávalo pád stávající politické garnitury a Husákův politický comeback: *„(...) dá sa očakávať, že Husák, ktorý bol s Gomulkom v politickej práci spätý, bude musieť byť rehabilitovaný. Táto rehabilitácia bude vyvolávať na Slovensku veľký zmätok, lebo vraj Husák bude nemilosrdne postupovať proti všetkým, ktorí sa proti nemu stavali. (...) vedenie pôjde z rúk do rúk, lebo naši od strachu utečú do Moskvy.“* Podobně se píše i v nejedné agenturní zprávě, které referovaly o náladě obyvatelstva na Slovensku: *„(...) kormidlo vlády dočasne v medziobdobí prevezmú Husák a snáď i Novomeský. To bude vraj také obdobie, aké bolo v Maďarsku počas Nagyovej vlády.“* Nouze nebyla ani o radikálnější názory: *„Pred radnicou* [jistý úředník] *ukázal na jeden strom a pomenoval ho 'strom slobody', pričom poznamenal, že na tom strome bude visieť prvý s. Bacílek.“*[632]

A jak dění kolem XX. sjezdu prožíval G. Husák? Od června 1955 pobýval znovu v Leopoldově, ovšem již mimo samovazbu. Proto také mohlo docházet k zajímavým setkáním Husáka se spoluvězni. Zachovala se o tom četná svědectví, která si přiblížíme: *„Byl jsem v té době na cele číslo dvacet sedm se vzdělaným marxistou, doktorem Gustávem Husákem. Byl náruživým šachistou i politikem. Hráli jsme spolu jednu nebo dvě partie denně a pak jsme debatovali o socialismu a dvacátém sjezdu. V šachu neměl úspěch; byl úporný hráč, ale chyběla mu představivost (...). Ani v politice nebyl úspěšný, protože seděl a ti druzí vládli. Nikdo ho na cele neměl rád; nebyl kamarádský, byl to vlk samotář.“*[633] Jak lze mimo jiné

[629] Dle jedné agenturní zprávy měl M. Tušera napsat pro Magdu Husákovou žádost o rehabilitaci manžela. SNA, f. Tajemník ÚV KSS K. Bacílek, k. 24, a. j. 54 – *Akce 'Opozice'. Poznatky pravděpodobně z roku 1958.* s. 320.

[630] SNA, f. Tajemník ÚV KSS P. David, k. 2248, a. j. 316 – *Trockistická skupina. Vyhodnocení zpráv KS – MV v Bratislavě (bez datace).* s. 1-3.

[631] 17. 4. 1956 se konala schůzka členů ZO KSS při Svazu slovenských spisovatelů, na které vznikla rezoluce, v níž byla mimo jiné vyjadřována nespokojenost se stávajícím řešením otázky politických procesů. Navíc se v ní volalo po úplné občanské a veřejné rehabilitaci nevinně odsouzených lidí. SNA, f. Tajemník ÚV KSS K. Bacílek, k. 34, a. j. 109 – *Rezoluce z plenární schůze ZO KSS při Svazu slovenských spisovatelů ze 17. 4. 1956*. s. 135 a 137.

[632] Viz SNA, f. Tajemník ÚV KSS P. David, k. 2253, a. j. 40 – *Zpráva o veřejném mínění z října a listopadu 1956*. s. 12, 32 a 115.

[633] BRODSKÝ, Jaroslav: *Řešení Gama*. Ústí nad Labem 2007. s. 60 a 61.

zpozorovat z předešlého svědectví Jaroslava Brodského, informace získané z novin či rozhlasu se stávaly náměty četných debat, ale také vyvolávaly naději: *„Už som bol riadne unavený z roboty aj z nadávania nevinnému lisu i vinnému svetu,“* vzpomínal G. Husák na jeden z pozdních únorových dnů roku 1956, *„keď sa prikradol ku mne priateľ, čo robil v knižnici a mal medzi prvými prístup k novinám. Tajnostkársky, ako vždy, mi pošepkal: poviem ti senzáciu, pôjdeme domov. Stroj rapľoval, do žartov mi nebolo. Odvrkol som surovo: ja ti tiež poviem senzáciu, pôjdeme do... (...). Priateľ sa nedal odbiť: teraz je vážne úplný obrat v situácii, správa z XX. zjazdu. Napálený mu hovorím: neotravuj, už som počul tisto tvojich proroctiev, aj zjazdy boli, a my sedíme veselo ďalej. Priateľ však melie stále svoje: ideme domov, na slobodu. Zarazil som stroj, dosť nám bolo obom. Tak hovor, rýchlo, lebo mám dnes všetkého plné zuby, (...) rýchlo súkal zo seba, čo čítal v novinách. Nepresvedčil ma. Táraš a vymýšľaš, z novinových fráz robíš svetoborné závery. (...) Priateľ sa však nedal. Donesiem ti noviny, príď o pol hodiny na záchod. Rozbehol som stroj a začal znova gymnastiku s uholníkmi. Ale diablovo pokušenie – myšlienka na slobodu – začalo rozvrtávať dušu. Sto razy si robíš ilúzie, sto razy sa sklameš. A začínaš odznova. (...) Túžbu po slobode nosí človek v sebe ako talent alebo rakovinu. Spasí ho alebo zahubí, ak človek nie je prostitútka. (...) Od stroja smieš odbehnúť iba na príkaz alebo na záchod. O XX. zjazde príkazu niet. Božie a väzenské mlyny melú pomaly. Ostáva záchod. Priateľ mi tajne strká do ruky noviny: ponáhľaj, o chvíľu ma budú hľadať. Čítaj iba zatrhnuté vety. Čítam, vstrebávam slova a vety. Po toľkých sklamaniach veriť sa nechce. Nie je to ono, ale je to aj o nás, veď súvislosti poznáme. Čo mátalo v hlave za tisíce dní a nocí, čo zamotávalo rozumové úvahy, ľudské vzťahy a city, čo robilo chaos v pojmoch pravdy a lží, spravodlivosti a bezprávia, čo dávalo či bralo zmysel životu, ľudskému snaženie – je v riadkoch XX. zjazde odhalené a vysvetlené. (...) A človek proti zvyku i predpisu opiera sa o stroj, dívá sa do špinavého väzenského okna, cez ktoré ohmatáva hviezdne obzory nového života.“*[634] Husák se chopil iniciativy a napsal asi 60 stránek o metodách StB. Bylo mu zprvu přislíbeno, že materiál převezme Generální prokuratura nebo Nejvyšší soud. Za několik dní mu ale oznámili, že zprávu odeslat nemohou, protože přesahuje maximálně povolený rozsah 6 stran. Současně mu vytkli, proč píše tak nepěkné věci o StB.[635] 27. dubna 1956 napsal žádost pro změnu ÚV KSČ – prvnímu tajemníkovi A. Novotnému o přešetření svého případu: *„(...) už šiesty rok som vo väzení, z toho štyri roky som strávil v samoväzbe a izolácii. Keď mi bol aspoň život zachovaný, nestratil som vieru, že strana raz spravodlivosť presadí a ťažkú krivdu, ktorá sa*

[634] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 81 a 82.

[635] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 68 – *Záznam z pohovoru s G. Husákem 25. 2. 1963*. s. 6.

stala v mojom prípade, napraví. S hlbokým pohnutím som čítal správy o XX. zjazde KSSS a o zasadnutí ÚV KSČ, ktorý je odhodlaný vyvodiť dôsledné závery z poučení zjazdu, napraviť omyly a prechmaty z minulosti. (...) Preto sa teraz obraciam na ÚV KSČ s prosbou, aby môj prípad bol prešetrený. (...) prosím, aby som bol straníckou komisiou podrobne vyšetrený (...) prosím, aby rozsudok (...) bol zrušený ako protiprávny, a aby som bol zo všetkých tvrdených obvinení oslobodený a rehabilitovaný. (...) Napriek všetkému, čo som prežil, zostal som neochvejne verný strane a jej marx-leninskému učeniu a ničím ani vo väzení som strane neublížil. Usiloval som, potiaľ mi to bolo možné, doplniť si teoretické vedomosti z marxismu. Bol by som nevýslovne šťastný, keby mi bolo umožnené byť zase členom strany, a v jej radoch pracovať a bojovať za splnenia úloh a programu strany a medzinárodného komunistického hnutia. Z chýb, ktoré boli v mojej práci, pokiaľ snáď som ich neprekonal pred zaistením, som dokonale vyliečený. Nevidím väčšieho zmyslu a cieľa v mojom živote, ako zo všetkých síl pomáhať strane, komunistickému hnutiu (...). Prosím ÚV KSČ, aby preskúmal znovu moje vylúčenie zo strany a umožnil mi v jej radoch znovu pracovať. V pevnej viere vo víťazstvo leninského ducha a metód práce, v dôslednú nápravu chýb a prechmatov z minulých rokov, očakávam priaznivé vybavenie tejto žiadosti a ukončenie tragického osudu mňa a mojej rodiny. Strane a pracujúcemu ľudu verne oddaný G. Husák.“[636] Opakoval se problém s rozsahem textu: *„Z menovaným bol urobený pohovor ohľadne napísanie viac stránkovej žiadosti* [13 stran] *a trvá na tom, aby táto jeho žiadosť bola predložená na ÚV KSČ.“*[637] Vězeňská administrativa nakonec žádost postoupila adresátu 22. května 1956.[638] Také Magda Husáková napsala ve stejné době A. Zápotockému o milost pro manžela.[639] V červnu 1957 znovu Husák formuloval žádost o revizi rozsudku generálnímu prokurátorovi, která ovšem neprošla přes správu nápravného zařízení.[640]

O paradoxní setkání nebylo v Leopoldově nouze. Snad šlo o zlomyslnost ze strany pracovníků věznice či o snahu něco odposlechnout, ale pravděpodobně na podzim 1956 se na jedné cele sešli dva muži, jejichž osudy se stále proplétaly, Gustáv Husák a Alexander Mach: *„Dlho som bol s Gustávom Husákom, no – hlavy sme si neprebíjali, ale sme sa ani nezblížili. Keď bola v Leopoldove hromadná hladovka,*[641] *ktorú oficiálne nazvali vzburou a vinníkov*

---

[636] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 884 – *Žádost G. Husáka ÚV KSČ, prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ o přešetření svého odsouzení z 27. 4. 1956*. s. 12-14.

[637] Osobní vězeňský spis Gustáva Husáka – *Vybavení žádosti G. Husáka z 5. 5. 1956*.

[638] Tamtéž – *Pokyn k vyrozumění G. Husáka z 29. 5. 1956*.

[639] Viz podkapitola 4. 4. *Rodina*.

[640] Archiv Kanceláře prezidenta republiky, signatura PT103/61 – T1836/56 (G. Husák) – *Informativní dopis o žádosti G. Husáka od náměstka MV ze 17. 11. 1959*.

[641] Protestní hladovka se uskutečnila v srpnu 1955. Viz SNA, f. Tajemník ÚV KSS P. David, k. 2248, a. j. 267 a 269 – *Zprávy*

súdili ako vzbúrencov, Husák nedržal s nami, zachoval sa ako vzorný komunista ba ako vzorný väzeň. Vidím ho a počujem jeho názory. Vždy zaťatý, vždy dôsledne najprv komunista, potom komunista a až kdesi na posledných miestach to ostatné. (...) Osobne sme sa znášali dosť dobre, iba politicky sme si boli navzájom neznesiteľní." Například se *„postavil tvrdo za Moskvu, za Kádára, že ma išiel šľak trafiť."*[642] Jednalo se o reakci na nové mezinárodní události. Zdálo se, že mráz ze studené války ve východním bloku čím dál více taje. V červnu 1956 vyústila stávka poznaňských dělníků v masovou protisovětskou demonstraci. Polští komunisté předvedli učebnicový příklad ke zklidnění situace. Nespokojeným Polákům nabídli politika s puncem mučedníka – Władysława Gomułku. V srpnu oběť politických procesů propustili na svobodu a 19. října ho zvolili za generálního tajemníka. Přibližně v stejný čas byl veřejně rehabilitován i jiný muž. 6. října prožívala Budapešť státní pohřeb Lászla Rajka. Situace, povzbuzena také polským děním, nakonec 23. října vygradovala v otevřenou revoltu vůči promoskevské moci. SSSR reagoval vojenskou intervencí. Na sovětských tancích přijela prokremelská vláda v čele s Jánosem Kádárem, který se stal prvním mužem Maďarska na příští tři desetiletí.

Je třeba poznamenat, že potlačení maďarské revoluce znamenalo také pozastavení první vlny destalinizace, a tak i šance na Husákovo propuštění z vězení. Československé politické vedení se obávalo, že by větší revize politických procesů mohla vyvolat obdobné následky. Navíc rehabilitace procesu G. Husáka a spol. by musela zároveň rehabilitovat i jejich politické představy, což by přirozeně aktualizovalo státoprávní otázku. Je asi zbytečné upozorňovat, že všechny stmelovala snaha o udržení si mocenských postů a společný strach z příchodu československého Gomułky. Aktivity za Husákovu rehabilitaci tak byly potlačeny a naopak byl znovu oficiálně pozdvižen prapor proti slovenskému buržoaznímu nacionalismu.[643]

Vyřešení Husákova případu se tak opětovně ocitlo v nedohlednu. Nadále zůstával za zdmi leopoldovské věznice, kde také sdílel 5 měsíců celu s katolickým řeholníkem Jánem Mastyľákem. *„Často spolu debatovali o otázkach viery. Jednu takú debatu zakončil Husák slovami: 'Už nebudeme hovoriť o týchto veciach. Vy ste katolícky kňaz. Ja komunistický.' Na*

---

o vzpouře v NPT Leopoldov z 29. 8. a 15. 9. 1955.

[642] MACH, Alexander: *Z ďalekých ciest...* s. 151, 152, 251 a 263. Machovy teze potvrzují i budoucí agenturní zprávy Jozefa Vicena, který byl na Machovu celu nasazen v lednu 1959 a měl na Husáka stáčet hovor. ÚPN, f. Sekretariát náměstka FMV Praha A2/1, k. 1, a. j. 4 – Alexander Mach – agenturní zpráv z cely podávané Jozefem Vicenem – *Rozhovory ze dne 19 – 21. 1. 1959*. s. 19-21. Je třeba doplnit, že J. Vicen o svém poslání Macha informoval. Nicméně celá záležitost tak alespoň s určitostí vypovídá o zájmu vyšetřovatelů, který na Husákovi měli ještě v roce 1959. VICEN, Jozef: *Vo víroch rokov 1938-1988*. Bratislava 1999. s. 53-55.

[643] Viz PEŠEK, Jan: *Slovensko na prelome 50. a 60. rokov. Politicko-mocenské aspekty vývoja*. Brno 2005. s. 9-17.

Husáka si páter spomínal v dobrom. Na vedľajšej cele býval biskup Hopko,[644] *tiež s vysoko prominentným komunistom. Jedného dňa sa zo susednej cely ozvalo klopkanie a Husák prekladal morzeovku otcovi Mastyľákovi: 'Biskup Hopko prosí, aby mu otec Mastyľák nadiktoval po anglicky Verím v Boha.' Páter teda začal a Husák (všetci komunisti morzeovku dobre ovládali) poslušne vyklopkával.“*[645] G. Husák vyprávěl jeden zážitek o J. Mastyľákovi synu Vladimírovi: aby prolomili dlouhou chvíli na cele, tak se rozhodli, že si vzájemně budou vykládat pohled na svět – sdílet světonázor. Husák měl vyzvat Mastyľáka, aby začal. Když po několika dnech skončil, a měla přijít řada na Husáka, tak ho řeholník poprosil, aby se nehněval, ale aby se raději nevyjadřoval, že by se mu to těžko poslouchalo a zraňovalo ho to.[646]

Jak vnitřně prožíval vězeňské období samotný G. Husák, se dozvíme z následující ukázky. Jeho pohled zapadá do celkové mozaiky již vyslechnutých vzpomínek spoluvězňů: *(…) dva roky žijem ako väzeň, zbavený súdom slobody, ale aj cti, v prostredí vrahov, zlodejov, gardistov, esesákov, nepriateľov komunizmu, ktorí mi denne, ako človeku, ktorý zostal neochvejne verný svojmu komunistickému presvedčeniu a netají sa s tým, strpčujú väzenský život, ako sa len dá.“*[647] Napsal v žádosti o přešetření svého případu v dubnu 1956. Další věty vznikly až začátkem 60. let – čili mimo vězeňskou celu: *„Byli jsme hozeni na pospas politicky zfanatizovaným, skutečným nepřátelům strany a státu, kteří tvořili většinu osazenstva věznic a svou nenávist k režimu a komunismu si vybíjeli na nás, co jsme se i nadále hlásili ke svému komunistickému přesvědčení. Dny a noci prožívat v tomto prostředí plném zloby a nenávisti ke komunismu a komunistům při vlastních starostech a depresích, mimořádně ztěžovalo i tak dost těžká léta věznění. Reakční vězni se vysmívali, ponižovali a bili bývalé komunistické funkcionáře. Ochrany ani pomoci nebylo. Byly* [sic] *jsme štvanci, párii i mezi vězni. Vězeňské orgány se chovaly neutrálně: vězeň jako vězeň. A tak reakcionáři měli volné pole působnosti k provokacím a násilnostem. (…) Ve vězení jsem se vždy choval jako komunista, obhajoval jsem politiku strany, SSSR. Pokud mi to bylo umožněno, snažil jsem se pracovat vzorně. Dělal jsem všelicos, zejména na strojích jako dělník.“*[648]

Jak již samotný název NPT Leopoldov napovídá, měla vězňům k převýchově sloužit práce. Husák se jí vskutku nevyhýbal a vystřídal několik pracovišť, na kterých se dala zažít

---

[644] Srovnej DOBIÁŠ (ed.), Rudolf: *Triedni nepriatelia...* s.122.

[645] MIKLOŠKO, František: *Nebudete ich môcť rozvrátiť. Z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943-89.* Bratislava 1991. s. 104.

[646] Rozhovor s HUSÁKEM Vladimírem z 18. 6. 2011.

[647] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 884 – *Žádost G. Husáka ÚV KSČ, prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ o přešetření svého odsouzení z 27. 4. 1956*. s. 12.

[648] HUSÁK, Gustáv: *Po deseti letech vězení: amnestie*. In: *Kulturní tvorba* č. 28 z 11. 7. 1968. s. 6.

zajímavá atmosféra, jak se upamatoval katolický kněz a teolog Josef Zvěřina: *„Práce jsme dělali v Leopoldově různé, nejčastěji jsme drali peří, což bylo dobré. V době, kdy jsme my kněží byli na pracovišti ještě s laiky, jsem seděl u takzvaného vatikánského stolu. Byli tam pater Silvestr Braito, Antonín Mandl, opat Vít Tajovský, jezuita Adolf Kajpr, Antonín Bradna a jiní kněží i laici, a každý přednášel něco ze svého oboru, z chemie, fyziky, práva, byl tam také hoteliér, takže jsme se poučili i o hoteliérství, bylo to zajímavé. Před námi byl stůl národních socialistů, po levé straně sociálních demokratů a na pravé straně byl stůl komunistů, kde s námi dral peří pozdější prezident Gustáv Husák. Šel pak do účtárny.“*[649]

Husák také pracoval v podniku Konopa a asi nejdéle v továrně Agrostroj jako plánovač, kde vyráběl různé součástky do žacích a sklízecích zemědělských strojů. Nejen o práci s lisem napsal Husák filozofující vzpomínky, které kvůli jejich zajímavému obsahu předkládám: *„(...) robil som pri lise. Niekedy je robota ľahká i zábavná. Zapneš automat, poťahuješ pásik plechu, stroj pravidelne pracuje, bzučí aj spieva: robí za teba, človeka, halieriky padajú do nádoby, normu ľahko splníš, deťom pošleš pár korún, nemorduj si dušu. Milosrdný stroj svojím hukotom vytvára okolo človeka izolačný múr. Ľudí nepočuješ a nevidíš. A to je dobre, lebo ľudia ťa na každom kroku zraňujú. Myseľ sa poddáva rytmu stroja, vyberá spomienky z veselších šuplíkov mozgovej registratúry. Príhody zo zabudnutého života, zbojníčke pesničky, furiantské nápady a fanfárie. Mnohoročný monológ so sebou nahradzuješ rozhovorom s kamarátom – strojom. Ten zhovievavo pritakáva hocako bláznivým nápadom človeka. Ilúzia slobody a hádam aj šťastia. (...) Vyrážať hranaté otvory na dvojmetrových ťažkých uholníkov. Kus dobrých dvadsať kíl. Stovky kusov za šichtu. Tony materiálu. Zdvihneš, založíš do raznice, nohou zaprieš pedál, stroj s rachotom preráža kov, otriasa ruky a celé tele. Vyberieš, zacvičíš a uholníkom vo vzduchu, založíš druhý koniec, pedál, rachot, otras. Potom uprostred. Kus za kusom. Stroj vzdychá, hnevá sa, zúri. Už nie je kamarát, ohrozuje ruky, oči, všetko. Piliny a odstrelky kovu zabodáva do kože. Keď mu dôjde trpezlivosť, zasekne sa ako somár, zostane trčať v materiáli. Potom ho odprosuj, rozoberaj, drúkmi vytáčaj koleso správnym smerom. A umordovaný trpni, aby sa zase nespriečil. Stroj i človek bojuje a preklína takú robotu a s ňou celý svet. (...) Trucuješ, sviniar, zasekávaš sa, myslíš, že ti to pomôže. Aj ja som sa zasekol, a bol som na kozí chlp od šibenice. A teraz sa mordujem s tebou. Hory železa prešli mojimi rukami a tvojou papuľou. (...) A prečo sú pre stroje ľahšie a jasnejšie kritéria únavy a morálnej opotrebovanosti ako pre ľudí? Preto je to tak, braček, lebo človek musí vydržať a naučil sa to tak, že to znáša aj vtedy, keby stačil jeden pohyb hlavou do tvojej*

[649] KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút: *Žít jako znamení. Rozhovory s Josefem Zvěřinou*. Praha 1997. s. 70.

papule a v sekunde by všetko skončilo. Znáša všetko, lebo má vieru, že utrpenie skončí (...).“[650]

„Husák pracuje pri starom zabijackom lise, ktorý mal byť dávno vyradený, veď ohrozuje život, ale práve o to ide, aby ohrozoval život (...),“ přiblížil situaci A. Mach.[651] Husákovi sice nezpůsobil starý vysloužilý stroj životu ohrožující zranění, ale několikrát se poranil. Jednou se mu při práci sesunula na levou nohu opodál stojící hromada těžkých železných předmětů – již zmíněných úhelníků. Nestalo se nic vážného. Husák si pohmoždil bérec a nárt levé nohy. Lékař mu naordinoval octové obklady a pracovní neschopnost asi na 1 týden.[652] Začátek roku 1957 zřejmě nebyl z nejšťastnějších, protože o měsíc později Husák utržil řezné rány na prstech pravé ruky.[653] Ale jinak se v Leopoldově těšil vcelku dobrému zdraví. Pomineme-li okolnost velmi defektního chrupu, jejž měli nejpravděpodobněji na svědomí radikální spoluvězni. *„Všetky zuby mal vybité,“* vzpomínala na svého švagra Agneša Husáková.[654]

O tom, jak viděli svého „svěřence“ vězeňští pracovníci, nám napovídá následný posudek: *„Menový je telesne a duševne zdravý. Chovanie menovaného v tunajšom NPT je dobré a rozkazy, ktoré sú mu dané, plný. Je disciplinovaný a ukáznený. Povahy je tichej, je kamarátsky a z kolektívom sa znáša. Trest, ktorý mu bol daný si zľahčuje a snaží sa ho odčiniť prácou, avšak považuje svoje odsúdenie za nespravodlivé. V jeho osobnom spise je zistené, že bol 1krát disciplinárne trestaný, pre opozdenie do práce, avšak od tej doby sa riadne spravuje a jeho chovanie je dobré. (...) O prácu prejavuje záujem, nie je do práce napomínaný, ale snaží sa podať čo najlepší pracovný výkon. Práca, ktorá mu je pridelená, je vykonaná svedomite a zodpovedne. Celkové možno menovaného hodnotiť, že jeho pomer k práci je kladný.“*[655]

28. března 1958 opustil Husák na příkaz správy nápravného zařízení MV Leopoldov. Nové prostory mu poskytla cela č. 1 na Pankráci. Zde se konalo přešetřování jeho případu. Během 20měsíčního pobytu Husák pracoval nárazově jako překladatel. Také vypracoval rozsáhlou studii o SNP, která dle úředního záznamu čítala 355 stran.[656] O napsání jej měl požádat pracovník StB, který ho v této záležitost několikrát navštívil. Na podzim 1958 Husák

---

[650] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 80 a 81.

[651] MACH, Alexander: *Z ďalekých ciest...* s. 172.

[652] Osobní vězeňský spis Gustáva Husáka – *Ohlášení úrazu G. Husáka z 12. 2. 1957*.

[653] Tamtéž – *Ordinační list G. Husáka*.

[654] Rozhovor s HUSÁKOVOU Agnešou z 8. 6. 2011.

[655] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 884 – *Posudek NPT č. 1 Leopoldov na odsouzeného G. Husáka z 5. 5. 1956*. s. 19.

[656] Osobní vězeňský spis Gustáva Husáka – *Sdělení NPT Mírov pro správu nápravného zařízení MV o G. Husákovi z 5. 12. 1959*.

materiál zpracoval, a proto jej po částech odevzdal k přepsání. Kolderova rehabilitační komise tento jistě pro dnešní historiky zajímavý pramen bohužel nenalezla.[657] S nadsázkou vlastně můžeme mluvit o první verzi Husákova *Svedectva*. Impulsem k tomu možná byl červencový výslech, který se vedl na přání historika M. Gosiorovského na téma ztracených zpravodajských depeší, jež zasílal Jaroslav Krátký za války do Londýna – Husák jimi měl totiž naposledy disponovat.[658]

Dobu od ledna do listopadu 1959 trávil Husák ve věznici Ruzyně. Přikázal tak ministr vnitra, který tam chtěl soustředit bývalé prominentní osoby *„pro potřeby kooperativy a vyšetřování“*. Husák zde byl izolován a nepracoval, neboť většinu času přebýval na nemocniční cele pod lékařským dohledem.[659] V dubnu totiž prodělal zápal plic.[660] V září se znovu odhodlal a napsat dopis A. Novotnému, v kterém žádal o revizi svého případu či prezidentskou milost. Mimo jiné zde emotivně líčil své rozpoložení: *„(...) trčím zase celé dni sám vo väzenskej cele (...) bez práce, bez vyšetrovanie, bez možnosti rozptýlenie a prakticky bez prístupu na čerstvý vzduch. Hovorím si každý deň, musím byť trpezlivý, čakať, veriť, že sa aj moja vec vyrieši. Ale ľudské sily majú svoje hranice. (...) Keď som bol uväznený, bolo mi 38 rokov a cítil som sa mladý a plný telesných a duševných síl. Tých 9 rokov väzenia, v prísnych podmienkach, aké boli určené mne, je trest viac ako dvojnásobnej. Dnes, po tom všetkom, som starý človek, so schátralým a vyčerpaným telesným organizmom, duševne podlomený a ubitý. To vedie u mňa stále častejšie k nervovým krízam, depresiám, zúfalstvu a beznádejnosti, začínam cítiť, že sa mi už niekedy nedostáva síl znášať tento osud.“*[661] Kancelář prezidenta republiky 23. listopadu žádost postoupila generální prokuratuře. Novotný rozhodl, že *„žádost o milost zatím nebude vyřízena“* a požádal o nápravu ve věci Husákovy stížnosti na vězeňské podmínky I. náměstka ministra vnitra.[662]

Konečně poslední vězeňská zkušenost čekala Husáka na NPT Mírově. Tentokrát nastoupil do dílny Tatra jako vrtač a prokazoval dobré pracovní výsledky, o čem svědčí vězeňský posudek: *„Pracovní výkony plní v průměru na 115-120% a za tu dobu, co je zde, už zpevnil normy. Udělal to bez závazku, který považuje za formalitu, a mezi takové prý on si závazek nepodá.“* Posudek nás také obeznamuje o Husákově myšlenkovém rozpoložení:

---

[657] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 68 – *Záznam o pohovoru s G. Husákem z 25. 2. 1963*. s. 4.

[658] SNA, f. Tajemník ÚV KSS K. Bacílek, k. 2, a. j. 11 – *Dopis M. Gosiorovského K. Bacílkovi z 8. 7. 1958*. s. 739.

[659] NA, f. Kancelář A. Novotného – Gustáv Husák – *Zpráva o pobytu odsouzeného Gustáva Husáka ve výkonu trestu ze 7. 12. 1959* (nezpracováno). s. 1-2.

[660] Osobní vězeňský spis Gustáva Husáka – *Průvodní zdravotní záznam*.

[661] Tamtéž – *Žádost G. Husáka o vyřešení svého případu A. Novotnému z 23. 9. 1959*. s. 3 a 4.

[662] Archiv Kancelář prezidenta republiky, signatura PT103/61 – T1836/56 (G. Husák).

„Také k táborovým relacím má výhrady, jak co do formy, tak i do osob, které tyto relace píší apod. Chápe tuto činnost vedení a snahu o převýchovu, ale odezva je prý často opačná než se sledovalo tou či onou relací, zvláště se mu zdá, že některé jsou 'přehnané'. Na otázku, proč tedy on nepřijde s lepší relací či závazkem, odpověděl, že je tak ochotný učinit, bude-li vyzván či požádán o podání připomínek. Svou trestní činnost v rozhovoru nepřiznal, ale řekl, že i když se dopustil omylů ve své práci, toto nemohlo být trestné a že je zavřen proto, že se v té době zavírali funkcionáři strany. Dále prohlásil, že není zatrpklý, ale unavený, a proto že také neprojevuje takovou činnost, jaká by se od něj snad mohla očekávat. Dále má pochyby, zda je vůbec něco platné dělat, když prý dělej co dělej, neuvěří ti stejně. Je samozřejmé, že nepřiznává-li svou trestnou činnost, nevyrovnal se ještě ani s otázkou viny a rovněž své názory nepovažuje za nesprávné a natolik závadné, že by mohly ohrožovat naše zřízení. Krajně reakční živly nevyhledává a stýká se jen se sobě podobnými vězni.“[663] Upravený posudek byl 7. dubna 1960 poslán na ministerstvo spravedlnosti v souvislosti s připravovanou amnestií.

Na Štědrý den 1959 Husáka přemístili do jiné cely: *„Nová cela má do štyridsať ľudí, nepoznáš nikoho. Voľný zostal len jeden slamník, pod povalou, hore na trojitom lôžku. Po horolezeckej túre ležíš, rozmýšľaš a počúvaš hlasy v sebe a hlasy z tohto cudzieho sveta. Nič iného nezostává. O čom hovoria ľudia v takýto večer? Že neboli povolené balíky, čo píšu či nepíšu z domova, či sú to posledné Vianoce v krimináli, zle-nedobre o politike a svetu, spomienky, zážitky, hlúposti. Spoločná je roztrasená nitka túžby po blízkych ľuďoch, po slobode, po normálnom živote. Tenká niť ilúzie a nádeje toľko ráz sklamaných a popretrhaných.“*[664] Dle jedné starší agenturní zprávy se měl G. Husák vyjádřit během návštěvy příbuzných, *„že on sa už nikdy neoslobodí a vo väzení aj zahynie“*.[665] Husákova rezignace je pochopitelná. Zklamání z bezvýsledné rehabilitace z 50. let navíc doplňovala celá série neúspěšných žádostí stranickým orgánům, generální prokuratuře či prezidentovi republiky. A přece se již schylovalo ke konci této *„kalvárie“*.

[663] Tamtéž – *Posudek strážmistra Janíka na G. Husáka z 30. 3. 1960*.

[664] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 83.

[665] SNA, f. Tajemník ÚV KSS P. David, k. 2250, a. j. 461 – *Zpráva o odsouzeném G. Husákovi od Krajské správy MV z 26. 2. 1958*. s. 1.

4. 4. rodina

Jak známo, perzekuční opatření se netýkala jen přímo zajištěných osob, nýbrž měla i vliv na životy jejich rodinných příslušníků. Tento osud – byť dle mého do jisté míry specifický – se nevyhnul ani rodině Gustáva Husáka.

Manželka Magda Husáková se po válce těšila úspěchu coby herečka a divadelní režisérka. Nově zakotvila na Nové scéně Národního divadla v Bratislavě.[666] Jako choť předsedy Sboru pověřenců navíc plnila roli první dámy Slovenska. Vpravdě vzestupnou kariéru utnula kampaň proti jejímu manželovi.

Jako předzvěst horších časů zafungovalo dění okolo filmu *Vlčie diery*, v kterém Magda Husáková ztvárnila hlavní ženskou roli. Titul využíval autentických záběrů ze SNP a z příchodu Rudé armády. K slavnostnímu uvedení snímku na stříbrná plátna mělo dojít u příležitosti 4. výročí SNP, leč premiéra se konala až v prosinci 1948. Už v roce 1950 byl film vyřazen z veřejného promítání se zdůvodněním, že nese stopy buržoazní tvorby i buržoazního nacionalismu, přestože na ideologickou čistotu předtím dohlížela a do tvorby i zasahovala Umělecká filmová komise. Do distribuce se snímek navrátil až po dalších 5 letech.[667]

Poslední měsíce před Husákovým zatčením se dají charakterizovat jako období velké nejistoty z budoucnosti, což také potvrzuje svědectví Magdiny přítelkyně Olgy Lichardové. Jmenovaná slavila s Husákovou rodinou Silvestr 1950. Tehdejší dusnou atmosféru se snažili odlehčit humorem, ale G. Husák se přemáhal jen silou vůle. Z apatické nálady ho probrala až anekdota: *„Po dvoře věznice chodí stále dokola tři vězni. Jeden se ptá druhého: 'Za co tě zavřeli?' 'Nadával jsem na Clementise. A tebe?' 'Chválil jsem Clementise.' Pokrčí rameny a podívají se na třetího vězně, který až dosud mlčel. 'A proč jsi tady ty?' Já jsem Clementis.'* Po doznění vtipu se *„kolem stolu rozhostilo hrobové ticho. Husák byl v šoku. Společnost se kvapně rozešla a zanechala ho v meditaci.“*[668]

Nejdrastičtější období přišlo velmi záhy. Tentýž den, kdy byl Husák zatčen (6. února 1951), přijela bezpečnost do jejich vily na Dankovského ulici č. 8. Magdu Husákovou s oběma syny, tetu Helenku Kyselicovou i kuchařku Betku odvezli do internace. Syn Vladimír Husák událost přiblížil takto: *„Pamatuji si především na to, jak nás jednoduše odvezli někam*

---

[666] Viz ČAVOJSKÝ, Ladislav: *Prvenstvá prvej režisérky alebo Husákovej Husárske kúsky*. In: LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...* s. 107-122.

[667] PAŠTÉKOVÁ, Jelena: *K poetike päťdesiatych rokov.* In: PAŠTÉKOVÁ, Jelena a kolektiv *Poetika a politika. Umenie a päťdesiate roky.* Bratislava 2004. s. 46-49.

[668] KOSATÍK, Pavel: *Devět žen z Hradu...* s. 307 a 308.

do Modry,[669] *do nějaké chaty, kde jsme byli asi čtrnáct dní. Máma se snažila nás zabavit, kreslila nám všelijaké předlohy a my jsme je s bráchou vymalovávali a vymalovávali. Já jsem byl prvňák, jemu bylo ještě o dva roky méně. A máma ostošest pletla, háčkovala, občas jsme se procházeli po nejbližším okolí (...). Potom jsme se vrátili, ale byt jsme museli opustit, byl úřední a nemohli jsme v něm zůstat. Náhradní řešení žádné nebylo, a tak jsme se přestěhovali do rodiny našeho strýce, kde jsme byli všichni v jednom pokoji. Ani už přesně nevím, jak dlouho to bylo, snad rok…"*[670] Po návratu ze zajištění se svěřila Magda Husáková o prožitku své blízké přítelkyni v tom smyslu, že *„děti směla mít u sebe, to bylo hlavní – ale nedokázala jim odpovědět na otázku, co se vlastně děje. Estébáci se k nim chovali korektně, dovolili jim chodit i na procházky do zahrady, ale neustále jich několik dávalo pozor."*[671]

Následovala opět nejistota: *„Klebety, ohovárky. Utiekli na Západ, do Juhoslávie, buržoázni nacionalisti, príslušníci Bielej légie, zapredanci Vatikánu, agenti svetového židovstva... Vstávame a líhame so strachom, čo prinesie ešte zajtrajší deň. Ďalšie domové prehliadky, vyšetrovanie, odpočúvanie telefónu. Sledujú každý náš krok, každé naše slovo."*[672] Popsala svou situaci po letech M. Husáková. Snažila se urputně sehnat nějakou informaci: co se vlastně stalo? Je vůbec ještě Gustík, jak ho familiárně oslovovala, na živu?! A jaká bude budoucnost? Rovněž otázka materiálního zabezpečení nabývala značně na váze a provázela rodinu skoro po celou dobu otcova zatčení.

M. Husáková se snažila zorientovat a již 4. května navštívila zjišťovací referát StB nazývaný X-c v pražské Bartolomějské ulici. Jak se píše v úředním záznamu, žádala o navrácení zabavených vkladních knížek svých synů a části ostatních vkladů. Současně v úřadovně zanechala brýle pro manžela a vlastní žádost o uvolnění peněz,[673] zdůvodněnou finančními nároky na opravu nového bytu a starými pohledávkami.[674] Z dalšího dokumentu je zřejmé, že manželé byli v písemném, byť jistě velmi limitovaném kontaktu. Husák totiž během výslechu dne 7. května 1951 požádal, aby byla uvolněna část ze zabavených peněz pro jeho ženu, *„jelikož má dvě nezletilé děti, a po zprávě kterou z domova dostal, nemá z čeho žít."* Dále udal, že manželka si peníze dávala k němu do úschovy. Z přípisků na dokumentu je

---

[669] Jedná se o obec vzdálenou asi 30 km od Bratislavy. Pobývali v přidružené rekreační oblasti Harmónia.

[670] FORMÁČKOVÁ, Marie: *V hlavní roli Gustáv Husák…* s. 43.

[671] KOSATÍK, Pavel: *Devět žen z Hradu...* s. 308.

[672] KRAUSOVÁ, René: *Večný človek*. In: *Slovenka* č. 22 z roku 1969. s. 10-11. Převzato LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...* s. 358. M. Husákové byla také sledována korespondence. Viz SNA, f. Tajemník ÚV KSS P. David, k. 2229, a. j. 570 – *Záznam o zadržení pohlednice M. Husákové z 4. 8. 1954*. s. 1.

[673] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 879 – *Hlášení zjišťovacího referátu X-c sekretariátu sektoru VI-A ze 4. 5. 1951*. s. 51.

[674] Tamtéž – *Žádost Magdy Husákové na uvolnění peněz ze 4. 5. 1951*. s. 52.

zřejmé, že k žádnému uvolnění peněz nedošlo: *„Má plat cca 6000 – Kč, se kterým může stačit,“* připsal Husákův referent Josef Čejka. Zajímavé je však pro nás ještě jedno sdělení, kterým Husák žádost zdůvodňoval: *„V nynější době teď* [manželka] *nepracuje, jelikož ji z nár. divadla propustili, a tak nemá prostředku na výživu.“*[675] Husákovou totiž v této době z Národního divadla ještě nepropustili, spíše byl na ni vytvářen určitý nátlak, jak si nyní ukážeme.

Po zatčení manžela nadále pokračovala jako divadelní režisérka. Například dokončila práci na představení *Hlas Ameriky*[676] a ještě se stačila pustit do režie pohádky *Mocný Jano*, kterou ale už nedokončila. 5. listopadu 1951 vydal básník a funkcionář Ctibor Štítnický jménem pověřenectva školství, věd a umění příkaz, aby ředitelství Národního divadla do konce roku rozvázalo s Husákovou pracovní poměr a do té doby jí poslalo na placenou dovolenou. Při osobním setkání se Štítnickým se dozvěděla, že okamžitě musí opustit divadlo, avšak jako oficiální důvod nebyla uvedena souvislost s případem jejího manžela, nýbrž vedení nemravného života, jenž měl mít negativní vliv na soubor divadla. Jednalo se o narážku na Magdin intimní vztah s hercem Ctiborem Filčíkem, který se rozvíjel už před Husákovým uvězněním. Oficiální výpověď z divadla nenechala na sebe dlouho čekat. Přišla 7. listopadu 1951: *„Vedela som, že sa ozvali jednotlivé hlasy z verejnosti proti mojej činnosti v Národnom divadle, ale nakoľko sa skúmala moja odborná znalosť a divadelná činnosť behom piatich rokov, tieto hlasy utíchli,“* napsala M. Husáková v listě z 13. prosince 1951 a dále přiblížila následný vývoj: „*Moje pracovné zaradenie v tomto kolektíve bolo opäť potvrdené a ja som dostala pridelenú réžiu maďarskej detskej rozprávky Gálliho Mocný Jano (...). Réžia Mocný Jano bola pre mňa vykúpená nekonečnými starosťami a pripravovaná po dlhé mesiace najsvedomitejšie, ako som len schopná. (...) Práca sa nám darila. Pred týždňom ma zo skúšky zavolali na Povereníctvo školstva, kde mi C. Štítnický tlmočil rozhodnutie povereníka, že mám okamžite prestať pracovať na tejto réžii, ako aj v divadle vôbec a že ma má preradiť na nové pracovisko do administratívy. V divadle vraj ostať nemôžem v žiadnej, ani najpodradnejšej funkcii a toto platí aj o iných súboroch na celom Slovensku, aby verejnosť nebola pobúrená tým, že som v divadle (...). Včera som dostala z divadla písomnú 6týždňovú výpoveď (...). A ja nemôžem bez tejto práce ani dýchať...“*[677] Husáková reagovala žádostí na sekretariát ÚV KSS, aby důvody jejího propuštění přešetřil. V té souvislosti poslala

[675] Tamtéž – *Záznam z výslechu G. Husáka ze 7. 5. 1951*. s. 50.

[676] Premiéra této politicko-agitační hry se konala na Nové scéně Národního divadla v Bratislavě 9. 3. 1951 a nebyla kritiky dobře přijata. Spíše se však zdá, že negativní hodnocení nemělo souvislost s kampaní proti G. Husákovi.

[677] HUSÁK, Vladimír: *Spomienky, poznámky, zamyslenie.* s. 8 (nezveřejněný příspěvek psaný pro knihu LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...*). Archiv autora.

list Národnímu divadlu, aby do té doby s rozhodnutím posečkalo. Získala tak krátký odklad do 29. února 1952, kdy ji definitivně propustili.[678]

Jednalo se o trest za to, že se veřejně nepřipojila ke kampani proti manželovi: *„Poznala som všetkých. Gottwalda, Zápotockého, Širokého, Kopeckého, Čepičku, všetkých. Niet pomoci. Magda, povedali mi, nebudeme s tebou, s jeho manželkou diskutovať o jeho vine alebo nevine. Si mladá, miluješ divadlo, rozveď sa a my sa postaráme, aby si v divadle zostala. Urobíš vyhlásenie...“* Odmítla a zvolila si tak obtížnější cestu. *„(...) spočiatku chcela som pochopiť našich vodcov. Mela som úprimnú snahu. Nepodarilo sa mi to. A potom, po tej Prahe, som im už prestala veriť definitívne...*“ Šlo o reakci na dění kolem pražské výstavy *30 let KSČ*, kam zavítala v souvislosti se zjišťováním informací o manželovi.[679] Hned u vchodu visela olejomalba vůdců strany v nadživotní velikosti. Po krátkém čase byla však výstava oficiálně z technických důvodů uzavřena. Opět ji navštívila po znovuotevření. Šok vyvolalo zjištění, že na olejomalbě již scházela postava R. Slánského. *„Dívame sa na obraz, chytá nás zimnica, kladieš mi prsty na ústa, preboha, mlč, hovoria tvoje vystrašené, smutné oči,“* vzpomínala René Krausová. *„Na ceste späť si bola veľmi rozrušená. (...) Tej noci si napísala list Gottwaldovi aj Širokému. Nikdy si naň nedostala odpoveď. Vedeli, o všetkom vedeli.“*[680]

K propuštění z divadla se přidala i ztráta zaměstnání na Vysoké škole múzických umění, kde M. Husáková přednášela. Kvůli finančním obtížím, které z toho plynuly – připomeňme, že vyšetřující orgány zabavily rodině peníze a velkou část cenností[681] – rychle usilovala získat nové zaměstnání. To se brzy podařilo přes literárního vědce Miloše Tomčíka. Ten zavolal vlivnému funkcionáři Rudolfu Strechajovi, kterého dobře znal již z dřívějška. Strechaj měl osobně zatelefonovat předsedovi vlády A. Zápotockému, jenž souhlasil s umístěním na nenápadnou pracovní pozici. A tak M. Husáková nastoupila do Slovenského národního muzea na pozici korespondentky a kustodky.[682] V novém prostředí vládla dobrá atmosféra a M. Husáková zde nalezla přátele. *„Celý kolektív, hocijako to znie ako fráza, si ju bezvýhradne obľúbil a rešpektoval,“* vzpomínala Ester Plicková, jež nastoupila do muzea ve stejný čas a sdílela s Magdou Husákovou pracovnu. *„Chodievalo k nám veľa návštev. Výtvarníci, muzikanti, divadelníci – herci, režiséri. Ti, ktorí sa jej nebáli, ktorí na ňu nikdy predtým malicherne nežiarlili a jej prácu si úprimne vážili. (...) Všetci, ktorí boli v blízkosti*

[678] LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...* s. 47 a 48.

[679] Výstava byla slavnostně otevřena 20. 5. 1951. Magda Husáková a René Krausová navštívily výstavu proto, aby uplatnily 30% slevu na vlakový spoj do Prahy. Tedy si šly pro potvrzení, že tam skutečně byly. Slevová akce platila od 17. 9. 1951. *Nová výhodná sleva pro návštěvníky výstavy '30 let KSČ'*. In: *Rudé právo* z 22. 9. 1951. s. 6.

[680] KRAUSOVÁ, René: *Večný človek...* s. 359.

[681] Viz NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 879 – *Seznam věcí zabavených u G. Husáka*. s. 36-44 a 53-65.

[682] LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...* s. 48 a 49.

paní Magdy, usilovali sa jej pomôcť a vytvoriť čo najznesiteľnejšiu pracovnú atmosféru.“[683] Ani ne po roce se stala samostatnou vědeckou pracovnicí a začala vytvářet divadelní sbírky.

Špatná finanční situace ovšem přetrvávala. Ještě v prosinci 1951 Husáková znovu požádala o uvolnění zadržených peněz a také se zmínila o nedostatku financí v dopisech svému manželovi, jenž z vězení také opětovně žádal o uvolnění peníz pro vlastní rodinu a svého otce Nikodema Husáka. Vyšetřovatelé se nejdříve rozhodli zjistit, zda je finanční pomoc opravdu nutná,[684] a dospěli k názoru, že nikoliv.

Aby toho nebylo málo, tak 23. června 1952 rozhodla státní prokuratura o zajištění veškerého majeteku G. Husáka.[685] Vladimír Husák vzpomíná: *„(...) prišlo oznámenie, že prídu zabaviť otcov majetok. Skoro celý týždeň po nociach* [matka] *prepečiatkovávala knihy svojim menom, aby pre nás zachránila to najdôležitejšie.“*[686]

Magda Husáková se nakonec úspěšně pokusila kontaktovat ve věci zabavených peněz ministra národní bezpečnosti Karola Bacílka, jehož dokonce navštívila 24. září 1952 v Praze.[687] Ještě tentýž den Bacílkův sekretariát vyhotovil příkaz pro ministrova náměstka A. Prchala: *„Soudruh ministr Vás žádá, abyste nechal tuto záležitost laskavě přešetřit a podal mu zprávu.“*[688] Avšak uvolnění peněz nebylo doporučeno. Přešetření argumentovalo tím, že Husáková obdržela od Národního divadla odstupné ve výši 9.150 Kčs a v novém zaměstnání disponuje příjmem 5.225 Kčs, *„s kterým může v Bratislavě slušně žít“*. Navíc si dle neprověřených zpráv měla různě přivydělávat.[689] Husáková si skutečně přivydělávala pletením svetrů a háčkováním rukavic, v čemž jí vypomáhala Helena Kyselicová – právoplatný člen domácnosti.

Začátek roku 1953 přinesl nový problém. 7. ledna M. Husákovou navštívila komise bratislavského bytového úřadu a oznámila jí, že nesmí disponovat bytem, který obývá s rodinnou a 2 přidělenými studentkami. Jednalo se o opatření v rámci *Akce B*.[690] Husáková se opět obrátila na K. Bacílka, který ji při předešlé návštěvě sdělil, že vystěhování se její rodiny

---

[683] PLICKOVÁ, Ester: *Spomienky na Magdu Husákovú-Lokvencovú*. In: *Múzeum* č. 2 z roku 1966. s. 57-58. Převzato LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...* s. 345-346.

[684] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 879 – *Záznam z výslechu G. Husáka ze 7. 12. 1951*; *Návrh na prošetření sociálních poměrů M. Husákové z 10. 12. 1951. s.* 47-49.

[685] Osobní vězeňský spis Gustáva Husáka – *Usnesení státního prokurátora A. Havelky o zajištění veškerého majetku G. Husáka z 23. 6. 1952*. G. Husák podepsal usnesení až dodatečně 20. 12. 1952.

[686] HUSÁK, Vladimír: *Spomienky, poznámky, zamyslenie...* s. 2.

[687] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 2 – *Žádost M. Husákové o setkání s Karolem Bacílkem z 29. 8. 1952*.

[688] Tamtéž – *Příkaz Karola Bacílka Antoníny Prchalovi z 24. 9. 1952.*

[689] Tamtéž – *Věc: Dr. G. Husák – žádost manželky*.

[690] Akcí B se rozumělo hromadné vystěhování *„státně nespolehlivých osob“* z Prahy, Bratislavy a dalších měst. Událo se v letech 1952-1953.

týkat nebude. V listu se psalo: *„Čakám na rozhodnutie súdu vo veci zaistenia môjho manžela. Ako náhle bude po procese a budem poznať, z čoho sa previnil, chcem z toho vyvodiť aj svoje osobné dôsledky. (...) Vážený súdruh minister, sľutujte sa nado mnou, pozrite sa na mňa na takú aká som a nie len a len v súvislosti s Husákom. Verte, nemôžem za to, čo urobil, ani neviem do dnes, o čo ide. Prosím Vás, berte do úvahy, že mám dve malé deti (...). Prosím, dajte mi možnosť pracovať a žiť v Bratislave, usporiadať celý svoj život a ja behom najbližších rokov predložím prácu, ktorá dokáže, že ste sa zasadili za dobrú vec.“*[691] Tentokrát dal Bacílek radostnou odpověď a nechal napsat na pověřená místa: *„Súdruh minister je toho názoru, že tento postup je nesprávny, nakoľko niet žiadnych dôvodov k tomu, aby práve v súčasnej dobe a pred procesom s Husákom mala byť Dr. Magda Husáková (...) vysťahovaná z Bratislavy len preto, že jej manžel je zaistený. Zariaďte preto láskave, aby Dr. Husáková z Bratislavy nebola vysťahovaná (...).“*[692] Bydlení v ulici Obránců míru – dnešní Štefánikově ulici – bylo zachráněno. Rodina zde nalezla domov až do poloviny 60. let.

Zdá se, že Magda Husáková nejspíše vycítila jistou dávku ochoty u K. Bacílka, a tak se po uplynutí několika měsíců rozhodla napsat další list. Tentokrát se však jednalo o srdcovou záležitost. Ač pracovala v Slovenském muzeu, její láska k divadlu vůbec neutuchala. Svědčí o tom udržování kontaktu s divadelním prostředím a zvláště nutkavost tvořit. Během roku 1952 se svou přítelkyní Olgou Lichardovou dokonce napsaly pohádku Popelka, kterou do repertoáru zařadilo Dedinské divadlo, v němž již předtím pracovala. A právě ono divadlo jí nabídlo režisérské angažmá. V dopise pro ministra národní bezpečnosti se uvádí: *„Zistila som si stanovisko ÚV KSS a bolo mi povedané, že do procesu s mojim manželom nemôžem v divadle pracovať. (...) je známy prípad slávnej tanečnice z Veľkého divadla, kedy túto odmenili Stalinovou cenou po dvoch rokoch po zaistení manžela a po celú dobu mohla nerušene vystupovať na hlavnej scéne sovietskeho divadla. Napokon, nikto nemá z toho osoh, že mne je znemožnená práca, ktorej som zasvätila celý život a ku ktorej sa chcem vrátiť ako externá pracovníčka, aj to len pod svojim dievčenským menom.“* Rovněž se zmínila o možnosti práce v košickém Národním divadle a ve Zvoleně. Bacílek na došlý list připsal: *„Odpovedať v tom zmysle, že MNB nemá nič z hlediska* [sic] *vyšetrenie Husáka proti zamestnania Husákovej i v divadle. Je vecou strany, aby posudila* [sic] *vec čiste z hlediska* [sic] *Husákovej a nie jej manžela.“*[693] V tom smyslu bylo také odpovězeno.[694] Rozhodnutí

[691] ABS, bývalý Studijní ústav MV, sv. S-552-2, složka č. 2 – *Dopis Magdy Husákové Karolu Bacílkovi z 8. 1. 1953.*

[692] Tamtéž – *Příkaz Karola Bacílka náčelníkovi Krajské správy StB Hrbáčkovi z 21. 2. 1953.*

[693] Tamtéž – *Prosba M. Husákové K. Bacílkovi z 13. 4. 1953.*

[694] Tamtéž – Odpověď K. Bacílka M. Lokvencové z 24. 4. 1953 (koncept).

předznamenalo postupný divadelní comeback.[695] Je vpravdě obdivuhodné, jak M. Husáková dokázala skloubit práci v muzeu a divadlu, uvědomíme-li si, že navíc zastávala roli matky.

G. Husák a M. Husáková měli dva chlapce – Vladimíra a mladšího Jána. René Krausová, jež se s Magdou stýkala, nám přibližuje myšlenkové procesy a motivy chování manželek „zrádců“ a matek: „*Sú nás desiatky manželiek 'zradcov', osamotené, bezbranné ženy, stýkame sa medzi sebou. Spoločnosť nás odstavuje ako malomocné na vedľajšiu koľaj. Chodíme sa k tebe poradiť* [myšleno k M. Husákové], *si rozumnejšia, najzrelšia z nás. (...) Neplačte pred deťmi, dohováraš nám. Musíme obstáť v týchto krutých časoch. My predsa veríme našim mužom, vážime si ich, nevzdáme sa ich. Budeme bojovať. A máme jednu veľkú povinnosť: sú to naše deti. Musíme urobiť všetko, aby mali pekné detstvo. (...) Nesmieme dopustiť, aby opovrhovali svojimi otcami. To bude naša veľká úloha. Naučiť deti milovať a vážiť si svojich opľutých otcov. (...) bola v nás obrovská sila. Žiaden chlap na svete by to nedokázal. Uživili sme seba i naše deti. Boli sme im otcami i matkami. Naučili sme ich milovať svojich otcov, hovoriť o nich: Môj otec je hrdina.*“[696]

Samotný pohled dětí si přibližme svědectvím z nejpovolanějších – takto vzpomíná přímý aktér našeho příběhu Vladimír Husák: „*Hoci si* [matka] *v niekedy poťažkala až do plaču, že nám nemôže poskytnúť to, čo iní rodičia. My s bratom sme jej oponovali, čo všetko predsa máme... aj klavír. Zaobstaranie klavíra, v tom čase a v tej biede, bol mamin úžasný čin. Mrzelo a trápilo ju, že pre nedostatok peňazí a jej času nám nemôže poskytnúť, čo považovala za dôležité a potrebné. Veľmi nás chránila pred zlobou, ktorá vyplývala, alebo vedela, že môže vyplynúť z toho, že bol otec zavretý. Tak som sa napríklad dozvedel, že mal otec čosi spoločné s SNP, neuveriteľne neskoro. Nuž, v knihách ani inde to nebolo. Dosť ma to prekvapilo. A ako čas bežal, 'prekvapení' bolo viac, veľa.*“[697] „*Sme sa vlastne nepoznali,*“ konstatuje V. Husák a upozornil na fakt, že během poválečných let byl otec velmi zaneprázdněný prací. Četné nové informace o jeho minulosti vyčetl až z listu prezidentu A. Novotnému,[698] jenž také koloval po Bratislavě.

Oba synové studovali základní i střední školy na Palisádách v Bratislavě (celkem 11 ročníků). V. Husák pociťoval spíše ohleduplnost ze strany školy: „*Nemám pocit, že dali niečo znať.*“ Jako příklad uvedl počínání své dějepisářky: „*Ta urobila, keď sa blížila k veciam*

[695] Sezónu 1955/1956 pracovala ve Státním divadle v Košicích. Od následující sezóny znovu nastoupila na Novou scénu (činohra pro mládež Bratislava). Přitom nadále spolupracoval s Dedinským divadlem, ale i s jinými subjekty. Věnovala se také rozhlasové a televizní tvorbě. Koncem 50. let si i opět zahrála ve filmu. Pracovně užívala své dívčí jméno Lokvencová či spojení Magda H. Lokvencová. V civilním životě zůstala Magdou Husákovou.

[696] KRAUSOVÁ, René: *Večný človek...* s. 356 a 357.

[697] HUSÁK, Vladimír: *Spomienky, poznámky, zamyslenie.* s. 2 (nezveřejněný příspěvek psaný pro knihu LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...*). Archiv autora.

[698] Jednalo se o dopis z 28. 12. 1962, ve kterém G. Husák žádal o rehabilitaci a navrácení členství v KSČ.

buržoázneho nacionalizmu, aby som išiel kúpiť niečo do obchodu.“ Vpravdě „slovensky“ působí skutečnost, že mezi jeho spolužáky také patřili příbuzní předních přiživovatelů politické kampaně proti jeho otci, například syn předsedy SNR Rudolfa Strechaj či synovec generálního tajemníka KSS Štefana Bašťovanského. K tomu V. Husák přidal ještě poznámku o společné návštěvě cukrárny s manželkou Bašťovanského či zmínil přátelský vztah mezi manželkou spisovatele Ladislava Mňačka[699] a jeho matkou.[700]

Během nepřítomnosti M. Husákové – kvůli divadlu byla často mimo Bratislavu – se o děti starala Helena Kyselicová, která svou nezištnou pomocí vytvářela Magdě nezbytnou oporu. Vypomáhali rovněž přátelé a rodina. Bratr Vladimír Lokvenc jí poskytl přístřeší v mezičase, než se nastěhovali do bytu v Štefanikově ulici. Otec Antonín Lokvenc bydlel od doby rozpadu Česko-Slovenska (1939) v Praze, a tak rodina mnohem častěji udržovala kontakt s příbuznými z Dúbravky. Vladimír a Ján tam za doprovodu matky či tety Helenky pravidelně chodívali zvláště na Velký pátek či na svátek Sv. Kosmy a Damiána (27. září), kdy se konalo tamější posvícení. Častokrát si odnášeli výpomoc v podobě ovoce, zeleniny, vajíček, výslužky ze zabijačky apod. Samotní obyvatelé Dúbravky byli v mínění o Husákově kauze rozpolcení: *„Niektorí odmetali iní mu to zas priali.“* Rodiště G. Husáka bylo již od časů první republiky rozděleno na dva hlavní politicko-myšlenkové tábory: ľudáky a pročeskoslovensky orientované občany. Je zřejmé, že nejvíce mu to přáli političtí odpůrci.[701] Na opačném břehu barikády stáli přátelé a spolupracovníci z mládí.[702] Kauza se tak stala prostředkem k navázání na staré „nevyřízené účty“. Následky kampaně proti G. Husákovi se dotkly i dúbravské rodiny. Bratr Štefan byl vyloučen z KSČ a musel si horko těžko hledat nové zaměstnání. Nikodemu Husákovi zase hrozilo vystěhování, které odvrátila M. Husáková. Ta také chodila manželova otce a sourozence seznamovat s nejnovějšími zprávami z došlých dopisů.[703]

---

[699] Ladislav Mňačko se zpočátku velmi angažoval v kampani proti buržoazním nacionalistům, ale v pozdější době se stal naopak představitelem obrodného proudu, který usiloval o nápravu. Ve svém nejznámějším díle dokonce naráží na příběh M. Husákové. Sice užívá fiktivních jmen, ale podobnost není jistě náhodná. Viz MŇAČKO, Ladislav: *Ako chutí moc*. Bratislava 1968. s. 53-55.

[700] Rozhovor s HUSÁKEM Vladimírem z 18. 6. 2011.

[701] SNA, f. Tajemník ÚV KSS P. David, k. 2224, a. j. 544 – Úřední korespondence tajemníka ÚV KSS P. Davida /1952-1962/ – *Anonym na Š. Brenčiče /1951/*. s. 2-5. Brenčič byl člen ÚV KSS a Dúbravčan. Pisatel dával Brenčiče do souvislosti s G. Husákem. Následné šetření teze nepotvrdilo. Proto pisatel, napsal ještě jeden list, který se nesl v obdobném duchu, ale byl adresovaný prezidentovi republiky. Tamtéž – *Anonym na Š. Brenčiče z 16. 10. 1952*. s. 5.

[702] SNA, f. Tajemník ÚV KSS P. David, k. 2250, a. j. 461 – *Zpráva o odsouzeném G. Husákovi od Krajské správy MV z 26. 2. 1958*. s. 1. Zpráva upozorňuje na Dominika Šimečku, *„který je v Dúbravke považovaný za silného zástanca HUSÁKA,“* jenž se pokoušel zkontaktovat Jugoslávský konzulát v Bratislavě, za účelem intervence v Husákův prospěch. Šimečka se za první republiky angažoval ve Sdružení mládeže v Dúbravce. Zmíněné sdružení založil Husák v roce 1935.

[703] Rozhovor s HUSÁKOVOU Agnešou z 8. a 17. 6. 2011.

Písemný styk začal již v prvních měsících od Husákova zatčení.[704] Vězeňská korespondence měla velmi striktní pravidla. Ze začátku mohl být odeslán pouze jeden list za 4 měsíce v maximálním rozsahu 32 řádek. Obsah ovlivnila silná autocenzura a cenzura. Povětšinou převládal optimistický duch, že všechno dobře dopadne, a evergreenová témata o zdraví a dětech. Přítomnost mnohdy bezobsažného dopisu přinášelo alespoň poznání, že dotyčný žije. Od vynesení soudního rozsudku, který padl v dubnu 1954, se situace postupně lepšila a pravidla doznala jisté liberalizace. Za celou dobu Husákova věznění se nashromáždil četný soubor listů o rodinných záležitostech. Tak jako většina vězňů, i on si je pečlivě uschovával. Odeslanou část mu manželka vrátila po rozchodu. V pozdější době si všechny převezl na Pražský hrad. Nejspíše je chápal jako určitý druh relikvie. Při opětovném stěhování z Prahy do Bratislavy se ztratily.[705] V únoru 1991 během práce na *Vzostupoch a pádoch* G. Husák s dojetím oznámil historiku V. Plevzovi, že dopisy opět nalezl a na jejich adresu poznamenal: *„Sú prísne cenzurované. To sa muselo dať referentovi, ten to čítal, škrtal, určoval, niekedy aj päťkrát, čo prepísať. Nariaďoval: Píšte o zdraví! Ale predsa sa len podarilo prepašovať nejaké myšlienky.“*[706]

Neposílala se ovšem jen písemná sdělení. Mezi další důležitý artikl patřily samozřejmě peníze a potravinové balíčky na přilepšenou. V této souvislosti dejme znovu prostor René Krausové: *„(...) radíme sa, v čom je najviac kalórií, čo je najvýživnejšie, najtrvanlivejšie, najlepšie. (...) Balíky vážia šesť kíl. Čo robiť. Nechcem nič vybrať. Vtedy nám poradíš. Poprosíme na pošte, aby na ne napísali päť kíl. Samozrejme, zaplatíme plnú váhu, možno sa to podarí. Napíšem vám všetkým päť kíl, hovorí muž v čiernom plášti, len čo si prečítal adresu.“* Ta totiž zněla Praha X-c.[707] Za první 3 roky věznění obdržel G. Husák celkem 20 balíčků[708] a 2.500 Kčs.[709]

Jak jsme si již ukázali, uvězněný G. Husák se snažil rodině vypomoct. Další pokus proběhl v souvislosti s neuhrazenou pohledávkou ještě z léta 1950, kdy M. Husáková se syny trávila prázdniny ve vile Klotilda ve Starém Smokovci. Kvůli administrativním těžkostem

---

[704] G. Husák obdržel první manželčin list nejpozději začátkem května 1951 (viz poznámka č. 675) a M. Husáková pravděpodobně nejpozději začátkem července (první zápis o nákupu poštovní známky je z 5. 7. 1951). NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 877 – *Gustáv Husák. Výpis z osobního konta vyšetřovance z 19. 3. 1954*. s. 1.

[705] Rozhovor s HUSÁKEM Vladimírem z 18. 6. 2011.

[706] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády*... s. 71.

[707] KRAUSOVÁ, René: *Večný človek*... s. 361.

[708] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 879 – *Výpis z knihy výhod G. Husáka*. s. 26. Výpis obsahuje poznámku, že jeden balík se zkaženými třešněmi byl vyhozen s vědomím vyšetřovance.

[709] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 877 – *Gustáv Husák. Výpis z osobního konta vyšetřovance z 19. 3. 1954*. s. 1-8. Je třeba poznamenat, že Husák měl od uvěznění na osobním účtu 15 528 Kčs (zabavené peníze při prohlídce), což ale vůbec neznamená, že s nimi mohl volně nakládat.

nebyl ovšem účet uhrazen do Husákova zatčení. Husák, který chtěl manželce ulehčit, se snažil z vězení přimět prokuraturu, aby na vymáhanou částku uvolnila jeho zajištěné peníze.[710]

Ve dnech 21. – 24. dubna 1954 se konečně konalo soudní líčení, z kterého však byla striktně vyloučena veřejnost. Magda se o události dozvěděla: *„(...) hľadala som možnosť zúčastniť sa ako manželka, aspoň na záverečnom pojednávaní. Na Najvyššom súde mi však oznámili, že všetko sú len reči a žiaden podobný proces sa nekoná. No, tento tajne vedený proces na Najvyššom súde v Bratislave bol po štvordňovom pojednávaní označený ako verejný v Čsl. rozhlase dňa 24. IV. 1954 a tak isto aj v novinách dňa 27. IV. 1954.“* [711] Rozsudek, ve znění doživotního trestu, znamenal černý výhled do budoucnosti. Budoucnost alespoň konečně nabídla setkání s odsouzeným.

Přesně po uplynutí 4 let a jednoho dne od Husákova zatčení se uskutečnil zvláštní výlet. M. Husáková společně se syny a se švagrovou Štefánií Brankovičovou jeli do nedalekého Leopoldova. *„Pred väznicou bola čakáreň, tam treba čakať... prvé stretnutie, ak z amerického filmu, že väzeň za sklom, neviem, či sa mu vôbec mohla podať ruka… Predtým bola inštruktáž, o čom sa môže s väzňom hovoriť. Myslím, že otec bol veľmi nahnevaný, že keby vedel, že to bude takto nedôstojné, tak by radšej nič nenechal robiť. (...) Potom sa to zmenilo, sedeli sme u stolu a mohli sme si podať ruky a pobozkať.“* Popsal spontánně Vladimír Husák první vězeňské setkání s otcem. Dejme ještě prostor René Krausové: *„Bola si veľmi deprimovaná* [M. Husáková]. *'Gusto sa kochal v chlapcoch,' povedala si. 'Má zlé okuliare. Musím hneď vyžiadať povolenie na nové, aby mohol čítať... Treba znova písať žiadosti. Nedať im pokoja, na ÚV, prezidentovi. Bože, veď už niet čo písať, majú tam na kilá našich listov. Veď raz sa už musia nad tými nevinnými ľuďmi zmilovať... '“*[712] Z úředních záznamů vyplývá, že za dobu 3 a půl let bylo celkem vykonalo 20 návštěv – v průměru tedy 1 návštěva za 2 měsíce. Nutné bylo zařídit si povolení. Mezi nejčastější příchozí samozřejmě patřila Magda Husáková se syny, ale také Nikodem Husák a Štefánie Brankovičová.[713] Ta tam jednou šla i s Ruženou Husákovou, jež na první setkání se strýcem vzpomíná: *„Prišli sme pres obrovskou bránu, ta sa otvorila, vošli sme do dvora a potom do nejaké miestnosti a tam sme sedeli a čakali.“* Když je konečně vpustili do místnosti, tak se G. Husák své sestry Štefánie hned optal, od koho že Ružena je, protože ji neznal.[714]

---

[710] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 879 – *Žádost G. Husáka o uvolnění peněz Generální prokuraturou z 9. 3. 1954*. s. 34 a 35.

[711] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 884 – *Žádost M. Husákové o udělení milost pro G. Husáka z 29. 4. 1956*. s. 16.

[712] KRAUSOVÁ, René: *Večný človek...* s. 362.

[713] Osobní vězeňský spis Gustáva Husáka – *Záznamy návštěv u G. Husáka*.

[714] Rozhovor s JÓZSOVOU Ruženou z 17. 6. 2011.

M. Husáková viděla možnost manželova návratu skepticky, ale zároveň se nehodlala se stavem věci smířit. Ještě i v době po amnestii (květen 1955), kdy byl Husákův trest snížen na 25 let vězení, napsala přítelkyni Olze Lichardové: *„(...) prišla som na to, že G.*[ustík] *sa nikdy nevráti, a ak, tak ako starec. Čo budem ja robiť? Ani z voza, ani na voz. Som ti taká zúrivá v duši, hrozne* [pre] *G.*[ustíka] *som chcela niečo podniknúť, a raz neviem čo.“*[715] Impuls k další iniciativě dalo odhalení kultu osobnosti na XX. sjezdu KSSS. M. Husáková podala žádost o udělení milosti pro manžela prezidentovi A. Zápotockému. Mimo jiné napsala: *„Prehlasujem, že môj manžel odsúdený dr. Gustáv Husák je nevinný, nedopustil sa činov, ktoré mu žaloba za vinu kládla (...).(...) bola porušená v trestnom prípade môjho manžela socialistická zákonnosť. (...) Som presvedčená, že udelením milosti, alebo nariadením revízie procesu (...) boli by ospravedlnené veľké chyby minulosti (...).*[716] Kancelář prezidenta republiky žádost postoupila generální prokuratuře 4. června. Ta ji přeposlala ÚV KSČ a o svém postupu zpětně informovala Kancelář prezidenta republiky. Novotný chápal záležitost za vyřízenou. Svědčí o tom následná poznámku z 16. června: *„Vzhledem k tomu, že o tomto případu mluvil s. Široký na ÚV KSS – není třeba vyžadovat zprávu.“*[717] Široký totiž potvrdil obvinění proti skupině buržoazních nacionalistů na plénu ÚV KSS z 10. – 11. května 1956. Naděje, které přinášel rok 1956, se tak nakonec ukázaly jako liché.

Před námi teď vystává citlivá otázka, kterou však lze dle mého v souvislosti s daným tématem obejít jen stěží. Následující řádky budou patřit Magdě Husákové a Ctiboru Filčíkovi. Názory na jejich vztah jsou velmi pestré, ale spojuje je závěr, že vzájemnost klíčově utvářela jejich životy. Oba spojoval zájem o divadlo. *„Utvorilo sa medzi nimi vzácne ľudské a umelecké spojenectvo. Režisérka pomohla hercovi rozvinúť jeho veľký talent, herec pomohol režisérke presvedčiť sa o svojich pedagogických schopnostiach a dare tvarovať herca.“*[718] Seznámili se před uvězněním G. Husáka a už tehdy udržovali intimní kontakt. Z Magdiny strany se původně mělo jednat o reakci na občasné Husákovy „zálety“. Těžko však říct, jak vážně vztah pojímali. Nicméně s Husákovým zatčením nabíral jiné roviny. V období, kdy se mnoho lidí od M. Husákové distancovalo, zůstal on ostentativně stejný. Choval se galantně a nebál se s ní veřejně nechat vidět. Nikdy se sice k sobě nenastěhovali, ale často byli spolu. Společně s dětmi trávili i léto roku 1954 v Trenčianských Teplicích. Z té doby se zachovala zajímavá korespondence, kterou vedla M. Husáková s přítelkyní O. Lichardovou. Vyplývá

[715] Archiv Divadelního ústavu, f. Olga Lichardová, k. 1 – Korespondence O. Lichardové – M. Husákové-Lokvencové – *Dopis č. 7, M. Husákové z 19. 11. 1955.*

[716] NA, f. ÚV KSČ, Komise I., sv. 35, a. j. 884 – *Žádost M. Husákové o udělení milost pro G. Husáka z 29. 4. 1956*. s. 16-18.

[717] Archiv Kancelář prezidenta republiky, signatura PT103/61 – T1836/56 (G. Husák).

[718] LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...* s. 54.

z ní momentální podoba vztahu: *„(...) som na svadobnej ceste a Tibor to povedal sám od seba tiež. (...) nikdy som nevedela, že je láska taká krásna, a že môže byť medzi ľuďmi stále nová, keď už trvá 5. rok!!“*[719] *„Tibor je zvláštna kapitola. Tak oddaný, nežný, zamilovaný (...). Mám ho ozaj rada a som s nim veľmi šťastná.“*[720] Je nutné si však uvědomit souvislosti. Před několika málo měsíci byl G. Husák odsouzen na doživotí, a jak již víme, perspektivu jeho návratu vnímala manželka černě. Při jedné návštěvě u dúbravské rodiny, kam dokonce přišla i se Ctiborem Filčíkem, kterého představila jako známého, se měla vyjádřit: *„však Gusto už nedôjde.“*[721] Uvězněný G. Husák věděl o manželčině vztahu, ale chápal ho jako přechodnou záležitost, jež skončí jeho návratem z vězení.

Filčík se nikdy neoženil a také nikdy nezískal titul národního umělce. Čas od času se na Vladimíra Husáka obraceli lidé jako na otcova prostředníka. Jednou byl vybídnut, aby otci vyřídil, že je málo slovenských národních umělců, a že Filčík by si ocenění zasloužil. G. Husák po synově vyřízení myšlenky hned zareagoval: *„Tak keď ho Zväz slovenských umelcov nenavrhuje, tak ho mám snáď navrhnúť já?!“*[722] Ukazuje se, že za Filčíkovým nejmenováním stál G. Husák pouze nepřímo – návrh totiž vždy zmrazil tajemník pro ideologii Ľudovít Pezlár, protože se domníval, že by se to Husákovi nelíbilo. Avšak ten si naopak přirozeně s určitou dávkou nahořklosti Filčíka vážil, byl rád, že manželce poskytnul oporu v časech nejtěžších. Nehledě na to, že G. Husák pojímal oficiální akty spojené s prezidentskou funkcí povětšinou formálně a nepromítal do nich osobní rovinu, jak ukazují i jiné případy.[723]

---

[719] Archiv Divadelního ústavu, f. Olga Lichardová, k. 1 – Korespondence O. Lichardové – M. Husákové-Lokvencové – *Dopis č. 3, M. Husákové z 30. 7. 1954.*

[720] Tamtéž – *Dopis č. 4, M. Husákové ze 4. – 5. 8. 1954.*

[721] Rozhovor s HUSÁKOVOU Agnešou z 8. 6. 2011.

[722] Rozhovor s HUSÁKEM Vladimírem z 24. 6. 2011.

[723] Rozhovor s PLEVZOU Viliamem z 15. 4. 2011.

5. Rehabilitace

Jak jsme si ukázali v předcházejících kapitolách, otázka rehabilitace procesu G. Husáka a spol., resp. revize ideologického tažení proti slovenskému buržoaznímu nacionalismu znamenala pro stranické vedení KSČ velmi citlivé téma, což jednak ohrožovalo stabilitu režimu a jednak samozřejmě s ním spojené mocenské elity.

Proto Novotného vedení aplikovalo politicky schůdné řešení – cestu amnestií.[724] Již 22. prosince 1955 byl L. Novomeskému přerušen výkon trestu a následně v únoru 1956 Generální prokuratura rozhodla o podmínečném propuštění z důvodu, že se *„při soudním líčení i v době výkonu trestu choval dobře“*.[725] Nejspíše také pomohly četné intervence a tlak Novomeského přátel a rodiny: *„Mému propuštění předcházela intervence mé ženy u Vaška Kopeckého. Přišla k němu a rozčilovala se tam. Myslí si, že on mne dostal do kriminálu. (...) Výslovně mi bylo řečeno* [po podmínečném propuštění], *abych se na Slovensku neukazoval,“*[726] vzpomínal L. Novomeský u Barnabitské rehabilitační komise. Novomeský pak žil ve „vyhnanství“ v Praze, kde pracoval v Památníku národního písemnictví. Za rok, 19. března 1957, doporučilo politické byro ÚV KSČ udělit prezidentskou milost L. Holdošovi, který tím pádem opustil vězení hned následný měsíc.[727] Až v roce 1959 mohl kopírovat osud svých propuštěných spoluodsouzenců I. Horváth, jenž však v důsledku dlouholetého vězení zemřel již v září 1960. Dva zbývající muži z procesu G. Husák a spol. – D. Okáli a G. Husák si na návrat do svobodnějšího světa museli ještě počkat.

7. ledna 1960 předložili ministr spravedlnosti V. Škoda, generální prokurátor J. Bartuška a ministr vnitra R. Barák politickému byru ÚV KSČ návrh všeobecné a individuální amnestie, která se měla udát k příležitosti 15. výročí osvobození Československa sovětskou armádou: *„Úspěchy lidově demokratického zřízení vytvořily příznivé podmínky, které umožňují propustit z výkonu trestu odnětí svobody osoby, které se dopustily nejzávažnějších trestných činů, směřujících proti základům republiky, a dát jim příležitost odčinit svou vinu poctivou prací. Provedením amnestie bude učiněno politické gesto, které dokazuje sílu a humánnost lidově demokratického zřízení.“* Takto byl zdůvodňován návrh amnestie, která se v individuální formě měla týkat i osob, jež se dopustily protistátních trestných činů a požádaly

[724] KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Antonín Novotný…* s. 306.

[725] NA, f. ÚV KSČ, 02/2, sv. 76, a. j. 93, bod 29 – *Přerušení výkonu trestu a podmínečné propuštění L. Novomeského*.

[726] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 48 – *Záznam pohovoru s L. Novomeským z 5. 9. 1963*. s. 92 a 93.

[727] *O procesech a rehabilitacích. Zpráva „Pillerovy komise“…* s. 158.

o milost. Speciálně se vztahovala na předválečné členy strany. K provedení byly vypracovány jmenné seznamy a k jednotlivým osobám stanovisko ministerstva spravedlnosti, MV a Generální prokuratury.[728] 12. dubna 1960 politické byro ÚV KSČ schválilo *„seznam významných vězňů“* k amnestování. Mezi plejádou jmen jako Teodor Baláž, Eugen Löbl, Oskar Valášek, Jarmila Taussigová-Potůčková, Jan Kopecký, Jan Syrový, Prokop Drtina, Ján Lichner, Ján Ursíny či Imrich Karvaš se také nacházelo jméno Daniela Okáliho a Gustáva Husáka,[729] jehož přiložený posudek vypovídá o váhavosti, zda na něho amnestii rovněž uplatnit.[730]

Dne 7. května byl Husák eskortován z NPT Mírov do bratislavské vyšetřovací věznice č. 1[731] a 10. května ho po odevzdání osobních věcí, po 9 letech a 3 měsících propustili. Vladimír Husák vzpomínal na otcův návrat: *„Povrávalo sa* [o amnestii]*, ale mňa o tom presvedčilo niečo iné. Nahovoril som si, že ak nájdem po ceste zo školy jednohaliernik, bude doma... Pri jednom rohu som ho našiel. A bol!“*[732] Ještě v den návratu se večer uskutečnila rodinná sešlost v bytě na Štefánikově ulici. Svého bratra přišli přivítat sourozenci z Dúbravky. Jak si všimla účastnice Agneša Husáková, radostnou atmosféru narušovalo nezodpovězená otázka: *„Magda utiahnutá, asi sa necítila dobre (...) tvárila sa previnilo.“*[733] Stála před těžkým rozhodnutím. Dle některých svědectví měl G. Husák vznést požadavky k udržení manželství. Na prvním místě figurovalo ukončení vztahu Magdy Husákové se Ctiborem Filčíkem, což předznamenalo konec. Vladimír Husák však vidí celou záležitost jinak: *„Podľa názorov blízkych ľudí, mama plánovala po návrate otca spoločnú budúcnosť. Pravdepodobne dôsledky ich naakumulovaného strádania z uplynulého obdobia, dopady a neistota perspektívy u oboch iného druhu, mierili k inému vyústeniu. Išlo o veľa u každého z nich, o všetko podstatné. Minulosť poznali, budúcnosť nie. Východisko a rozhodnutie, k akému dospeli, rozumovo nebolo nesprávne. Ale zároveň nesmierne bolestné. Veľkú úľavu im neprinieslo a obávam sa, že mama naň fakticky doplatila. Nepochybne mala na zreteli vlastné záujmy, ale tiež sa zachovala veľkoryso, ako vždy. Spočiatku unikala z Bratislavy.“*[734] Mimo Novou scénu v Bratislavě také přijala angažmá ve zvolenském Divadle Jozefa Gregora

[728] NA, f. ÚV KSČ Komise II., sv. 21, a. j. 473 – *Návrh zásad amnestie k 15. výročí osvobození ČSR sovětskou armádou ze 7. 1. 1960*. s. 2-5.

[729] Tamtéž – *Usnesení politického byra ÚV KSČ z 12. 4. 1960*. s. 11-14.

[730] Tamtéž – *Seznam odsouzených pro protistátní a kriminálně trestné činy, kteří byli členy KSČ před rokem 1945*. s. 36.

[731] Osobní vězeňský spis Gustáva Husáka – *Eskortní příkaz na G. Husáka ze 7. 5. 1960*.

[732] HUSÁK, Vladimír: *Spomienky, poznámky, zamyslenie*. s. 2 (nezveřejněný příspěvek psaný pro knihu LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...*). Archiv autora.

[733] Rozhovor s HUSÁKOVOU Agnešou z 8. 6. 2011.

[734] HUSÁK, Vladimír: *Spomienky, poznámky, zamyslenie*. s. 13 (nezveřejněný příspěvek psaný pro knihu LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová...*). Archiv autora.

Tajovského a v Krajském divadle ve Spišské Nové Vsi. Ať už byly důvody jakékoliv, manželství se rozpadlo. Přesto žili všichni dále pohromadě. Ostatně G. Husák neměl ze začátku kam jít. Obýval uvolněnou zadní místnost bytu, prostřední průchozí pokoj patřil synům a přední Magdě Husákové a Heleně Kyselicové.

Husák, jako ostatní potencionální opozičníci, byl sledován orgány KSS a samozřejmě StB: *„Eštébé pracovala. Prehliadky mi síce nerobili, ale fízlovali. Vyhýbali sa surovostiam, ale dávali mi znať, že žijú. Politická polícia vždy robila svinstvá, na Slovensku bola – navyše – dosť negramotná.“*[735] Prezidentská milost navíc obsahovala podmínku, že se během 5 až 10 let nesmí amnestovaný dopustit úmyslného trestního činu, jinak bude nařízen výkon zbytku trestu, a nerušila vedlejší tresty.[736] Proto se Husák choval ze začátku velmi opatrně.

Z činnosti StB se nám tak zachovaly různé zprávy, které mohou posloužit k částečné rekonstrukci Husákovo počínání. Nasnadě je přirozeně otázka jejich relevantnosti. To, že se jedná o námitku opodstatněnou, nám vzorově dokládá případ Antona Rašly. Starý Husákův přítel strávil léta1952-1957 ve vězení. Rok po podmínečném propuštění se tam znovu vrátil díky provokaci StB. Následně „podepsal“ spolupráci, aby došlo k jeho opětovnému propuštění. Bezpečnostním složkám pak mimo jiné donášel informativní zprávy na Husáka. Když se Husák stal v roce 1969 prvním tajemníkem ÚV KSČ, ukázal mu bývalý ministr vnitra Lubomír Štrougal Rašlova hlášení. Husákova reakce byla překvapivá, jen se usmál a řekl: *„Však ja som mu to diktoval.“*[737]

Ale zpátky k časům po amnestii. Husák se zatím rozkoukával a politicky volil vyčkávací stanovisko. Volný čas věnoval svým synům: *„(...) HUSÁK je doma a vypadá veľmi sviežo, je plný elánu a hovorí, že pôjde manuálne pracovať, avšak zatiaľ nevie kam. Hovorí, že on sa práce nebojí, že vo väzení pracoval 10 rokov a získal tam i odbornosť na rôzne práce. Od návratu z väzenia sa HUSÁK venuje iba svojim deťom, ktoré má veľmi rád a celé dni sa zabáva iba s nimi. Von takmer nevychádza a sedí len doma.“*[738] Jiné zprávy hlásily: *„V hotelu Karlton se sešli bývalí vězni HUSÁK, OKÁLI a bývalý generál MALÁR, kde je přítomní hosté přivítali podáním ruky a objednali jim pohoštění, nad čímž se personál kavárny a též někteří hosté pohoršovali. Z rozhovoru uvedených bylo možno zjistit, že spolu hovoří a dalších amnestantech (...).“* Z následného zprávy zase vyplývá, že si byl Husák dobře vědom

[735] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády*... s. 88.

[736] Až na základě rozhodnutí politického byra ÚV KSČ ze 7. 2. 1961 prominul prezident A. Novotný Husákovi *„vedlejší trest ztráty československého státního občanství s výjimkou jeho části spočívající v propadnutí jmění“*. Archiv Kanceláře prezidenta republiky, signatura PT103/61 – *Rozhodnutí prezidenta republiky o udělení milosti ze 17. 2. 1961*.

[737] Rozhovor s PLEVZOU Viliamem z 13. 6. 2011.

[738] SNA, f. Tajemník ÚV KSS P. David, k. 2244, a. j. 59 – Ohlas na amnestii vyhlášenou 9. 5. 1960 – *Zprávy získané k 19. 5. 1960 v Bratislavském kraji*. s. 35. Vladimír Husák zrovna dokončoval střední školu a při té příležitosti mu otec pomáhal s latinou. Rozhovor s HUSÁKEM Vladimírem z 18. 6. 2011.

důležitosti mezinárodní situace: *„HUSÁK se již rozhlédl a je ´otrávený´ s toho, co viděl, t. j. kdo jaké místo zastává z jeho bývalých vrstevníků, avšak podnikat že nebude nic. Zmínil se, že HUSÁK se vyjádřil, že podle událostí v Paříži vidí, že SSSR se vrací na linii stalinské zahraniční politiky, z čehož možno udělat závěr, že mohou nastat změny i ve vedení u nás a že by snad ´svitlo slunce´ i bývalým vedoucím funkcionářům. Rozmýšlí* [se] *nad tím, že navštíví s. Bacílka, aby měl vodítko, jak se vlastně má chovat. (...)“*[739]

Svoji situaci v prvních letech po propuštění Husák shrnul: *„Na svobodu jsem se dostal jako zločinec, propuštěný v amnestii pod podmínkou, že se ničeho nedopustí, jinak mu visí nad hlavou ještě patnáct let vězení. Hledal jsem zaměstnání. Přidělili mi místo v krejčovském závodě Vkus, místo nekvalifikovaného dělníka – baliče. Na národním výboru mi řekli, že nemám žádnou kvalifikaci. Dobrá, jednal jsem o nastoupení místa baliče. Potom mě Karol Bacílek povýšil: dovolil, abych nastoupil místo skladníka ve stavebnictví. Za 1192 Kč čistých měsíčně. Z toho jsem musel živit sebe a dva syny 16 a 18letého, kteří studovali. Pracoval jsem. Odpracovaná léta mi na základě nějakého opatření nezapočítávali, dovolenou mi přiznali jako začínajícímu učňovi. Pracoval jsem a pracuji jako malý úředník u Pozemních staveb.“*[740] A k rekognoskaci o 9 let staršího světa poznamenal: *„Ak sa vrátiš, s čím sa doma stretneš? Čím prešli a ako sa pomenili ľudia, ktorých si poznal? Pracujú, milujú sa, pijú, o čo sa usilujú? Existuje aj istý, nezištný vzťah človeka k človeku? Treba sa báť ľudí, alebo im možno zase veriť? Otázky ako pred cestou do cudzej krajiny. (...) Keď na dlhé roky vypadne z tohto sveta, v hlave mu zostávajú osoby i spoločnosť v podstate v tom stave, ako ich poznal. Potom sa vráti medzi svojich. Takmer doslovne a najmä v prenesenom zmysle. Hovorí si – svet išiel ďalej, zaostal si, musíš sa učiť. Treba zúžiť nielen nohavice podľa novšej módy, ale aj meniť kritéria. Pozoruješ svet takmer ako turista. (...) Ľudia žijú materiálne lepšie, vidno to na každom kroku, a predsa sa ti zdá, že čosi s nimi nie je v poriadku...“* Dle Husáka lidé zpohodlněli a zlenivěli.[741] Není divu, že se mu nezamlouvala realita začátku 60. let: *„Aj vo väzení sa hovorilo o kulte. Bol taký dozorca, nie lepší, nie horší ako ostatní, ale strašne si potrpel na zdravenie... (...) Meno mu nepoznali, nuž nazvali ho 'kultík'... Keď som pozoroval svet v 'normálnom' živote, mnoho ráz sa mi vrátila predstava známeho kultíka. Koľko kultíkov tu vyrástlo, koľko ľudí si stavalo pomník z malej či väčšej funkcie a pozície?“*[742] Není nesnadné si domyslet, koho měl Husák „kultíky“ na mysli. Doslova ho iritovalo, že plno

[739] SNA, f. Tajemník ÚV KSS P. David, k. 2244, a. j. 59 – Ohlas na amnestii vyhlášenou 9. 5. 1960 – *Zprávy získané k 27. 5. 1960 v Bratislavském kraji*. s. 16 a 17.

[740] HUSÁK, Gustáv: *Po deseti letech vězení: amnestie*. In: *Kulturní tvorba* č. 28 z 11. 7. 1968. s. 6.

[741] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 84 a 85. Předkládané názory potvrzeny rozhovorem s HUSÁKEM Vladimírem z 16. 6. 2011.

[742] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 86.

funkcionářů z 50. let, jako předseda vlády V. Široký, I. tajemník ÚV KSS K. Bacílek či tajemník ÚV KSS P. David, jsou stále na vedoucích postech. Jednak většinu považoval v porovnání se sebou za neschopné a pak jim samozřejmě právem přičítal odpovědnost za svá krušně prožitá léta v kriminálech. Asi se nespleteme v tvrzení, že rovněž státoprávní otázku považoval Husák za neuspokojivě řešenou. Nová ústava z 11. června 1960 totiž oficiálně završila centralizaci ČSR. Sbor pověřenců byl zrušen a zbylá SNR měla pravomoc minimalizovanou. Vedoucí političtí činitelé se tímto opatřením neúspěšně pokusili upevnit státní jednotu. Opak se stal pravdou: *„Tuhý centralismus, kodifikovaný ústavou z roku 1960, nicméně nemohl česko-slovenský poměr trvale vyřešit a stal se naopak příčinou mobilizace slovenské společnosti k boji za změnu státoprávního postavení.“*[743]

K růstu nespokojenosti na Slovensku se přidal důležitý mezinárodní faktor. S. N. Chruščov totiž zahájil na XXII. sjezdu KSSS (17. – 31. října 1961) druhou vlnu destalinizace v SSSR a obdobný proces se snažil implementovat i do států východního bloku. První tajemník ÚV KSČ A. Novotný si uvědomoval ožehavost věci, ale nakonec se staronovým kurzem souhlasil. Jednalo se spíše o pragmatický kalkul zkušeného politika, který vycítil neodkladnost otázky, a tak se pokusil převzít iniciativu.

Již 30. září 1962 A. Novotný prosadil v politickém byru ÚV KSČ ustanovení komise *pro přešetření politických procesů v období 1949-1954 pro rehabilitaci politických procesů* včele s tajemníkem ÚV KSČ Drahomírem Kolderem.[744] V komisi vznikla zvláštní pracovní skupina, která se specializovala na prošetřování případu *slovenských buržoazních nacionalistů v řadách KSS*. Skupinu vedl Jozef Lenárt a členy byli Ján Paško, Ján Uher, Eugen Paloncy a J. Vovsík. Personální obsazení komise a jejích pracovních skupin mladšími energetickými lidmi se ukázalo jako zásadní element rehabilitačního procesu, jak upozornil ve svých pamětech právě J. Uher: *„Takýmto funkcionárom z mladšej generácie bol v tom čase Alexander Dubček (...) do značnej miery aj Drahomír Kolder (...) aj Jozef Lenárt, určité možno aj Lubomír Štrougal a niekoľko ďalší členovia Kolderovej komisie. Nemenej dôležitá, ba z hľadiska rozhodujúce však bolo, že sa do pracovných skupín tejto komisie dostali aj viacerí mladí stranícki a vedeckí pracovníci z mimoaparátnických sfér, najmä niektorí historici, právnici, filozofi, ktorí sa procesmi z päťdesiatych rokov a všetkým, čo s nimi súviselo, cítili vo svojich politických ideáloch a vnútornom zanietení najväčšími podvedení a boli odhodlaní urobiť všetko, aby túto čiernu minulosť v živote strany a spoločnosti, i vo svojom vlastnom politickom živote čo najrýchlejšie odčinili.“* Komise *„mala naozaj rozsiahlu, hoci nepísanú*

[743] RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992…* s. 187.

[744] Členové komise: D. Kolder (předseda), A. Dubček, P. Hron, J. Lenárt, P. Majling, V. Prchlík, L. Štrougal, B. Laštovička, H. Leflerová a V. Škoda.

právomoc. Dostala ju, ale najmä si ju postupne vynútila. Už sama povaha práca ju na to oprávňovala. K dispozícii mala pôvodné dokumenty, predvolať a vypočuť mohla každého, koho chcela". Jak dále upozornil J. Uher: *„Najviac zo všetkého nás obmedzoval čas."*[745] Komise měla totiž za úkol předložit výslednou zprávu do prosincového sjezdu strany, ale díky pečlivému přístupu se její agenda stále rozšiřovala, proto pracovala až do jara 1963. XII. sjezd KSČ nicméně proběhl 4. – 8. prosince 1962 a vyslovil se pro přešetření nedořešených případů *„porušování socialistické zákonnosti"*, demontáž kultu osobnosti a Kolderově komisi dal na práci další 4 měsíce. Za dosavadní neřešení stanovených problémů přesunul A. Novotný odpovědnost na nedávno politicky sesazeného a uvězněného ministra vnitra R. Baráka.

Za nově nastavený čas prošla pracovní skupina komise další velké množství písemné materie a udělala rozhovory s tehdejšími aktéry. Přirozeně si předvolala i G. Husáka[746] a L. Novomeského: *„(...) na nás hlboko zapôsobili. Osobne dokreslili to, čo sme už vedeli z papierov. Hovoril som vtedy s oboma po prvý raz v živote a už vtedy som si zafixoval podstatný rozdiel v štruktúre ich osobností: Husák pôsobil ráznejšie, politickejšie, sebavedomejšie, i keď vcelku ešte skromne, presvedčivo; Novomeský zas všestrannejšie, duchovne, filozoficky,"*[747] vzpomínal přímý účastník J. Uher.

A jak nové dění přivítal samotný G. Husák? Zaktivizoval se. Přišla totiž chvíle, na kterou čekal. Ještě 20. prosince 1962 napsal A. Novotnému dopis,[748] v němž žádal o rehabilitaci a navrácení členství v KSČ. Rovněž o měsíc později zhotovil list pro sovětskou stranu: *„(...) aby sa očistilo moje meno aj vo vzťahu k SSSR, aby bolo zrejmé, že som vždy bol a navždy zostal verným prívržencom Sovietskeho Sväzu, nadšeným podporovateľom dnešnej línie KSSS a uvedomelým príslušníkom svetovej komunistické myšlienky. Tým tiež navždy zostanem (...)."*[749] K dopisu přiložil již zmiňovanou žádost pro Novotného, kterého dle nepsané dohody sovětské velvyslanectví o Husákově listě informovalo. Husák se očividně snažil vyvíjet tlak dvojím směrem.

V lednu 1963 slavil Gustáv Husák padesátiny. A pozval okruh blízkých lidí, kteří sdíleli jeho osud. Atmosféru nám přiblížil L. Holdoš: *„Sešli jsme se v úzkém kruhu přátel, bylo nás tam asi deset dvanáct. V rozjařené náladě se povídalo o všem možném, i o našem věznění, ale humorně. Vyprávěl jsem tam, jak jsem se po propuštění na svobodu dozvěděl, proč mě nepustili o rok dřív jako Novomeského: Na schůzi komise, jež zkoumala náš případ –*

[745] UHER, Ján: *Zo zákulisia rehabilitácií...* s. 27 a 31.

[746] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 68 – *Záznam o pohovoru s G. Husákem z 25. 2. 1963.*

[747] UHER, Ján: *Zo zákulisia rehabilitácií...* s. 122.

[748] NA, f. Kancelář A. Novotného – Gustáv Husák – *Dopis G. Husáka A. Novotnému z 20. 12. 1962.*

[749] Tamtéž – *List G. Husáka sovětskému velvyslanci Zimjaninovi z 28. 1. 1963.*

jejím předsedou byl Barák (...) přítomní příslušníci estébé prý mluvili i o mém nemravním životě. Měli k tomu pádný důkaz – při domovní prohlídce po mém zatčení byl prý v mém bytě nalezen veletucet prezervativů! A sděloval jsem přátelům na narozeninách, že jsem v životě prezervativ neměl a nikdy nepoužil. Moc jsme se smáli a zejména Husák se chechtal z plných plic. 'Tak to přišili tobě? Vždyť to zabavili u mě! ' A vyprávěl, jak k těm prezervativům přišel (...).“ Na první pohled bujaré prostředí však naplňoval i jiný aspekt, a to pocit provinilosti, že spoluobvinění z procesu G. Husák a spol. se vyšetřovatelům podvolili a proti Husákovi svědčili: *„(...) jen mávl rukou a říkal 'to je v pořádku'. A že všechno chápe a na nikoho z nás se nezlobí. 'Vám to nezazlívám, jen to nikdy neprominu té svini Vilému Novému.'“*[750] Husák si tak díky svému statečnému postoji vydobyl nejen u svých druhů – stal se jejich společným mluvčím – nesmírně silnou pozici, což potom mělo zásadní vliv na časy budoucí. *„Primerane – a plným právom – bol na seba hrdý. Na to, že to v priebehu útrap nevzdal, že to všetko vydržal – v diabolskom pekle, aké si už dnes sotva vieme predstaviť. Aj my sme boli na neho hrdí. Najmä však jeho spoluobžalovaní, ktorí o tom často hovorili. Všetci, čo boli do veci zasvätení, ho právom obdivovali za najťažšie a najobdivuhodnejšie obdobie v jeho živote. Preto sme ho aj potom – niekoľko rokov – považovali za svojho najpoprednejšieho politického predstaviteľa. Až do osudného augusta 1968!“*[751]

V polovině března 1963 Lenártova pracovní skupina dokončila svou závěrečnou zprávu, která konstatovala, že kriminalizace obviněných osob z buržoazního nacionalismu byla vykonstruována. Se zprávou vyjádřila souhlas i samotná Kolderova komise, avšak narazila v PÚV KSČ. Nesmíme totiž zapomínat, že v čele nejmocnějšího mocenského orgánu stálo ještě dost starých tváří z 50. let.[752] V takovém rozpoložení sil A. Dubček a D. Kolder ucelenou zprávu komise neprosadili. Navíc J. Lenárt se držel stranou. Přibližme si zákulisí situace pomocí poznámek A. Dubčeka: *“a/ s. Lenárt ako vedúci tejto prac. skupiny v komisií ani v predsedníctve to neuplatnil b/ Clementisa som podporoval v komisii i predsedníctve ÚV. Deň pred ÚV som dosiahol u s. Koldera a najmä s. Novotného súhlas s vrátením členstva. c/ V uzneseniu pre pl. ÚV KSČ som napísal, že i formulácie o burž. nac. je neopodstatnená (bol som sám).“*[753] Nakonec se předsednictvo dohodlo o udělení občansko-právní rehabilitace, ale postavilo se proti úplné stranické rehabilitaci. Obvinění z buržoazně nacionalistické úchylky tak přetrvalo. Takový závěr byl proto dosazen do usnesení ÚV KSČ z 3. – 4. dubna 1963.

[750] BARTOŠEK, Karel: *Svědek Husákova procesu…* s. 112 a 113.

[751] UHER, Ján: *Zo zákulisia rehabilitácií...* s. 102.

[752] Složení tehdejšího PÚV KSČ: K. Bacílek, J. Dolanský, Z. Fierlinger, Jiří Hendrych, D. Kolder, J. Lenárt, A. Novotný, O. Šimůnek a V. Široký. Kandidáti: A. Dubček, Ludmila Jankovcová a Antonín Kapek.

[753] SNA, f. Tajomník ÚV KSS s. Dubček 1963-1968, k. 2396, a. j. 18 – *Připomínky ke „Zprávě komise pro přešetření politických procesů v období 1949-1954“*. s. 1.

Ján Uher a Ján Paško se odhodlali a napsali protestní dopis J. Lenártovi a A. Dubčekovi. Jako členové pracovní komise považovali v té době ještě neschválené usnesení za nedostatečné: *„Celkové závery prípadu Husák, Novomeský, Okáli, Horváth, Holdoš nie sú v tejto záverečnej správe v úplnom súlade so závermi, ku ktorým na základe dlhodobého štúdia a dôkladných diskusií nakoniec jednomyseľne dospela naša pracovná skupina, pracujúca pod Tvojim vedením. Týka sa to najmä záverov k Husákovi a Novomeskému.“* Stěžovali si, že pracovní skupina komise doporučila, aby dotyčným byla navrácena členská legitimace KSČ, což se v usnesení neuvádělo, ba naopak se potvrzovalo vyloučení z ÚV KSČ. *“*[754]

Dle zmíněného usnesení ÚV KSČ byly, za účasti A. Dubčeka či J. Paška v bratislavské budově ÚV KSS 17. dubna, předány členské legitimace KSČ rehabilitovaným osobám: Gustávu Husákovi, Ladislavu Novomeskému, Ladislavu Holdošovi, Danielu Okálimu, Kolomanu Moškovi, Ervínu Polákovi, Eugenu Löblovi a v zastoupení manželky zesnulému Ivanu Horváthovi. Při následném pohovu se Husák vyjádřil: *„Vysoko si cením a hodnotím práci, kterou vykonala komise ÚV KSČ, a jsem vděčný ústřednímu výboru KSČ za to, že řešil mou otázku. Byl přesvědčen o tom po celých 13 let, že k takovému to řešení dojde (...).“* Po zdvořilostním proslovu však rychle přešel ke kritice: *„Pokud jde o tu část v závěrech ÚV KSČ, které se týká buržoazního nacionalismu, ta by – podle jeho názoru – měla být projednána hlouběji. Pokusím se o to, abych některé otázky rozvedl písemně. Buržoazním nacionalistou jsem nikdy nebyl a zdá se mi, že je to zkreslené. (...).“* Husák na pohovoru nezapomněl zmínit odpovědnost V. Širokého i v jiných tématech: *„Upozorňuje na to, že se ve veřejnosti šíří hlasy, že dopis s. Gosiorovského*[755] *vedení strany je věcí Husáka. Prohlašuje, že tomu tak není. Má na to svůj názor, a to takový, že je to krajně nevhodné v této době, že je to nahrávání nacionalistů. Je stejně ochoten velmi jasně v těchto otázkách vystoupit.“* Na konci pohovoru vznesl ještě přání, aby se vyřešila otázka vyloučení jeho bývalé manželky a A. Rašly z KSČ. L. Novomeský vyjádřil nesouhlas s potvrzením vyloučení z ÚV KSČ a L. Holdoš vyjádřil jemu a Husákovi podporu.

Otázka Husákova pracovního uplatnění byla otevřená.[756] Uvažovalo se však v horizontu postů jako ředitel drůbežárenských závodů[757] či náměstek ministra dopravy.[758]

---

[754] Tamtéž. s. 1-4.

[755] Slovenský historik M. Gosiorovský 23. 3. 1963 poslal do časopisu *Nová mysl* článek, ve kterém požadoval přeměnu ČSSR na federaci či alespoň vznik autonomie pro Slovensko. Redakce článek neuveřejnilo a informovalo stranické vedení. Gosiorovský se tak chtěl distancovat od kampaně proti slovenskému buržoaznímu nacionalismu, na které se v 50. letech značně podílel. Husák jeho vystoupení považoval přinejmenším za nešťastné, protože vyvolávalo u české strany staré nálady vůči slovenskému národním tužbám. NA, f. Gustáv Husák, k. 903 – Vnitro a bezpečnost. Příloha č. 2a – *Agenturní zpráva o G. Husákovi z 2. 8. 1963*.

[756] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 67 – *Informace o pohovorech se soudruhy, kterým byly 17. 4. 1963 odevzdány stranické legitimace v souvislosti s jejich rehabilitací*. s. 3-5.

Husáka takové nabídky samozřejmě neuspokojovaly, ba spíše urážely. Chápal je jako zlý žert. Raději nově zakotvil na Ústavu státu a práva SAV, kde se nacházel v centru slovenského dění a věnoval se psaní *Svedectva SNP,* jímž chtěl veřejně rehabilitovat povstaleckou generaci KSS a přirozeně svou vlastní osobu od deformovaných interpretací.

Důsledky zprávy Kolderovy komise také způsobily personální zemětřesení ve stranickém aparátu. Politicky padli Pavol David, Bruno Köhler a Karol Bacílek, kterého 8. dubna 1963 ve funkci prvního tajemníka ÚV KSS nahradil Alexander Dubček. Ten se také stal právoplatným členem v PÚV KSČ. Davidovi nepomohlo, že se schovával za mrtvé a ani pokusy zničit kompromitující materiál se mu zcela nevydařil.[759] Bacílek neskončil nejhůř, jako vysloužilý politik dostal slušnou finanční rentu a nárok na bezplatné užívání osobního vozu s limitem 12.000 km ročně.[760] Husákův prokurátor L. Gešo raději „dobrovolně“ vyklidil post pověřence spravedlnosti s pár denním předstihem,[761] vystřídal ho Peter Colotka. O stranickou legitimaci přišel Ladislav Kopřiva a Alexej Čepička, kteří však už v politice nic neznamenali. Ač se A. Novotný domníval, že se případ tímto uzavřel, šeredně se mýlil.

Husák rozhodně nepovažoval svůj případ za skončený. Už 1. května znovu napsal žádost ÚV KSČ, v které protestoval proti ponechání obvinění z buržoazního nacionalismu a požadoval dokončení rehabilitace. Ve více než 100stránkovém dopise Husák vyvracel jednotlivá obvinění.[762] List se rovněž dostal do oběhu mezi veřejnost. Na Slovensku byl případ G. Husáka a spol. chápán hlavně v souvislosti s národním cítěním a státoprávní otázkou,[763] proto se probudila další část občanů, která byla násilně uspaná událostmi roku 1956 resp. 1957. Významnou roli sehráli intelektuálové, zvláště spisovatelé a novináři. Na Konferenci slovenských spisovatelů (22. – 24. dubna) bylo slavnostně obnoveno členství L. Novomeskému, jenž tam přednesl projev. 27. – 28. května se konal Sjezd slovenských novinářů, kde již zazněla personifikovaná kritika. Novinář Mieroslav Hysko ve svém referátu obvinil V. Širokého z kampaně proti buržoaznímu nacionalismu. Roman Kaliský se vyslovil proti pokřiveným deformacím výkladu SNP, a dokonce začal sbírat mezi přítomnými podpisy pod petici za pozvání G. Husáka, L. Novomeského a O. Pavlíka, aby mohli veřejně obhájit své

---

[757] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 88.

[758] KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Antonín Novotný…* s. 227.

[759] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 68 – *Záznam o studiu v archivu ÚV KSS a doporučení k provedení pohovorů*. s. 1 a 2.

[760] LONDÁK, Miroslav, SIKORA, Stanislav, LONDÁKOVÁ, Elena: *Predjarie...* s. 45.

[761] SNA, f. ÚVKSS, k. 1103, a. j. 8 – Zasedání byra ÚV KSS z 29. 3. 1963 – *Dopis J. Lenártovi od L. Geša z 28. 3. 1963*. s. 5.

[762] NA, f. ÚV KSČ Komise I., sv. 35, a. j. 884 – *Žádost G. Husáka ÚV KSČ o úplnou rehabilitaci z 1. 5. 1963*. s. 62-180.

[763] LONDÁK, Miroslav, SIKORA, Stanislav, LONDÁKOVÁ, Elena: *Predjarie...* s. 42 a 44.

názory.[764] Část z Hyskova vystoupení vyšla 3. června v deníku *Pravda*. Širokého vzal v ještě na krátko v ochranu A. Novotný, který vystoupil proti opozičníkům v Košicích 12. června. Také však prohlásil, že český a slovenský národ bude splývat a rovněž se vyjádřil k otázce buržoazního nacionalismu: *„Můj názor je, že na IX. sjezdu Komunistické strany Slovenska byla kritika nacionalismu na Slovensku správná (...).“* Všimněme si, že již vypustil v souvislosti s termínem *buržoazní nacionalismus* slovo *buržoazní*. Přesto je třeba konstatovat, že „*v Čechách a na Moravě nebyl Novotný o nic populárnější než na Slovensku. Jestliže však českou veřejnost Novotného projev nijak nezajímal a prošel bez povšimnutí (...) na Slovensku (...) vyvolal velkou nevoli, která neopadla ani po několika letech“*.[765]

26. června 1963 sekretariát ÚV KSČ na návrh PÚV KSČ schválil novou komisi *pro přezkoumání IX. sjezdu KSS (1950) z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu* (dle místa působiště zkráceně Barnabitská komise),[766] které bylo uloženo *„objektivně politicky a ideově zhodnotit oprávněnost kritiky buržoazního nacionalismu, která byla vznesena na IX. sjsezdu KSS a po něm“*. Do 17. září jí vedl Jozef Lenárt, poté funkci převzal Vladimír Koucký. V komisi byly vytvořeny celkem 3 základní a 4 specializované pracovní skupiny z řad historiků, ekonomů a právníků – vesměs se jednalo o pracovníky stranických institucí a ústředních úřadů.[767] Základní pracovní skupiny se rozlišovaly výsečí chronologického úseku (1938-1945, 1945-1948, 1948-1954) a tematickým zaměřením. Pracovníci využívali rozsáhlého písemného materiálu z různých stranických i institucionálních archivů, udělali obsáhlé pohovory s téměř 50 osobami[768] a vyprodukovali další velké množství materiálu.[769]

28. června rozhodlo Prezídium Nejvyššího soudu o úplné soudní rehabilitaci odsouzených v procesu G. Husáka a spol. Soud tak zrušil rozsudek Nejvyššího soudu z 24. dubna 1954 v celém rozsahu a současně i všechna rozhodnutí na něj navazující. Dotyčné zprostil obžaloby. Prokuratura konstatovala: *„Skutková zjištění napadeného rozsudku, pokud vůbec měla reálný podklad ve skutečném jednání obviněných, byla v nezákonně provedeném řízení a dokazovaní vytržena ze všech objektivních a subjektivních souvislostí, dosazena do*

---

[764] Viz MERVART, Jan: *Naděje a iluze. Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno 2010. s. 28-59.

[765] RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992…* s. 195 a 196.

[766] Personální složení komise: Vasil Biľak, Jozef Valo, Rudolf Cvik, Matěj Lučan, Bohuslav Graca, Peter Colotka, Josef Macek, Jaroslav Kladiva, Viliam Šalgovič, Jan Šimek, Ivan Skála a Miroslav Klír. Později ještě rozšířena o Michala Sabolčíka a Bohuslava Laštovičku.

[767] Například: Bohuslav Graca, Jaroslav Šelc, Jan Křen, Ferdinand Beer, Antonín Benčík, Miroslav Klír, Miroslav Caha, Miloš Červený, Milan Hübl, Josef Krylek, Július Šefránek, Ján Šulič, Ján Tosecký, Bohumil Urban či Antonín Václavů.

[768] S G. Husákem bylo pořízeno několik záznamů. Viz NA, f. ÚV KSČ 03/10, sv. 26, a. j. 266 – *Záznamy o pohovoru s G. Husákem z 26-28. 8. a 19. 11. 1963 v komisi pro přezkoumání IX. sjezdu KSS*.

[769] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 12, a. j. 227 – *Předmluva zprávy komise pro přezkoumání IX. sjezdu KSS z hlediska kritiky buržoazního nacionalismu*. s. 2-9.

souvislostí uměle vykonstruovaných, zkreslena a pokřivena do té míry, že je nelze považovat za zjištění skutečného jednání obviněných.“[770] Po uplynutí jednoho měsíci referoval o události tisk. Jednalo se nejen o Husákovo další morální vítězství, ale rozsudek v důsledku znamenal i finanční odškodnění,[771] jehož G. Husák využil ke splacení dluhů Heleně Kyselicové, která mu finančně vypomáhala. Následně si také pořídil automobil a vilu v Bratislavě. Otevíraly se mu nové možnosti.

Husák požádal A. Novotného o osobní rozhovor: *„(...) som si do súdneho riešenia nášho prípadu sám uložil rezervu verejne nevystupovať. Preto som tiež nepísal do tlače napriek žiadostiam viacerých redakcií a ani som verejne nevystupoval.“* Jelikož se však jeho případ stal veřejnou záležitostí: *„Bolo, by nepochopiteľným, keby som k diskutovaným otázkam v súvislosti s mojou osobou nezaujal verejné stanovisko. (...) Bol by som veľmi rád, keby som predtým mohol s Vami hovoriť. Domnievam sa, že by sa mnohé otázky mohli vyjasniť.“* Novotný odmítnul: *„V současné době myslím, že rozhovor není potřebný a podle průběhu jednání této komise já sám Vás vyzvu k rozhovoru.“*[772] Husák chtěl Novotného přesvědčit, že se nemusí obávat jeho politického návratu. Uvědomoval si, že on má rozhodující slovo. Novotný však věděl své, na to byl dostatečně ostřílený politik. Připomeňme si jen polské a maďarské události roku 1956. Raději zvolil jinou taktiku. Atmosféru se pokusil zklidnit odvoláním V. Širokého ze všech funkcí. Po plných 10 letech ho ve funkci předsedy vlády nahradil Jozef Lenárt – do čela Barnabitské komise byl jmenován Václav Koucký. V nové vládě rovněž chyběl Július Ďuriš, který předtím zastával post ministra financí. Oba zůstali až do smrti vůči Husákovi zatrpklí, stejně jako A. Novotný považovali obvinění Husáka z úchylkářství za správná. Široký nikdy veřejně nepřiznali svůj díl odpovědnosti: *„Musím odmietnuť ako nehoráznu lož a pokrytectvo Husáka, keď predstavuje veci tak, akoby základom rozporov boli osobné rozpory medzi Širokým a Husákem a ďalšími členmi vedenia KSS.(...) nebolo v mojej moci… zabrániť takému vývoju, keď sa z chýb a nedostatkov niektorých súdruhov neoprávnene vyvodili trestné dôsledky. (...) Naďalej som presvedčený, že stranícky boj proti buržoáznemu nacionalizmu bol nielen oprávnený, ale tiež nevyhnutný a že tiež jeho výsledky boli pozitívne.“*[773] Tvrdil. Možná přece jen ho svědomí trápilo: „*Široký umíral v nemocnici neustálým voláním o pomoc a ochranu před Clementisem, Slánským a dalšími oběťmi kremelské policie a soudů, kteří se dobíjeli přes okna k němu a předkládali mu*

[770] Archiv Krajského soudu v Bratislavě, signatura 1T10/54 – spis G. Husák a spol. – *Rozsudek Nejvyššího soudu z 28. 6. 1963*. s. 45-74.

[771] Jednalo se o částku 230.000 Kč. NA, f. ÚV KSČ Komise II., sv. 21, a. j. 475 – *Náhrady likvidované mimosoudními narovnáními osobám rehabilitovaným z politických procesů*. s. 3.

[772] KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Antonín Novotný…* s. 228.

[773] NA, f. ÚV KSČ, 03/10, sv. 3, a. j. 55 – *Dopis V. Širokého B. Laštovičkovi z 11. 11. 1963*. s. 117 a 127.

účet… "[774] Těžko dnes říct, co je pravdy na svědectví J. Ďuriše, který na sklonku svého života rovněž litoval Clementisovi smrti a navíc se s KSČ nadobro rozešel.

Barnabitská komise nakonec k velké nevůli A. Novotného potvrdila závěry Kolderovy komise. Jednak díky mladé generaci politiků, ale zvláště historiků a dalších odborných pracovníků:*„Odborné skupiny svoje expertízy prekladali hlavnej komisii, ktorá ich hodnotila a buď s nimi súhlasila, alebo žiadali ďalšie argumenty. Číže robila oponentúru pracovným skupinám. To by bolo v poriadku. Už vtedy však zarážalo, ako niektorí členovia komisie, keď nemohli čiastkové obvinenia udržať, snažili sa dosiahnuť aspoň kompromis.*"[775] Pílí a houževnatostí dokázali pracovníci argumenty nalézt. Prosazení nápravy usnadňovalo celospolečenské klima, které již nechtělo být znovu obelháno. Komise konstatovala, že skupina G. Husáka a spol. byla vykonstruovaná a obvinění neoprávněná a nezákonná. 18. – 19. prosince 1963 se konalo plénum ÚV KSČ, které přijalo obdobně znějící rezoluci *O přezkoumání kritiky buržoazního nacionalizmu vznesené na IX. sjezdu: „(…) obvinenia, ktoré boli základom týchto procesov spočívali na umelých konštrukciách (…) G. Husák a ďalší súdruhovia z vedenia KSS netvorili v strane žiadnu štátnu a protistranícku skupinu buržoáznych nacionalistov (…) obvinenia vyslovená proti ním boli nesprávne a nezákonné (…) Pri svojej práci sa dopustili rady chýb, ktoré však nevyplynuli z nijakého protistraníckeho postoja (…) Vo vtedajších chybách sa prejavila aj nedostatočná principiálnosť a do určitej miery aj vplyv nacionalistických tendencií.(…) Ústredný výbor KSČ po zvážení všetkých okolností považuje rozhodnutia ÚV KSS a ÚV KSČ z rokov 1950-1951, ktorými boli súdruhovia Husák, Novomeský a Clementis vylúčení zo strany a odvolaní zo štátnych a verejných funkcií a s. Šmidke pozbavený členstva v ÚV KSČ v celom rozsahu za neopodstatnené a ako celok ich ruší (…).*"[776]

Tehdejší „průzkum veřejného" mínění hlásil: *„Rezolúcia bola všade uvítaná s určitým uvoľnením. Súdruhovia vyjadrovali pocity úľavy, zvýšenie dôvery, pokračovanie obrodného procesu (…)Všetci súhlasia s podstatou a snáď všetci nesúhlasia so záverečnou formuláciou rezolúcie, ktorá hlási, že ňou je učinená ´definitívna bodka´.*"[777]

G. Husák rehabilitaci chápal jako odrazový můstek zpátky do vrcholné politiky. Nestalo se tak. Dostal nabídku postu I. náměstka ministra financí a následně náměstka

[774] Archiv Muzea SNP, f. XII, signatura S47/2004 – *Vzpomínky Júlia Ďuriše*. s. 800.

[775] TOSECKÝ, Ján: *Čo sa dialo v Barnabitkách*. In: *Práca* č. 125 z 6. 5. 1968. s. 2.

[776] SNA, f. Tajemník ÚV KSS A. Dubček, k. 2391, a. j. 50 – *Rezoluce ÚV KSČ O přezkoumání kritiky buržoazního nacionalizmu vznesené na IX. sjezdu z prosince 1963*. s. 5 a 6.

[777] SNA, f. Tajemník ÚV KSS A. Dubček, k. 2392, a. j. 74 – *Zpráva o průběhu jednání o rezoluci z prosincového zasedání ÚV KSČ a o politické situaci v stranických organizacích bratislavské inteligence*. s. 2.

ministra spravedlnosti.[778] Odmítnul. Správně si uvědomoval, že vedoucí politická garnitura se ho snaží odříznout od silného slovenského zázemí. V Praze by znamenal podstatně něco jiného. Nakonec se odhodlal a kriticky veřejně vystoupil na městské konferenci KSS v Bratislavě v březnu 1964, na stejném místě, kde se před 14 lety konal pro něj ponižující IX. sjezd KSS. Avšak neodhadnul situaci a do roku 1968 se prakticky vyloučil z politického života. Do té doby stále pracoval jako vědecký pracovník Ústavu státu a práva SAV a alespoň se snažil očistit nejen své jméno v souvislosti se SNP. Odstěhoval se od bývalé manželky Magdy, která dění komentovala ze svého ženského úhlu: *„Ich mužov postupne rehabilitujú, zaradia do normálneho života, ale mňa zaujíma, čo urobia s nimi* [partnerkami uvězněných], *ktoré na 'slobode' živorili, ktoré zameškali toľké roky ľudského šťastia. Ako radostne moli prežiť tie roky! Predčasne vädli, predčasne ostarli na periférii života, kým ženy okolo nich kvitli, vyvíjali, žili. Ako im to nahradia? Čas zhromažďovania a hádzania kameňov odchádza. Minulosť sa však ešte neuzavrela. Bude treba povedať posledné slovo.“*[779] Bývalému manželovi věštila velkou politickou budoucnost. Ale toho se už nedožila. Zemřela nečekaně uprostřed tvůrčí práce ve věku nedožitých 50 let. G. Husák *„azda prvý raz v živote neutajil – aj pred priateľmi – bolesť a dojatie, ktoré dusil kdesi hlboko v sebe.“*[780] Pohřbu na Slavičím údolí se účastnili oba její osudoví muži. „Roli vdovce“ ovšem přijal Ctibor Filčík.

[778] A. Novotný měl údajně počítat, že Husáka poté jmenuje ministrem spravedlnosti, pokud se ve funkci náměstka osvědčí. KAPLAN, Karel: *Kronika komunistického Československa. Antonín Novotný…* s. 312.

[779] KRAUSOVÁ, René: *Večný človek*... s. 362 a 363.

[780] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 91 (Z rozhovoru s Felixem Vašečkou).

ZÁVĚR

„Kdo se tedy mýlil? Sama historie? Ta božská, ta rozumná? Ale proč by to vlastně měly být její omyly? Tak se to jeví jen mému lidskému rozumu, ale má-li historie vskutku nějaký vlastní rozum, proč by to musel být rozum bažící po spravedlnosti, rozum domáhající se lidského pochopení, rozum učitelsky vážný? Co když historie žertuje?“

Milan Kundera (*Žert*)

Rezoluce ÚV KSČ z prosince 1963 oficiálně sejmula z Gustáva Husáka obvinění z buržoazního nacionalismu, ale o závěrečnou tečku za celou kauzou přirozeně nešlo, ani jít nemohlo. Jedna rezoluce na nápravu ba vymazání masivní kampaně, která trvala přes 10 let, nestačila. *„Bola to skutočná – zvrchu nastolená a zhora riadená – kampaň. Jedna z najväčších, ba asi vôbec najväčšia v našich povojnových dejinách, aká bola možná iba v totalitnom režime. Prebiehala (niekedy prudko, inokedy v tlmenejšej podobe) s nedozernými následkami na celú spoločnosť. Vo väčšej či menšej miere postihla doslova všetky oblasti politického, ekonomického i kultúrneho života na Slovensku (...).“* Vyjádřil se Ján Uher, jenž navíc správně spatřoval její dalekosáhlí vliv na poškození česko-slovenských vztahů.“[781] Rehabilitace případu slovenských buržoazních nacionalistů otevřela prostor pro přezkoumání dalších nedořešených záležitostí z 50. let, a tak narušila rigidní podobu režimu. Zvláště se aktualizovala přidušovaná státoprávní problematika Slovenska. Dle mého však nejdůležitějším produktem byla obnova kritického myšlení – odbourání tuhé vrstvy ideologičnosti a kladení si otázek, což nutně přispělo k vznesení požadavků demokratizace společnosti. Ale nato ještě v roce 1963 zcela nedozrál čas.

Jak chápat persónu G. Husáka v celém tomto procesu? Jako zásadního aktéra. V předcházejícím textu jsme si vyložili Husákovu životní cestu. Nadaný a ambiciózní venkovský chlapec svou houževnatostí dosáhl vysokoškolského vzdělání. Sociální prostředí ho přivedlo k tehdy atraktivnímu komunistickému hnutí. *Ztrátu okovů* spojil s nacionální otázkou. Díky okolnostem se v roce 1943 dostal do čela ilegálního vedení KSS a stanul včele SNP. Teprve třicetiletý mladík vzbuzoval nevoli u starších spolustraníků, kteří se cítili být zastíněni novým politickým hráčem. Zvláště mu nedokázali odpustit neúspěšnou organizaci útěku z vězení. Po pádu fašismu se osvědčené kádry navrátily na staré pozice. Husák ztratil

[781] UHER, Ján: *Kampaň proti tzv. buržoáznemu nacionalizmu…* s. 105 a 113.

samostatnost v rozhodování a musel se přizpůsobit nové situaci. Nicméně zůstal ve vedení KSS, v jejímž rámci usiloval o naplnění nacionální otázky, které kontinuálně spatřoval ve federativním uspořádání Československa. Po vypuknutí studené války začal hon na vnitřní nepřátele uvnitř komunistických stran. Došlo k aktivizaci ideologického fenoménu z dílny marxismu-leninismu – buržoazního nacionalismu. Mezinárodní souvislosti a animozita uvnitř KSS G. Husáka včlenily mezi nepřátele. Označit ho za nositele ideologické úchylky nebyl problém. Zostřený nátlak Kremlu za podpory horlivých přisluhovačů ukončil ochranu ze strany Klementa Gottwalda, který národně orientované slovenské soudruhy toleroval. Za přímé protihusákovské aktéry můžeme jmenovat V. Širokého a J. Ďuriše. Ti zaujímali nenacionální orientaci. To nás přivádí k otázce dvojí linie v KSS. Osobně bych se přiklonil k existenci dvou rozdílných názorových proudů, ale nespojoval bych je s vulgarizovanou konstrukcí prezentovanou v 50. letech. Povstalecká garnitura inklinovala radikálněji k nacionální otázce a měla větší pochopení pro slovenská specifika, naopak předpovstalecká chápala problematiku ryze účelově, jako prostředek k dosažení diktatury proletariátu – politického monopolu KSČ. Husák usiloval o totožný cíl a aktivně ho pomáhal dosáhnout, ale zároveň toužil po svébytnějším postavení Slovenska. Také z toho důvodu se později stal nositelem buržoazního nacionalismu. Obvinění z úchylkářství nabylo kriminální podobu. Ve vykonstruované vnitřní nepřátelské síti zaujal pozici a stal se veřejným nepřítelem strany. Avšak po krátké době se vzepřel a nepřistoupil na smyšlená obvinění. Vydržel až do svého podmínečného propuštění – 9 let! Poté znovu našel energii k iniciativnímu počínání. V 60. letech se stal na Slovensku symbolem vzdoru totalitní moci a naděje. Disponoval silným morálním kreditem. Zde se nachází odpověď na jeho politický vzestup v roce 1968 resp. 1969, kdy se dostal do čela normalizačního procesu a přihlížel nejprve diskriminaci a poté kriminalizaci lidí, kteří mu věřili, ba pomohli v rehabilitačním očistci. *„A v celkovej biografii toho istotne nie bezvýznamného politika je to nielen veľká a nezmazateľná škvrna, ale istým spôsobom aj osobná tragédia.“*[782]

Život G. Husáka je také příběhem jedince v konfrontaci s totalitní mocí, přičemž se dotyčný nacházel na obou březích. Jeho označení jako člověka moci je tak namístě. Politickou sílu zpočátku chápal jako prostředek k uskutečňování svých představ, nakonec však přistupoval i na diametrálně odlišné představy jiných lidí. Důležitou složkou jeho osobnosti byla víra, ale zvláštní podoby. Marxisticko-leninské učení si upravil do jistého metafyzična. Dodávalo mu mesianistické motivy chování a zároveň neuvěřitelnou vnitřní sílu, která se plně ukázala během vězeňského období. Dále ho profiloval pragmatismus. Proto uměl pohotově

[782] Tamtéž. s. 114.

reagovat na nové výzvy. Pokud Husáka vnímáme jako rozporuplnou osobnost, je to způsobeno rovněž tím, že doslova surové odděloval politiku od všeho ostatního, což vedlo v mnohých případech k asociálnosti. Kauza G. Husáka se zásadně dotkla i jeho rodiny, u které se však silně aktivoval pocit sounáležitosti. Manželka se zachovala nesmírně morálně, uvědomíme-li si, že dokázala obětovat vlastní prospěch. Historie této doby dobře pozná vícero případů, kdy se manželky i děti dokázaly veřejně zříct svých „zrádných" partnerů a otců. M. Husáková nechtěla manželovi přitěžovat, a tak mu byla velkou oporou. I to mu dle mého pomáhalo v kriminálech. G Husák o ní mluvil na konci života jako o své velké lásce.[783]

Předložená práce dle mého dokazuje, že i v době 50. let si tak bylo možné zachovat značnou míru vnitřní i vnější autonomie. I tehdejší systém tvořili jednotlivci a mnohdy záleželo jen na jejich uvážení a osobní statečnosti, které následně ovlivňovaly osudy jiných jedinců. Dále bych rád vyzvednul faktor mezinárodních souvislostí, které v průniku s domácími poměry kauzu vytvořily a byly i směrodatné pro její další vývoj.

Často je kladena otázka, zda Husák byl buržoazním nacionalistou. Z tehdejšího ideologického pohledu splňoval do určité míry kritéria. Jednalo by se ale jen o úchylkářství v rámci strany a nikoliv o trestnou činnost. Jak jsme si ukázali, Husák byl straně bezmezně oddán a hodnotit ho jako představitele nepřátelské spiklenecké sítě je proto naprosto scestné. Závěry vyšetřovatelů a obvinění byly účelové, zavádějící a místy přímo lživé. Ve jménu strany Husák pomáhal likvidovat fašismus, posléze politickou pluralitu na Slovensku, omezoval na kompetencích slovenské národní orgány a udělal vlastní sebekritiku. Sovětský svaz obdivoval natolik, že jednu dobu si dokonce zahrával s myšlenkou připojit k němu Slovensko. Vedle zmíněného výčtu nařčení, že byl vlajkovou lodí imperialistů, značně pokulhává. Opakuji však, že tento odstavec se na problematiku snaží dívat ideologickými kritérii oné doby. Osobně se přikláním k hodnocení, že G. Husák měl silné slovenské národnostní cítění a pokud nám následné slovo nevyvolává negativní konotace, nebál bych se Husáka označit za nedůsledného slovenského nacionalistu. Nedůsledného proto, že na prvním místě pro něho vždy figurovala strana.

Domnívám se, že se mi podařilo splnit vytyčené cíle a nečernobíle přiblížit životní úsek Gustáva Husáka v souvislosti s kauzou slovenského buržoazního nacionalismu a navíc obohatit historické poznání. Studium mi opětovně potvrdilo, že se jedná o interesantní osobnost československých dějin, jejíž životní příběh by neměl být zapomenut, ba naopak

[783] PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády…* s. 90.

intenzivněji zkoumán. Na Husákově příkladu se dají totiž vykládat jak československé dějiny, tak i česko-slovenské vztahy.

Pokud se historik dlouhodoběji věnuje bádání o jiném člověku, měl by s ním po čase začít sympatizovat nebo ho nesnášet. Aspoň se to v nadsázce tvrdí. Strávil jsem s Gustávem Husákem přes tři roky a domnívám se, že jmenované emoce se zatím nedostavily. Zvolené téma se mi ovšem zalíbilo natolik, že bych rád v něm pokračoval i nadále. Snažil jsem se čerpat z rozličných zdrojů, přesto stále čeká na probádání další množství pramene. Nehledě rehabilitací Husákův osud nekončí, věřím, že nekončí ani mé bádání.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek

- fond Objektové svazky – Brno
- bývalý Studijní ústav MV
- personální spisy

Archiv Divadelního ústavu (SR)

- fond Olga Lichardová

Archiv hlavního města SR Bratislavy

- fond Spolky – policejní ředitelství

Archiv Kanceláře prezidenta republiky

- milosti

Archiv Krajského soudu v Bratislavě

- signatura 1T10/54 – spis G. Husák a spol.

Archiv ministerstva zahraničních věcí ČR

- osobní spis Jána Husáka

Archiv Muzea SNP

- fond XII, signatura S47/2004 – Vzpomínky Júlia Ďuriše

Archiv Slovenského rozhlasu

- signatura BA-AFR 11853 – Prierez procesom Husák a spol.
- signatura BA-AFR 8004 – Svedectvo o živote (o živote a diele)

Archiv Ústavu paměti národa Slovenské republiky

- fond Sekretariát náměstka FMV státní bezpečnosti Praha A2/1

Archiv Ústředního výboru Komunistické strany Jugoslávie

- signatura 507/IX, 22/II – 44 – Zpráva o situaci v ÚV KSČ po zveřejnění rezoluce Informbyra
- signatura 507/IX, 22/II – 51 – *Zpráva americké zpravodajské služby o stavu v KSČ*

Národní archiv (České republiky)

- fond Gustáv Husák (probíhají pořádací práce)
- fond KSČ – Ústřední výbor 1945-1989, Praha
    - Ústřední výbor KSČ
    - Předsednictvo ÚV KSČ 1945-1954
    - Komise I., II.
    - Politické byro ÚV KSČ 1954-1962
    - Politický sekretariát ÚV KSČ 1951-1954
    - Kancelář Antonína Novotného
- Kopie osobního vězeňského spisu Gustáva Husáka (originál uložen v archivu věznice Leopoldov).

Slovenský národní archiv

- fond ÚV KSS – Předsednictvo ÚV KSS 1945-1951, 1954, 1963
- fond Tajemník ÚV KSS Karol Bacílek, Štefan Bašťovanský, Ľudovít Benada, Pavol David, Alexander Dubček
- fond Generální prokuratura

Publikované prameny

BAREŠ, Gustav: *Depeše mezi Prahou a Moskvou.* In: *Příspěvky k dějinám KSČ* č. 3 z roku 1967.

BEŇKO (eds.), Ján a kolektiv: *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. 2.* Bratislava 1998.

CÍSAŘ, Čestmír: *Buržoasní nacionalismus a proletářský internacionalismus. Osnova referátu pro dny komunistické výchovy.* Praha 1949.

HUSÁK, Gustáv: *Študentská rukoväť.* Bratislava 1936.

HUSÁK, Gustáv: *Zápas o zajtrajšok.* Bratislava 1948.

K päťdesiatym narodeninám súdruha Viliama Širokého. Bratislava 1952.

KAPLAN (ed.), Karel: *K politickým procesům 1948-1954. Dokumentace komise ÚV KSČ pro rehabilitaci 1968.* Praha 1994.

KAPLAN (ed.), Karel: *Pražské dohody 1945-1947. Sborník dokumentů.* Praha 1992.

KAPLAN (ed.), Karel: *Stb o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka.* Praha 2002.

KOPECKÝ, Václav: *Proti kosmopolitismu jako ideologii amerického imperialismu.* Praha 1952.

László Rajk a jeho společníci před lidovým soudem. Praha 1949.

MURAŠKO (eds.), Galina Pavlovna a kolektiv: *Vostočnaja Jevropa v dokumentach rossijskich archivov 1944-1953 gg. Tom II. 1949-1953 gg.* Moskva – Novosibirsk 1998.

Nové slovo, týždenník pre politiku, kultúru a hospodárstvo. 1944. Reedícia. Martin 1974.

NOVOMESKY, Ladislav: *Čestná povinnosť. Výber z politických statí a článkov 1933-1934.* Bratislava 1969.

O procesech a rehabilitacích. Zpráva „Pillerovy komise“ o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949-1968. Praha 1990.

PAVLÍK (ed.), Ondrej: *Svedectvo dokumentov o akademikovi Pavlíkovi a tých ďalších.* Bratislava 1968.

Porada Informačného byró komunistických strán v Maďarsku v druhej polovici novembra 1949. Bratislava 1950.

PREČAN (ed.), Vilém: *'Iz dnevnika V. A. Zorina'. Záznam o rozhovorech sovětského velvyslance s českými a slovenskými politiky v dubnu 1945 v Košicích.* In: *Česko-slovenská historická ročenka 2000.* Brno 2000.

PREČAN (ed.), Vilém: *Slovenské národné povstanie. Dokumenty.* Bratislava 1965.

Proces s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s Rudolfem Slánským. Praha 1953.

Viliam Široký ve fotografii. Bratislava 1950.

VARTÍKOVÁ (ed.), Marta: *Komunistická strana Slovenska. Dokumenty z konferencií a plén 1944-1948.* Bratislava 1971.

VOLOKITINA (eds.), Taťjana Vladimirovna a kolektiv: *Sovetskij faktor v Vostočnoj Jevrope 1944-1953. Tom. 2. 1949-1953. Dokumenty.* Moskva 2002.

Zasedání Ústředního výboru Komunistické strany Československa ve dnech 21.–24. února 1951 na Hradě pražském. Praha 1951.

Periodický tisk a časopisy

České noviny 1990

Kulturní tvorba 1968

Národnie listy 1948

Nová mysl 1950, 1968

Nové slovo 1991

Pravda 1950, 1951 a 1954

Roháč 1951, 1952

Rudé právo 1950, 1951 a 1954

Slovák 1941, 1944

Slovenské zvesti 1938

Svojeť 1933-1936

Šíp 1935

Elektronické zdroje:

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dokumenty českého a slovenského parlamentu. Dostupné z http://www.psp.cz/eknih.

CHMELÁR, Eduard: Česť, sláva a hanba Gustáva Husáka. In: *Britské listy* ze 17. listopadu 2006. Citováno 4. dubna 2010. Dostupné z http://www.blisty.cz/art/31299.html.

JOCH, Roman: Židobolševici? Klérofašisté? In: *Blog.iDNES.cz* z 12. červenec 2010. Citováno 1. srpna 2010. Dostupné z http://joch.blog.idnes.cz/c/146621/Zidobolsevici-Klerofasiste.html.

KRNO, Martin: *Pred 60 rokmi sa v čase Povstania zrodil týždenník Nové slovo*. In: *Internetový magazín Slovo* z 20. září 2004. Citováno 12. prosince 2010. Dostupné z http://www.noveslovo.sk/id/12/O_nas.

Heslo *Lucreţiu Pătrăşcanu*. In: *Wikipedia. The Free Encyclopedia*. Citováno 13. listopadu 2010. Dostupné z http://en.wikipedia.org/wiki/Lucre%C5%A3iu_P%C4%83tr%C4%83%C5%9Fcanu

Třídílný rozhlasový pořad o Gustávu Husákovi, který odvysílal Český rozhlas 6 v rámci cyklu *Portréty* 15., 22. a 29. března 2009. Citováno 27. listopadu 2010. Dostupné z http://www.rozhlas.cz/radionaprani/archiv/?p_po=1976&p_pattern=hus%E1k&p_gt=1.

Sbírka zákonů a Sbírka mezinárodních smluv. Dostupné z http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/.

SITA: *Situácia okolo pamätnej tabule G. Husákovi s nezmenila ani po roku*. In: *Čas.sk* z 15. listopadu 2009. Citováno 3. prosince 2010. Dostupné z http://www.cas.sk/clanok/138876/situacia-okolo-pamatnej-tabule-g-husakovi-sa-nezmenila-ani-po-roku.html.

Názory občanov a subjektov k odhaleniu pamätnej tabule Dr. Gustáva Husáka. Citováno 3. prosince 2010. Dostupné z http://www.dubravka.sk/sk/Mestska-cast/Novinky-mestskej-casti/Oznam-5.alej.

VLČEK, Tomáš: *Seznamy vězeňských zařízení*. In: *Totalita.cz*. Citováno 30. 7. 2011. Dostupné z http://www.totalita.cz/seznamy/seznamy.php.

Filmové dokumenty

LOKAJ, Petr: *Ta lidská bezmoc moci.* Česká televize 2006.

FUKSA, Karel: *Takoví nám vládli.* Česká televize 1999.

SEDLÁČEK, Robert: *V hlavní roli Gustáv Husák.* Česká televize 2008.

Živá svědectví – rozhovory

HUSÁK Vladimír (syn Gustáva Husáka)

HUSÁKOVÁ Agneša (švagrová G. Husáka)

JAKUBČÍKOVÁ Katarína (dúbravská starousedlice)

JÓZSOVÁ Ružena (neteř G. Husáka)

PLEVZA Viliam (přítel a spolupracovník G. Husáka)

ZECHMEISTEROVÁ Emília (neteř G. Husáka)

Univerzitní práce

ČERNÁK, Tomáš: *Gustáv Husák v rokoch 1913-1948.* Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislavě 2008. Vedoucí práce PhDr. Ľubomír Gašpierik, CSc.

KUCHARIKOVÁ, Monika: *Politické procesy v 50-tych rokoch na Slovensku. Proces proti G. Husákovi a spol.* Pedagogická fakulta Univerzity Komeského v Bratislavě 2001. Vedoucí práce doc. PhDr. Róbert Letz, PhD.

MACHÁČEK, Michal: *Gustáv Husák (do roku 1951) se zvláštním zřetelem k slovenskému buržoaznímu nacionalismu.* Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2009. Vedoucí práce prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.

Sekundární literatura

BARNOVSKÝ, Michal: *Na ceste k monopolu moci. Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v rokoch 1945-1948.* Bratislava 1993.

BARNOVSKÝ, Michal: *Proces s takzvanými slovenskými buržoáznymi nacionalistami. In: Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“: Praha 14.–16. dubna 2003.* Brno 2003.

BARTOŠEK, Karel: *Český vězeň. Svědectví politických vězeňkyň a vězňů let padesátých, šedesátých a sedmdesátých.* Praha - Litomyšl 2001.

BARTOŠEK, Karel: *Svědek Husákova procesu vypovídá*. Praha 1991.

BEER, Ferdinand a kolektiv: *Dějinná křižovatka.* Praha 1964.

BEŇO, Jozef: *Rozsudok nad slovenskými "buržoáznymi nacionalistami" z roku 1954 a forma štátneho zriadenia ČSR a ČSSR v rokoch 1948-1967*. In: *Česko-slovenská historická ročenka 1998*. Brno 1998.

BRODSKÝ, Jaroslav: *Řešení Gama*. Ústí nad Labem 2007.

BUCHVALDEK, Miroslav a kolektiv autorů: *Československo v datech.* Praha 1986.

BUDÍNSKÝ, Libor: *Deset prezidentů.* Praha 2003.

ČERNÝ, Rudolf: *Antonín Novotný. Vzpomínky prezidenta.* Česká Kamenice 2008.

DOBIÁŠ (ed.), Rudolf: *Triedni nepriatelia. Svedectvá o brutalite komunistického režimu*. Prešov 2007.

DRTINA, Prokop: *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století. Svazek první. Kniha 2. Emigrací k vítězství.* Praha 1991.

DRTINA, Prokop: *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století. Svazek druhý. Kniha 1. Emigrací k vítězství.* Praha 1992.

DRTINA, Prokop: *Československo můj osud. Kniha života českého demokrata 20. století. Svazek druhý. Kniha 2. Rok 1947 – Únor 1948.* Praha 1992.

DUBČEK, Alexander: *Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka.* Praha 1993.

DVOŘÁKOVÁ, Jiřina: *Státní bezpečnost v letech 1945-1953. (Organizační vývoj zpravodajských a státně bezpečnostních složek).* Praha 2007.

FALŤAN, Samo: *Slovenská otázka v Československu.* Bratislava 1968.

FORMÁČKOVÁ, Marie: *V hlavní roli Gustáv Husák. Tragédie jednoho osudu.* Čechtice 2009.

GOLDSTÜCKER, Eduard: *Vzpomínky (1913-1945).* Praha 2003.

HOLOTÍKOVÁ, Zdenka, PLEVZA, Viliam: *Vladimír Clementis.* Bratislava 1968.

HUSÁK, Gustáv: *Svedectvo o Slovenskom národnom povstaní.* Bratislava 1964.

JABLONICKÝ, Jozef: *Povstanie bez legiend: dvadsať kapitol o príprave a začiatku Slovenského národného povstania.* Bratislava 1990.

JABLONICKÝ, Jozef: *Samizdat o odboji. Štúdie a články.* Bratislava 2004.

JABLONICKÝ, Jozef: *Samizdat o odboji II. Štúdie a články.* Bratislava 2006.

KADLEC, Vladimír: *Podivné konce našich prezidentů.* Hradec Králové 1991.

KALOUS, Jan a kolektiv: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948-1989. Ministři a jejich náměstci.* Praha 2009.

KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel: *Komunistický režim a politické procesy v Československu.* Brno 2001.

KAPLAN, Karel: *Sovětští poradci v Československu 1949-1956.* Praha 1993.

KAPLAN, Karel: *Mocní a bezmocní.* Toronto 1989.

KAPLAN, Karel: *Nebezpečná bezpečnost. Státní bezpečnost 1948-1956.* Brno 1999.

KAPLAN, Karel: *Nekrvavá revoluce.* Praha 1993.

KAPLAN, Karel: *Zamyšlení nad politickými procesy.* In: *Nová mysl* č. 6, 7, 8 z roku 1968.

KAPLAN, Karel: *Zpráva o zavraždění generálního tajemníka.* Praha 1992.

KARVAŠ, Imrich: *Moje pamäti (v pazúroch gestapa).* Bratislava 1994.

KOPECKÝ, Jaromír: *Paměti diplomata.* Praha 2004.

KOPECKÝ, Václav: ČSR a KSČ. *Pamětní výpisy k historii Československé republiky a k boji KSČ za socialistické Československo.* Praha 1960.

KOSATÍK, Pavel: *Devět žen z Hradu.* Praha 1999.

KOŠŤÁL, Karel: *Pravda o procesu s Rudolfem Slánským a jeho společníky. Kritické výhrady k „Výpovědi" B. Doubka a k Historikům 92, dodatek ke knížce Svědectví plukovníka.* Praha 2009.

KRAJŇÁK, Oto: *Komunisti bratislavskej oblasti v boji proti fašizmu v rokoch 1938–1942. Z dejín Komunistickej strany Slovenska.* Bratislava 1959.

KRÁL, Václav: *Pravda o okupaci.* Praha 1962.

KRUŽLIAK (eds.), Imrich, OKÁĽ, Ján: *Svedectvo jednej generácie.* Cambridge – Ontario 1990.

KŘÍŽKOVÁ, Marie Rút: *Žít jako znamení. Rozhovory s Josefem Zvěřinou*. Praha 1997.

KUNDERA, Ludvík: *Žert*. Praha 1969.

LAŠTOVIČKA, Bohuslav: *V Londýně za války. Zápasy o novou ČSR 1939-1945.* Praha 1978.

LAUŠMAN, Bohumil: *Pravda a lož o slovenskom národnom povstaní.* Petrovec 1951.

LETZ, Róbert: *Slovensko v rokoch 1945-1948. Na ceste ku komunistickej totalite.* Bratislava 1994.

LINDOVSKÁ, Nadežda a kolektiv: *Magda Husáková-Lokvencová. Prvá dáma slovenskej divadelnej réžie.* Bratislava 2008.

LÖBL, Eugen: *Svedectvo o procese s vedením protištátneho sprisahaneckého centra na čele s Rudolfom Slánskym.* Bratislava 1968.

LONDÁK, Miroslav, SIKORA, Stanislav, LONDÁKOVÁ, Elena: *Predjarie. Politický, ekonomický a kultúrny vývoj na Slovensku v rokoch 1960-1967*. Bratislava 2002.

LONDON, Artur: *K pramenům doznání. Motáky z ruzyňské věznice z roku 1954.* Brno 1998.

MARJINA, V. Valentina: *Od důvěry k podezíravosti. Sovětští a českoslovenští komunisté v letech 1945-48.* In: *Soudobé dějiny* č. 3-4 z roku 1997.

MARJINA, V. Valentina: *Sovietski a československí komunisti na prahu mieru: Vypracovanie spoločného politického algoritmu.* In: *Historický časopis* č. 4 z roku 1998.

MACH, Alexander: *Z ďalekých ciest.* Bratislava 2009.

MERVART, Jan: *Naděje a iluze. Čeští a slovenští spisovatelé v reformním hnutí šedesátých let*. Brno 2010.

MEDVECKÝ, Matej: *Spravodajské eso Slovenského štátu. Kauza Imrich Sucký.* Bratislava 2007.

MIKLOŠKO, František: *Nebudete ich môcť rozvrátiť. Z osudov katolickej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943-89.* Bratislava 1991.

MLYNÁŘ, Zdeněk: *Mráz přichází z Kremlu.* Praha 1990.

MŇAČKO, Ladislav: *Ako chutí moc*. Bratislava 1968.

PÁCALT (ed.), Miroslav: *Prezident opäť medzi nami*. Bratislava 1945.

PAŠTÉKOVÁ, Jelena: *K poetike päťdesiatych rokov.* In: PAŠTÉKOVÁ, Jelena a kolektiv *Poetika a politika. Umenie a päťdesiate roky.* Bratislava 2004.

PERNES, Jiří, POSPÍŠIL, Jaroslav, LUKÁŠ, Antonín: *Alexej Čepička. Šedá eminence rudého režimu.* Praha 2008.

PERNES (eds.), Jiří, FOITZIK, Jan: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“: Praha 14.–16. dubna 2003.* Brno 2003.

PERNES, Jiří: *Takoví nám vládli. Komunističtí prezidenti Československa a doba, v níž žili.* Praha 2003.

PEŠEK, Jan a kolektiv: *Aktéri jednej éry na Slovensku 1948-1989.* Prešov 2003.

PEŠEK, Jan: *Centralizmus po straníckej línii. Vzťah vedenia KSČ a KSS po februári 1948.* In: *Česko-slovenská historická ročenka 1998.* Brno 1998.

PEŠEK, Jan: *Centrum moci. Aparát Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska 1948-1989.* Bratislava 2006.

PEŠEK, Jan: *Slovensko na prelome 50. a 60. rokov. Politicko-mocenské aspekty vývoja*. Brno 2005.

PEŠEK, Jan: *Štátna bezpečnosť na Slovensku 1948-1953.* Bratislava 1996.

PEŠEK, Jan, LETZ, Róbert: *Štruktúry moci na Slovensku 1948:1989*. Prešov 2004.

PETROV, Nikita Vasiljevič: *Sovětští poradci ministerstva státní bezpečnosti a příprava procesu s R. Slánským (podle dokumentů státní bezpečnosti).* In: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“: Praha 14. – 16. dubna 2003.* Brno 2003.

PLEVZA, Viliam: *Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril.* Bratislava 1991.

PREČAN, Vilém: *O vývoji a situácii na Slovensku.* In: *Svědectví* č. 58 z roku 1979.

PUŠKIN, Sergejevič Alexander: *V sibiřských dolech v hlubině*. In: *Vyšel jsem dřív než hvězda ranní*. Praha 1962.

RAŠLA, Anton: *Civilista v armáde. Spomienky na roky 1938 – 1945.* Bratislava 1967.

RUPNIK, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa. Od počátků do převzetí moci.* Praha 2002.

RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1914-1945.* Bratislava 1997.

RYCHLÍK, Jan: *Češi a Slováci ve 20. století. Česko-slovenské vztahy 1945-1992.* Bratislava 1998.

RYCHLÍK, Jan: *Proces proti tzv. slovenským buržoazním nacionalistům.* In: *Česko-slovenská historická ročenka 2005.* Brno 2005.

RYCHLÍK, Jan: *Recidiva boje proti tzv. buržoaznímu nacionalismu v letech 1956-1962.* In: *Česko-slovenská historická ročenka 2006.* Brno 2006.

STANISLAV, Ján: *Sovietsky vzdušný most a SNP.* In: *SNP 1944 – vstup Slovenska do demokratickej Európy. Zborník vystúpení z mezinárodnej konferencie k 55. výročia SNP. Múzeum SNP BAnská Bystrica 8. – 10. júna 1999.* Banská Bystrica 1999.

STEWART, Steven: *Výbušnina.* Praha 1991.

ŠESTÁK, Miroslav: *Dějiny jihoslovanských zemí.* Praha 1998.

ŠIMOVIČ, Ladislav: *Gustáv Husák.* In: *Listy. Dvouměsíčník pro kulturu a dialog* č. 5 z roku 2010.

ŠTEFANSKÝ, Michal: *Medzinárodné súvislosti procesu s Vladimírom Clementisom.* In: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“: Praha 14. – 16. dubna 2003*. Brno 2003.

ŠTROUGAL, Lubomír: *Paměti a úvahy.* Praha 2009.

ŠTVRTECKÁ, Anna: *Ján Osoha.* Bratislava 1970.

ŠVERMOVÁ, Marie: *Vzpomínky.* Praha 2008.

TOMEŠ, Josef a kolektiv: *Český biografický slovník XX. století*. Praha – Litomyšl 1999.

UHER, Ján: *Kampaň proti tzv. buržoáznemu nacionalizmu.* In*: Od diktatúry k diktatúre. Slovensko v rokoch 1945-1953. (Zborník materiálov z vedeckej konferencie v Smoleniciach 6. – 8. decembra 1994)*. Bratislava 1995.

UHER, Ján: *Zo zákulisia rehabilitácií. Tajomstvo Kolderovej komisie*. Bratislava 2001.

URSÍNY, Ján: *Spomienky na Slovenské národne povstanie.* Liptovský Mikuláš 1994.

URSÍNY, Ján: *Z môjho života. Príspevok k vývoju slovenskej národnej myšlienky.* Martin 2000.

VARGA, Lászlo: *Rajkův proces.* In: *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“: Praha 14. – 16. dubna 2003*. Brno 2003.

VICEN, Jozef: *Vo víroch rokov 1938-1988*. Bratislava 1999.

VOLOKITINA, Taťjana Vladimirovna a kolektiv: *Moskva i Vostočnaja Jevropa. Stanovlenije političeskich režimov sovetskogo tipa. 1949-1953. Očerki istorii.* Moskva 2002.

VOREL (eds.), Jaroslav, ŠIMÁNKOVÁ, Alena: *Československá justice v letech 1948-1953 v dokumentech. Díl I*. Praha 2003.

VYKOUKAL, Jiří, LITERA, Bohuslav, TEJCHMAN, Miroslav: *Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944-1989*. Praha 2000.

ZAVACKÁ, Marína: *Buržoázni nacionalisti? Slovenskí komunisti*. In: *Česko-slovenská historická ročenka 1998*. Brno 1998.

PŘÍLOHA: Kdo byl kdo[784]

ALEŠ Václav (1905 – 1969) – Pracovník justice. Absolvoval právnickou fakultu. 1934-1944 pracoval na okresních soudech. 1944 totálně nasazen. Člen KSČ od roku 1945. Po válce opět pracoval u okresního soudu a zároveň vykonával veřejné funkce. Prováděl reorganizaci soudnictví v hradeckém kraji. 1948 pověřen vedením Státního zastupitelství v Jičíně a 1949 vedením Okresní prokuratury v Praze a v zápětí povolán na pozici vedoucího oddělení pro státněbezpečnostní agendu na ministerstvu spravedlnosti. 1950-1953 náměstek generálního prokrátora. 1953-1956 generální prokurátor. 1956-1957 náměstek generálního prokurátora. Od roku 1957 ředitel Právnického ústavu ministerstva spravedlnosti.

BACÍLEK Karol (12. 10. 1896 Choťánky, okres Nymburk – 19. 3. 1974 Bratislava) – Funkcionář KSČ. Vyučil se strojním zámečníkem. 1915–1920 sloužil v armádě. Zakládající člen KSČ. 1924–1929 okresní tajemník v Žilině. 1930–1931 školen v Moskvě. Od roku 1931 člen ÚV KSČ. Celkem 16krát soudně trestán za politickou činnost. Člen I. ilegálního vedení na Slovensku. V květnu 1939 emigroval do SSSR. Koncem roku 1940 byl vyslán zpátky, aby potřel koncept sovětského Slovenska. Sám ho pak pod vlivem Osohy podpořil. Navrátil se do SSSR, kde byl za to kritizován. Navázal spolupráci se sovětskou tajnou službou. 1943 znovu vyslán na Slovensko. 1944 se stal organizačním tajemníkem KSS a posléze vedoucím polnohospodářského oddělení ÚV KSS. 1945–1964 poslanec NS. 1949–1963 člen PÚV KSS. 1953–1963 I. tajemník ÚV KSS. 1951–1963 člen PÚV KSČ. 1950–1951 předseda Sboru pověřenců, pak ministr státní kontroly a od ledna 1952 do září 1953 ministr národní bezpečnosti. Významně se podílel na procesu s buržoazními nacionalisty, proto byl v roce 1963 politicky odsunut. 1968–1971 mu bylo pozastaveno členství v KSČ. Širokého a posléze Novotného člověk. S Husákem se neměli rádi.

BAŠŤOVANSKÝ Štefan (7. 2. 1910 Budapešť – 27. 11. 1952 Bratislava) – Funkcionář KSČ. Člen strany od roku 1930. Zaměstnanec Československých drah. 1939–1942 úředník na ministerstvu dopravy a veřejných prací. Udržoval styk s ilegálním vedením KSČ. 1942–1943 člen IV. Ilegálního vedení KSS. Účastnil se SNP. 1945–1951 generální tajemník ÚV KSS. 1945–1952 člen PÚV KSS. Do prosince 1951 tajemník ÚV KSS a tajemník pro Slovensko ÚV KSČ. Za záminku politického pádu posloužila Bašťovanského přihláško do HSĽS a HG z března 1939. Přemístěn do Slovenského pedagogického nakladatelství. Spáchal sebevraždu. Širokého pravá ruka. Angažoval se při hledání vnitřních nepřátel v KSS. Jeden z nejaktivnějších účastníků kampaně proti slovenskému buržoaznímu nacionalismu.

[784] Upřesňující poznámky k zjednodušujícím označením k této části textu:

1. PÚV KSČ/KSS – v letech 1954-1962 se užíval oficiální název Politické byro ÚV KSČ/Byro ÚV KSS.
2. NS – od 28. 10. 1945 do června 1946 se užíval oficiální název Prozatímní národní shromáždění a od června 1946 do května 1948 Ústavodárné národní shromáždění.

BARÁK Rudolf (11. 5. 1915 Blansko – 12. 8. 1995 Praha) – Politik KSČ. Vyučil se typografem. Pracoval v dělnických profesích. Člen KSČ od roku 1942. 1946–1948 bezpečnostní referent ONV v Boskovicích a poté předseda. 1949 předseda ONV v Blansku. Od roku 1950 předseda KNV a člen P KV KSČ v Brně. Od března 1953 náměstek předsedy vlády a od září 1953 do června 1961 ministr vnitra. 1954–1962 člen PÚV KSČ. 1954–1962 poslanec NS. 1955–1956 předseda Komise ÚV KSČ pro přezkoumání zákonitosti některých soudních případů. 1956 předseda Komise C, určené k prošetření procesu s protistátním spikleneckým centrem (vžitějším názvem Barákovy komise). Od roku 1961 šetřen v souvislosti se zpronevěrou peněz, ale také nelze vyloučit mocenský boj s A. Novotným. V lednu 1962 zatčen a zbaven všech politických funkcí i členství v KSČ. Odsouzen k 15 letům vězení a k propadnutí celého jmění. Sdílel celu s Imrichem Suckým. V roce 1968 rozsudek Nejvyšší soud zrušil jako nezákonný. Barák se do politického života již nevrátil a pracoval v Technické ústředně pošt. 1975 odešel do penze. S Husákem neměl dobrý vztah, vždyť za jeho ministrování byl Husák odsouzen na doživotí, a ani jeho rehabilitační komise mu nikterak nepomohly. Po roce 1989 o Husákovi napsal dehonestující článek do novin ohledně jeho chování v době Slovenského státu.

BRÁNIK Július (1. 9. 1908 Kežmarok – 27. 8. 1970 Praha) – Funkcionář KSČ, ekonom. Studoval právo v Bratislavě. Spoluzakladatel Spolku socialistických akademiků. Pracoval jako advokátní koncipient a potom jako advokát. Člen strany od 1930. 1935–1938 tajemník oblastního výboru KSČ v Bratislavě. 1939 emigroval do SSSR, kde pracoval v oblasti propagandy jako redaktor slovenského vysílání moskevského rozhlasu. Po válce člen ÚV KSS a od roku 1950 i v předsednictvu. 1945–1948 vedoucí národohospodářského oddělení ÚV KSS. 1948–1949 náměstek předsedy Státního plánovacího a statistického úřadu, poté předseda Slovenského plánovacího úřadu. 1949–1954 člen ÚV KSČ. Podílel se na Rezoluci o situaci v rozvoji strojírenství na Slovensku, která upozorňovala na hospodářské problémy. Politický sekretariát ÚV KSČ rezoluci označil za dokument separatistického charakteru. To pro Bránika znamenalo politický pád, přestože udělal sebekritiku. Poté působil jako ředitel Mototechny a Výzkumného ústavu ministerstva financí. Širokého člověk, byl s ním i v příbuzenském svazku. Pravděpodobně mu pomohl od zařazení do skupiny slovenského buržoazního nacionalismu. Později vystupoval jako jeho rozhodný odpůrce.

BEŇUŠKA Jozef (28. 3. 1908 Veľké Bielice – 1945 Mauthausen) – Policejní úředník. 1937–1941 pracoval na policejním ředitelství v Bratislavě. Poté zástupce přednosty a od října 1942 přednosta ÚŠB. Od ledna do října 1942 vedoucí protikomunistického oddělení ÚŠB. V prosinci 1944 přeložen do funkce policejního ředitele v Žilině, kde ho 3. 2. 1945 zatkla německá bezpečnost. Důvodem bylo podezření ze spolupráce s odbojem. 31. 3. 1945 odvlečen do koncentračního tábora Mauthausen, kde zahynul. Beňuška se dlouhodobě zabýval Husákovým případem, dokonce ho i osobně zatýkal a vyslýchal. Sucký podezíral Husáka, že Beňuškovi podával informace o ilegální KSS.

BORTEL Ľudovít (24. 8. 1914 Hnúšťa – 2005) – Evangelický kněz a funkcionář. Absolvoval Evangelickou teologickou fakultu v Bratislavě. 1940–1950 farář v Horní Lehotě. Účastník SNP. Působil jako důstojník duchovní služby na Velitelství 1. čsl. armády na Slovensku. Psal do povstaleckého Nového slova. V roce 1945 vstoupil do KSČ. 1946–1960 poslanec SNR. 1947–1949 předseda ONV v Brezne. 1950–1954 předseda KNV v Banské Bystrici. 1957–1960 pověřenec obchodu. Doprovázel Husáka po ústupu do hor. Vypovídal na Husáka v 50. letech.

BRANKOVIČOVÁ Štefánie, rozená HUSÁKOVÁ (1907–1989) – Otec Nikodém Husák a matka Magdalena Husáková, rozená Fratričová. Vdaná za dúbravského dělníka Viktora Brankoviče (1906–1989) – pracoval na Dunajské plavbě. Pomáhala Magdině rodině, když byl Husák ve vězení. Husák ji jako prezident jezdil každoročně navštěvovat na Štědrý den.

CLEMENTIS Vladimír (20. 9. 1902 Tisovec, okres Rimavská Sobota – 3. 12. 1952 Praha) – Politik KSČ a advokát. Absolvoval PF UK v Praze. Působil v řadě kulturních organizací. Člen KSČ od roku 1924. 1935–1938 poslanec NS. Emigroval do Francie a poté do Anglie. Kritizoval sovětskou politiku, proto byl vyloučen ze strany. Po sebekritice znovu přijat. 1945–1948 státní tajemník na ministerstvu zahraničních věcí. 1948–1950 ministr zahraničních věcí. Obviněn z buržoazního nacionalismu, zatčen, v inscenovaném politickém procesu odsouzen k trestu smrti a popraven. Ve straně patřil k přívržencům slovenské autonomie. Husák ho považoval za svůj vzor a nejbližšího přítele. 1963 se úspěšně zasadil o jeho rehabilitaci.

ČARNOGURSKÝ Pavol (22. 1. 1908 Malá Franková – 27. 12. 1992 Bratislava) – Ľudácký politik a novinář. Povoláním učitel. Stálý spolupracovník listu Slovák. Od roku 1935 generální tajemník Sdružení katolické mládeže. Od října 1938 do února 1939 přednosta I. odboru na ministerstvu školství slovenské autonomní vlády. Řídil Slovenskou tiskovou kancelář a Slovenský rozhlas. 1938–1945 poslanec Slovenského sněmu. Polonofil a opozičník vůči některým otázkám oficiální linie HSĽS. 1945–1947 redaktor Katolických novin. 1947–1948 a 1951–1952 vězněn. Poté pracoval jako kostelník. 1960–1977 betonář. Zapojil se do disidentské činnosti. V roce 1976 krátce vězněn. Intervenoval ve prospěch Husáka v době Slovenského státu.

ČATLOŠ Ferdinand (7. 10. 1895 Liptovský Peter, dnes Liptovský Hrádok – 16. 10. 1972 Martin) – Vojenský velitel. Za I. světové války bojoval v čs. legiích v Rusku. V meziválečném období důstojník čs. armády. Od března 1939 do 1. 9. 1944 ministr národní obrany a hlavní velitel slovenské armády. Měl v úmyslu svrhnout slovenskou vládu a přidat se k SNP. 2. 9. 1944 utekl na povstalecké území, kde byl zajat. Přepraven do SSSR. V roce 1947 vydán do ČSR a 10. 12. odsouzen k 5 letům vězení. V lednu 1948 propuštěn. V 50. letech ochotně svědčil proti Husákovi – například vypovídal o Husákově snaze se obohatit na úkor Slovenského státu.

ČEJKA Josef (1922–?) – Původním povoláním holičský pomocník. V StB od 15. 4. 1949. Husákův referent v Kolodějích a v Ruzyni.

ČERMÁK Šimon (1924 – 2007) – Bezpečnostní pracovník. Zatčen 12. 4. 1951. Obviněn ze židovského buržoazního nacionalismu a odsouzen k 18 letům vězení. Propuštěn v roce 1958 a v roce 1968 se vystěhoval do Izraele, kde zahynul při teroristickém útoku.

DAVID Pavol (19. 3. 1899 Kátov – 5. 12. 1970 Bratislava) – Komunistický funkcionář. Původním povoláním dělník. Zakládající člen KSČ. Od roku 1926 placený funkcionář KSČ. Do roku 1930 krajský tajemník v Žilině. 1931 emigroval do SSSR, přijal sovětské občanství a stal se členem VKS(b). 1944 politický pracovník štábu 4. ukrajinského frontu. Po válce působil v nižších politických funkcích. 1949–1952 vedoucí tajemník KV KSS v Žilině. 1950–1966 člen ÚV KSS. 1952–1963 tajemník ÚV KSS a člen PÚV KSS. 1954–1966 člen ÚV KSČ. 1958–1962 člen PÚV KSČ. 1960–1964 poslanec SNR. 1948–1964 poslanec NS. Stál v čele komise pro politické zabezpečení přípravy a průběhu procesu se skupinou G. Husák a spol.

DONÁTH Róbert (27. 12. 1905 Olomouc – 6. 12. 1953 Praha) – Ilegální pracovník KSS. 1939–1943 spolupracoval s ÚV KSS. V srpnu 1942 odešel z Bratislavy a ilegálně žil v Banské Bystrici a na jiných místech. 9. 4. 1943 zatčen a 21. 12. 1944 odsouzen k 3 letům vězení. V únoru 1945 předán německé bezpečnosti a odvezen do Mauthausenu. U Husáků pobýval 15. 3. – 1. 11. 1941.

DOUBEK Bohumil (14. 10. 1919 - 1975) – Pracovník StB. Do uzavření vysokých škol (1939) studoval na lékařské fakultě UK v Praze. Poté pracoval jako pomocný dělník v tiskárně a jako úředník. Člen KSČ od roku 1945. Po válce působil na sekretariátě ÚV KSČ. Od podzimu 1949 v bezpečnostním oddělení pro odhalování nepřátel v KSČ, brzy povýšil na vedoucího. Od 1. 1. 1950 členem StB. Jeden z hlavních vyšetřovatelů v Šlingově případě a posléze velitel vyšetřování v Kolodějích. Až do podzimu 1953 se zabýval kauzou slovenského buržoazního nacionalismu, na Husákovi se dopouštěl fyzického násilí. Významně se podílel na procesu se Slánským a spol., za což byl odměněn Řádem republiky. Dne 1. 11. 1953 byl přeřazen do funkce zástupce náčelníka Správy výchovných zařízení a za rok propuštěn z MV z důvodu nesprávných metod práce a alkoholismu. Poté pracoval jako úředník v propagačním oddělení Motokovu. 12. 7. 1955 zatčen z podnětu Barákovy komise. Vyloučen z KSČ. 17. 5. 1957 odsouzen k 9 letům vězení, avšak na zásah PÚV KSČ ještě koncem stejného roku propuštěn. Poté pracoval v Čedoku. Během věznění napsal několik protokolů o své vyšetřovatelské činnosti, které edičně zpracoval historik Karel Kaplan.

ĎURIŠ Július (9. 3. 1904 Rovňaky – 18. 2. 1986 Praha) – Politik KSČ. Studoval PF UK v Praze a sociální vědy v Paříži. Nedostudoval. Předválečný člen KSČ. Redaktor *Pravdy*. Poté působil jako sekretář a redaktor v organizaci českých a slovenských dělníků v Paříži. Od roku 1933 organizační tajemník a redaktor Krajinského vedení KSČ na Slovensku. Představitel I. ilegálního ÚV KSS. 30. 8. 1941 zatčen. Odsouzen na 10 let. V únoru 1945 utekl z vězení. Po válce člen SNR, PÚV KSČ a ÚV KSS. 1945–1951 ministr zemědělství. 1951–1953 předseda Sboru pověřenců, ztratil pozici kvůli neshodám. 1953–1963 ministr financí. Poté odstoupil ze všech vysokých funkcí. Ve straně patřil k radikálním centralistům. Ke Slovensku neměl vřelý vztah a raději si volil za působiště Prahu – „pražský Slovák“. Často měl spory s Širokým a zvláště s Husákem, kterého nesnášel a veřejně kritizoval. Angažoval se v kampani proti slovenskému buržoaznímu nacionalismu. Na protest proti potlačení demonstrací, respektive kurzu Husákova vedení KSČ, se 25. srpna 1969 fakticky zřekl stranické legitimace. Často měl spory s Širokým a zvláště s Husákem, kterého nesnášel a veřejně kritizoval.

FALŤAN Michal (26. 4. 1916 Hradište, okres Lučenec – 24. 12. 1960 Bratislava) – Politik KSČ a ekonom. Vystudoval PF UK v Bratislavě. Člen KSČ od roku 1934. Studentský funkcionář. Přispíval do *Šípu*. Mimo jiné předseda SSA. Spolupracovník oblastního bratislavského vedení strany a IV. ilegálního ÚV KSS. V roce 1943 vězněn. Účastnil se SNP a pracoval jako vedoucí rolnické komise ÚV KSS. Krátce před porážkou SNP odletěl do SSSR, kde spoluvedl odbor pro polnohospodářství a pozemkovou reformu. 1945–1955 člen ÚV KSS. 1950–1954 člen PÚV KSS. 1945–1946 člen SNR a 1945–1954 poslanec NS. 1948–1951 pověřenec pro zemědělství a pozemkovou reformu, při čemž prosazoval specifickou agrární reformu – Nitranský program. Ten přerušila sovětizace. Kritizován za úchylkářství buržoazního nacionalismu. V roce 1955 se vzdal členství v ÚV KSS a začal pracovat v Ekonomickém ústavu SAV. S Husákem se znal od roku 1934 a bydlel u něj v době Slovenského státu. V roce 1941 se společně účastnili Machova propagandistického zájezdu na Ukrajinu.

FALŤAN Samuel (22. 2. 1920 Hradište, okres Lučenec – 15. 12. 1991 Bratislava) – Politik KSČ a historik. Po válce vystudoval Vysokou školu politickou a sociální v Praze. Sloužil jako voják slovenské armády v Bělorusku. Přešel k partyzánům. Zapojil se do SNP. Člen KSČ od 1945. 1948–1954 poslanec SNR 1950–1955 vedoucí tajemník Slovenského výboru Svazu československo-sovětského přátelství. Ani Falťanovi se nevyhnulo obvinění z úchylkářství buržoazního nacionalismu, ale nemělo pro něj tak dalekosáhlý dopad. 1955–1962 ředitel Slovenského vydavatelství politické literatury. Po reorganizaci působil ve vydavatelství Osveta. 1962–1975 s malou přestávkou pracoval v Historickém ústavu SAV. Angažoval se v době Pražského jara. V roce 1970 zbaven politických funkcí a vyloučen ze strany. O pět let později donucen k odchodu ze SAV. Poté pracoval až do důchodu v roce 1978 v Slovenském národním muzeu. Po sametové revoluci obnovil členství v KSS, krátce za ní zasedal v SNR a snažil se stranu reformovat. Patřil k okruhu Husákových přátel a spolupracovníků. Za Slovenského státu u něj pobýval. S Husákem znovu spolupracoval v 60. letech.

FARKAS Mihály (18. 7. 1904 Abaújszántó – 6. 12. 1965 Budapešť) – Komunistický funkcionář. Člen KSČ od roku 1921. Ve 20. letech vedoucí činitel Komsomolu. Žil v Košicích a v Praze. Bojoval ve španělské občanské válce. Za války působil v Moskvě. Poté přesídlil do Maďarska a stal se vedoucím funkcionářem Maďarské komunistické strany. Na ustanovující schůzi Informbyra v září 1947 byl členem maďarské delegace, která obvinila slovenské komunisty z nacionalismu. 1948–1953 ministr národní obrany. Poté ztrácí politické pozice. 1956 vyloučen ze strany a zatčen v souvislosti s rehabilitací Rajka, na jehož likvidaci měl značný podíl. 1956–1960 vězněn. Husák ho považoval za jednoho z klíčových strůjců svého politického procesu.

FENDT Viliam Pavol (7. 4. 1898 Znojmo – 27. 12. 1982 Bratislava) – Lékárník a veřejný činitel. Člen KSČ od roku 1930. Za Slovenského státu lékárník a majitel drogérie v Bratislavě. Vedoucí I. bratislavského rajónu ilegální KSS, kde spolupracoval s Husákem. Zatčen 17. 9. 1941. Utekl 31. 8. 1944 a účastnil se SNP jako pověřenec zdravotnictví. Po válce působil ve veřejných funkcích, převážně ve zdravotnictví.

FIELD Noel (23. 1. 1904 Londýn – 12. 9. 1970 Budapešť) – Levicový intelektuál. Vystudoval Harvardskou univerzitu. Úředník státního departmentu. Působil ve Společnosti národů. Angažoval se proti fašismu. Od roku 1941 působil na vedoucích místech v humanitární organizaci Unitarian Services ve Vichy a poté v Ženevě, kde pomáhal komunistickým uprchlíkům. Spolupracoval jak s komunistickým světem, tak i s budoucím šéfem CIA Allanem Dullesem, jenž organizaci využíval jako informační zdroj. Po válce vzbuzoval nedůvěru u obou stran. Stal se subjektem americké zpravodajské hry. V květnu 1949 byl vylákán do Prahy za účelem docentury na UK, o kterou již jednou neúspěšně usiloval. Rovněž v Československu hledal nové zázemí kvůli zhoršujícímu se postavení na Západě. 11. 5. 1949 byl zadržen příslušníky maďarské tajné policie a odvezen k vyšetřování do Maďarska. Využit při tvorbě politických procesů. Došlo rovněž k zatčení jeho bratra Hermanna a manželky Herty. V říjnu 1954 byl propuštěn, rehabilitován a odškodněn 40 000 $. Zbytek života dožil v Maďarsku jako přesvědčený komunista.

FRIŠ Eduard (27. 1. 1912 Stará Ľubovňa – 14. 5. 1978 Bratislava) – Funkcionář KSČ, novinář a historik. Absolvoval práva na UK v Bratislavě. Studentský funkcionář. Člen SSA a spolupracovník DAVu. Živil se jako advokátský koncipient. Po okupaci emigroval do Polska a posléze do SSSR. Tam pracoval v Nakladatelství cizojazyčné literatury a od nacistického vpádu jako šéfredaktor slovenského vysílání moskevského rozhlasu. Po válce člen ÚV KSS. 1945–1946 a 1948–1954 poslanec NS. 1947–1952 šéfredaktor *Pravdy*. Na IX. sjezdu KSS a znovu po roce udělal sebekritiku, přičemž se kál z podlehnutí slovenského buržoazního nacionalismu. 1952 přemístěn do Nakladatelství Pravda na pozici redaktora (1955–1958 šéfredaktor). Po sovětské kritice Stalinova kultu veřejně žádal aplikovat sovětské závěry v Československu. 1958 vyloučen z KSČ. 1961–1971 pracovník HÚ SAV. 1963 rehabilitován. V roce 1968 se postavil na stranu reformního proudu. 1970 podruhé vyloučen z KSČ. S Husákem se znal již z časů studií.

GAŽÍK Štefan (23. 8. 1912 Červeník – 11. 3. 1991 Bratislava) – Funkcionář KSS. Povoláním strojní zámečník. 1935–1942 dozorce vězňů, kterým se snažil pomáhat. Ilegální pracovník KSS. 1942–1943 ve vyšetřovací vazbě. Znovu se zapojil do ilegální práce. 31. 3. 1944 odsouzen k 6 měsícům vězení. Husákova spojka s nitranskou věznicí. Účastnil se SNP. Po válce veřejný činitel. Od roku 1948 člen SNR (1950–1951 místopředseda). 1949–1955 pověřenec v různých rezortech. 1951–1953 předseda Slovenského úřadu pro věci církevní.

GEŠO Ladislav (27. 8. 1920 Rákoš – †) – Vychodil 8 tříd lidové školy. 1937-1941 pracoval jako horník. 1941-1943 vojenská prezenční služba. 1943-1948 slévač. 1949 absolvoval Právnickou školu pracujících. 1950-1951 vedoucí Okresní prokuratury v Banské Bystrici. 1951-1953 vedoucí Krajské prokuratutry v Banské Bystrici. Od 16. 11. 1953 přidělen ke Generální prokuratuře v Praze kde byl pověřen agendou příslušející náměstku generálního prokurátora pro Slovensko. V červenci 1954 jmenován náměstkem generálního prokurátora pro Slovensko. 1959-1963 pověřenec spravedlnosti – funkci opustil v souvislosti s rehabilitacemi. Poté pracoval ve Slovenském výboru spotřebních družstev v Bratislavě. Hlavní žalobce v procesu G. Husák a spol.

GOLDSTÜCKER Eduard (30. 5. 1913 Podbiel – 23. 10. 2000 Praha) – Literární vědec, germanista, politik a diplomat. Vystudoval FF UK v Praze. Již během studií vstoupil do KSČ. Pracoval pro londýnskou exilovou vládu. Poválečný velvyslanec v Izraeli. V roce 1951 odsouzený jako sionista na doživotí. Roku 1955 rehabilitován a poté působil jako vysokoškolský pedagog na UK v Praze. V roce 1968 emigroval do Velké Británie a navrátil se v roce 1991.

GOLIAN Ján (26. 1. 1906 Dombóvár – 1945 Německo) – Vojenský velitel. 1927–1939 důstojník Čs. armády. 1939–1943 na Velitelství 1. divizní oblasti v Trenčíně. 1943 náčelník štábu Rychlé divize. V lednu 1944 jmenován náčelníkem štábu na Velitelství pozemního vojska v Banské Bystrici. Zapojil se do odbojové činnosti. Lavíroval mezi SNR a Šrobárovou skupinou. V březnu 1944 pověřen Benešem dočasným velitelem vojenských akcí na Slovensku. Podílel se na přípravách SNP, kterému velel do 8. 10. 1944. Poté zástupce velitele. Povýšen na brigádního generála. 3. 11. 1944 zajat a vyšetřován. Převezen do Berlína. Nejspíše zahynul v koncentračním táboře. Husák ho považoval za slabého a nerozhodného.

GOLTZ Franz (2. 6. 1897 Gorzupia –?) – Německý bezpečnostní pracovník. Před příchodem na Slovensko působil v Liberci. Od 13. 9. 1939 do února 1940 člen německé policejní mise v Bratislavě, která spolupracovala při vzniku ÚŠB. Poté styčný důstojník německé bezpečnostní policie. Od 30. 1. 1942 policejní atašé na německém vyslanectví v Bratislavě a zároveň do března 1945 poradce na ÚŠB. Po válce vydán do ČSR a 5. 3. 1948 odsouzen na doživotní vězení.

GOMUŁKA Władysław (6. 2. 1905 Krosno – 1. 9. 1982 Konstancinie) – Polský komunistický politik. Do Komunistické strany Polska vstoupil v roce 1926. 1935–1939 vězněn. Během války podporoval vznik PDS, v které zastával od podzimu 1943 funkci generálního tajemníka. 1945–1947 místopředseda vlády. Nesouhlasil s vyloučením Tita z Kominformy, jejíž založení nepodporoval. Ve dnech 31. 8. – 3. 9. 1948 zasedalo plénum ÚV PDS, na kterém tehdejší prezident Polska Bolesław Bierut přednesl referát Pravicové a nacionalistické úchylky ve vedení strany a cesty a prostředky k jejich překonání. Gomułka byl zproštěn funkce I. tajemníka ÚV PDP a přeřazen na pozici vedoucího oddělení sociálního zabezpečení ve Vratislavi. Byl vězněn od srpna 1951 do konce roku 1954. V červenci 1956 rehabilitován, v srpnu opět přijat do strany a 19. 10. zvolen během stávkových bouří jako oběť stalinismu prvním tajemníkem strany. Zezačátku se snažil dělat reformní politiku, ale perzekuce pokračovaly. Podpořil vpád vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR. V prosinci 1970 odstoupil ze zdravotních důvodů.

GOTTWALD Klement (23. 11. 1896 Dědice u Vyškova – 14. 3. 1953 Praha) – Vrcholný politik KSČ. Ve Vídni se vyučil truhlářem. 1915–1920 působil v armádě. Jako člen KSČ nejdříve stranicky pracoval na Slovensku. 1929–1953 včele strany, kterou bolševizuje podle sovětského typu. Koncem roku 1938 emigroval do SSSR. Po válce se stal místopředsedou vlády, od roku 1946 předsedou vlády a nakonec v roce 1948 prezidentem republiky. Jeho éra je spojena s těžkými represemi vůči domnělým i faktickým politickým odpůrcům. S Husákem měl korektní vztah, ale postupně se s ním rozcházel v řešení státoprávní otázky. I když se vnitřně neztotožňoval se stranickými čistkami, tak je na nátlak Stalina akceptoval. Krátkodobě se snažil tlumit obvinění z buržoazního nacionalismu, ale nakonec na ně přistoupil a souhlasil i s Husákovým uvězněním. Husákův vztah ke Gottwaldovi byl poté kritický. Avšak nikdy ne navenek. Husák pěstoval ze setrvačnosti Gottwaldův kult v době normalizace.

HLOŽKOVÁ Viera, provdaná BUKOVSKÁ (12. 6. 1923 Brno – ?) – Novinářka a univerzální svědkyně StB. Redaktorka slovenského deníku *Pravda*. Po Únoru působila jako parlamentní dopisovatelka. Zatčena 16. 8. 1948 pro podezření ze špionáže. StB jí využívala jako univerzální svědkyni a konfidentku. Například ji nasadila na celu Milady Horákové. Také svědčila v procesu s vedením protistátního spikleneckého centra či s Husákem a spol., kde byla prezentovaná jako jeho milenka. 1955–1958 pracovala jako referentka na ministerstvu vnitřního obchodu (informátorka StB). Provdala se za rakouského podnikatele. V roce 1973 se vystěhovala do Rakouska a přijala tamní státní příslušnost, přesto se často vracela zpátky do Československa za svou matkou. Z té doby pochází úsměvné hlášené StB: *„Jmenovaná se vždy při příjezdu na hraniční přechod dožaduje rychlého odbavení a odvolává se na to, že má v Praze ve vládě hodně známých. Dále tvrdí, že se osobně zná s prezidentem Gustávem Husákem, a to z doby, kdy byla údajně zaměstnaná v kanceláři prezidenta.“*[785] Nadále spolupracovala s StB i v době normalizace.

[785] ABS, f. Objektové svazky – Brno, a. j. 331. s. 145. Kancelář prezidenta republiky mi informaci nepotvrdila.

HOLDOŠ Ladislav (14. 5. 1911 Ružomberok – 9. 9. 1988 Bratislava) – Funkcionář KSČ. Absolvoval obchodní školu. Člen strany od roku 1935. 1936–1939 interbrigadista ve Španělsku, poté ve francouzském protifašistickém odboji. 1943 zatčen a až do konce války v koncentračním táboře Buchenwald. Po žilinské konferenci KSS člen Sekretariátu ÚV KSČ. Po Únoru 1948 předseda branné komise KSS a generální tajemník Slovenské národní fronty. Poslanec NS. Koncem března 1950 nahradil Husáka ve funkci předsedy Slovenského úřadu pro věci církevní. V únoru 1951 zatčen. Nejdříve vyšetřován jako zrádný interbrigadista a poté zařazen do případu slovenského buržoazního nacionalismu. 1954 souzen společně s Husákem a odsouzen k 13 letům vězení. V dubnu 1957 propuštěn a pracoval v Novinářském studijním ústavu. Po rehabilitaci v roce 1963 zaměstnanec HÚ SAV. 1969–1970 velvyslanec ČSSR na Kubě. Podruhé vyloučen z KSČ. Pak žil v ústraní. Širokého člověk.

HORVÁTH Ivan (26. 7. 1904 Senica – 5. 9. 1960 Bratislava) – Spisovatel a politik. Vystudoval práva. 1931-1939 veřejný notář. 1939-1945 advokát. 1945 pověřenec sociálních péče. 1946-1948 šéfredaktor *Kultúrneho života* 1948-1950 velvyslanec v Maďarsku. Obviněn z buržoazního nacionalismu a 1951-1959 vězněn. Poté pracoval na Úřadu sociálního a důchodového zabezpečení. Rehabilitován v roce 1963.

HUSÁK Ján (8. 7. 1946 Bratislava – 2004) – Funkcionář SSM a diplomat. Vystudoval politickou ekonomii na Vysoké škole ekonomické v Bratislavě. 1965-1967 zahraniční stáž na Institutu mezinárodních vztahů v Moskvě. Člen KSČ od roku 1970. Druhorozený syn Gustáva Husáka a Magdy Husákové. Po smrti matky (1966) se ho ujal otec. Od roku 1969 funkcionář ve Svazu vysokoškoláků Slovenska (od roku 1970 ÚV SSM). 1974-1979 tajemník pro mezinárodní činnost. 1979-1980 velvyslanecký rada na čsl. zastupitelském úřadu v Moskvě. 1980-1986 velvyslanec ve Finsku. 1986–1990 velvyslanec v Jugoslávii. 1977 *vyznamenán za vynikající práci*. Na otce měl značný vliv, i když byl k němu často kritický.

HUSÁK Nikodem (1881–1962) – Dělník v kamenolomu, sezonní zemědělský dělník a starosta Dúbravky. Dvakrát ženatý. Měl 4 vlastní a 2 vyženěné děti. Jako válečný invalida z I. světové války se postaral o rentu pro vdovy a sirotky, jejichž manželé a otcové se nevrátili z bojišť. Snad i proto zvolen starostou. Do roku 1938 členem agrární strany. V roce 1945 vstoupil do KSČ. Gustáva Husáka chodil navštěvovat do vězení v 50. letech.

HUSÁK Štefan (30. 12. 1922 Dúbravka – 31. 10. 1994) – Otec Nikodem Husák a matka Mária Husáková, rozená Vilemová. Manželka Agneša Zajíčková (*15. 2. 1924). Za Slovenského státu sloužil vojenskou službu v Itálii. Po válce úředník na pověřenectvu dopravy. V souvisloti s kauzou svého bratra G. Husáka vyhozen z práce a vyloučen z KSČ. Poté nastoupil do slévárny Chemických závodů J. Dimitrova v Bratislavě.

HUSÁK Vladimír (*23. 10. 1944 Moskva) – Architekt a pedagog. Vystudoval obor architektura a urbanizmus na Stavební fakultě Slovenské vysoké školy technické v Bratislavě. Zabýval se řešením a využitím částí centra Bratislavy. Od roku 1990 se věnuje problematice historické industriální architektury. Krátce vyučoval. Syn Gustáva Husáka a Magdy Husákové – Lokvencové. Po smrti matky (1966) se ho ujal otec. Společně trávil s otcem poslední léta života po prezidentské abdikaci.

HUSÁKOVÁ Magdalena, rozená FRATRIČOVÁ (1882 – 1914) – První manželka Nikodema Husáka a matka G. Husáka. Z manželství měla ještě dvě dcery Katarínu a Štefánii.

HUSÁKOVÁ Mária, rozená VILEMOVÁ (1885 – 1968) – Druhá manželka Nikodema Husáka. Společně měli syna Štefana. Z prvního manželství měla dvě dcery Julii a Rozalii. S G. Husákem nevycházela dobře.

HUSÁKOVÁ – LOKVENCOVÁ Magda (13. 9. 1916 Pacov na Pelhřimovsku – 17. 1. 1966 Bratislava) – Režisérka, herečka a pedagožka. Absolvovala PF UK v Bratislavě a studovala Státní konzervatoř. Dcera Antonína Lokvence a Juliany Lokvencové, rozené Hradecké. Měla mladší sourozence Vladimíra a Ludmilu. Manželka G. Husáka, s kterým zplodila syna Vladimíra a Jána. Od 6 let žila na Slovensku, rok poté přišla o matku. Otcovi s výchovou vypomáhala babička. Studentská funkcionářka. Za války pracovala jako úřednice v bratislavské filiálce Moravské banky. Brzy po válce začala pracovat v divadle. Po Husákově pádu v 50. letech byla perzekuována a donucena divadlo opustit. Několikrát intervenovala v Husákův prospěch. Předválečná kandidátka KSČ. 1945-1951 členka KSČ, poté jí bylo pozastaveno členství až do začátku 60. let. Pracovala ve Slovenském muzeu. Po zklidnění atmosféry se věnovala až do konce svého života divadelní režii. Ztvárnila i několik divadelních a filmových rolí. Druhým životním partnerem jí byl slovenský herec Ctibor Filčík, ale rozvedla se až po manželově návratu z vězení. Husák se o ní vyjádřil jako o své velké lásce.

CHRUŠČOV Nikita Sergejevič (17. 4. 1894 Kalinovka, Kurská gubernie – 11. 9. 1971 Moskva) – Sovětský politik a státník. Bolševik. Vystudoval dělnickou akademii. Profesionální aparátník. Prvním tajemník strany na Ukrajině. Člen politbyra. 1953–1964 první tajemník ÚV KSSS, 1958–1964 předseda rady ministrů SSSR. Spolupracovník J. V. Stalina, po jehož smrti kritizoval jeho některé zločiny a kult osobnosti na XX. sjezdu strany v roce 1956. S ním spojená éra uvolňování se promítla i do dění v satelitních státech. Usiloval o mírové soupeření s kapitalistickým světem. 1964 sesazen a penzionován. Podporoval Antonína Novotného, ale také inicioval rehabilitační proces v ČSR.

ILČÍK Jozef (14. 3. 1910 Prievidza – 15. 6. 1983 Bratislava) – Ilegální pracovník KSS a revident na Státním zastupitelstvu v Bratislavě. Ve funkci pomáhal politickým vězňům až do února 1945. Husákova spojka s nitranskou věznicí. Organizoval útěk Širokého a Ďuriše z věznice Krajského soudu v Bratislavě 5. 2. 1945. 1945–1951 vysoký funkcionář Státní bezpečnosti a poté dlouholetý pracovník SNR. Ilčík svědčil proti Husákovi v kauze slovenských buržoazních nacionalistů.

JABLONICKÝ Jozef (*3. 1. 1933 Zavar) – Nestor historiografie protifašistické rezistence na Slovensku. Absolvoval FF UK v Bratislavě. 1957–1960 vyučoval na Střední všeobecně-vzdělávací škole v Trnavě. 1960–1974 pracovník Historického ústavu SAV. V 60. letech člen Slovenského výboru pro dějiny odboje. Od konce 60. let prezentuje vědecky čistší alternativu vůči historiografii, jež využívá ideologická východiska – ač už se jedná o marxisticko-leninskou či (neo)ľudáckou. Polemizoval s Husákovým *Svedectvem*. 1973–1989 nesměl oficiálně publikovat, proto přispíval do samizdatu. 1974–1990 pracovník na Slovenském ústavu památkové péče. 1990–2007 pracoval v Politologickém kabinetu (2002 přejmenováno na Ústav politických věd) SAV; do roku 1998 ve funkci ředitele.

JOSKO Matej (19. 7. 1907 Liptovský Mikuláš – 11. 6. 1969 Washington, USA) – Politik a redaktor. Před válkou působil jako redaktor *Lidových novin* a funkcionář Československé národně socialistické strany. Od roku 1940 pracoval jako prokurista. Zapojen do občanského odboje. V roce 1942 vězněn. Jeden ze zakladatelů SNR. Účastnil se SNP – člen SNR a vedoucí Úřadu Předsednictva SNR. 1945–1948 poslanec NS za DS a pověřenec financí. Po Únoru emigroval do USA.

KALANDRA Záviš (10. 11. 1902 Frenštát pod Radhoštěm – 27. 6. 1950 Praha) – Absolvoval FF UK v Praze. Novinář, kritik, historik, překladatel. Levicový intelektuál. Člen KSČ od roku 1923. V roce 1936 veřejně kritizoval moskevské procesy, proto označen za trockistu a vyloučen ze strany. Nacistickou okupaci prožil v koncentračním táboře. Po válce se zabýval historií a novinařinou. V listopadu 1949 zatčen a v červnu 1950 odsouzen v procesu s Miladou Horákovou a spol. k trestu smrti. Vyšetřovatel Doubek označil původní důvod k jeho zatčení, aby vypovídal proti příteli Novomeskému, který mu po únoru 1948 nabízel pracovní pozici v SAV.

KARVAŠ Imrich (25. 2. 1903 Varšany, dnes Kalinčiakovo – 20. 2. 1981 Bratislava) – Národohospodář, právník, pedagog. Vystudoval PF v Bratislavě. Dvakrát ministr za II. republiky. 1939–1944 guvernér Slovenské národní banky. Od června 1942 přednosta Nejvyššího úřadu pro zásobování. Pomáhal financovat protifašistický odboj, kterého se účastnil. 3. 9. 1944 zajištěn a internován v koncentračních táborech v Německu. Po válce děkan PF v Bratislavě. Do roku 1949 působil jako univerzitní profesor. 1949–1950 a 1958–1960 vězněn. 1968 rehabilitován. Udržoval styk s Husákem během Slovenského státu. Intervenoval v jeho prospěch. Po válce se k němu Husák neznal, avšak vypovídal jako svědek v jeho případě, přičemž potvrdil Karvašovy intervence ve prospěch ilegálních pracovníků.

KOHOUTEK Vladimír (1. 8. 1912 - ?) – Bezpečnostní pracovník. Přešel do StB z protektorátní policie 1. 5. 1945. Clementisův referent v Kolodějích. Odměněn Řádem práce v souvislosti s procesem s vedením protistátního centra. 1955 zatčen a po roce odsouzen za používání nezákonných metod ve vyšetřování.

KOPECKÝ Jaromír (11. 5. 1899 Praha – 6. 5. 1977 Praha) – Diplomat, novinář a překladatel. Absolvoval PF UK v Praze. Člen národněsocialistické strany. Pracoval jako novinář a posléze vstoupil do diplomatických služeb. 1938–1945 stálý čsl. delegát Společnosti národů, přičemž zajišťoval i zpravodajskou činnost. Poté krátce vyslanec ve Švýcarsku a následně vedoucí oddělení pro Polsko a Balkán na ministerstvu zahraničních věcí. Po Únoru zaměstnán v obchodním odboru generálního ředitelství Keramických závodů. 8. 8. 1949 zadržen při pokusu o překročení státní hranice. Posléze vyslýchán v souvislosti s politickými procesy. Za války spolupracoval se spoluobžalovaným v Rajkově procesu Tiborem Szönyim. Svědek v procesech s Gejzou Pavlíkem, Miladou Horákovou a Rudolfem Slánským. 1954 odsouzen k 16 letům vězení. 1960 amnestován. Pak pracoval jako překladatel. V ruzyňské věznici sdílel celu s Husákem, na kterého byl nasazen jako informátor.

KOPŘIVA Ladislav (28. 6. 1897 Ivanovice na Hané – 13. 11. 1971) – Funkcionář KSČ. Vystudoval obchodní školu. Zakládající člen strany. Za první republiky funkcionářem v komunistickém družstevním hnutí. 1936–1938 člen ÚV KSČ. 1935–1938 a 1948–1954 poslanec NS. Člen ilegálního vedení KSČ. Vězněn v koncentračním táboře Dachau. 1945–1948 předseda Zemského národního výboru v Čechách a současně i předseda jeho Komise pro vnitřní bezpečnost. Rovněž předseda Svazu osvobozených politických vězňů (od května 1948 Svaz bojovníků za svobodu). 1946 člen PÚV KSČ. 1949 tajemník Ústředního kádrového oddělení při sekretariátu ÚV KSČ. 1949–1951 člen sekretariátu ÚV KSČ. 1949–1950 zástupce generálního tajemníka Rudolfa Slánského. Od května 1950 do ledna 1952 ministrem národní bezpečnosti. 1952–1958 první náměstek ministra místního hospodářství a poté předseda Ústředního svazu výrobních družstev. V dubnu 1963 byl vyloučen z KSČ v souvislosti s politickými procesy.

KOSTOV Trajčo (17. 6. 1897 Sofie – 16. 12. 1949 Sofie) – Bulharský komunistický politik. Člen Bulharské komunistické strany od roku 1920. 1924–1929 vězněn. Střídavě působil v SSSR, kde pracoval v Kominterně. Od roku 1931 člen ÚV strany. 1942–1944 vězněn. Podílel se na poválečném teroru. Od roku 1946 místopředseda vlády a generální tajemník strany. Podporoval vznik balkánské federace. Při jednání se SSSR se snažil získat jako předseda státního hospodářského a finančního výboru pro bulharské výrobky nejlepší ceny, a proto odmítl Sovětům zveřejnit výrobní náklady. V březnu 1949 zbaven funkcí pro nacionalistické úchylky a jmenován ředitelem Národní knihovny Sv. Cyrila a Metoděje. 20. 6. 1949 zatčen. V prosinci se konal politický proces, na kterém odvolal vynucené výpovědi a odmítnul obvinění. Nastal chaos mezi soudci, kteří nakonec jen četli písemné výpovědi. Informace prosákla na veřejnost. Přesto odsouzen jako imperialistický a Titovský agent k trestu smrti. V listopadi 1956 rehabilitován.

KOŠŤÁL Karel (28. 2. 1921 Sauken, Lotyšsko – 22. 5. 2009 Praha) – Bezpečnostní pracovník. Vyučil se modelářem. Pracoval ve své profesi. Člen revolučního národního výboru v Přezleticích. V červnu 1945 vstoupil do KSČ. 1946 člen OV KSČ v Brandýse nad Labem. Od podzimu 1948 se věnoval kádrové práci. V roce 1949 studoval na Ústřední politické škole KSČ, kterou nedokončil z důvodu nástupu služby do SNB od 1. 1. 1950. Již v březnu 1950 se stal velitel oddělení a současně zástupcem velitele sektoru VI. A (správa státně bezpečnostního vyšetřování) Bohumila Doubka. V červnu povýšen do hodnosti nadporučíka. V dubnu 1953 Odměněn Řádem republiky v souvislosti s procesem s vedením protistátního centra. 1953–1956 náměstek minista vnitra. Od ledna 1955 člen Komise ÚV KSČ pro přezkoumání zákonitosti některých soudních případů, pro podjatost odvolán v srpnu. V červnu 1956 propuštěn ze služeb MV. Poté pracoval na ministerstvu těžkého průmyslu. V prosinci 1962 zatčen a později odsouzen k 7 letům vězení a ztrátě čestných práv občanských za činnost v bezpečnostním aparátu. Již v říjnu 1964 propuštěn. Až do důchodu v roce 1982 pracoval v podniku ČKD Dukla Karlín. Napsal dvě kontroverzní knihy vzpomínek.

KRAJŇÁK Oto, původním jménem KLEIN Peter (17. 8. 1911 Vídeň – 21. 2. 1973 Bratislava) – Funkcionář KSČ. Vyučil se instalatérem. Od roku 1933 člen KSČ. Člen městského vedení Komsomolu a od roku 1936 člen oblastního výboru KSČ. Za Slovenského státu v ilegalitě. Člen oblastního vedení KSS v Bratislavě. Od září 1941 do dubna 1942 v II. ilegálním ÚV KSS, poté až do roku 1945 vězněn. 1945–1951 pracovník a posléze vedoucí kádrového oddělení ÚV KSS, 1951–1954 pracovník Pověřenectva stavebnictví, 1954–1969 pracovník (1958–1971 zástupce ředitele) Ústavu dějin KSS (1969 přejmenováno na Ústavu marxismu-leninismu ÚV KSS. Zabýval se ilegální prací KSS za Slovenského státu. S Husákem se krátce stýkal v době ilegality, kritizoval ho za neaktivičnost. Podílel se na kampani proti Husákovi v 50. letech. Kvůli Husákovi byl vyslýchán.

KRÁĽ Fraňo (9. 3. 1903 Barton, Ohio – 3. 1. 1955 Bratislava) – Básník, prozaik a levicový intelektuál. Vystudoval učitelský ústav ve Spišské Nové Vsi. Pracoval jako učitel. Člen DAVu. Zapojen do ilegální činnosti KSS. Po válce působil na pověřenectvu školství. Člen ÚV KSS, předsednictva Svazu československých spisovatelů a poslanec SNR. Jeho poválečná tvorba se nese v duchu socialistického realismu. S Husákem udržoval blízký kontakt.

KYSELICOVÁ Helena (1911 – 1991) – Hospodyně u Husáků – „Teta Helenka“. Od mládí sloužila na statku v Horních Motešicích u Antonína Lokvence (otec Magdy Husákové). Setrvávala u Husáků od času, kdy se přestěhovali do Tajovského vily. Starala se o domácnost a pomáhala s výchovou synů M. Husákové, které byla v době Husákova věznění nenahraditelnou oporou. Po rozvodu manželů Husákových se odstěhovala k Husákovi, u rodiny vydržela až do smrti.

LAUŠMAN Bohumil (30. 8. 1903 Žumberk – 9. 5. 1963 Praha) – Politik sociální demokracie. Vystudoval nižší gymnázium (vyloučen za účast na prvomájové demonstraci) a obchodní akademii v Chrudimi. 1923–1925 úředník Hypoteční banky v Praze. Od roku 1919 činný v sociální demokracii. 1933–1938 člen ústředního výkonného výboru strany. 1935–1939 a 1945–1948 poslanec NS. 1938–1939 generální tajemník Národní strany práce. V prosinci 1939 odešel do exilu; nejprve do Francie a pak do Velké Británie. 1940–1945 člen, 1941–1942 místopředseda Státní rady československé v Londýně. 1944–1945 člen vládní delegace pro osvobození území ČSR. 8. 10. 1944 přiletěl na povstalecké Slovensko. Po ústupu do hor zůstal v Nízkých Tatrách a stal se členem Vojenské rady III. štábu partyzánského hnutí v Československu. 1945–1948 člen předsednictva sociální demokracie. 1945–1947 první místopředseda strany a od listopadu 1947 do března 1948 její předseda. 1945–1947 ministr průmyslu. Od února do června 1948 náměstek předsedy vlády. Poté do roku 1949 ředitel Slovenské elektrárny v Bratislavě. Koncem roku 1949 emigroval a žil střídavě v Jugoslávii a v Rakousku. Politicky se angažoval. 1953 unesen StB zpátky do ČSR, kde byl uvězněn. 1957 odsouzen k 17 letům vězení. Zemřel za ne zcela vyjasněných okolností v ruzyňské věznici.

LETTRICH Jozef (17. 7. 1905 Diviaky – 29. 11. 1969 New York) – Politik a advokát. Před válkou funkcionář agrární strany. Po roce 1939 zapojen do občanského odboje. V roce 1941 byl ve vyšetřovací vazbě. Poté založil advokátní kancelář a pokračoval v odbojových aktivitách. Jeden ze zakládajících členů SNR. Účastnil se SNP – člen Předsednictva SNR a pověřenec pro školství a osvětu. 1945–1948 předseda SNR, předseda DS a poslanec NS. Po Únoru emigroval do USA. Angažoval se v Radě svobodného Československa a v Stálé konferenci slovenských demokratických exulantů. Husák si chválil vzájemnou spolupráci.

LIETAVEC Jozef (*12. 3. 1915 Nedožery) – Funkcionář KSČ. V roce 1966 vystudoval PF v Bratislavě. Člen KSČ od roku 1931. Studentský funkcionář. Spolupracoval s prvními ilegálními ÚV KSS. Člen III. ilegálního ÚV KSS, ale zatčen v roce 1942. Účastnil se SNP. Od té doby členem SNR, ÚV KSS a přednostou bezpečnostního odboru pověřenectva pro věci vnitřní. 1949–1951 předseda KNV v Nitře. 1951–1954 pověřenec vnitra. Od prosince 1954 ztrácí vedoucí politické funkce. Pracoval jako předseda Slovenského výboru Československého červeného kříže. 1960–1968 předseda Slovenského výboru Československého svazu požární ochrany. 1970–1976 zastával pozici náměstka ředitele pro kádrovou a personální práci v bratislavské Slovnaftě. Věnuje se historii Československého červeného kříže a protifašistického hnutí v ČSR. V době svého působení v bezpečnostním rezortu se podílel na represích poúnorového režimu. Byl přímo zapojený do přípravy procesu se slovenskými buržoazními nacionalisty. Spolupodílel se na výrobě kompromitujících materiálů proti Husákovi a přinášel vlastní svědectví o jeho „nepřátelské“ činnosti.

LÖBL Eugen (14. 5. 1907 Holíč – 8. 8. 1987 New York) – Národohospodář a funkcionář KSČ. Vystudoval Vysokou školu obchodní ve Vídni. Pracoval jako úředník italské pojišťovny v Bratislavě. Od 20. let činný v komunistickém hnutí. Patřil ke skupině DAV. V roce 1939 emigroval do Velké Británie. Působil ve službách Trust-Fundu a byl tajemníkem Klubu československo-britského přátelství. 1944–1945 vedoucí úředník v exilovém ministerstvu hospodářské obnovy v Londýně. 1945–1949 přednosta odboru na ministerstvu zahraničního obchodu, posléze náměstek ministra. Člen národohospodářské komise ÚV KSČ. Zatčen 24. 11. 1949. Obviněn z velezrady a špionáže. V listopadu 1952 odsouzen v procesu s vedením protistátního spikleneckého centra na doživotí. V roce 1955 trest snížen na 25 let. 1960 amnestován a 1963 rehabilitován. 1963–1968 ředitel Státní banky československé v Bratislavě. Po srpnové invazu 1968 odešel do Rakouska a posléze do USA. Vyslýchán kvůli skupině slovenských buržoazních nacionalistů.

MACH Alexander (11. 10. 1902 Slovenský Meder, dnes Palárikovo – 15. 10. 1980 Bratislava) – Politik a novinář. Studoval teologii v Trnavě a Ostřihomi. Členem HSĽS od roku 1922. 1926–1939 redaktor a šéfredaktor Slováka. 1936–1939 šéfredaktor Slovenské pravdy. Po vyhlášení Slovenského státu řídil Úřad propagandy a velel HG. Od roku 1940 ministr vnitra a místopředseda vlády. Po válce odsouzen k 30 letům vězení. 1968 propuštěn. Husák se s ním osobně za války nestýkal, ale dobře o sobě věděli. Několikrát se přičinil o Husákovo propuštění z vazby a vybral ho, aby se účastnil propagandistického zájezdu na Ukrajinu. Korektně svědčil v kauze Husák a spol. S Husákem sdíleli celu v leopoldovské věznici v 50. letech.

MILLEROVÁ Viera, posléze HUSÁKOVÁ, rozená ČÁSLAVSKÁ (14. 6. 1923 Bratislava – 20. 10. 1977 Bratislava) – Novinářka a překladatelka. Druhá manželka G. Husáka. Studovala na PF UK v Bratislavě. Za Slovenského státu pracovala jako tajemnice na ministerstvu hospodářství a účastnila se SNP. Po válce krátce pracovala v Československém rozhlasu a pak zakotvila u novinařiny. Členkou strany od roku 1944. 1946 a 1947 psala do Národní obrody. Poté přestoupila do redakce bratislavské Pravdy. Po odvolání jejího šéfredaktora Eduarda Friše v roce 1952 odešla publikovat do redakce Slovenky. V 60. letech přestoupila do periodika Kultúrny život, kam přispíval i Husák. Tam začali spolu udržovat intimní vztah. V roce 1968 začala přispívat do týdeníku Nové slovo. Vdaná za Jozefa Millera (právník a politický pracovník KSČ), s kterým měla syna Vladimíra a dceru Alexandru. Rozvedli se. V roce 1975 se uskutečnila čistě formální svatba s Husákem. Poté důstojně vykonávala roli první dámy. S Husákem se ale setkávala jen o víkendech a oficiálních příležitostech. Nadále pobývala s dcerou v Bratislavě, odkud mu podávala informace o slovenském dění. Podle Husákových spolupracovníků na něj měla značný vliv a několikrát intervenovala za „nepohodlné“ osoby. Historik Plevza uvádí: *„Nedá se říci, že mezi hloubkou citového vztahu Husáka k jeho družce – a od poloviny 70. let manželce – a k Magdě Lokvencové by se dalo klást rovnítko.“* Což se může jevit jako přirozená věc, přihlédneme-li k věkovému odstupu obou vztahů. Přesto její předčasná smrt na něj těžce dolehla (zemřela nešťastnou náhodou při leteckém neštěstí). Jednalo se o důležitý mezník v Husákově životě, od té doby se stále více uzavíral do sebe a rezignoval na vlastní politiku. Viera byla pohřbena na hřbitově ve Slavičím údolí, kde také spočinula Husákova první manželka Magda.

MATRIKOVÁ Katarína, rozená HUSÁKOVÁ (1906 –?) – Otec Nikodem Husák a matka Magdalena Husáková. Vdaná za dúbravského dělníka a později železničního úředníka Michala Matriku.

MOŠKOVIČ Koloman, též zváný MOŠKO (2. 9. 1906 Košice – 15. 9. 1972 Bratislava) – Funkcionář KSČ. Nedostudoval práva. Člen KSČ od roku 1925. Profesionálně se věnoval novinařině, za to byl několikrát vězněn. Člen I. ilegálního vedení KSČ na Slovensku. Po okupaci emigroval do Velké Británie a válku prožil jako člen londýnského vedení KSČ. Po osvobození člen ÚV KSS a ÚV KSČ. 1946 organizační tajemník ÚV KSS. V prosinci 1951 odvolán ze stranických funkcí a přemístěn na post ředitele Univerzitní knihovny v Bratislavě. V listopadu 1952 zatčen a v květnu 1954 odsouzen ke 12 letům vězení. Trest mu bylBarákovou komisí snížen na 4 roky, a tak se na něj vztahovala prezidentská amnestie z roku 1955. Poté pracoval jako redaktor Učitelských novin. 1963 rehabilitován. Od roku 1964 žil jako invalidní důchodce. Širokého člověk.

NOVOMESKÝ Ladislav (27. 12. 1904 Budapešť – 4. 9. 1976 Bratislava) – Politik KSČ a literát. Absolvoval Učitelský ústav a FF v Bratislavě. Pracoval jako učitel a novinář. Tvořil básnické sbírky. Člen KSČ od 1925. Za války pracoval jako redaktor listu Budovatel. Až do ledna 1945 člen Spolku slovenských spisovatelů. Často intervenoval ve prospěch komunistů u představitelů Slovenského státu. Člen V. ilegálního ÚV KSS a SNR a PÚV KSS. 1945–1950 pověřenec školství a osvěty. Obviněn z buržoazního nacionalismu a v roce 1951 zatčen. V procesech pod tlakem svědčil proti Clementisovi a Husákovi. V roce 1954 byl odsouzen k 10 letům žaláře. Po roce výkon trestu přerušen a posléze podmínečně propuštěn. Pak pracoval v Památníku československého písemnictví v Praze. 1963 rehabilitován. Působil v Ústavu slovenské literatury SAV, Slovenském svazu spisovatelů a jako předseda Matice slovenské. Během Pražského jara se angažoval, byl poslancem SNR. Kriticky vystoupil v otázce stranických čistek. Kvůli zdravotním komplikacím odešel do ústraní. S Husákem ho pojilo dlouholeté přátelství.

NOVOTNÝ Antonín (10. 12. 1904 Letňany – 28. 1. 1975 Praha) – Politik KSČ. Vyučil se strojním zámečníkem. 1918-1935 dělník. Člen KSČ od roku 1921. Placený funkcionář. 1937-1938 krajský tajemník KSČ v Hodoníně. 1941 zatčen za odbojovou činnost a do roku 1945 vězněn v koncentračním táboru Mauthausen. 1945-1951 vedoucí tajemník KV KSČ v Praze. 1946-1968 člen ÚV KŠC. 1951-1968 člen PÚV KSČ. 1951-1953 tajemník ÚV KSČ. 1953-1968 první tajemník ÚV KSČ. 1948-1957 poslanec NS. 1957-1968 prezident Československa. 1959-1968 předseda ÚV Národní fronty. 1968 politicky padnul. Do roku 1971 mu bylo pozastaveno členství v KSČ. Brzdil Husákovu rehabilitaci. Husák se postupně snažil přispět k jeho politickému pádu.

NOVÝ Vilém (16. 5. 1904 Jihlava – 1. 3. 1987 Praha) – Novinář a předválečný funkcionář KSČ. Za války v anglickém exilu. Poté tajemník KV KSČ v Ostravě a následně šéfredaktor *Rudého práva*. 26. 11. 1949 zatčen z důvodu známosti s Hermanem Fieldem. Odsouzen 14. 12. 1953 k 7 letům vězení. Ochotně s vyšetřujícími orgány spolupracoval, a byl tak využíván proti ostatním obviněným, což posloužilo jako argument k jeho podmíněnému propuštění z vězení v témže roce. 1963–1968 rektor Vysoké školy politické ÚV KSČ, člen ÚV KSČ, poslanec NS a od roku 1969 Federálního shromáždění. Po srpnu 1968 patřil k předním obhájcům sovětské okupace. Husák mu jako jedinému vyčítal jeho počínání ve vězení.

OKÁLI Daniel (9. 3. 1903 Liptovský Mikuláš – 23. 11. 1987 Bratislava) – Funkcionář KSČ. Absolvoval PF UK. Spoluzaložil Volné sdružení studentů – socialistů ze Slovenska, později zformováno do skupiny DAV. Věnoval se advokacii. Na konci války vstoupil do KSČ. 1945–1946 prezidiální šéf na Pověřenectvu vnitra. 1946–1948 vládní splnozmocněnec na výměnu obyvatelstva s Maďarskem a vedoucí Československé přesidlovací komise. Od března 1948 do ledna 1951 pověřenec vnitra. Již v únoru 1951 zatčen. 1954 odsouzen v procesu Husák a spol. k 18 letům žaláře. 1960 amnestován. Do rehabilitace z roku 1963 pracoval jako mzdový referent v bratislavské Tatře. Poté se věnoval literárně-historické a kritické publicistice. Svým dílem pomohl očistit skupinu DAV, Clementise a Novomeského. Pracoval v Ústavu slovenské literatury SAV a od roku 1973 v Literárněvědeckém ústavu SAV. Funkcionář Matice slovenské. Ztotožnil se s normalizačním režimem.

OSOHA Ján (27. 7. 1901 Podolí – 1945 Melk, Rakousko) – Profesionální revolucionář a politik. Člen KSČ od roku 1922. 1926–1935 studoval v SSSR a rovněž člen VKS(b). 1935–1937 oblastní tajemník KSČ v Michalovcích. Člen prvních třech ilegálních ÚV KSS. Autorem hesla Za sovětské Slovensko. Zatčen 19. 7. 1942 a odsouzen k 14 letům vězení. 5. 2. 1945 vydán německé bezpečnosti. Při převozu do koncentračního tábora Mauthausen utrpěl těžká zranění, kterým podlehl. Husáka považoval za zbaveného členství KSČ.

OTTO Ernest (1917 – 21. 5. 1962 Nováky) – Ilegální pracovník KSS za Slovenského státu. V roce 1943 zatčen. 2. 2. 1944 utekl. Měl být souzen v procesu Bašťovanský a spol. Po válce osobní tajemník Novomeského. Zatčen 25. 11. 1949 jako jugoslávský agent. Před soudem prohlásil, že byl k výpovědím donucen fyzickým násilím, přesto odsouzen 2. 9. 1950 k trestu smrti v procesu Kevič a spol. Prezident Gottwald absolutní trest nahradil trestem doživotí. Ve vězení pobyl do roku 1960. Oficiálně spáchal sebevraždu – našli ho utopeného s podřezaným hrdlem. Rehabilitován. Jako jeden z prvních vyslýchán kvůli vyšetřované skupině slovenských buržoazních nacionalistů a zvláště na L. Novomeského.

PĂTRĂŞCANU Lucreţiu (4. 11. 1900 Bacău – 17. 4. 1954 Jilava) – Rumunský komunistický politik. Teoretik marxismu-leninismu. Absolvoval bukurešťskou právnickou fakultu. V roce 1921 zakládající člen Komunistické strany Rumunska. 1931 poslanec a člen ÚV strany. Vedl rumunské komunisty za II. světové války a byl několikrát zatčen. Od roku 1944 do března 1948 ministr spravedlnosti. 1946–1947 člen politbyra strany. Sovětská strana ho obviňovala z nacionalistických postojů (spor o severní Transylvánii). Jistou roli sehrála politická rivalita s G. Gheorghieu-Dejem. Zatčen 28. 4. 1948. Obviněn jako agent imperialismu. Dvakrát se pokusil ve vězení o sebevraždu. Soud se konal až v dubnu 1954, jeho strůjci hledali inspiraci v procesu s R. Slánským. Odsouzen k smrti. Rehabilitován v dubnu 1968.

PAVLÍK Ondrej (1. 4. 1916 Zvolenská Slatina – 19. 12. 1996 Bratislava) – Funkcionář KSČ a pedagog. Od roku 1938 člen KSČ. Zapojen do ilegální činnosti KSS a v roce 1943 vězněn. Působil jako zástupce pověřence školství od dob SNP. Po válce člen ÚV KSS a první předseda SAV. 1950–1951 pověřenec informací. 1953–1957 založil a vedl Pedagogický kabinet SAV. Širokého člověk. Angažoval se v kampani proti slovenským buržoazním nacionalistům, avšak od roku 1953 kritizoval praktiky KSS, proto postupně ztrácel vedoucí funkce. Od února 1956 se veřejně stavěl za Husákovu rehabilitaci. Odmítl sebekritiku, proto byl v roce 1957 demonstrativně vyloučen ze strany a perzekuován. Poté pracoval ve Výzkumném pedagogickém ústavu. 1969–1970 člen ideologické komise ÚV KSS. Přistoupil na oficiální politiku normalizace. Od roku 1971 až do důchodu pracoval jako profesor na FF UK v Bratislavě. Spoluvytvořil koncepci školské reformy z roku 1976. S Husákem se znal již z časů studentského života, tím spíše se s ním stýkal v době Slovenského státu. Husák ho ochránil před normalizační stranickou čistkou, když prověřovatelům nařídil, aby mu nekladli otázku, zda souhlasí se vstupem sovětských vojsk.

PLEVZA Viliam (*22. 10. 1934 Sereď) – Historik. Zabýval se dějinami dělnického hnutí, KSČ a novějšími politickými dějinami Československa. Absolvoval na FF UK. Poté působil v Slovenském vydavatelství politické literatury a v Ústavu historických věd SAV. Během reforem 60. let zastával funkci tajemníka vládní komise pro přípravu federativního uspořádání Československa (předsedou komise byl Husák). Od roku 1969 řídil Ústav dějin KSS (od r. 1971 přejmenovaný na Ústav marxismu-leninismu ÚV KSS). Představitel normalizační historiografie. Dnes galerista. S Husákem se seznámil již v SAV, pojil je dlouholetý přátelský a pracovní vztah.

PRCHAL Antonín (7. 5. 1923 Jihlava – 20. 5. 1996 Praha) – Bezpečnostní pracovník. Absolvoval dvouletou obchodní školu v Jihlavě. Pracoval jako pomocný dělník. Na konci války se stal členem odbojové skupiny a velitelem Revolučních gard. 8. 5. 1945 vstoupil do KSČ. 1945–1948 jihlavský funkcionář ONV, okresní a krajské bezpečnostní komise. V rámci jihlavské oblastní zpravodajské odbočky Zemského odboru bezpečnosti II. v Brně měl na starosti boj proti zbytkům německých záškodnických organizací a poté vytvářel agenturní sítě uvnitř nekomunistických stran. V únoru 1948 přeložen na pražské ústředí StB, kde kontroloval a školil oblastní úřadovny a pobočky StB. Na podzim roku 1949 se stal členem, později zástupcem velitele sledovacího útvaru centrály StB – IV. sektor skupiny BAa. Při své činnosti využíval nejrůznější metody konspirace a provokace. 1951–1952 zastával funkci velitele StB. 12. 2. 1952 byl jmenován náměstkem ministra bezpečnosti. Osobně se podílel na vyšetřování údajných protistátních skupin, za což si vysloužil Řád republiky. 1953–1956 I. náměstek ministra vnitra. Po odvolání jmenován vedoucím bezpečnostního oddělení Spojených oceláren v Kladně. V roce 1962 byl zatčen a v červenci následujícího roku odsouzen za předešlou činnost ve službách StB k 6 letům vězení. 1964 propuštěn. Pracoval jako vedoucí jednoho z odborů podniku zahraničního obchodu Škodaexport. V době normalizace proslul jako scénárista a autor detektivních a špionážních próz.

PRIKOPA Pavol (13. 2. 1910 Senica – 29. 1. 1972 Bratislava) – Právník a policejní úředník. Policejní trestní soudce v Michalovcích. Od října 1942 vedoucí protikomunistického oddělení ÚŠB. V únoru 1945 zatčen německou bezpečností a v březnu utekl při převozu z Bratislavy. Vězněn v 50. letech. Jeho otec byl bratranec Novomeského matky. Poskytoval Novomeskému informace o poměrech na ÚŠB. Před zahájením SNP byl v kontaktu s Husákem.

PÚLL Ján (2. 7. 1914 Myjava – 22. 12. 1988 Praha) – Funkcionář KSČ a národohospodář. Vystudoval PF UK v Bratislavě. Studentský funkcionář. Působil v studentských spolcích a v DAVu. Přispíval do *Svojeti* a *Šípu*. Člen KSČ od roku 1936. Za Slovenského státu vyvíjel ilegální činnost a podílel se na hospodářských přípravách SNP. Člen ÚV KSS a SNR a spolupověřenec pro věci hospodářské a zásobovací. 1945–1946 pověřenec průmyslu, živností a zásobování, 1946–1947 průmyslu a obchodu, 1947–1948 sociální péče a 1948–1950 financí. Po kritice buržoazního nacionalismu v roce 1950 povýšil do PÚV KSS a stal se i místopředsedou Sboru pověřenců. 1951–1953 tajemníkem ÚV KSS, pří čemž řídil ekonomické oddělení. Kritická *Rezoluce o situaci v rozvoji strojírenství na Slovensku* z roku 1954 znamenala Púllův politický pád. 1954–1957 pracoval na ministerstvu paliv a energetiky. V roce 1957 přeřazen na pozici náměstka generálního ředitele Státní banky československé. S Husákem se seznámili již před válkou během studií. Během soudního procesu se Husák domáhal jeho svědectví. I když Púll v podstatě přistoupil na argumentaci vyšetřovatelů, tak mu to bylo vyčítáno.

RAJK Lászlo (8. 5. 1909 Székelyudvarhely – 15. 10. 1949 Budapešť) – Maďarský komunistický politik. Předválečný člen strany. Účastnil se španělské občanské války. Poté se dostal do francouzského internačního tábora, kde se setkal s N. Fieldem. Roku 1942 se vrátil do Maďarska a vedl boj proti fašismu. Zatčen. 1946–1948 ministr vnitra, pak ministr zahraničních věcí. V říjnu 1948 se sešel se svým jugoslávským protějškem A. Rankovičem, aby se ho pokusil přesvědčit o nutnosti smíru s Moskvou. 30. 5. 1949 zatčen a 24. 9. 1949 odsouzen jako titoistický špion k trestu smrti. V březnu 1956 rehabilitován. Jeho znovupohřbení posloužilo jako stimul k maďarskému povstání.

RAŠLA Anton (15. 9. 1911 Pavlice – 17. 5. 2007 Bratislava) – Právník a prokurátor. Absolvoval bratislavskou PF. Sociální demokrat a od roku 1944 člen KSS. Spolupracoval se SSA. Důstojník justiční služby za Slovenského státu. Od dubna do října 1943 vězněn za spolupráci s IV. ilegálním ÚV KSS. Poté spolupracoval s V. ilegálním ÚV KSS. Účastnil se SNP. Neúspěšně organizoval osvobození uvězněných komunistů v Nitře. Člen povstalecké SNR a přednosta II. oddělení Hlavního štábu partyzánského hnutí. 1948–1952 vojenský prokurátor v Bratislave a Trenčíne. 1952 zatčen a odsouzen k doživotnímu žaláři. 1957 propuštěn. Pracoval v Právnickém ústavu ministerstva spravedlnosti. 1971–1985 působil na Katedře trestního práva bratislavské PF a pak v Košicích. S Husákem navštěvoval stejné gymnázium. Společně trávili volný čas. Husák osobně intervenoval za jeho politickou rehabilitaci v roce 1963.

SEMÍNKO Stanislav (9. 8. 1922 –?) – Původním povoláním strojní zámečník. V StB od 10. 6. 1945. Husákův referent v Kolodějích.

SLÁNSKÝ Rudolf (31. 7. 1901 Nezvěstice – 3. 12. 1952 Praha) – Komunistický politik. Zakládající člen KSČ. Od roku 1929 člen ÚV KSČ. 1935-1938 poslanec NS. Člen moskevského vedení KSČ. V době SNP působil v hlavním štábu partyzánského hnutí na Slovensku. 1945–1951 generální tajemník KSČ. V září 1951 odvolán z funkce. Poté až do svého zatčení v listopadu 1951 náměstkem předsedy vlády. V listopadu 1952 odsouzen jako vedoucí *protistátního spikleneckého centra* k trestu smrti. 1963 právně a občansky rehabilitován. 1968 stranicky rehabilitován.

SUCKÝ Imrich (24. 11. 1899 Bratislava – 18. 8. 1973 Vídeň) – Bezpečnostní pracovník. Do začátku Slovenského státu detektiv na Policejním ředitelství v Bratislavě. Poté vedoucí pracovník skupiny detektivů na protikomunistickém oddělení ÚŠB. Měl hlavní podíl na odhalení prvních čtyř ilegálních ÚV KSS. 1947 odsouzen na 20 měsíců vězení, což si odbyl vyšetřovací vazbou. 1948 emigroval do Rakouska. Jeho případ byl znovu otevřen a on v nepřítomnosti odsouzen k 25 letům žaláře. 1957 unesen z Vídně. Komunistická státní bezpečnost ho vyslýchala zvláště na exponované komunisty. 1968 amnestován a zbytek života dožil ve Vídni.

ŠIMOVIČ Ladislav (24. 3. 1915 Bzince – 29. 9. 2010 Hradec Králové) – Diplomat. Absolvoval bratislavskou Filozofickou fakultu. Působil jako učitel jazyků na gymnáziu v Levoči a posléze na bratislavské obchodní akademii. Za Slovenského státu vězněn a účastnil se SNP. Po válce působil jako úředník ve Sboru pověřenců. Od roku 1948 velvyslanec v Bulharsku, Japonsku, Indii a Jugoslávii. Náměstek ministra zahraničních věcí. Za normalizace skladník v samoobsluze a pomocný zahradník v areálu motolské nemocnice. S Husákem se znali z dob vysokoškolských studií. Pravidelně se stýkali za Slovenského státu a i po válce, kdy byl jeho podřízeným na pověřenectvu vnitra.

ŠIROKÝ Viliam (31. 5. 1902 Bratislava – 6. 10. 1971 Praha) – Vrcholný politik KSČ. Původním povoláním železničář. Člen KSČ od roku 1921. 1923–1928 tajemník Krajinského výboru KSČ v Bratislavě. 1935–1938 tajemník ÚV KSČ a také poslanec NS. Pracoval v Kominterně a spolupracoval se sovětskými zpravodajskými službami. Od roku 1938 předseda Krajinského vedení KSČ na Slovensku. V roce 1939 emigroval do Moskvy, pak vyslán do Paříže. Roku 1940 se navrátil do Moskvy a po roce vyslán na Slovensko, v březnu 1941 zatčen. Odsouzen na 9 let. Snažil se dávat pokyny z nitranské věznice. V únoru 1945 utekl z vězení. 1945–1953 předseda KSS. Člen PÚV KSČ. 1945–1953 místopředseda vlády. 1950–1953 ministr zahraničních věcí. 1953–1963 předseda vlády. Do roku 1966 člen ÚV KSČ. V roce 1968 mu bylo pozastaveno členství v KSČ, které mu bylo obnoveno v roce 1971. Ve straně patřil k centralistům – „pražský Slovák“. Široký oplýval animozitou vůči Husákovi, ale také Clementisovi. Považoval je za své konkurenty, a navíc Husáka podezíral, že ho schválně neosvobodil z nitranské věznice. Představitel a koordinátor kampaně proti slovenskému buržoaznímu nacionalismu.

ŠOLTÉSZ Jozef (1. 5. 1909 Vranov nad Topľou – 19. 5. 1977 Bratislava) – Funkcionář KSČ. Vystudoval bratislavskou PF. Studentský funkcionář. Člen sociální demokracie. Zodpovědný redaktor Svojeti. Ilegální pracovník za Slovenského státu. Účastník SNP. Inicioval sloučení slovenské sociální demokracie s KSS, poté člen KSS. 1944–1953 člen ÚV KSS, 1944–1950 v předsednictvu. 1945–1946 ministr sociální péče. 1946–1951 pověřenec v různých rezortech. 1945–1954 poslanec NS. 1946–1948 místopředseda NS. 1959–1969 pracovník Ústavu státu a práva SAV v Bratislavě. 1969–1972 československý velvyslanec v Maroku. Husáka znal od studentských let. Navštěvoval Tajovského vilu.

ŠMIDKE Karol (21. 1. 1897 Vítkovice, dnes část Ostravy – 15. 12. 1952 Bratislava) – Politik KSČ. Vyučil se truhlářem. Mládí prožil v dnešním Chorvatsku a Bosně, kde ještě před I. světovou válkou vstoupil do sociálně demokratické strany. Zakládající člen KSČ. V roce 1930 politicky školen v Moskvě. 1930–1938 člen Krajinského vedení KSČ na Slovensku. 1935–1938 poslanec NS. Organizoval pomoc republikánskému Španělsku. Od ledna 1939 pracoval v ilegálním krajském vedení KSČ na Moravě a udržoval styk s KSS. V srpnu 1939 odešel do Moskvy. V červenci 1943 vyslán na Slovensko, kde vytvořil V. ilegální ÚV KSS. Podílel se na vzniku SNR. Signatář Vánoční dohody. V čele delegace, která se pokusila zkoordinovat povstání se SSSR. Náčelník Hlavního štábu partyzánských oddílů. Od září 1944 do srpna 1945 předseda KSS. Spolupředseda SNR do září 1945, poté předseda Sboru pověřenců. Od května 1946 místopředseda SNR. 1948–1950 předseda SNR. Obviněn z buržoazního nacionalismu a politicky odsunut do funkce ředitele národního podniku Tesla v Bratislavě. Zemřel za ne zcela jasných okolností. V prosinci 1963 rehabilitován. Patřil k povstalecké garnituře KSS a měl otevřené konflikty s V. Širokým. Husákův blízký spolupracovník a politický spojenec.

ŠMIGOVSKÝ Ján (2. 5. 1903 Brown-Wille, USA – 9. 10. 1945 Bratislava) – Důstojník slovenské armády. Velitel posádky v Nitře, během SNP zůstal věrný Slovenskému státu. Od 1. 10. 1944 velitel I. pěšího pluku Domobrany. Národní soud v Bratislavě 25. 9. 1945 ho odsoudil k trestu smrti.

ŠOLTÉSZ Jozef (1. 5. 1909 Vranov nad Topľou – 19. 5. 1977 Bratislva) – Funkcionář KSČ. Vystudoval PF UK v Bratislavě. Studentský funkcionář. Člen sociální demokracie a od roku 1939 KSČ. Zodpovědný redaktor *Svojeti*. Ilegální pracovník za Slovenského státu. Účastník SNP. Inicioval sloučení slovenské sociální demokracie s KSS, poté člen KSS. 1944–1953 člen ÚV KSS z toho v letech 1944–1950 v předsednictvu. 1945–1946 ministr sociální péče. 1946–1947 pověřenec sociální péče. 1947–1949 pověřenec průmyslu a obchodu. 1949–1951 pověřenec výživy. 1945–1954 poslanec NS, z toho v letech 1946–1948 místopředseda. 1959–1969 pracovník Ústavu státu a práva SAV v Bratislavě. 1969–1972 československý velvyslanec v Maroku. Husáka znal od studentských let. Navštěvoval Tajovského vilu.

ŠROBÁR Vavro (9. 8. 1867 Lisková – 6. 12. 1950 Olomouc) – Politik. Absolvoval Lékařskou fakultu UK. Jeden z mužů 28. října. V prvních letech ČSR byl ministrem různých rezortů. 1918–1925 poslanec a 1925–1935 senátor NS za agrární stranu. 1923–1937 pedagog na Komenského univerzitě. Účastník ilegální činnosti za Slovenského státu a SNP. Spolupředseda SNR, za ni delegován na moskevská jednání. 1945–1950 poslanec NS. 1945–1946 člen DS, 1946–1950 zakladatel a člen Strany svobody. 1945–1946 ministr financí. 1948–1950 ministr pro sjednocení zákonů. Přívrženec čechoslovakismu a centralismus. Husák ho považoval za politika minulosti a několikrát se proti němu postavil.

ŠTROUGAL Lubomír (*19. 10. 1924 Veselí nad Lužnicí) – Politik KSČ. Vystudoval PF UK v Praze. Od roku 1948 pracoval v krajském vedení KSČ v Českých Budějovicích a od roku 1957 jako vedoucí tajemník Krajského výboru KSČ pro Jihočeský kraj. Od roku 1958 člen ÚV KSČ. 1959–1961 ministr zemědělství. 1961–1965 ministr vnitra. 1970–1988 předseda federativní vlády ČSSR. V roce 1990 vyloučen z KSČ. Blízký Husákův spolupracovník v době normalizace.

ŠVÁB Karel (13. 5. 1904 Praha – 3. 12. 1952 Praha) – Funkcionář KSČ. Pocházel z levicově orientované rodiny. Bratr Marie Švermové. Vyučil se strojním zámečníkem. Zakládající člen KSČ, již předtím člen sociální demokracie. 1922–1931 pracoval v administraci Rudého práva. Poté funkcionář Federace proletářské tělovýchovy. Od roku 1935 působil v organizacích na pomoc emigrantům z Německa. 1939–1945 vězněn v Sachsenhausenu, kde působil ve vězeňské samosprávě. Po válce vedoucí evidenčního odboru a později bezpečnostního oddělení sekretariátu ÚV KSČ, kde byly shromažďovány informace o stranických funkcionářích. Od října 1949 řídil bezpečnostní oddělení pro odhalování nepřátel v KSČ. Od září 1950 náměstek ministra národní bezpečnosti. Významně se podílel na tvorbě politických procesů. Vypracoval zprávu o slovenských buržoazních nacionalistech, která se stala základem pro obvinění Husáka. 16. 2. 1951 byl však sám zatčen a v listopadu 1952 odsouzen v procesu s vedením protistátního spikleneckého centra k trestu smrti. 1963 rehabilitován.

ŠVERMA Jan (25. 3. 1901 Mnichovo Hradiště – 10. 11. 1944 hora Chabenec v Nízkých Tatrách) – Politik KSČ a novinář. Nedostudoval PF UK v Praze. Funkcionář Komsomolu a redaktor Večerního Rudého práva. Člen KSČ od roku 1921. 1926–1928 školen v Moskvě. Od roku 1929 člen ÚV KSČ a politbyra ÚV KSČ. Vedoucí činitel Rudých odborů a redaktor Rudého práva. 1935–1938 poslanec NS. Od listopadu 1938 člen vedení KSČ v Moskvě. 1939–1940 řídil činnost zahraničního byra KSČ v Paříži, kde vydával časopis Světový rozhled. Po porážce Francie se navrátil do SSSR. Pracoval ve vedení KSČ, v čs. vysílání moskevského rozhlasu, redigoval Československé listy a od roku 1941 pracoval ve Všeslovanském výboru. V září 1944 vyslán společně s R. Slánským jako zástupce zahraničního vedení KSČ na povstalecké Slovensko. Zahynul po ústupu povstalců do hor. Za smrt později nepřímo volán k odpovědnosti také Slánský i Husák.

ŠVERMOVÁ Marie (17. 8. 1902 Trnovany – 14. 2. 1992 Praha) – Politička KSČ. Absolvovala večerní obchodní školu. Pracovala ve Svazu zeměděských dělníků (odborová organizace). Funkcionářska sociálně demokratické mládeže, posléze Komsomolu a Federace proletářské tělovýchovy. Manželka Jana Švermy a sestra Karla Švába. Od roku 1921 členka KSČ. 1929 –1938 členka ÚV KSČ. 1939–1945 působila v zahraničním odboji v Moskvě. 1945–1951 členka PÚV KSČ. 1945–1949 vedoucí organizačního oddělení ÚV KSČ. 1949–1951 zástupkyně generálního tajemníka KSČ R. Slánského. 21. 2. 1951 zbavena všech stranických funkcí a zatčena. Její jméno se objevilo vedle Husákova v prvotní koncepci politických procesů. 28. 1. 1954 odsouzena na doživotí. V říjnu 1956 propuštěna a roku 1963 rehabilitována. Živila se jako překladatelka. Angažovala se v době Pražského jara. 1970 podruhé vyloučena z KSČ. Signatářka Charty 77. S Husákem se poprvé setkala v Košicích v dubnu 1945. Oba byli vyšetřováni v Kolodějích v únoru 1951. Setkali se v leopoldovské věznici. Společně s Josefou Slánskou poslali prezidentovi Husákovi žádost o propuštění odsouzených či trestně stíhaných chartistů a uvězněných evangelických bohoslovců.

TROJAN Jozef (25. 3. 1906 Horné Heřmanice – 29. 12. 1953 Praha) – Za Slovenského státu správce velkostatku. Zúčastnil se SNP ve funkci velitele partyzánské brigády Pavel. 1945–1946 poslanec NS. 1945–1949 podnikový ředitel bývalého Baťova závodu v Partizánském. 22. 12. 1949 zatčen, obviněn mimo jiné ze slovenského buržoazního nacionalismu a titoismu. Až 16. 10. 1953 odsouzen k trestu smrti. Rozsudek vykonán.

UHRÍN Juraj (6. 10. 1920 Bekeščabe, Maďarsko –?) – Před II. světovou válkou pracoval jako pomocná dělnická a zemědělská síla. 1941-1944 vykonal prezenční vojenskou službu. Zběhl, chycen a dán do sběrného tábora. Těžce zraněn při leteckých náletu – přišel o čtyři prsty na pravé ruce. Po válce se přestěhoval na Slovensko. 1945-1946 pracoval jako dělník. Poté až do roku 1950 jako školník. V roce 1946 vstoupil do KSS. 1948-1950 zastával funkci předsedy MO KSS v Šali. 1950 absolvoval Právnickou školu pracujících. Od roku 1951 přednosta kontrolního odboru na pověřenectvu spravedlnosti. Předseda Krajského soudu v Bratislavě. 1954-1956 pověřenec spravedlnosti.

URSÍNY Ján (11. 10. 1896 Rakša – 8. 1. 1972 Rakša) – Agrární politik a statkář. Funkcionář agrární strany na Slovensku. Funkcionář agrárních družstev a předseda Svazu zemědělských vzájemných pokladen. 1935–1939 a 1945–1948 poslanec NS. Podepsal Žilinskou dohodu. Po zániku Česko-Slovenska se zapojil do odboje. Navázal kontakt s ilegální KSS. Zakládající člen SNR a signatář Vánoční dohody. V době SNP člen předsednictva SNR a pověřenec hospodářství a zásobování. Spoluzakladatel DS, v roce 1945 její úřadující předseda a v letech 1945–1948 místopředseda. 1945–1946 poslanec SNR. 1945–1947 náměstek předsedy vlády. V listopadu donucen rezignovat, o což se zapříčinil také Husák. Po Únoru zatčen a v dubnu 1948 odsouzen za protistátní činnost k 7 letům vězení. Vyslýchán na Husáka. 1953 propuštěn. Nejvyšší soud zrušil rozsudek v roce 1964. S Husákem úzce spolupracovali v době ilegality.

VAŠEČKA Felix (13. 1. 1915 Kátov – 7. 9. 2001) – Funkcionář KSS. Spolužák Magdy Lokvencové na bratislavské PF. Za Slovenského státu ilegální komunistický pracovník a úředník Nejvyššího úřadu pro zásobování. 8. 4 – 14. 12. 1943 ve vyšetřovací vazbě. Za SNP vedoucí sekretariátu Úřadu předsednictva SNP. Od února do dubna 1945 pověřenec sociální péče. Vězněn v 50. letech. 1969–1970 ministr spravedlnosti. Poté ředitel Ústavu ateismu SAV. S Husákem se znal od dob studií. Bydlel v Tajovského vile.

VIKTORY Julius (31. 1. 1907 Podlužany – 17. 3. 1985 Bratislava) – Politik. 1939–1945 prokurátor na Státním zastupitelství v Bratislavě. Snažil se všestranně pomáhat politickým vězňům. V únoru 1945 zatčen, ale podařilo se mu utéct. Člen KSS od roku 1945. Pracovník na pověřenectvu pro věci vnitřní, od září 1945 do srpna 1946 přímo pověřenec. 1948–1951 pověřenec spravedlnosti. 1949–1954 předseda Slovenského úřadu pro tělesnou výchovu a sport. 1956–1960 velvyslanec v Budapešti.

XOXE Koçi (1911 Negovan – 11. 6. 1949 Tirana) – Albánský komunistický politik makedonského původu. Pracoval jako klempíř. V roce 1941 zakládající člen Komunistické strany Albánie. Po válce ministr vnitra, organizační tajemník ÚV strany a člen politbyra. Silně se orientoval na Jugoslávii – v té době se vážně uvažovalo o připojení Albánie. Zlomem se stalo odsouzení Jugoslávie Kominformou z června 1948. Xoxeho oslabené pozice využil jeho politický rival Enver Hoxha. V listopadu 1948 se konal I. sjezd Albánské strany práce, na němž byl Xoxe kritizován za nacionalistické úchylky a označen za trockistu a Titova agenta. 28. 11. 1948 zatčen a 10. 6. 1949 odsouzen společně se svými společníky k trestu smrti.

ZÁPOTOCKÝ Antonín (19. 12. 1884 Zákolany – 15. 11. 1957 Praha) – Vyučil se kameníkem. Od roku 1900 pracoval v sociálnědemokratické mládeži. 1907-1911 krajský tajemník sociálnědemokratické strany v Kladně. 1911-1914 redaktor regionálních listů *Svoboda*. 1914-1918 voják v Rakousko-Uherské armádě. 1919 zakladatel marxistické levice v sociálnědemokratické straně. Člen KSČ od roku 1921. 1921-1924 člen výkonného výboru. 1922-1925 generální tajemník. 1925-1938 člen politického byra ÚV KSČ a poslanec NS. 1929-1939 generální tajemník Rudých odborů. 1939 zatčen a do roku 1945 vězněn. 1945-1950 předseda Ústřední rady odborů. 1945-1957 člen PÚV KSČ. 1945-1953 poslanec NS. 1948-1953 předseda vlády. 1953-1957 prezident ČSR.

ŽINGOR Viliam (30. 7. 1912 Bystrička – 18. 12. 1950 Bratislava) – V červenci 1943 odmítl nastoupit jako záložní důstojník do slovenské armády a odešel do hor. Organizátor partyzánského hnutí v Turci. Velitel 2. partizánské brigády Milana Rastislava Štefánika. Účastnil se SNP. Generální tajemník Svazu slovenských partyzánů, od roku 1946 předsedou. 1945–1948 člen SNR. 1945–1947 člen KSS – dobrovolně vystoupil ze strany. Po Únoru se na něj zaměřila ŠtB. Zatčen 27. 11. 1949 a 21. 10. 1950 odsouzen v procesu Žingor a spol. k trestu smrti. 1968 rehabilitován. 1990 povýšen na generála in memoriam.